EUGENIA ZAHARIA

Populația românească în Transilvania în secolele VII - VIII

(CIMITIRUL nr. 2 DE LA BRATEI)

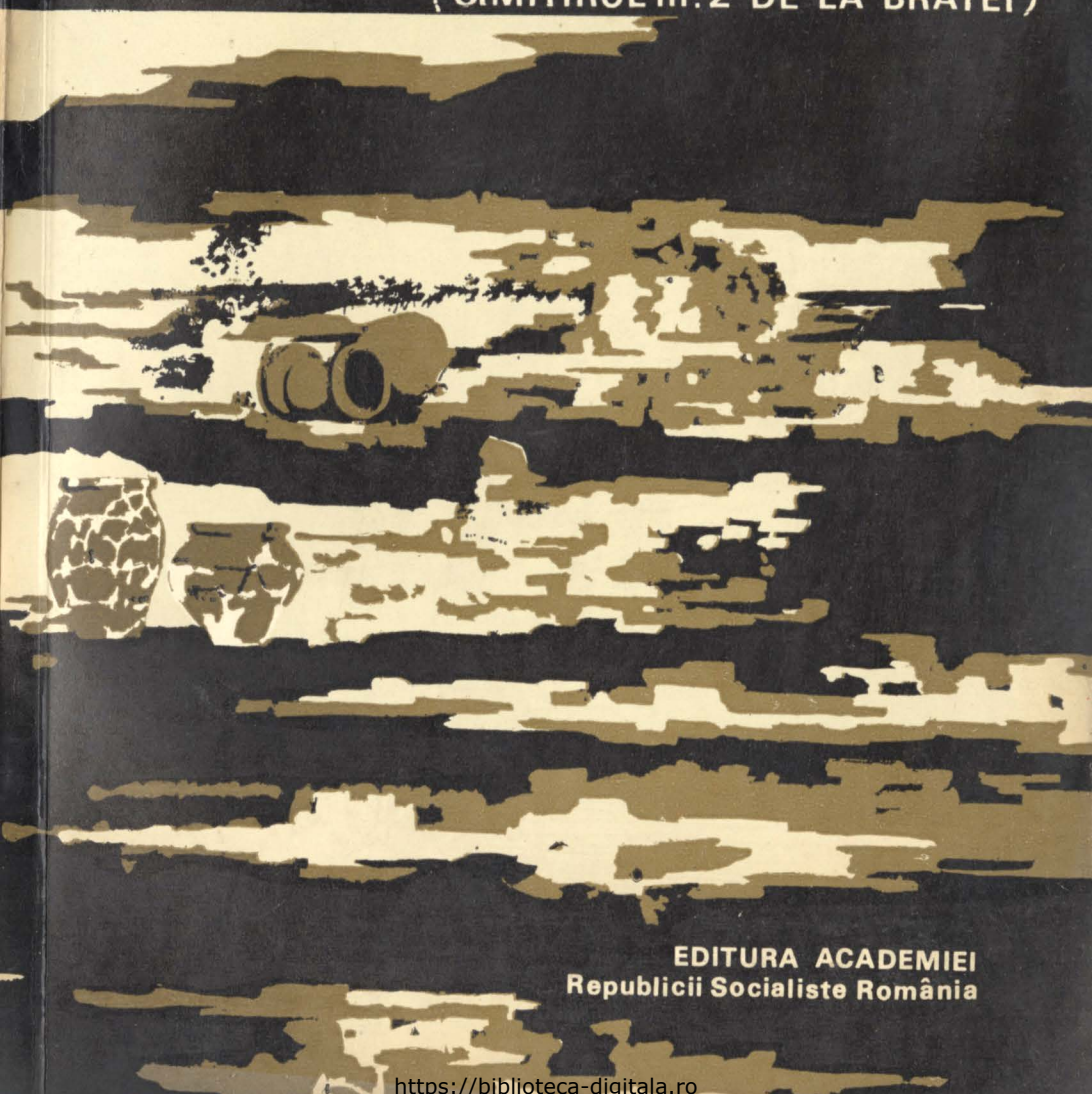

EDITURA ACADEMIEI
Republicii Socialiste România

https://biblioteca-digitala.ro

Memoriei lui Ion Nestor
Întemeietorul arheologiei perioadei
de formare a poporului român

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE
A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE

EUGENIA ZAHARIA

POPULAȚIA ROMÂNEASCĂ ÎN TRANSILVANIA ÎN SECOLELE VII—VIII

(Cimitirul nr. 2 de la Bratei)

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
BUCUREȘTI, 1977

https://biblioteca-digitala.ro

The Romanian Population of Transylvania between the 7th and 8th Centuries

(Cemetery no. 2 in Bratei, the Sibiu County)

Румынское население в Трансильвании в VII—VIII вв.

(Захоронение № 2 в Братей, уезд Сибиу)

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
71021 Calea Victoriei 125, sect. 1
BUCUREȘTI

https://biblioteca-digitala.ro

Prefață

Arheologia perioadei de formare a poporului român s-a dezvoltat în ultimii douăzeci de ani ca activitate prioritară a planului de stat al cercetării istorice.

În cadrul săpăturilor arheologice care privesc formarea poporului român, cele de la Bratei sînt de importanță fundamentală pentru dovedirea continuității daco-romane la nordul Dunării, de-a lungul mileniului întîi, proces ilustrat de continuitatea de cultură materială, de caracterul său daco-roman, de riturile și ritualurile folosite, de continuitatea de locuire în aceeași vatră.

Săpăturile arheologice de la Bratei au însemnat piatra de temelie a cercetărilor întreprinse de prof. Ion Nestor, care au dus la întemeierea arheologiei perioadei de formare a poporului român.

Lucrarea de față este o prezentare monografică a cimitirului biritual din secolele VII—VIII, notat cu nr. 2, din complexul de așezări și cimitire descoperite și cercetate pe teritoriul comunei Bratei, între anii 1959—1975. Cele patru cimitire descoperite la Bratei corespund perioadei dintre secolele IV—VIII : trei dintre acestea, cimitirele nr. 1, nr. 2 și nr. 4, aparțin populației daco-romane și românești ; cimitirul nr. 3 aparține populației gepidice din secolele VI—VII.

Cele două așezări de la Bratei se situează în timp între secolele IV—VIII, cuprinzînd etapele Bratei (secolele IV—VI), Ipotești-Cîndești (secolele VI—VII), Dridu (secolul al VIII-lea) ; o ultimă etapă de locuire este atestată în secolele XII—XIII, în aria așezării nr.2.

Prezentarea de față constituie al doilea volum al monografiei Bratei, primul fiind lucrarea Ligiei Bârzu despre cimitirul (nr. 1) daco-roman din secolele IV—V. Cercetările s-au desfășurat sub conducerea prof. Ion Nestor, ajutat de Ligia Bârzu și Eugenia Zaharia.

Săpăturile arheologice de la Bratei au făcut parte de la început din planul de cercetări al Institutului de arheologie din București. Datorită importanței de ordin național pe care acestea le-au avut, cercetările arheologice de aici au fost ajutate de Comitetul județean de partid — Sibiu. Ele s-au desfășurat în colaborare cu Muzeul Brukenthal din Sibiu, cu Muzeul de istorie din Bacău, cu Muzeul de istorie al Republicii Socialiste România din București, cu Muzeul de istorie al orașului Mediaș și cu Muzeul de istorie din Brașov. Față de modul în care s-au executat lucrările de la Bratei, în special datorită situației create de exploatarea nisipului, colaborarea muzeelor menționate mai sus a contribuit cu adevărat la salvarea multor descoperiri și la obținerea rezultatelor importante care privesc problema continuității daco-romane și a istoriei perioadei de formare a poporului român, lucru pentru care le aducem și aici mulțumirile noastre.

Mulțumim de asemenea prof. D. M. Pippidi, directorul Institutului de arheologie din București, pentru încrederea și sprijinul deosebit pe care l-a acordat întotdeauna lucrărilor de la Bratei.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Introducere

În anii de pregătire a revoluției de la 1848 si a Unirii Principatelor, Mihail Kogălniceanu deschidea la 24 noiembrie 1843 cursul de istorie națională la Academia Mihăileană din Iași ; în discursul ținut atunci a expus programul cursului, lămurind rolul pe care istoria urma să-l aibă în dezvoltarea social-politică și culturală a tuturor românilor : „...cînd aș fi așa de norocit să dezvoltez în inima D-voastră interesul pentru istoria patriei, m-aș făli că am sporit în inima D-voastră și iubirea către patrie, și că prin urmare am contribuit la păstrarea naționalității, căci ce poate mai mult să ne-o păstreze, decît această istorie, care ni arată ce am fost, de unde am venit, ce sîntem, și, ca regulă de trei, ne descoperă și numărul necunoscut : ce avem să fim !"

„Trebuința istoriei patriei ni este neapărată chiar pentru ocrotirea drepturilor noastre... Neavînd istorie, fiștecare popor dușman ne-ar putea zice (reproduce un text al lui Fl. Aron) : «Începutul ce ai este necunoscut, numele ce porți nu este al tău, nici pămîntul pe care locuiești ; soarta ta așa a fost ca să fii după cum ești ; leapădă-te de începutul tău, schimbă-ți numele, sau primește pe acesta ce ți-l dau eu, ridică-te și du-te din pămîntul pe care locuiești, căci nu este al tău, și nu te mai munci în zadar, căci tu nu poți fi mai bine decît ești». Și, în adevăr, toate aceste cuvinte ni s-au zis de către străini : începutul nostru ni s-a tăgăduit, numele ni s-a prefăcut, pămîntul ni s-a sfîșiat, drepturile ni s-au călcat în picioare, numai pentru că n-am avut conștiința naționalității noastre, numai pentru că n-am avut pe ce să ne întemeiem și să ne apărăm dreptățile".

*

Istoria a însemnat întîi fapte în înșerierea lor cronologică și în cadrul curentelor ideologice în care acestea se plasa și prin care ele puteau fi explicate. Dar faptele sînt de mai multe feluri : social-politice, ideologice, fapte militare, de cultură și civilizație etc. Acestea toate la un loc, și numai în totalitatea lor, pot da o imagine completă și reală a unei epoci, unui eveniment important, a unor personalități și, în ansamblu, asupra unui popor de-a lungul dezvoltării lui în spațiul său teritorial.

În cursul anilor, accentul cercetărilor a căzut pe unul sau pe altul dintre aceste aspecte, datorită evoluției ideologice și nivelului de dezvoltare social-politică la care societatea românească se găsea.

https://biblioteca-digitala.ro

O etapă din istorie nu se poate înțelege fără cunoașterea etapei anterioare, pentru că ele se înlănțuie într-un proces de evoluție, al cărui curs uneori se schimbă prin producerea unui salt calitativ, prin intermediul unui element revoluționar, ideologic sau tehnic, care nu se poate despărți de societatea în care s-a produs. Partea din societate căreia îi aparține acel element revoluționar, aceea rămîne ca bază de dezvoltare. Societatea în mijlocul căreia se produc acele fenomene importante de ordin social-politic, economic etc. va forma baza etnică, lingvistică și social-culturală a noii dezvoltări, care urmează în timp, și care însemnează totodată și ridicarea la o organizare superioară social-economică sau chiar la o nouă orînduire.

Istoria ca știință socială, considerată în lumina concepției noastre marxiste, este rezultatul unei lungi dezvoltări, cuprinzînd în această dezvoltare mai ales actele sau faptele revoluționare. A fost firesc ca într-un ultim stadiu să se ajungă la concepția marxistă, orice fenomen istoric să fie înțeles în raport cu societatea în mijlocul căreia a apărut și cu data la care s-a manifestat.

Nu putea avea loc dezvoltarea claselor sociale înainte de descoperirea procesului tehnologic al metalurgiei și nici formarea poporului român înainte de romanizare. Nu putea să fi avut loc mișcarea de la 1848, înaintea celeia din 1784 și 1821 etc.

Faptele în cronologia lor constituie documentele care trebuie selectate și clasificate, pentru a se alege cele mai reprezentative, care stau la baza unor considerații de ordin general, a trăsăturilor caracteristice unei epoci sau ale unui fenomen istoric, în care se încadrează un număr de fapte. De aceea istoria nu poate fi înțeleasă numai de la o anumită etapă a dezvoltării ei și nici nu poate fi golită de fapte, deoarece altminteri ar însemna să o golim de conținut, adică tocmai de dovada reală a elemetelor care explică fenomenele mari sau acțiunile majore de ordin istoric; ar însemna să nu putem realiza într-o expunere tocmai ceea ce urmărim, de a da caracter măcar verosimil, dacă nu chiar putere de adevăr, unor date de ordin istoric. Cercetarea istorică încadrează nenumărate fapte, din care unele au o deosebită valoare pentru susținerea sau lămurirea unui adevăr.

Alegerea sau clasificarea faptelor, pentru a le reține pe cele mai reprezentative, nu este deloc ușor de făcut; ea se realizează mai ales și mai sigur cu trecerea vremii, pentru că și în acest caz există o „selecție naturală" a faptelor. Rămîn acelea care au avut într-adevăr un rol important în dezvoltarea unei societăți, acelea pe care și le-a reținut poporul în forma lui de manifestare colectivă sau reprezentativă (rolul uneori al personalităților în istorie), fiindu-i necesare și cuprinzînd posibilități de dezvoltare, adică acele fapte care au trecut prin judecata istoriei. Acestea nu pot fi înlăturate, chiar dacă o vreme sînt ocolite sau considerate fără prea mare importanță, pentru că nimeni nu poate fi învingător împotriva adevărului. Așa se explică de ce înfăptuirile lui Decebal și ale Împăratului Traian, ale lui Mircea cel Bătrîn, ale lui Ștefan cel Mare, ale lui Mihai Viteazul și ale lui Cuza Vodă, sau realizările social-politice, economice și culturale ale poporului român după cel de-al doilea război mondial, trăiesc în fiecare colț de țară, în fiecare zid sau ruină, în cîntece și basme. Toate acele fapte au intrat în

https://biblioteca-digitala.ro

conștiința poporului care ni le-a transmis și nouă, iar noi le vom transmite generațiilor viitoare ; acestea reprezintă conștiința de neam și de țară, care este tot atît de puternică ca și un document scris, iar în anumite împrejurări ea a fost chiar singura noastră mărturie ; tot ea, această conștiință de neam și de țară, a determinat cercetările istorice și arheologice care au adus dovezile de care dispunem astăzi în problema continuității și a formării poporului român. De aceea trebuie să fim fără compromis în ceea ce privește drepturile neamului și ale pămîntului românesc, dar în cadrul celui mai desăvîrșit respect pentru adevăr.

Istoria trebuie înțeleasă ca un proces lung și unitar cu valoare egală în desfășurarea ei (ne referim la etapele de dezvoltare istorică), deoarece cu cît un fapt se poate lega mai bine în trecut, cu atît el devine mai rezistent pentru prezent și pentru dezvoltarea care urmează. Înțelegerea unei etape nu este posibilă decît dacă se cunosc cauzele care au produs-o și care țin de etapa anterioară.

Noi românii — ca locuitori sedentari de totdeauna ai acestui pămînt — avem nu numai dreptul, dar sîntem mai bine zis obligați să ne cunoaștem istoria, care începe odată cu primii locuitori. Acesta este rostul și dreptul istoriei noastre în general și al istoriei vechi în special, în cadrul cercetării și al învățămîntului. Practic ar fi ca indiferent de meseria pe care o practicăm în societatea noastră, trebuie să înțelegem prin cunoașterea istoriei noastre străvechi, în principal, că noi românii n-am venit de nicăieri, că nu ne-am cucerit pămîntul de la nimeni, că trăim de mii de ani în vatra noastră străveche. Dacă nu ni s-au transmis nume de oameni și de locuri sau fapte înregistrate scris din acele vremuri străvechi nu însemnează că nu și atunci, în acele vremuri, nu s-ar fi petrecut nimic important, demn de a fi cunoscut, faptă de faptă, care să stea la baza dezvoltării noastre ulterioare.

Istoria este unul din elementele de bază ale politicii oricărui popor și ale oricărui stat. Nimic nu poate sluji și întări mai bine orientarea politică, decît cunoașterea istoriei adevărate, a țării noastre și a țărilor învecinate. Cu cît politica unui stat se întemeiază pe dreptul său istoric, cu atît este mai bine consolidată și justificată pe plan intern și extern.

Iată rostul principal al cunoașterii istoriei primului mileniu, a celei mai incriminate perioade din istoria poporului român. La cunoașterea acestei etape din istoria poporului român, lucrarea de față aduce o modestă contribuție, pentru cunoașterea societății românești din secolele VII—VIII.

Scurt istoric : cercetări și probleme

Săpăturile arheologice de la Bratei au început în toamna anului 1959, pe locul numit de localnici „La zăvoi", situat la 1 km de comună, spre Sighișoara. Semnalîndu-ni-se în 1958, de către lucrătorii carierei de nisip descoperirea unui pumnal scitic, s-a făcut o cercetare de suprafață, din care s-au reținut, ca mai importante, resturi arheologice databile în secolul al IV-lea. Asupra lor s-a concentrat atenția pentru executarea unui sondaj, care ni s-a încredințat de către prof. I. Nestor în septembrie 1959.

https://biblioteca-digitala.ro

Rezultatele obținute, concretizate atunci într-un modest raport de săpături [1], aveau să deschidă larg cîmpul cercetărilor arheologiei mileniului întîi și să pună bazele arheologiei și istoriei continuității daco-romane și a perioadei de formare a poporului român. Aceste prime rezultate — descoperirea unor morminte de incinerație daco-romane, din secolele IV—V —, primite la început cu rezervă, aduceau de fapt primele dovezi materiale ale existenței unei populații daco-romane în Transilvania secolelor IV—V și făceau verosimilă posibilitatea cunoașterii și a reconstituirii istoriei poporului român în mileniul întîi, pe baza documentelor arheologice.

Consider drept față de prof. Ion Nestor și folositor pentru cercetare a lămuri cu acest prilej, pe scurt, chipul în care el a înțeles și a îndemnat, ca îndrumător al generației noastre și întemeietor al arheologiei mileniului întîi, să se dezvolte aceste cercetări legate de istoria poporului român în perioada migrațiilor.

Cînd s-au început săpăturile de la Bratei, erau cunoscute numeroase și importante descoperiri făcute în secolele XIX și XX ; datorită însă caracterului lor răsleț și întîmplător de cele mai multe ori, acestea nu puteau închega o istorie a populației autohtone în mileniul I și în primele secole ale mileniului al II-lea. La aceasta contribuise și ideea că, datorită prezenței continue a popoarelor în migrație, românii n-ar fi putut locui în regiuni deschise ; li se oferise românilor doar munții drept loc de refugiu și păstoritul ca ocupație. Așa se explică faptul că lucrări de sinteză, de caracter arheologic regional, nu ne oferă nici o singură descoperire care să ateste prezența elementului băștinaș. Erau necesare pentru aceasta cercetări arheologice organizate, ample și de lungă durată, în așezări și cimitire care prezentau continuitate istorică.

În cadrul cercetărilor arheologice organizate de Comisia pentru studiul formării limbii și poporului român (din 1956), prof. Ion Nestor s-a oprit pentru săpături de lungă durată, în ordinea în care s-au făcut descoperirile, întîi la Sărata-Monteoru (în cimitirul de incinerație din secolele VI—VII ; cercetări începute în 1954), apoi la Dridu, într-o așezare din secolele X—XI (săpături începute în 1956) și în sfîrșit la Bratei, unde cercetările au început în 1959 cu cimitirul de incinerație din secolele IV—V[2]. La data încheierii lor în 1958, rezultatele săpăturilor de la Sărata-Monteoru rămîneau izolate, deoarece nu se cunoșteau nici etapele anterioare, de constituire a acestui aspect de cultură materială și nici cele ulterioare, pînă la etapa secolelor X—XI.

Cît privește săpăturile de la Dridu, deși oprite în 1962, ele își îndepliniseră misiunea ; discuțiile care au urmat după comunicarea rezultatelor săpăturilor de la Dridu au trezit un interes atît de larg și de stăruitor în rîndurile cercetătorilor, încît foarte repede s-au putut identifica toate etapele de dezvoltare pe tot cuprinsul țării.

Cercetările de la Bratei scoteau la lumină cele mai vechi documente arheologice ale istoriei formării poporului român, absolut necesare pentru

[1] Eugenia Zaharia, *Sondagiile de la Bratei din 1959*, Marteriale, VIII, 1962, p. 623 și urm.

[2] Ligia Bârzu, *Continuitatea populației autohtone în Transilvania în sec. IV—V. Cimitirul nr. 1 de la Bratei*, București, 1973.

https://biblioteca-digitala.ro

interpretarea descoperirilor din secolele VI—VII (Ipoteşti-Cîndeşti) şi din secolele VIII—XI (Dridu), ca şi pentru a se putea face legătura cu civilizaţia şi cultura romană. Descoperirile de la Bratei au dat posibilitatea de a cunoaşte evoluţia culturii materiale din etapa de formare a daco-romanilor pînă la vremea la care românii sînt atestaţi şi istoric.

De foarte mare importanţă pentru lămurirea istoriei mileniului întîi au fost descoperirile de la Ipoteşti [3], pe Olt, de la Obreja [4], cercetările ample făcute la Budurească [5], în dealurile Cîndeştilor, cele din regiunea sud-estică a Transilvaniei [6] şi mai recent săpăturile de la Alba-Iulia [7]. Descoperirile şi cercetările legate de perioada de formare a poporului român, ca problemă principală a arheologiei şi istoriei ţării noastre, au dus treptat la posibilitatea de argumentare amplă şi de consolidare a tezei întemeiate iniţial pe cercetările de la Dridu, formulată în 1956—1957 [8].

Cimitirul nr. 2 de la Bratei, din secolele VII—VIII, care face obiectul lucrării de faţă, se încadrează în etapa timpurie, de constituire, a culturii Dridu. Perioada secolelor VII—VIII corespunde arheologic cu sfîrşitul culturii Ipoteşti-Cîndeşti şi cu etapa de constituire a culturii Dridu; pe plan istoric, în această etapă din evoluţia culturii materiale autohtone din mileniul întîi, situaţia etnică, lingvistică şi culturală creată de pătrunderea slavilor se limpezeşte în favoarea elementului băştinaş, prin asimilarea slavilor şi consolidarea românilor ca popor romanic.

★

Arheologia perioadei de formare a poporului român s-a desfăşurat ca activitate organizată din 1956, de la constituirea Comisiei pentru studiul formării limbii şi poporului român; în ultimii ani s-a dezvoltat ca activitate prioritară de cercetare, de valorificare arheologică şi istorică.

Arheologia înseamnă cercetare fundamentală în domeniul istoriei, pentru orice perioadă, dar este cu atît mai importantă cu cît se ocupă de regiuni şi etape din care izvoarele scrise lipsesc, sau sînt foarte rare şi sărace în informaţii. În asemenea condiţii, documentul arheologic rămîne singurul izvor istoric de informare, dar şi cel mai autentic rest de viaţă şi de activitate omenească. Documentul literar fiind produsul unei acti-

[3] Cercetări P. Roman şi M. Popescu.

[4] Cercetări D. Protase.

[5] V. Teodorescu, *Cultura Ipoteşti-Cîndeşti în lumina cercetărilor arheologice în sud-estul Munteniei*, SCIV, 15, 4, 1964, p. 485; idem, O *nouă cultură arheologică recent precizată în ţara noastră — cultura Ipoteşti-Cîndeşti*, în *Sesiunea de comunicări ştiinţifice a muzeelor de istorie*, II, Bucureşti, 1964, p. 104 urm.

[6] Cercetări Székely Zoltán; *Éléments byzantins dans la civilisation matérielle des VIe—VIIe siècles dans le sud-est de la Transylvanie*, Dacia, N. S., XV, 1971, p. 353 şi urm.; idem, *Aşezarea prefeudală de la Sălaşuri*, Marisia, V, 1975, p. 71 şi urm.

[7] Cercetări R. Heitel; *Noi descoperiri privind continuitatea aşezării de la Alba-Iulia*, în *Ştiinţele sociale şi politice din România*, sinteză informativă, 2/1975, p. 18—19.

[8] Ion Nestor, *Contributions archéologiques au problème des Proto-Roumains. La civilisation de Dridu*, Dacia, N. S., II, 1958, fig. 371 şi urm.; idem, *Les données archéologiques et le problème de la formation du peuple roumain*, Revue roumaine d'histoire, III, 1964, 3, p. 383 şi urm.

https://biblioteca-digitala.ro

vități de cele mai multe ori individuale și cerute, în mod firesc este mai subiectiv sau unilateral ca posibilitate de informare ; produs în împrejurări care n-au permis, fie cunoașterea, fie redarea în întregime a adevărului. Iată doar cîteva împrejurări față de care documentul arheologic rămîne important chiar și în cazul existenței izvoarelor scrise, cu care trebuie confruntate pentru obținerea adevărului. La toate acestea se adaugă și faptul că izvoarele arheologice sînt permanente, continui, atît în condițiile vieții urbane cît și rurale.

În problema care ne interesează, tăcerea sau lipsa izvoarelor scrise referitoare la continuitatea românilor la nordul Dunării se datorește nu dispariției romanicilor de la nordul Dunării, ci dispariției vieții urbane ; numai în condițiile vieții urbane s-ar fi putut dezvolta o activitate literară istorică ; populația locală, redusă la o viață rurală, neacționînd împotriva imperiului, nu putea fi prezentă în izvoarele istorice romane și bizantine decît foarte rar și ocazional, cuprinsă în relatări de ordin militar și diplomatic. Această situație este valabilă pentru populația romanică și de la nordul, ca și de la sudul Dunării. Lipsa izvoarelor scrise este acoperită din plin de cele arheologice ; prin caracterul lor autentic și complet, rezultatele obținute ne dau dovada existenței unei populații sedentare, a cărei istorie și manifestare materială, daco-romană ca origine, s-a desfășurat într-un proces de evoluție, de-a lungul unui întreg mileniu. Istoria poporului român în mileniul întîi nu mai este astăzi tributară manifestărilor, pe plan istoric și arheologic, popoarelor în migrație. În stadiul actual al cercetărilor putem considera a fi constituită arheologia romanică și istoria romanității răsăritene, ai cărei reprezentanți sînt românii. Datorită în principal încetării vieții urbane, această romanitate este absentă, cum spuneam din izvoarele literare ; resturile ei materiale se îmbogățesc însă mereu, împlinind istoria secol de secol.

Aceasta este problema principală pe care o urmărim prin publicarea materialelor arheologice din lucrarea de față și a celor care vor urma, rezultate din săpăturile arheologice de la Bratei. O continuitate de cultură materială implică și o continuitate etnică și de limbă.

Cu prilejul publicării cimitirului biritual din secolele VII—VIII, nr. 2, în ordinea descoperirilor făcute la Bratei, vom încerca să introducem în istoria și arheologia perioadei de formare a poporului român două probleme noi : una se referă la organizarea social-politică și economică a populației autohtone în cursul primului mileniu ; cît despre a doua problemă, vom încerca să indicăm elementele care în etapa lor tîrzie de dezvoltare s-au manifestat pe plan social-politic, economic și cultural și în renașterea bizantină a secolelor X—XII, și în cadrul societății românești din aceea vreme ; de asemenea încercăm să indicăm consecințele principale pe care restaurarea autorității imperiului la Dunărea de Jos și reurbanizarea acestor regiuni le-au avut pe plan social-politic, economic și cultural. Aceste probleme, necercetate încă nici istoric și nici arheologic, își vor găsi loc și dezvoltare și în volumul următor al publicării rezultatelor cercetărilor de la Bratei, care va cuprinde așezarea din secolele VI—VIII.

https://biblioteca-digitala.ro

☆

După retragerea romană, viața rurală s-a generalizat în Dacia; populația autohtonă a fost organizată în obști teritoriale caracterizate prin proprietate funciară privată și ereditară. Prin statutul lor juridic de comunități băștinașe, obștile teritoriale au avut posibilitatea de integrare — în înțelesul de asimilare — a elementelor străine pe care altfel nu le puteau îndepărta. Obștea teritorială a avut pentru istoria noastră în mileniul întîi un rol fundamental; cu aspecte complexe, determinînd întreaga dezvoltare social-economică culturală, politică și militară a populației locale; teritoriul său a ținut loc, în anume cazuri, de mare proprietate, contribuind la dezvoltarea feudalismului local și la constituirea statelor feudale românești. Pentru lungi perioade ale istoriei mileniului întîi și în primele secole ale mileniului al doilea, obștile teritoriale au funcționat ca organisme „statale", sau prestatale, în perioada migrației popoarelor. De origine daco-romană, forma lor de organizare a fost romană și romano-bizantină; de aceea, ea constituie dovada vie a continuității daco-romane și românești, legată prin întreaga ei structură de viața rurală a Imperiului roman de răsărit. Istoria populației daco-romane și românești în mileniul întîi este de fapt istoria acestor obști.

Pentru cel de-al doilea obiectiv pe care ni l-am propus cu scopul de lămurire și de îndrumare a cercetării, observațiile noastre se vor restrînge la fenomenele de emancipare politică și de cultură materială care se manifestă în ultima etapă de dezvoltare a culturii Dridu, obiectul acestui ultim aspect al problemei fiind în principal ceramica, deoarece ea păstrează, continuă și dezvoltă elemente clare ale formelor romane și romano-bizantine.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Cimitirul biritual din sec. VII—VIII de la Bratei. Prezentarea descoperirilor

Cimitirul nr. 2 de la Bratei a fost situat la 3 km de comuna cu același nume, pe dreapta drumului spre com. Ațel (șoseaua spre Sighișoara). Distrus în bună parte de cariera de nisip (cca 100 de morminte), a fost cercetat prin săpături între 1964—1967. S-au descoperit 210 morminte de incinerație și 34 morminte de înhumație, situîndu-se astfel printre cimitirele birituale ale perioadei timpurii a culturii Dridu.

Mormintele de incinerație și clasificarea lor

Cele 210 morminte de incinerație descoperite în cimitirul nr. 2 de la Bratei se pot clasifica după ritual, sau organizarea lor internă, în cinci categorii : 1) morminte de incinerație în groapă (66) ; 2) morminte de incinerație în urnă (45) ; 3) morminte de incinerație în groapă și în urnă (53) ; 4) morminte de incinerație în groapă cu ofrandă de fragmente ceramice (18) ; 5) morminte de incinerație în urnă și în groapă cu ofrandă de fragmente ceramice (16). Fiecare din aceste cinci categorii cuprinde mai multe variante, deosebite prin forma și orientarea gropilor, după prezența și cantitatea oaselor calcinate, a cărbunelui, a cenușei, a vaselor, a fragmentelor de vase folosite ca urne sau ca ofrandă și a obiectelor de inventar ; se mai deosebesc și după locul unde sînt dispuse elementele menționate mai sus, care compun un mormînt.

În afara acestor cinci categorii, mai sînt 11 morminte deranjate care n-au putut fi clasate.

Grupa I : morminte de incinerație în groapă

În cuprinsul ritului incinerației, mormintele de incinerație în groapă alcătuiesc ritualul cel mai simplu și mai mult folosit. Cuprinde 66 de morminte : m. 2, 9, 10, 12, 19, 22, 23, 24, 29, 31, 42, 47, 54, 60, 61, 71, 75, 84, 86, 89, 90, 92, 93, 96, 97, 104, 107, 108, 112, 113, 114, 117, 118, 119, 121, 129, 131, 132, 135, 138, 140, 142, 143, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 158, 159, 164, 166, 168, 182, 183, 184, 185, 186. 187, 188, 196, 197, 198, 207.

După forma gropilor se deosebesc trei variante : ovale (32 morminte), rotunde (19 morminte), sau simple pungi cu oase (10 morminte).

https://biblioteca-digitala.ro

Prima variantă a gropilor ovale (fig. 3, 1), predomină și sînt orientate, în cele mai dese cazuri, NNV—SSE, ENE—VSV, VNV—ESE; conțin oase calcinate în cantitate variabilă depuse răspîndit în groapă; în unele cazuri sînt depuse și grămadă (în 9 morminte; 47, 60, 84, 108, 113, 114, 131, 150, 151). În cîteva cazuri groapa ovală are și o groapă pungă — plină cu oase calcinate — adîncită fie din mijlocul gropii (m. 112), fie la un capăt, spre VSV (m. 9), sau spre VNV (m. 182).

A doua variantă o formează mormintele cu groapa rotundă, la care se întîlnește de asemenea, în cîteva cazuri, grămada de oase calcinate depuse într-o pungă adîncită.

Cea de-a treia variantă a mormintelor de incinerație în groapă o formează cele cu groapa-pungă, plină cu oase calcinate (fig. 2, 1).

Gropile, atît cele ovale cît și cele rotunde, conțin oase calcinate, cenușă și bucățele mici de cărbune. Uneori cărbunele este în cantitate foarte mare, depus în toată groapa sau în gura gropii (13 morminte; fig. 2, 6). Aceste morminte cu cărbune mult au oasele calcinate răspîndite în groapă; foarte rar conțin și grămadă de oase calcinate (nr. 131) sau pungă de oase calcinate (m. 182).

În cinci din gropile ovale, s-au găsit și bucățele de pămînt ars care provin din vatra rugului; prezența acestor bucăți de pămînt s-ar putea să fie legată de un ritual, sau fiind antrenate în mormînt odată cu oasele calcinate, cenușa și cărbunele luate din rug.

În cazurile în care oasele calcinate au fost depuse grămadă sau într-o groapă-pungă, ele sînt curate, alese; rareori conțin puțină cenușă și foarte rare aschii de cărbune.

Obiectele de inventar se găsesc obișnuit între oasele calcinate, atunci cînd acestea sînt grămadă sau în pungă; în cazurile în care oasele calcinate sînt amestecate cu cenușă și cărbune, obiectele de inventar sînt depuse în această depunere, sub gura gropii.

Mormîntul 2. Groapă mică; pungă rotundă la gură, plină cu oase calcinate; printre oase au fost cîțiva cărbuni și cenușă. Situată în marginea de nord a gropii m. 132 Diam. gurii 0,18 m; ad.: 0,7 m.

Mormîntul 9. Groapă ovală; spre ENE se adîncește pînă la —0,31 m. în partea de VSV, unde a fost și punga de oase calcinate. În restul gropii, au mai fost puține oase calcinate și bucățele de cărbune. Diam.: 0,64 m; ad.; 0,18 m.

Mormîntul 10. Groapă mică, rotundă ca o pungă: plină cu oase calcinate, unele mari. Inventar: o bucățică dintr-un obiect de fier. Diam. gurii: 0.18 m; ad.: 0,33 m. Mormîntul nu s-a putut pune în plan, deoarece a fost descoperit în zona carierei de nisip.

Mormîntul 12. Groapă mică ovală, orientată ENE—VSV; plină cu oase calcinate, grămădite cam la mijlocul adîncimii ei. Situată în marginea dintre VSV a m. 196 pe care l-a și tăiat (fig. 2, 4). Diam. gurii: 0,41 × 0,35 m; ad.: 0,10 m.

Mormîntul 19. Groapă ovală, orientată SSE ($2710^{0}_{(M)}$) — NNV; în formă de lighean cu fundul plat; A conținut pămînt cenușos cu rare bucățele de cărbune și cîteva oase mici calcinate Lung.: 0,76 m; ad.: 0,24 m.

Mormîntul 22. Pungă de oase calcinate.

Mormîntul 23. Alveolare ovală în pămîntul castaniu; orientată ENE—VSV; plină cu cărbuni mulți, dar foarte mărunți. La —0,36 m. Dimens.: 1,90×1,20 m; ad.: 4—6 cm.

https://biblioteca-digitala.ro

Mormîntul 24. Pată ovală cenușoasă, adîncă de cîțiva cm. Orientată NE—SV.

Mormîntul 29. Groapă mică, rotundă și adîncă cu baza la —0,53 m.; plină de cărbuni și oase răspîndite în toată groapa. Diam. gurii : 0,33×0,37 m ; ad. : 0,25 m.

Mormîntul 31. Groapa mică, în formă de pungă ; plină cu oase, care au zăcut grămadă pe fund și în gura gropii, între aceste două aglomerări de oase fiind pus pămînt (fig. 4,4). Diam. gurii : 0,14×0,15 m ; diam. spre fund : 0,18 m. adîncime : 0.24 m. Inventar : un amnar așezat culcat, la —0,10 m în punga de oase calcinate (fig. 31, 2).

Mormîntul 42. Pungă cu oase calcinate. Groapă mică, ușor ovală ; colorată de cenușă ; a conținut foarte multe oase calcinate formînd două grămezi, una mai mare pe fundul gropii și alta mai mică deasupra. Diam. : 0,17 × 0,14 m ; ad. : 0,30 m ; Inventar : lama unui cuțitaș din fier arsă secundar, găsită în grămadă de oase calcinate dinspre fundul gropii (fig. 3, 5).

Mormîntul 47. Groapa mică, ovală, orientată aprox. ENE—VSV (1125‰—4325‰), avînd baza la —0,57 m de la nivelul de călcare. În gura gropii a fost pămînt cărbunos cu oase calcinate risipite și bucăți mari de cărbune. La —2—3 cm, sub nivelul gurii gropii, s-a depus o pungă de oase compacte (0,20×0.25 m) printre care erau și cîțiva cărbuni (fig. 4, 2).

Mormîntul 54. Groapa mică rotundă ; pungă de oase calcinate cu cenușă puțină. La —0,25 m, diam. gropii : 0,25 m ; ad. : 0,15 m.

Mormîntul 60. Groapă mică, ovală, orientată E—V. Spre SSE, la —0,16 m, în groapă, s-a găsit o pungă de oase calcinate (18×20 cm). În restul gropii, cenușă și puține oase calcinate răspîndite. Diam. gurii : 0,41 m ; ad. : 0,13 m. Inventar : cuțitaș de fier găsit spre fund, în groapă, la distanță de 3—10 cm de grămada de oase calcinate (fig. 30, 15).

Mormîntul 61. Groapă mică, rotundă ; cărbunoasă cu puține oase calcinate. Diam. gropii : 1,25 m ; ad. : 0,20 m.

Mormîntul 71. Groapă mică ca o pungă, plină cu oase calcinate. În mijlocul gropii, grămadă de oase calcinate masate (19×13 cm). Diam. gurii : 0,22 m ; ad. : 0,25 m. Fără cenușă și fără cărbuni. Inventar : amnar din fier cu două coarne, așezat în marginea de SE a grămezii de oase (fig. 1, 3).

Mormîntul 75. Groapă mică rotundă, cenușoasă cu mult cărbune în partea ei superioară. Diam. : 0,32×0,30 m ; ad. : 0,15 m.

Mormîntul 84. Groapă ovală, orientată aprox. VNV (4860‰) — ESE. Spre ESE formează o treaptă mică, adîncă de 6 cm după care se adîncește pînă la —21 cm. Oase calcinate au fost risipite în toată groapa, formînd grămadă în jumătatea ei de ESE și pe treaptă, pînă la —0,10 m. Diam. gropii : 0,52 m ; ad. : 0,6—0,21 m. Inventar : un cuțit din fier găsit cu vîrful în jos în mușuroiul de oase, chiar în gura gropii.

Mormîntul 86. Groapă în formă de pungă, plină cu oase calcinate, așezate în două grămezi ; o grămadă mai mare (20×18 cm) pe fund și alta mai mică (10×15 cm) deasupra ei, în gura gropii. Între ele, s-a pus un strat de lut galben. Diam. gropii : 0,12×0,15 m ; ad. : 0,30—0,33 m (fig. 2, 1). Inventar : obiect din fier, poate un brici, așezat în partea de sus a mușuroiului de oase de pe fundul gropii.

Mormîntul 89. Groapă mică rotundă ; pungă plină cu oase calcinate. Diam. gurii : 0,13 m ; ad. : 0,08 m (fig. 2, 2).

Mormîntul 90. Pată mică ovală cenușoasă ; orientată NV—SE. În centrul petei, au fost bucățele de cărbune. Diam. ; 0,38×0,28 m ; ad. : 0,04 m.

Mormîntul 92. Groapă mică în formă de pungă. Diam. gurii 0,14 m ; ad. : 0,20 m. Gura gropii la 0,36 m, iar baza la —0,56 m. A avut o pungă de oase calcinate așezate în marginea de sud a gropii (fig. 3, 4). Inventar : cuțit din fier ars secundar,

https://biblioteca-digitala.ro

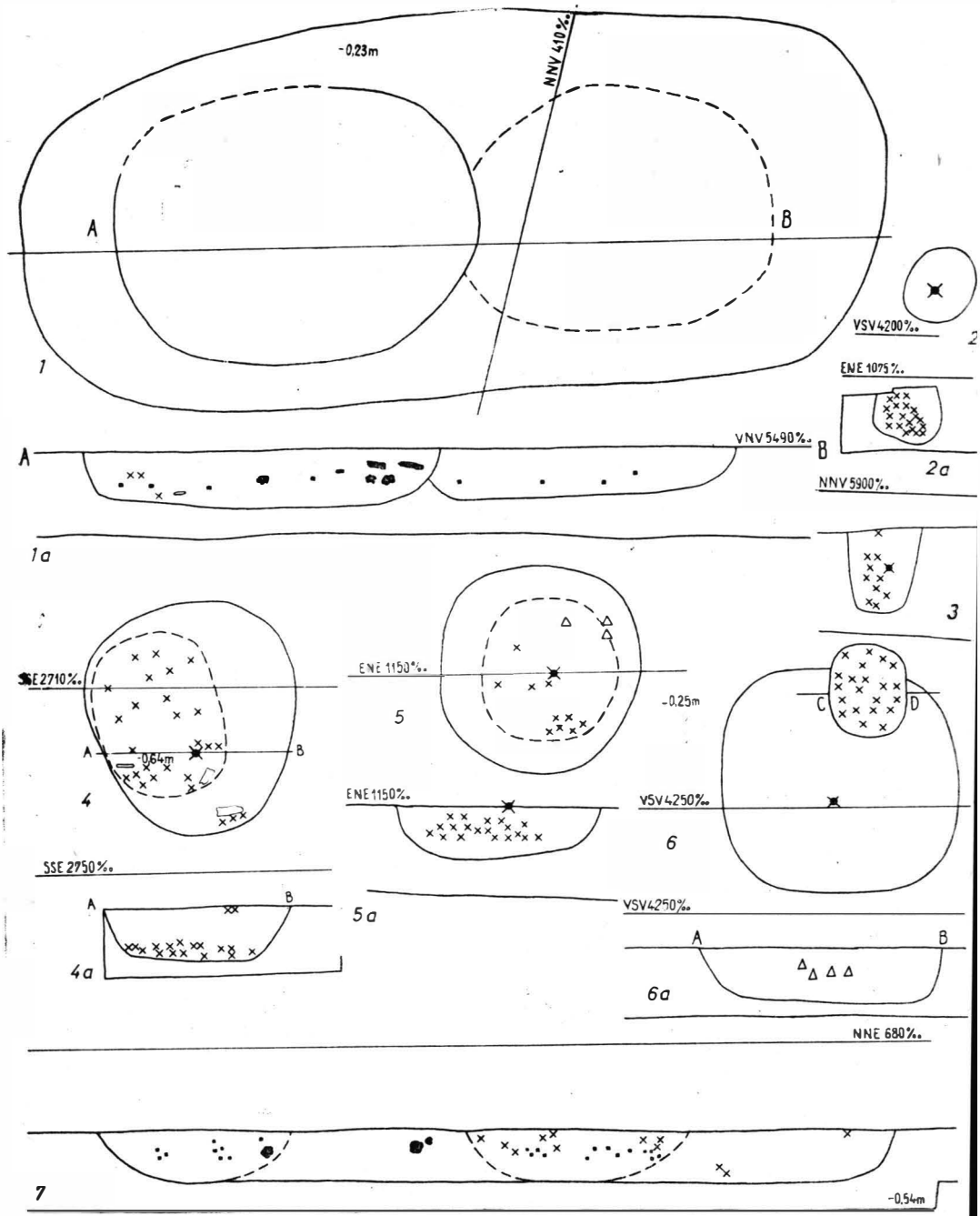

Fig. 1 — Grupa 1 morminte de incinerație în groapă : 1—1a = m. 142—149 ; 2—2a și 3, pungi de oase calcinate ; Grupa 4, morminte de incinerație în groapă cu fragmente ceramice : 4—4a = m. 116 ; 5—5a = m. 105 ; 6—6a = m. 210 ; 7 = m. 123.

https://biblioteca-digitala.ro

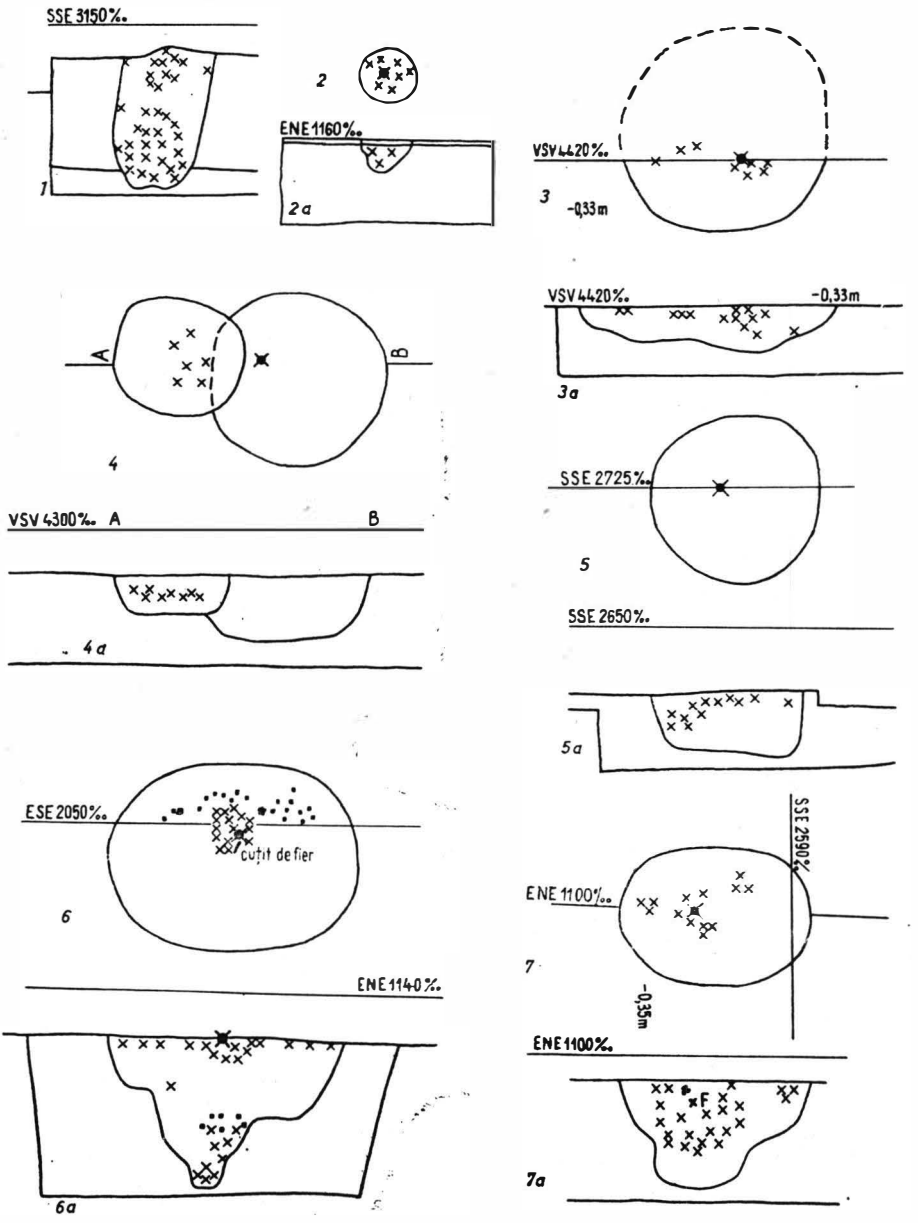

Fig. 2 — Grupa 1, morminte de incinerație în groapă, plan și secțiune ; 1= m. 86 ; 2—2a = m. 89 ; 3—3a = m. 118 ; 4—4a = m. 12—196 ; 5—5a = m. 187 ; 6—6a = m. 145 ; 7—7a = m. 114.

https://biblioteca-digitala.ro

așezat cu vîrful în jos, lîngă punga de oase calcinate și în marginea de sud a gropii (fig. 30, 7).

Mormîntul 93. Groapă mare, rotundă, puternic colorată de cărbune. În mijlocul gropii, începînd de la —13 cm și pînă la fund, a fost o pungă mare de oase calcinate (31×24 cm), avînd deasupra cîteva bucăți de cărbune. Diam. gropii : 0,67 m ; ad. : 0,38 m.

Mormîntul 96. Groapă mică, rotundă la gură. A conținut multe oase calcinate, aglomerate în marginea de vest a gropii și puțin cărbune. Diam. gurii : 0,29 m ; ad. : 0,12 m (fig. 4, 3). Inventar : un cuțit de fier așezat orizontal printre oasele calcinate (fig. 30, 20).

Mormîntul 97. Groapa mică, rotundă, plină cu oase calcinate mai aglomerate spre marginea de est a gropii. Diam. gurii : 0,38×0,34 m ; ad. : 0,20 m.

Mormîntul 104. Groapă mare ovală, orientată NNV (5900)—SSE. A conținut multe oase calcinate și cărbuni. Oasele calcinate formau strat gros pe fundul gropii, mai multe în jumătatea de NV a ei ; cărbunii au fost masați pe lîngă marginile gropii, în jurul moviliței de pămînt cenușos cu puține oase calcinate și fire de cărbuni, care s-a depus întîi în mijlocul gropii. În toată groapa, au fost răspîndite bucățele mici de pămînt ars. Gura gropii mormîntului la —0,23 m ; baza la —0,48 m. Pe gura gropii s-a găsit o măsea de animal mare (bou sau cal), arsă maroniu. Diametrul gurii : 1,20×0,70 m ; ad. : 0,22—0,26 m. Inventar : fragment dintr-un obiect decorat cu cerculețe ; lucrat dintr-un os lat, probabil corn, găsit printre oasele calcinate (fig. 32, 13).

Mormîntul 107. Groapa ovală, orientată NNV (5840 ‰) — SEE ; cenușoasă, cu foarte rare așchii de os calcinat ; în gura gropii, a fost foarte mult cărbune, formînd chiar o grămăjoară spre NV. Diam. gurii : 0,47 m ; ad. : 0,16 m.

Mormîntul 108. Groapa mică, ovală, orientată NNV (5960 ‰) — SSE : cenușoasă cu mușuroi de oase calcinate (20×6 cm) așezat în gura gropii, în mijloc. Diam. gurii : 0,31 m ; ad. : 0,12 m. Gura gropii la —0,16 m ad.

Mormîntul 112. Groapă mică, ovală, orientată VSV (4370 ‰) — ENE ; mai adîncă spre ENE. În mijloc a avut o pungă cu oase calcinate (9×7 cm). Gura la —0,21—0,24 m. Diam. gurii : 0,27 m ; ad. : 0,07—0,09 m.

Mormîntul 113. Groapa mică, ovală, orientată ENE (1150 ‰) —VSV ; a conținut puțină cenușă și un mușuroi de oase calcinate (10×10 cm), spre NE, în gura gropii. Lîngă punga de oase calcinate, spre SV, au mai fost oase calcinate grămădite. Rare oase calcinate au mai fost și pe gura gropii, mai ales în partea ei de NE, în jurul grămăjoarei de oase calcinate. Gura gropii la —0,12—0,14 m. Diam. gurii : 0,30 m ; ad. : 0,22 m.

Mormîntul 114. Groapă ovală, orientată VSV (4330 ‰) — ENE. Gura gropii la —0,39 m. A avut pungă de oase în mijlocul gropii, pînă la ad. de —18 cm. Cărbune foarte puțin și o bucățică de pămînt ars. Diam. gurii : 0,43×0,34 m ; ad. : 0,14—0,26 m (fig. 2, 7). Inventar : un cuțit de fier cu vîrful în jos, găsit în punga de oase calcinate.

Mormîntul 117. Groapă rotundă, cenușoasă cu grămadă de oase calcinate în centrul gropii. Gura gropii la —0,37 m și baza la —0,55 m. Diam. gurii : 0,38 m ; ad. : 0,18 m. Inventar : vîrful unui cuțit de fier găsit în punga de oase calcinate.

Mormîntul 118. Groapă mare rotundă ; în centrul gropii, pungă de oase, puțin adîncă. Diam. gurii : 0,50 m. ; ad. : 0,06—0,11 m (fig. 2, 3). Inventar : cuțit din fier, ars secundar, găsit pe gura gropii cu vîrful probabil spre est (a fost scos la săpat). Sub cuțit, s-a găsit o plăcuță de bronz cu două cuie.

Mormîntul 119. Pată rotundă cenușoasă, cu oase mărunte calcinate și fire de cărbune. Diam. petei cenușoase : 0,25 m.

Mormîntul 121. Albiere în pămîntul castaniu, la —0,57 m. În această albiere, s-au găsit răspîndite și în grămăjoare oase mărunte calcinate și foarte mult cărbune.

https://biblioteca-digitala.ro

Inventar : un buton de fier cu cuiul din bronz ; 5—6 verigi de lanț din fier, găsite lîngă o grămăjoară de cărbuni ; verigile sînt groase de 4—5 mm și au diam. de 3—4 cm. Mormîntul 121 a tăiat și a răvășit mormîntul de înhumație 217 ; fragmente din oase lungi de înhumat, putrezite, au zăcut la —0,57 m și la —18 cm, spre sud de grămada de verigi de fier.

Mormîntul 129. Groapă aprox. rotundă ; cenușoasă, cu mult praf de cărbune și foarte puține oase calcinate. Diam. gurii : 0,48×0,45 m ; ad. : 0.10 m. Gura gropii la —0.30 m. Inventar : cataramă din fier de formă rectangulară, găsită pe gura gropii, în marginea ei dinspre SV (fig. 31, 11).

Mormîntul 131. Groapă mare, ovală cu fundul plat, orientată SSE (2425 ‰) NNV ; în centrul gropii. pînă spre fund, au fost aglomerate oase calcinate, cărbuni și pămînt ars (fig. 3,1). Diam. gurii : 0.73×0,46m ; ad. : 0,17 m.

Mormîntul 132. Groapă ovală orientată ENE (950 ‰) — VSV ; puternic colorată de cărbune ; a conținut puține oase calcinate și foarte mult cărbune. cu bucăți mari. Diam. max. : 0,76 m ; ad. 0,20 m.

Mormîntul 135. Groapă mică, rotundă cu secțiune semicirculară ; la —0,30 m ; pămînt cenușos cu oase calcinate și cărbuni pe gura gropii. Diam. gurii : 0.35 m ; ad. : 0,15 m.

Mormîntul 138. Groapă mică, aprox. rotundă ; cenușoasă, cu puține aschii de os calcinat ; cărbuni mărunți în gura gropii. Diam. gurii : 0,34×0,30 m ; ad. : 0.15 m ; gura gropii la —0,28 m.

Mormîntul 140. Groapa mică, ovală, orientată SSV (3740 ‰) — NNE ; la —22 m ; a conținut pămînt cărbunos cu cîteva oase calcinate. Diam. gurii : 0,37×0,32 m ; ad. : 0,05 m.

Mormîntul 142. Groapa mare, ovală. orientată ESE (1700 ‰—) VNV. plină de cărbuni (bucăți foarte mari de crengi) și oase calcinate. Diam. gurii : 1,24×0,86 m : ad. : 0.56 m. M. 142 a tăiat groapa nr. 149, amîndouă mormintele fiind adîncite de la baza unei gropi ovale, foarte mari (2,50×1,10 m ; ad. : 0,22 m) și foarte cenușoasă (fig. 1, 1).

Mormîntul 143. Groapa mică. rotundă, plină de oase calcinate și de cărbuni, mai mulți în gura gropii. La —0,27 m, adîncime. Groapa m. 143 a fost săpată dintr-o groapă mare cu pămînt castaniu, de formă dreptunghiulară, ca o groapă de înhumat (2,00×0,90 m) ; aceasta a fost goală.

Mormîntul 145. Groapa ovală, orientată ESE (2050 ‰) —VNV ; gura la —0,26 m. În partea de sus formează un lighean cu pămînt cenușos și foarte mult cărbune în gura-gropii ; de la baza acestei gropi. se adîncește o altă groapă ca o pungă, formînd la rîndul ei, spre fund. o altă pungă mai mică. Oasele calcinate au fost depuse în mușuroi pe fundul gropii-pungă. împreună cu cenușă și cărbune ; dinspre VSV s-a turnat pămînt, apoi iar o grămadă de oase calcinate dinspre ENE, și iar pămînt cu multă cenușă. În gura gropii mari, chiar în centru, s-a depus o grămadă de oase calcinate cu cărbuni ; alte oase mărunte au fost răspîndite în pămîntul de pe gura gropii. Diam. gurii : 0,60×0,45 m ; ad. : 0,20—0,36 m (fig. 2, 6). Inventar : un cuțit mare de fier înfipt în mușuroiul de oase din gura gropii (fig. 30, 6—6a) ; în același mușuroi, s-a găsit și o bucățică de bronz ; fragment dintr-un cercel cu granulații, găsit în mușuroiul de oase de pe fundul gropii-pungă (fig. 32,6).

Mormîntul 146. Groapă mare, ovală, orientată aprox. ESE (2140 ‰) — VNV. La —0,30 m. A conținut pămînt cărbunos cu rare oase calcinate risipite. Groapa a fost umplută întîi dinspre SV, cu pămînt puțin cărbunos ; apoi s-a acoperit restul gropii cu pămînt cărbunos care conținea și rare oase calcinate. Diam. gurii : 0,88×0,64 m ; ad. : 0,15 m.

Mormîntul 147. Groapă mică, rotundă ; la —0,42 m. A conținut pămînt cenușos. Albiere adîncă de 3—4 cm. Diam. gurii : 0,28 m.

https://biblioteca-digitala.ro

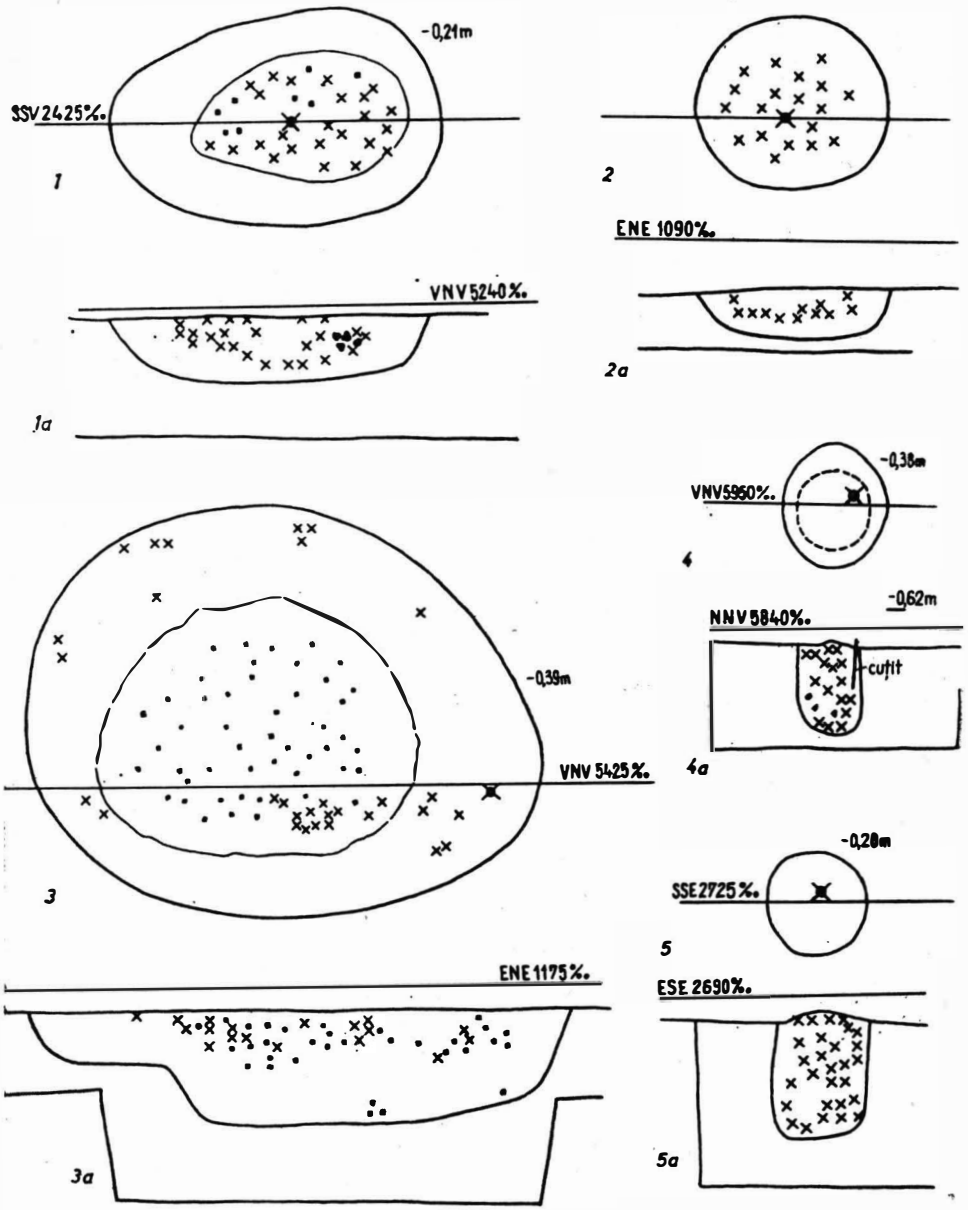

Fig. 3 — Grupa 1, morminte de incinerație în groapă, plan și secțiune: 1—1a = m. 131 ; 2—2a = m. 98 ; 3—3a = m. 151 ; 4—4a = m. 92 ; 5—5a = m. 42.

https://biblioteca-digitala.ro

Mormîntul 148. Lîngă m. 159. Groapa de formă ovală, cu oase calcinate multe în centru, răspîndite şi grămadă spre NNV. Pe fundul gropii s-a depus un strat de pămînt, fără oase, gros de 15 cm. Mormîntul a fost acoperit, împreună cu m. 159 de un strat gros de 0,40 m. de pămînt cenuşos cu stropi de cărbune, oase calcinate în mici grămăjoare şi mici bucăţele de pămînt ars. Această depunere acoperea în întregime m. 148, şi în parte numai m. 159, avînd dimensiunile de 1,61×0,68 m.

Mormîntul 149. Groapa ovală, cărbunoasă, orientată VNV (5490 ‰) — ESE. Aşezată sub o pată mare, cărbunoasă, şi în partea de ESE a ei. A fost tăiată de groapa mormîntului 142 situat la VNV, sub pata mare cărbunoasă (fig. 1,1). Diam. gurii : 0,90×0,72 m ; ad. : 0,50 m.

Mormîntul 150. Groapă mică, ovală, orientată VNV (5380 ‰) — ESE. A conţinut multe oase calcinate, grămădite în centrul gropii şi pe fundul ei, unde au fost depuse în strat de 8—9 cm grosime. Diam. gropii : 0,51×0,30 m ; ad. : 0,39 m. Inventar : fragment de fier (amnar ?) sub grămadă de oase, pe fundul gropii.

Mormîntul 151. Groapa foarte mare, ovală, orientată VNV (5775 ‰) — ESE. Pe marginea dinspre VSV formează o treaptă adîncă de 10—12 cm, după care groapa se adînceşte pînă la —0,25 m. Oasele au fost depuse grămadă într-o umplutură de pămînt foarte cărbunoasă ; un alt muşuroi de oase calcinate se găseşte în marginea de SE a movilei cu cărbuni, din centru. Atît oasele, cît şi cărbunii se găsesc masaţi în jumătatea superioară a gropii ; pe fund şi în jurul marginii gropii pămîntul conţine rare oase calcinate şi puţină cenuşă. Pe treapta din marginea de VSV a gropii a fost numai pămînt cenuşos (fig. 3,3). Diam. gurii : 1,15 m × 0,90 m ; ad. : 0,11—0,25 m. Inventar : aplică de bronz găsită în mijlocul grămezii de oase calcinate din centrul gropii (fig. 29,6) ; cuţitaş din fier aşezat culcat în marginea de răsărit a gropii, cu vîrful spre SV.

Mormîntul 158. Pată cenuşoasă, aprox. rotundă (0,33×0,36 m), în mijlocul căreia s-au găsit cîteva oase calcinate ; gura gropii la —0,45 m. Inventar : sîrmă semicirculară din fier, două perle de bronz, probabil de la cercei şi un pandativ de bronz (fig. 32, 7), găsite împreună cu oasele calcinate.

Mormîntul 159. Groapă mare, ovală, cenuşoasă ; cu bucăţele mici de cărbune şi de pămînt ars Lîngă m. 148, la distanţă de 7—8 cm unul de celălalt ; amîndouă au fost acoperite de o depunere cărbunoasă cu oase calcinate şi bucăţele mici de pămînt ars. Deoarece bucăţelele de pămînt ars s-au găsit în groapa m. 159 şi în grămada ce le acoperea pe amîndouă, reiese că m. 148 a fost mai întîi aşezat şi apoi m. 159 cu depunerea de deasupra lor. Capul dinspre SSE al m. 159 depăşea cu 24 cm depunerea care acoperea cele două morminte alăturate. Diam. gurii : 0,87×0,73 m ; ad. 0,27 m.

Mormîntul 164. Groapă mare, rotundă, foarte cărbunoasă. A conţinut oase calcinate mai puţine, cărbuni mulţi şi fărîme multe de pămînt ars. Gura gropii la —0,40 m. Diam. gropii : 0,68×0,70 m ; ad. : 0,26 m.

Mormîntul 166. Groapă ovală, orientată VSV (4240 ‰) — ENE. A conţinut oase calcinate răspîndite, foarte mult cărbune şi bobiţe de lut ars. Spre VSV taie groapa m. 203 (fig. 5, 1). Diam. gurii : 0,96×0,64 m ; ad. : 0,19 m. Inventar : inel din sîrmă de fier cu capetele toarse. Diam. : 1,8 cm.

Mormîntul 168. Groapă ovală, cu oase calcinate, cărbune mult şi bobiţe de pămînt ars pe gura gropii. În jumătatea de VSV a gropii a fost depusă la —0,10 m o grămăjoară de oase şi cărbuni. A tăiat groapa m. 186. Diam. gropii : 0,70 m ; ad. : 0,20 m.

Mormîntul 182. Groapă mare ovală, orientată VSV (4370 ‰) — ENE, cu foarte mult cărbune şi puţine oase calcinate. În marginea dinspre SSV şi dinspre NNE a gropii au fost, multe bucăţele de pămînt ars. Spre ENE adîncă de 14 cm, iar spre VSV de 18 cm. Din marginea de VNV groapa formează o pungă adîncă de 24 cm, plină cu oase calcinate (fig. 4, 1). Diam. gropii mari : 0,98×0,75 m ; ad. : 0,14—0,18 m. Diam. gropii mici : 0,41×0,36 m ; ad. : 0,24 m. Inventar : aplice avarice turnate din bronz. *à jour*, întregi şi fragmentare, arse secundar ; s-au

https://biblioteca-digitala.ro

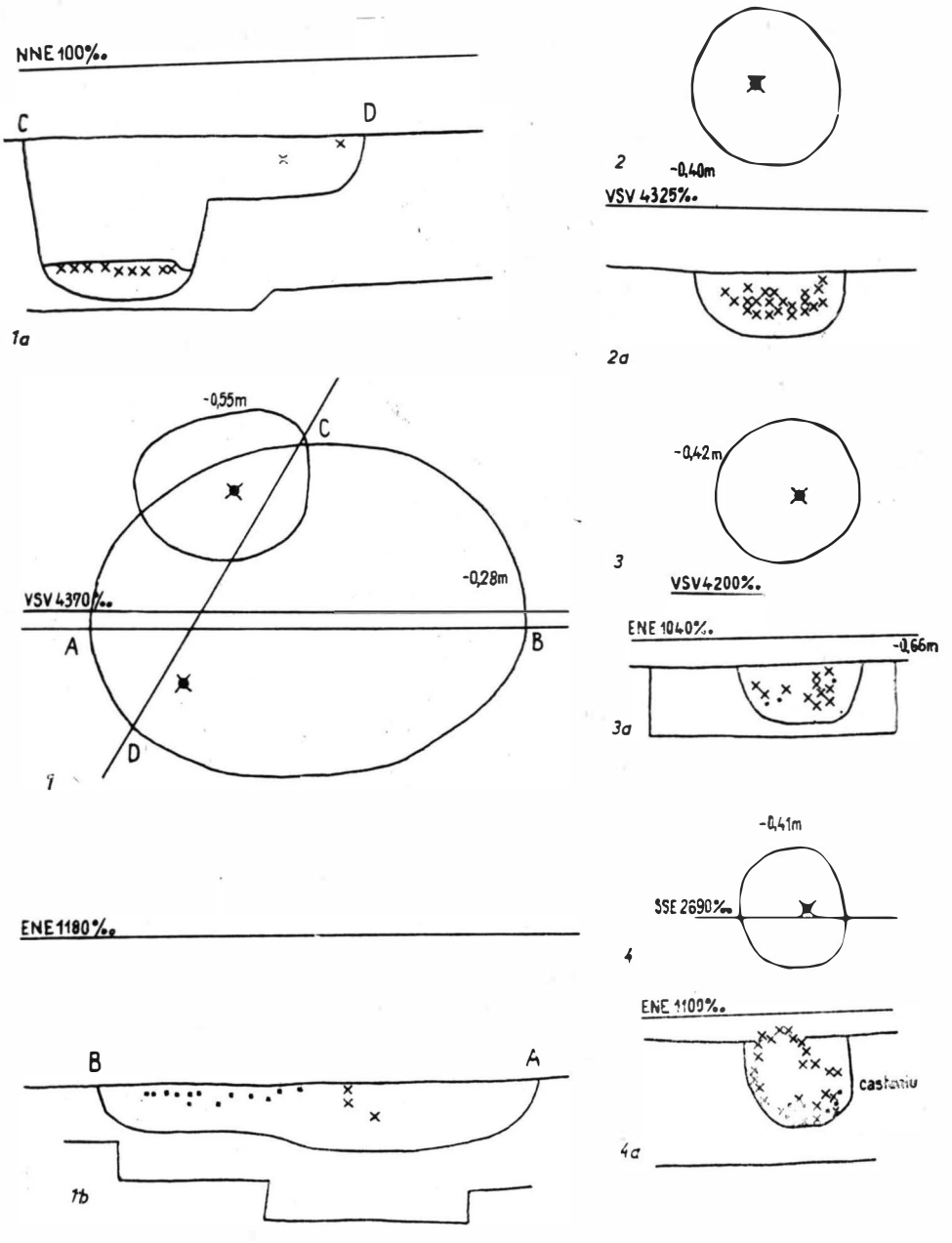

Fig. 4 — Grupa 1-a, morminte de incinerație în groapă. plan și secțiune : 1—1a—1b = m. 182 ; 2—2a = m. 47 ; 3—3a = m. 96 ; 4—4a m. 31.

https://biblioteca-digitala.ro

găsit prinse într-o bucată mare de cărbune, în partea de SSV a gropii mari, unde au fost risipite şi bucăţele de pămînt ars (fig. 29, 1—5, 7—8) ; fragmente torsionate din bronz (fig. 32, 10, a—d) ; margică de sticlă albastră (fig. 35, 10).

Mormîntul 183. Groapa rotundă, mică alveolare cu cenuşă ; oase calcinate şi cărbuni. La —0,36 m. Diam. gurii : 0,56 m.

Mormîntul 184. Pată cenuşoasă într-o alveolare adîncă de 23 cm, în care s-a găsit o mînă de oase calcinate.

Mormîntul 185. Groapă mică, ovală, orientată NNV (5850 ‰) — SSE ; colorată de cenuşă. Oase mărunte calcinate, risipite în toată groapa. Baza la —0,45 m. Diam. gurii 0,46×0,33 m ; ad. : 0,16 m.

Mormîntul 186. Groapă mică, ovală, orientată VSV (4475 ‰) — ENE, plină cu oase calcinate şi cărbuni. Gura gropii la —0,40 m, iar baza la —0,48 m. Diam. gurii : 0,42 m × 0,25 m. ; ad. : 0,06 m.

Mormîntul 187. Groapă mică, rotundă ; plină cu oase calcinate şi puţini cărbuni. Oasele calcinate au fost depuse grămadă pe gura gropii, în centrul şi în jumătatea de SSE a ei, pînă spre fund. Groapa este mai adîncă cu 2—3 cm spre NNV (fig. 2, 5). Diam. gurii : 0,40 m ; ad. : 0,14—0,16 m. Inventar : cuţitaş de fier, îndoit, aşezat cu vîrful în jos, în muşuroiul de oase calcinate din centrul gropii.

Mormîntul 188. Groapă mică, ovală, orientată VSV (4325 ‰) — ENE. Alveolare cenuşoasă cu o mînă de oase calcinate şi cîţiva cărbuni. Diam. gurii : 1,45× 0,39 m ; ad. : 0,02—0,03 m.

Mormîntul 196. Groapa ovală, orientată VSV (4300 ‰) — ENE ; a fost plină cu oase calcinate puţine şi pămînt foarte cărbunos (fig. 2, 4). Diam. gurii : 0,42 m ; ad. : 10 m. Inventar : o granulă de bronz.

Mormîntul 197. Groapă mare ovală, orientată NNV (5900 ‰) — SSE ; cu cenuşă şi multe oase calcinate depuse în groapă, cam la —10—12 cm adîncime şi pe gura gropii, mai ales în jumătatea ei dinspre NE, împreună cu bucăţi foarte mari de cărbune. Diam. gurii : 0,80×0,53 m ; ad. : 0 18 m. Inventar : teacă din fier fragmentară, cilindrică, cu marginile deschise, găsită în grămada de oase calcinate şi cărbuni de pe gura gropii.

Mormîntul 198. Groapă mică, aproape rotundă ; plină cu oase calcinate depuse la mijlocul adîncimii ei şi în gură. Diam. gropii : 0,36×0.31 m ; ad. : 0,12 m. Inventar ; cuţitaş din fier în grămada de oase din groapă (fig. 30, 12).

Mormîntul 207. Groapă mică, uşor ovală orientată NNV (5900 ‰) — SSE ; a conţinut o mînă de oase calcinate, mărunte. Diam. gurii : 0,37×0,34 m ; ad. : 0,02—0,05 m. Inventar : fragment dintr-un obiect de fier, găsit sub oasele calcinate.

Grupa a II-a : morminte de incineraţie în groapă şi în urnă

A doua grupă cuprinde 53 de morminte de incineraţie în groapă şi în urnă : m. 5, 17, 21, 30, 32, 33, 34, 35, 40. 41, 48, 53, 56, 58, 59. 64, 66, 67, 68, 69, 70, 73, 76, 83, 91, 95, 100, 103, 109, 110, 111, 124, 126, 127, 134, 137, 139, 141, 155, 160, 161, 162, 163, 167, 172, 174, 175, 189, 190, 192, 200, 204, 205. Ele sînt caracterizate de prezenţa oaselor calcinate în urnă şi în groapă ; în urnă, sînt depuse multe, iar în groapă mai puţine şi răspîndite, mai des în pămîntul din gura gropii. Forma gropilor este ovală sau rotundă ; din 53 de morminte, 33 sînt cu groapa ovală şi 20 cu groapa rotundă. Este de remarcat şi la acest ritual prezenţa în cele mai multe cazuri a cărbunelui în cantitate foarte mare

https://biblioteca-digitala.ro

(la 32 de morminte), depus în toată groapa, dar mai ales în pământul din gura gropii ; mult mai rar cărbunele este depus în bucăți, formînd grămăjoare (m. 137). Cenușă se găsește în toate gropile de morminte ; prezența ei este clară mai ales acolo unde cărbunele este foarte puțin sau lipsește. În foarte rare cazuri cenușa lipsește ; gropile nefiind deloc colorate, se pot delimita doar după prezența oaselor calcinate sau a stropilor de cărbune. Urnele sînt în marea lor majoritate vase întregi ; în 45 de morminte, urnele au fost vase întregi, iar în 8 morminte s-au folosit jumătăți de vase.

Urnele sînt așezate în centrul gropii (21 de morminte) sau într-o margine. Ele zac fie pe fundul gropii, fie într-o groapă-pungă, special amenajată pentru a fi depusă urna. Din 21 de morminte care au avut urna în centrul gropii, opt au fost așezate într-o groapă pungă.

Din cele 53 de morminte de incinerație care aparțin ritualului cu groapă și urnă, 28 de morminte au urnele depuse într-o groapă-pungă. Orientarea urnelor este foarte variată ; predomină, însă, nord-vestul.

Trei din aceste morminte se deosebesc prin așezarea urnei într-un lăcaș situat în afara marginii gropii : m. 103 are urna într-o groapă-pungă spre SE ; în m. 189 este așezată într-o pungă-groapă situată în marginea de SSV a gropii ; în m. 200 urna a fost așezată la sud, în afara marginii gropii mari. În primele două cazuri urnele au fost vase întregi ; în ultimul mormînt (m. 200), urna a fost jumătatea inferioară a unui vas.

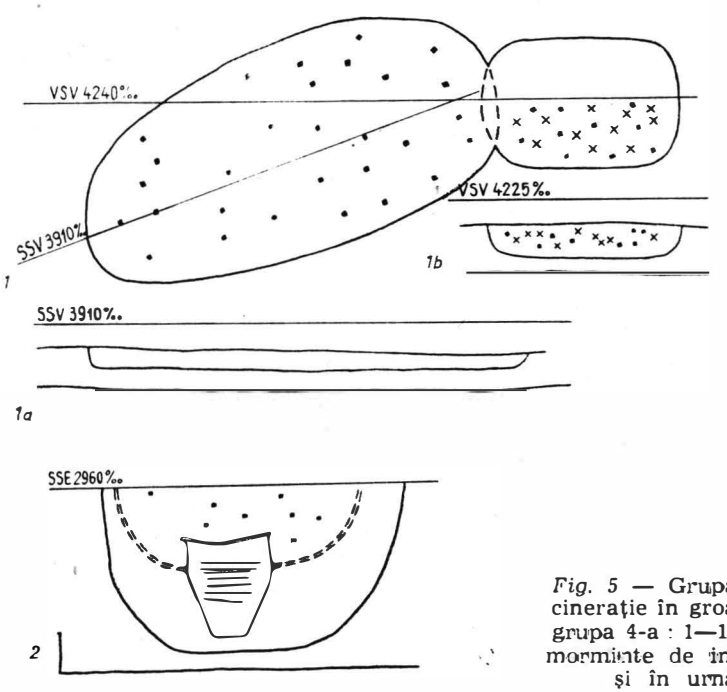

Fig. 5 — Grupa 1, mormînt de incinerație în groapă : 1—1b = m. 166 ; grupa 4-a : 1—1a = m. 203 ; grupa 2, morminte de incinerație în groapă și în urnă : 2 = m. 17.

https://biblioteca-digitala.ro

Mormîntul 5. Groapă adîncă ca o pungă, colorată puternic de cărbune ; a conţinut puţine oase calcinate. Urna a fost aşezată drept, pe un strat de pămînt cărbunos, gros de 1 cm, mai aproape de marginea de SSE a gropii ; gura la —0,35 m adîncime. A fost plină cu oase calcinate pînă la umăr, în gură fiind pus pămînt. **Urna :** vas mare, de formă ovală, cu pîntecul dezvoltat ; margine mică, îndoită, cu buza uşor rotunjită ; decorat cu incizii distanţate mai dese pe umăr (fig. 22, 5). În stratul de cultură, în apropierea m. 5 s-a găsit un amnar (fig. 24, 2).

Mormîntul 17. Groapă mare, rotundă, cu urnă aşezată în centru, adînc în groapă, avînd baza la —0,53 m. Groapa, în partea ei mai adîncă, a fost plină cu pămînt cenuşos, în gura gropii fiind pus foarte mult cărbune, cu bucăţi mari, mai ales deasupra urnei ; în partea cărbunoasă a gropii, s-au găsit foarte puţine oase calcinate (fig. 5, 2). Urna a conţinut oase calcinate în regiunea pîntecului, aşezate pe strat de pămînt cu cenuşă ; printre oasele calcinate au fost şi cîţiva cărbuni. Deasupra oaselor, în gura vasului, s-a pus de asemenea pămînt cu cenuşă. Decorată cu caneluri uşor adîncite. Lucrate la roată înceată buza rotunjită. **Urna :** oală cu umerii şi gura foarte largă ; margine mică, arcuită, cu şi ars pămîntiu. Înălţ. : 25 cm ; diam. gurii : 21 cm ; diam. fundului : 9,5 cm. Inventar : o cataramă din fier fără spin, găsită printre oasele calcinate (fig. 31, 7).

Mormîntul 21. Groapa ovală cu fundul plat, orientată E—V, în care a fost aşezată urna cu baza la —0,45 cm ; partea ei superioară fiind goală, s-a turtit de presiunea pămîntului. Groapa a conţinut pămînt cenuşos în care s-au găsit răspîndite bucăţele mici de cărbune şi cîteva oase mici calcinate ; o grămăjoară de oase calcinate a fost pusă în groapă, lîngă fundul vasului. Urna a avut pe fund pămînt şi cîţiva cărbuni ; în regiunea pîntecului a fost plină cu oase calcinate amestecate cu pămînt galben. Printre oase bucăţi din craniu şi doi dinţi. **Urna :** vas mare, bitronconic ; marginea mică, îndoită oblic, cu buza teşită ; decorată cu o linie în val între două linii incizate orizontal. Lucrat la roată înceată, partea superioară arsă pămîntiu, cea inferioară cărămiziu-palid. Înălţ. : 24 cm diam. gurii : 15,8 cm ; diam. fund. : 9,3 cm. (fig. 15, 5). Inventar : o săgeată din fier găsită în urnă, înfiptă pe lîngă peretele ei (fig. 31, 6).

Mormîntul 30. Groapă mică, rotundă, puţin adîncă, colorată de cenuşă. Diam. gurii : 0,44 m ; ad. : 0,22 m. Urna a fost aşezată drept în mijlocul şi pe fundul gropii ; în urnă, pe fund, s-a pus puţin pămînt cenuşos, în rest fiind plină cu oase pînă la gură. Oase mari, multe bucăţi de craniu. Printre oase a fost şi puţin pămînt (fig. 8, 5—5a) *Urna :* vas mare de formă ovală, cu umărul jos şi puţin proeminent ; marginea lată, în formă de guler, îndoită oblic ; buza rotunjită ; formează prag la exterior şi o foarte uşoară canelare interioară. Decorată pe tot corpul, pînă spre fund, cu caneluri distanţate ; pe umăr se găseşte o bandă îngustă de linii în val. Lucrată la roată înceată şi arsă castaniu roşcat (fig. 15, 4 ; fig. 24, 7). Inventar : un fragment dintr-un obiect de fier şi o clamă din fier aşezate în urnă, sub oasele calcinate (fig. 31,9).

Mormîntul 32. Groapă mare, uşor ovală, orientată NNV (5910 ‰) — SSE ; cu diam. de 1,15 m × 0,93 m şi adîncimea de —0,20 m. Din mijlocul acestui lighean s-a adîncit groapa în care a fost depusă urna, astfel încît umărul ei se găseşte la nivelul fundului gropii mari ; groapa mare, în formă de lighean, a conţinut rare oase calcinate şi foarte mult cărbune (fig. 10, 5—5a). Urna zace cu baza la —0,53 m, avînd gura la —0,30 m adîncime. Pe fundul vasului, s-a pus o mînă de pămînt, peste care au fost depuse oasele grămadă, umplînd urna pînă sub umăr ; în rest. urna s-a umplut cu pămînt cărbunos, acelaşi cu care s-a umplut şi groapa-lighean. În grămada de oase s-au găsit cărbuni şi fărîme de lut ars. *Urna* : vas mare cu umărul bine articulat, decorat cu benzi înguste distanţate de striuri orizontale. Gura lipsă, a fost rasă de plug. Înălţ. : 24,5 cm ; diam. la gît : 16,8 cm ; diam. fund. : 10 cm. (fig. 18, 4) Inventar : o mărgică în formă de sîmbure de pepene găsită în urnă.

Mormîntul 33. Groapa ovală, ca un lighean orientată E—V ; cu diam. gurii de 0,62 m şi adîncă de 0,17 m ; a conţinut foarte puţine oase calcinate, pămînt cenuşos şi puţin cărbune. Din mijlocul acestei gropi s-a adîncit groapa în care a fost instalată urna (fig. 6, 1—1a). Urna zăcea drept, în groapa amenajată special, cu fundul la —0,49 m adîncime, linia gîtului (marginea lipseşte în întregime) fiind

https://biblioteca-digitala.ro

situată la nivelul gurii gropii-lighean. Oasele calcinate mari au fost puse în urnă, umplînd-o pînă la jumătate ; peste ele s-a pus pămînt cenușos cu puține oase calcinate și cărbuni. *Urna :* vas mare, piriform, cu umerii dezvoltați, decorată pînă spre fund cu caneluri distanțate. Lipsește din peretele vasului și marginea, cu excepția a două fragmente mici, care nu s-au potrivit ; prezența lor arată că este vorba de o răvășală datorită lucrărilor agricole. Înălț. : 23,5 cm ; diam. la umăr : 20 cm ; diam. fund. : 9,4 cm (fig. 23, 5).

Mormîntul 34. Groapă mare, rotundă cu diam. de 0,96 m și adîncă de 0,24 m, avînd baza la -0,46 m. Groapa a fost plină de cărbuni, unele bucăți mari, rare oase calcinate mărunt și bucățele de lut galben. Urna a fost așezată într-o groapă special amenajată, adîncită în afara gropii mari, lîngă marginea ei de est. Urna zăcea cu baza la 0,67 m adîncime, înclinată spre sud (fig. 7,1—1a—1b). *Urna :* oală de formă ovală, cu umeri ; gura largă cu marginea mică, îndoită oblic și puțin îngroșată la exterior. Decorată cu caneluri distanțate la 2—2,5 cm. A fost foarte prost arsă, din care cauză s-a luat cu pămînt pentru a putea fi desenată. A conținut oase calcinate amestecate cu pămînt castaniu, pînă în regiunea umărului ; deasupra lor, urna a fost acoperită cu pămînt cenușos cu rari stropi de cărbune. Lucrată la roata înceată ; arsă pătat, castaniu cu pete roșcate. Înălț. : aprox. 19 cm ; diam. gurii : aprox. 12 cm ; diam. fund. : 9 cm.

Mormîntul 35. Groapă ovală, orientată ENE (125‰) — VSV ; adîncă de 0.21 m ; diam. gurii : 0,80 m ; a fost plină cu pămînt cenușos, conținînd puține oase calcinate mici și puține bucățele de cărbune. Urna a fost așezată în marginea de vest a gropii-lighean, într-o groapă mică, special adîncită, zăcînd cu fundul la —0,50 m adîncime ; a fost plină cu oase calcinate de la fund pînă în zona umărului — multe oase mari, lungi, apofize, oase din craniu ; deasupra oaselor calcinate, urna a fost plină cu pămînt cenușos amestecat cu puțin cărbune (fig 3, 3—3a). *Urna :* oală de formă ovală, căreia îi lipsește marginea și din umăr. Decorată cu benzi înguste de linii în val, de la gît pînă sub umăr. Lucrată la roata înceată ; arsă roșcat cu pete cenușoase pe umăr (fig. 17, 1). Înălț. : 20 cm ; diam. la umăr : 17,50 m ; diam. fund. 8,5 cm.

Mormîntul 40. Groapa mică ovală, orientată NNE (350‰) — SSV ; a conținut cărbuni și oase calcinate în mică cantitate. Urna a fost așezată pe strat de 3—4 cm de pămînt, mai aproape de peretele dinspre NNV al gropii și înclinată spre SSE. A fost plină cu oase calcinate pînă în regiunea umărului ; în rest, a fost pus pămînt cenușos cu rare bucățele de cărbune. Partea ei de sus a fost turtită de presiunea pămîntului. Au fost foarte multe oase calcinate, unele bucăți mari, apofize (fig. 9, 4—4a). *Urna :* vas mare, de formă ușor bitronconică ; foarte larg la gură și mic la bază ; marginea mică, îndoită, cu buza teșită oblic. Decorat de la gît pînă sub pîntec cu caneluri distanțate, între care sînt cinci linii în val mărunt. Lucrat la roată înceată și ars cenușiu deschis, mai închis în regiunea umărului și a marginii (fig. 15, 3). Înălț. : 22,2 cm ; diam. gurii : 18 cm ; diam. fund. : 9 cm. Inventar : un amnar de fier găsit în urnă, lîngă peretele ei de sud (fig. 31, 1).

Mormîntul 41. Groapă rotundă cu pămînt cărbunos ; plină de cărbuni mărunți și foarte rare fărîme de oase calcinate. Urna a fost așezată în mijlocul gropii, avînd gura la nivelul gurii gropii, la —0,35 m adîncime ; strivită dinspre sud, umărul cu marginea au intrat în vas. A conținut oase calcinate pînă în regiunea pîntecului ; au fost oase mari, printre care și o falangă. Deasupra pachetului de oase, urna a fost umplută cu pămînt castaniu în care s-au găsit cărbuni și cîteva oase mici calcinate (fig. 9, 1—1a). *Urna :* vas mare, înalt ; formă dacică fără umăr, cu pîntec ; margine subțire și lată, îndoită oblic. Fără decor. Lucrat cu mîna, marginea îndreptată la roată. Ars pătat, castaniu în partea superioară și roșcat pe partea dinspre fund (fig. 14, 4 ; 24, 10). Înălț. : 26,5 cm ; diam. gurii : 16,4 cm ; diam. fund. : 8,5 cm. Lipsă mult din margine și din partea superioară. Inventar : fragmente mărunte dintr-un obiect de fier, găsite în urnă, peste oasele calcinate.

Mormîntul 48. Groapă rotundă, adîncă, cu fundul plat ; conține pămînt cenușos și mici bucățele de cărbune. Diam. gurii : 40×42 cm ; ad. : 22 cm Urna a fost așezată în mijlocul gropii, pe un strat gros de 2 cm de pămînt cenușos ; stă înclinată spre vest. Pe fund, a avut pămînt cenușos, oasele fiind așezate în regiunea

https://biblioteca-digitala.ro

pîntecului şi acoperite tot cu pămînt cenuşos. *Urna :* vas de mărime mijlocie ; formă scundă cu umerii sus şi bine articulaţi ; marginea mică. îndoită oblic, se îngroaşă spre buză care este tăiată. Decorată cu caneluri continui, uşor adîncite. Urna a fost deranjată şi distrusă în parte de lucrările agricole ; din ea s-au păstrat cam 2/3 şi cîteva fragmente din margine, care nu se potrivesc. După oase mormîntul a aparţinut unui copil. Înălţ. : 18 cm ; diam. în regiunea pîntecului 17—18 cm ; diam. fund. : 8 cm.

Mormîntul 53. Groapă mare ovală, orientată ENE (1020‰)—VSV ; a fost plină cu cărbune. Diam. gurii ; 0,82×0,67 m ; ad. : 0,11—0,22—0,28 m. În marginea de V a gropii şi ieşită în afara ei, a fost aşezată urna într-o groapă special amenajată, zăcînd cu fundul la —0,61 m. În urnă, s-a pus întîi pămînt, apoi oasele calcinate, umplînd urna pînă la umăr ; deasupra oaselor s-a pus tot pămînt (fig. 7, 4—4a). Inventar : un cuţit de fier, aşezat culcat peste oase, în partea de SE a urnei. *Urna :* vas mare, înalt, formă cu umărul foarte proeminent. Fundul este adîncit cu proeminenţă centrală în interior ; în jurul fundului formează inel în relief. Marginea lată, îndoită oblic, uşor îngroşată spre buză care este tăiată. Decorat cu linii incizate la distanţă de 3 cm una de alta ; lucrat la roată înceată ; ars pătat, castaniu partea superioară şi cărămiziu partea inferioară (fig. 14, 3) Înălţ. : 25,2 cm ; diam. gurii : 17,4 cm ; diam. fund. : 8,7 cm.

Mormîntul 56. Groapă rotundă, foarte cărbunoasă. Diam. gurii ; 0,52×0,49 m ; ad. : 0,16 m. Urna a fost un fund de oală, aşezat pe fundul gropii şi în marginea ei de ENE (fig. 6, 7—7a). În urnă, au fost depuse o grămăjoară de oase mici calcinate şi un cuişor de fier. Inventar : 1) cîteva bucătele de fier găsite în gura gropii ; 2) un cui mic de fier, găsit printre oase, în urnă. *Urna :* fundul unui vas cu diam. de 8,5 cm ; lucrat la roată înceată.

Mormîntul 58. Groapa rotundă cu baza la —0,47 m. Pămîntul din groapă a fost cărbunos, conţinînd o mînă de oase calcinate, răspîndite Urna a fost aşezată în marginea de est a gropii, pe strat de pămînt cărbunos. Partea dinspre est a fost distrusă de lucrările agricole, fragmente ceramice din pereţii urnei fiind tîrîte spre est. În urnă, s-a pus întîi o mînă de pămînt ou cenuşă şi apoi oasele calcinate, amestecate şi ele cu puţină cenuşă. *Urna* (fig. 7, 3—3a) ; partea dinspre fund a unui vas decorat cu striuri adînci, distanţate neregulat. Lucrat la roată înceată ; ars cărămiziu la exterior şi brun-închis la interior. Formă scundă cu umărul dezvoltat. Înălţ. fragm. : 15 cm ; diam. fund. : 9 cm.

Mormîntul 59. Groapă mare, de formă ovală, orientată NNV(6350‰)—SSE. Cărbuni în gura gropii şi puţine oase calcinate. Diam. : 0,88×0,68 m ; ad. : 0,23 m. Urna a fost aşezată spre NV pe strat de pămînt cenuşos, la —13—14 cm de marginea gropii, avînd baza la —0,51 m. Pe fund, în urnă s-a pus întîi pămînt, apoi oasele amestecate cu puţin pămînt ; deasupra lor, s-a acoperit tot cu pămînt cenuşos (fig. 8, 1—1a). *Urna :* vas mare, căruia îi lipseşte marginea din vechime. Formă scundă cu umerii rotunji. Fundul mic şi foarte larg la gît. Decorat cu linii-caneluri distanţate. Lucrat la roată înceată ; ars galben-roşcat. Înălţ. : 20,5 cm ; diam. la umăr : 22,5 cm ; diam. fund. : 7,5 cm.

Mormîntul 64. Groapă rotundă, cărbunoasă, cu cărbuni mai mulţi în partea ei superioară ; de la baza ei s-a adîncit o groapă pentru urnă. Urna zace în acest lăcaş adînc de 11 cm, înclinată spre sud, partea ei superioară rămînînd la baza gropii cărbunoase. În urnă, s-a pus pe fund întîi pămînt, apoi oasele calcinate ; deasupra lor tot pămînt. *Urna :* fragmentară ; partea de pînă sub umăr a unui vas mare, decorat cu caneluri uşor adîncite ca nişte faţetări. Lucrată la roată înceată şi arsă castaniu-negricios. Foarte prost păstrată, nu s-a putut întregi. Inventar : fragmente dintr-o cataramă dreptunghiulară de fier şi încă alte cîteva bucăţele de fier, probabil dintr-o a doua cataramă ; găsite în urnă printre oasele calcinate.

Mormîntul 66. Groapă ovală, orientată NNE (115‰)— SSV : cenuşoasă cu puţin cărbune şi puţine oase calcinate. Urna aşezată în mijlocul gropii, cu fundul într-un lăcaş adînc de 6—7 cm ; cu baza la —0,37 m. Partea superioară căzută înăuntrul ei. În urnă, au fost oase calcinate pînă la fund, iar peste ele o mînă de pămînt (fig 10, 6—6a). *Urna :* vas de mărime mijlocie ; formă scundă, ovală ;

https://biblioteca-digitala.ro

marginea mică ; buza rasă de lucrările agricole. S-a păstrat partea de sub umăr și două fragmente mari (aprox. 2/3) din umăr. Decorată cu caneluri distanțate ; mai distanțate sub umăr. Lucrat la roată înceată. Ars castaniu partea superioară și cărămiziu cea inferioară. Înălț. fragm. inferior : 13 cm, diam. la umăr : 17 cm ; diam. fund. 8,2 cm. Inventar : jumătate dintr-o mărgică lungă de sticlă neagră, deformată de ardere secundară, găsită în groapă. Cîteva bucăți din fier dintr-o cataramă mică, dreptunghiulară, găsită în urnă.

Mormîntul 67. Groapă ovală, orientată aprox. NV—SE, cu secțiunea în formă de lighean ; cărbunoasă cu mici oase calcinate răspîndite. De la fundul gropii s-a săpat groapa specială pentru a fi depusă urna. Diam. gropii : 0,50×0,44 m ; ad. : 0.15—0.31 m. Urna zace cu baza la —0,43 m adîncime, direct lîngă marginea de ENE a gropii. Plină pînă la jumătate cu oase calcinate așezate pe strat de pămînt galben, depus pe fundul urnei ; deasupra oaselor, s-a pus pămînt, ca cel din groapă, cărbunos și cu puține oase calcinate (fig. 7, 2—2a). *Urna :* vas mare, înalt, cu umărul sus ; marginea mică. arcuită, buza tăiată oblic, formează muchie pe linia ei inferioară și o nervură fină. în relief pe mijlocul ei ; decorată cu incizii distanțate. Înălț. : 29,5 cm ; diam. gurii : 21,7 cm ; diam. fund. : 10,5 cm (fig. 18 6 : 22. 8). Inventar : o mărgică de sticlă găsită în groapă.

Mormîntul 68. Groapă ovală, orientată aprox. NNV—SSE ; cărbunoasă, avînd oase calcinate în capul dinspre vest. Diam. : 0,64×0,48 m; ad. : 0,16—0,22 m. Urna zace în jumătatea de sud a gropii, înclinată spre nord și adîncită pînă la umăr într-o groapă special amenajată. Plină cu oase pînă la umăr, acoperite cu un strat subțire de pămînt. Oase mari, multe apofize și un fragment mare din craniu ; printre oase, puțin pămînt și cîțiva cărbuni mărunți (fig. 11, 2—2a). *Urna :* vas de mărime mijlocie ; formă ovală, cu umeri bine dezvoltați ; margine scurtă, îndoită oblic ; buza tăiată. Decorată cu cinci benzi înguste de linii în val. Lucrat la roată înceată; ars cărămiziu pe corp și negru-brun pe umăr și margine (fig. 24, 5). Înălț. ; 19,3 cm ; diam. gurii : 13,7 cm ; diam. fund. : 8,8 cm.

Mormîntul 69. Aprox. jumătate din groapă a fost distrusă de nisipărie. Groapă rotundă cu diam. de 0,40 m și adîncă de 0,32 m ; a conținut cărbune și oase calcinate. Urna a fost așezată aprox. în mijlocul gropii, fiind acoperită de un strat de pămînt cu cărbuni și oase calcinate, gros de 6—7 cm. Urna a fost plină cu oase calcinate, amestecate cu puțin pămînt cenușos ; au fost bucăți foarte mari de oase calcinate, multe apofize și fragmente de craniu. Peste oase, s-a pus puțin pămînt foarte cărbunos. *Urna :* vas de mărime mijlocie ; formă ovală, înaltă ; marginea mică, îndoită oblic ; buza ușor lățită și rotunjită : foarte ușoară albiere interioară. Decorat cu incizii distanțate la 1 cm una de alta ; spre fund inciziile sînt mai distanțate (fig. 18, 2 ; 22, 6). Lucrat la roata înceată ; ars castaniu cu pete roșcate. Înălț. : 21,1 cm ; diam. gurii : 12,8 cm ; diam. fund. : 7 cm. Inventar : în mijlocul grămezii de oase, s-a găsit o cataramă din fier, arsă secundar (fig. 31, 10).

Mormîntul 70. Groapă mare, ovală, orientată NNV(6210‰)—SSE ; plină de cărbuni și puține oase calcinate răspîndite. Diam. : 0,70×0,48 m ; ad. : 0,25—0,45 m. Urna a fost așezată în jumătatea de VSV a gropii, într-o groapă special amenajată, adîncită de la baza ei. Urna zăcea cu fundul la —0,45 m. Oasele calcinate au fost puse direct în urnă, amestecate cu mult pămînt și cărbune ; deasupra oaselor, s-a pus un strat de pămînt cărbunos, gros de 10 cm ; pe gura urnei, s-a pus pămînt galben curat (fig. 9, 6—6a). *Urna :* vas de mărime mijlocie ; formă ovală, înaltă, cu umărul sus și bine articulat. Margine lată, îndoită oblic, cu buza rotunjită, formînd muchie exterioară. Decorat cu ușoare fațetări. Lucrat la roată înceată ; ars brun cu pete roșcate. Înălț. : 20.7 cm ; diam. gurii : 13 cm ; diam. fund. : 7,8 cm.

Mormîntul 73. Groapă mică, rotundă, cu oase calcinate și cărbuni. În partea de NV a gropii, într-un lăcaș adîncit, a fost așezată urna. Diam. gurii : 0,52 m ; ad. : 0,20 m (fig. 11, 4—4a—4b). Urna a fost plină cu oase pînă în regiunea umărului : bucăți mari de oase calcinate ; pe fund fragmente din craniu și degete : mai sus o vertebră și o rotulă. Printre oase a fost puțin pămînt și bucățele de cărbune ; au fost acoperite de puțin pămînt cu bucățele de cărbune. *Urna :* vas de mărime mijlocie ; forma ovală cu gura largă și umărul sus. Margine mică, arcuită și subțiată la buză. Decorat cu striuri continui orizontale. Lucrată la roată înceată ; ars castaniu-roșcat (fig. 25, 7). Înălț. : 21, 6 cm ; diam. gurii : 18 cm ; diam. fund. : 9,2 cm.

https://biblioteca-digitala.ro

Inventar : placă din fier groasă şi perforată în mijloc, aşezată în urnă sus, în mijlocul grămezii de oase.

Mormîntul 76. Groapă mare, ovală, orientată VSV (4200/00)—ENE ; a fost plină cu oase calcinate şi cu cărbuni. Diam. gurii 1,02×0,65 m ; ad. : 14 cm. Urna a fost aşezată în mijlocul gropii, cu gura la —0,10 m, într-o pungă adîncă de 20 cm, în care intră pînă deasupra umărului ; zace cu fundul la —0,35 m. A fost plină cu oase calcinate pînă la umăr ; fragmente mari din craniu, din oase lungi, apofize, vertebre (fig. 8, 6—6a). *Urna :* vas mare, de formă ovală : marginea lată, îndoită ; se subţiază spre buză, care este teşită. Decorată pînă spre fund cu striuri orizontale dese. Lipsă mult din margine. Lucrată la roată înceată şi arsă cărămiziu. (fig. 25,8). Înălţ. : 29 cm ; diam. în regiunea pîntecului : 25 cm diam. fund. : 9,5 cm. Inventar ; bucăţele de fier găsite printre oase şi deasupra lor, lama unui cuţit de fier arsă secundar, înfiptă cu vîrful în jos. Bucăţelele de fier au fost probabil de la ţinte bătute pe o curea.

Mormîntul 83. Pată mare, ovală, orientată ENE(1175/00)—VSV ; plină de cărbuni, lungă de 1,27 m ; sub aceasta, s-a adîncit groapa tot ovală, dar mai restrînsă, avînd la gură diam. de 0,67 m ; ad. : 0,20 m. În mijloc, de la fundul acestei gropi s-a adîncit un lăcaş mic, adînc de 3—5 cm, în care s-a depus urna aplecată spre vest. Pe fundul ei, s-a pus întîi pămînt, apoi oasele calcinate, care umpleau vasul cam pînă la jumătate ; deasupra lor, s-a umplut cu pămînt. Au fost fragmente mari din oase lungi, din vertebre şi dintr-o mandibulă (fig. 10, 3—30). *Urna :* vas mare, larg la gură şi la umăr ; margine mică, îndoită, cu buza tăiată vertical. Decorată cu caneluri continui pe umăr şi distanţate mai jos. Lucrat la roată înceată ; ars brun în regiunea gurii şi a umărului şi cărmiziu mai jos (fig. 21, 5 ; 26, 6). Înălţ. : 25 cm ; diam. gurii : 18 cm ; diam. fund. 9,5 cm. Inventar : fragment din lama unui cuţit de fier, aşezată peste oase.

Mormîntul 91. Groapă mare, ovală, uşor colorată de cenuşă şi cărbune ; în partea de sud a fost urna ; partea dinspre fund rămasă pe loc, iar restul purtat în groapă ; împreună cu aceste fragmente au fost oase calcinate. *Urna :* partea dinspre fund a unui vas mare. Inventar : o mărgică de sticlă găsită printre oasele calcinate şi fragmentele ceramice din urnă.

Mormîntul 95. Groapă mare, ovală, orientată N—S, plină cu cărbune ; fundul gropii a fost marcat pe toată lungimea de bucăţi mari de cărbune. Gura gropii la —0,49 m, iar baza la —0,70 m. Diam. gurii : 0,82 m ; ad. : 0,27—0,30 m. Urna a fost aşezată aprox. în mijlocul gropii, avînd gura la —0,42 m, iar fundul la —0,61 m. Înclinată puţin spre nord. A fost plină cu oase calcinate, pînă la umăr ; deasupra oaselor urna a fost umplută cu pămînt cărbunos cu bobiţe de lut ars. Au fost bucăţi mari de oase, din craniu şi maxilar. *Urna :* vas de formă ovală cu umăr ; marginea lată, îndoită oblic, cu buza rotunjită. Decorat cu caneluri distanţate. Lucrat la roată înceată ; ars brun cenuşiu (fig. 7, 6—6a). Înălţ. : 20,3 cm ; diam. gurii ; 14 cm ; diam. fund. : 8 cm. Inventar : mărgică verde de sticlă topită, găsită în groapă ; un cui de fier găsit în urnă, spre fund.

Mormîntul 100. Groapă mică, rotundă, cu cărbuni şi puţine oase calcinate. Diam. gurii : 0,42 m ; ad. : 0,13 m. Gura gropii a fost la —0,44 m. În jumătatea de vest a gropii a fost aşezată urna într-o groapă special amenajată în care a intrat pînă la umăr. Gura urnei la —0,56 m, avînd baza la —0,73 m. A fost plină cu oase pînă la jumătate şi acoperită de o piatră de gresie cafenie (fig. 10, 7—7a). *Urna :* vas fragmentar, pînă la umăr ; formă ovală ; decorat cu caneluri distanţate, mai dese, în regiunea umărului şi mai rare spre fund. Lucrat la roată înceată ; ars galben-cărămiziu (fig. 24, 9). Înălţ. : 16,7 cm ; diam. la umăr : 16,2 cm ; diam. fund. : 7,3 cm. Inventar : un fragment dintr-un obiect de fier, aşezat direct pe fundul urnei, sub oasele calcinate. După oase mormîntul a aparţinut unui copil.

Mormîntul 103. Groapă rotundă cu fundul plat, din care se adînceşte groapa-pungă pentru urnă. În groapa-lighean şi pe gura ei au fost oase calcinate şi cărbune. Diam. gurii : 0,81 m ; ad. : 0,10 m. Urna a fost aşezată lîngă peretele de sud-est al gropii mari, în groapa pungă, adîncită pînă la umăr şi înclinată spre sud ; cu baza la —0,28 m ; în această parte, groapa-pungă fiind mai largă, urna s-a putut

https://biblioteca-digitala.ro

apleca. Groapa-pungă are diam. de 31 cm și ad. de 16 cm ; a fost plină cu pămînt cenușos cu rari cărbuni (fig. 6, 2—2a). Urna a fost plină cu oase calcinate pînă la umăr, deasupra acoperindu-se cu bucăți mari de cărbune. *Urna :* vas mare decorat cu incizii distanțate. Nu s-a putut întregi. Inventar : un ac gros de fier, rupt în trei ; găsit între oase.

Mormîntul 109. Groapa ovală, orientată NNV (5875‰)—SSE ; bine colorată de cărbune ; cu oase mici calcinate. În gura gropii, la 0,14 m, au fost cîteva bucățele de pămînt ars. Diam. gurii : 0,63×0,53 m ; ad. : 0,19—0,31 m. Urna a fost așezată în jumătatea de VSV a gropii : adîncită pînă la gît într-o pungă ; cu baza la —0,44 m pe strat de pămînt castaniu, gros de 8 cm ; gura urnei la —0,20 m (fig. 10, 1—1a). A fost plină pînă la umăr cu oase calcinate. *Urna :* vas de formă ovală, cu marginea bine articulată ; se lățește spre buză care este ușor rotunjită. Decorat cu caneluri continui pe umăr și distanțate mai jos. Pe fund are ștampilă în relief : cruce în cerc, cu brațele perpendiculare, depășind linia cercului. Lucrat la roată înceată ; ars pămîntiu cu pete deschise (fig. 14, 2—2a ; 26, 7). Înălț. : 22,1 cm ; diam. gurii : 14,7 cm ; diam. fund. : 9 cm.

Mormîntul 110. Groapă mare, ovală, orientată VSV (4750‰)—ENE ; conținea foarte mult cărbune și foarte rare așchii de os calcinat. Gura gropii la —0,14 m ; baza la —0,44 m. De la baza gropii-lighean, în partea de NV a ei, se adîncește o pungă în care a fost depusă urna, pe strat de pămînt gros de 4 cm ; cu fundul la —0,40 m și gura la —0,18—0,20 m. A fost plină pînă la umăr cu oase calcinate multe și mari, iar deasupra s-a pus pămînt cărbunos (fig. 10.2—2a). *Urna :* vas mare decorat cu linii incizate distanțat.

Mormîntul 111. Groapă ovală cu gura la —0,20 m ; orientată ENE(1190‰)—VSV ; adîncă de 5—6 cm ; pătată de cărbune. Diam. gurii : 0,58×0,65 m ; ad. ; 0,38 m. Urna a fost așezată în groapă, la 7 cm distanță de latura de NV a ei ; înclinată spre vest ; frîntă în regiunea pîntecului și căzută puțin spre N ; zace în groapă special amenajată, avînd fundul la —0,36 m ; iar gura la nivelul gropii (—0,22 m). A fost plină cu oase calcinate pînă la umăr, în rest cu pămînt cenușos cu stropi de cărbune (fig. 8, 8—8a). *Urna :* vas mic ; formă aproape tronconică, cu umăr foarte ușor dezvoltat. Foarte largă la gură ; margine mică, îndoită, cu buza tăiată. Decorat pe tot corpul cu șase linii în val. Lucrat la roata înceată ; ars pămîntiu cu pete roșcate (fig. 17,2). Înălț. : 15 cm ; diam. gurii : 12 cm ; diam. fund. : 7 cm.

Mormîntul 124. Groapă puțin ovală, orientată ENE(1130‰)—VSV, avînd gura la —0,24 m, iar baza la 0,34 m adîncime de la nivelul actual. A fost plină cu pămînt cărbunos și foarte rare așchii de os calcinat. Cărbuni mai mulți au fost pînă la ad. de —10—13 cm, în centrul gropii și în jurul urnei pînă la nivelul umărului ei. Din marginea de vest a gropii se adîncește punga în care s-a așezat urna. Diam. gurii : 0,72×0,67 m ; ad. : 11—28 cm. Urna a fost așezată în marginea de vest a gropii, înclinată spre vest ; cu gura la —0,28 m, iar baza la —0,53 m ; într-o groapă-pungă, care se adîncește cu 18 cm față de nivelul inferior al gropii mari (fig. 7,5—5a—5b). În urnă, s-a pus întîi un strat gros de 12 cm de pămînt cenușos, iar peste acesta o grămadă compactă de oase calcinate mari. *Urna :* vas mare ; formă ovală înaltă ; marginea mică, arcuită rotunjită la buză. Decorat cu striuri distanțate între 5—8—10 mm. Lucrat la roată înceată, ars bine, castaniu în partea superioară și cărămiziu în jos (fig. 22,5). Înălț. : 24.2 cm ; diam. gurii : 13,5 cm ; diam. fund. : 9 cm. Inventar : cuțit de fier înfipt cu vîrful în jos, printre oasele calcinate.

Mormîntul 126. Groapă mică, rotundă, ușor colorată de cenușă : diam. 0,38 m ; ad. : 0,22 m. Urna a fost așezată în mijlocul gropii, ușor înclinată spre est ; lîngă vas, au fost bucăți mari de cărbune. În urnă, au fost numai oase calcinate. *Urna :* jumătatea de sub umăr a unui vas decorat cu caneluri distanțate. Înălț. : 17,2 cm ; diam. sub umăr : 18 cm ; diam. fund. : 8 cm. Lucrată la roata înceată ; ars cărămiziu în interior și castaniu deschis fața exterioară. Imediat lîngă vas, au fost cîteva fragmente ceramice din urnă, care nu s-au potrivit : printre ele și un fragment de lîngă gît.

Mormîntul 127. Groapă aproape rotundă, colorată puternic de cărbune și cu foarte rare așchii de os calcinat. Cărbuni mulți în partea de sus a gropii, pînă în

https://biblioteca-digitala.ro

regiunea umărului urnei. Diam. gurii : 0,52×0,54 m ; ad. : 0,27 m. Urna a fost așezată în mijlocul gropii pe un strat de pămînt cărbunos, gros de 2 cm ; înclinată spre sud-vest. În urnă, au fost oase calcinate pînă în regiunea umărului, oasele mari fiind așezate spre fund ; multe fragmente din cap (fig. 8,2—2a). *Urna :* vas de formă ovală cu umăr proeminent, margine mică, îndoită, cu buza lățită și ușor rotunjită. Decorat cu caneluri, mai dese pe umăr. Înălț. : 22,3 cm ; diam. gurii : 18 cm ; diam. fund. : 8,8 cm. Lucrat la roata înceată ; ars castaniu și cărămiziu. Inventar : fragment de cuțit de fier, găsit pe fundul urnei.

Mormîntul 134. Groapă ovală, orientată ESE ($2800^0_{(0)}$) — VNV ; cenușoasă, cu foarte rare oase calcinate și cărbuni ; mai cărbunoasă spre vest, lîngă urnă. Diam. gurii : 0,42×0,39 m ; ad. : 0,10 m. Urna a fost așezată drept, aprox. în mijloc, pe strat de 2 cm de pămînt cenușos. A fost plină cu oase calcinate și cărbuni. *Urna :* partea inferioară a unui vas decorat cu incizii distanțate. Înălț. fragmentului : 10,5 m ; diam. super. : 16,5 m ; diam. fund. : 7,6 cm. Lucrat la roată înceată cu caneluri largi în interior. Inventar : două fragmente de fier (bandă-balot, lată de 1,9 cm) găsite în urnă.

Mormîntul 137. Groapă mare puțin adîncă și cu fundul plat : ovală, orientată aprox. ESE ($2650^0_{(0)}$) — VNV, cenușoasă cu o grămăjoară de cărbuni în jumătatea dinspre SSE. Urna a fost așezată într-o pungă, în partea de ESE a gropii, în care s-a adîncit pînă la umăr. Diam. gropii : 0,80×0,54 m ; ad. : 0,10 m. *Urna :* vas mare, decorat cu striuri distanțate.

Mormîntul 139. Groapa mică, rotundă, cenușoasă cu rare fire de cărbune. Diam. gurii : 0,33×0,30 m ; ad. : 0,20 m. Urna a fost așezată în mijlocul gropii, pe un strat de pămînt gros de 1 cm ; ușor înclinată și turtită spre est. A conținut oase calcinate puține și mărunte, așezate într-o margine. *Urna :* vas cu umerii foarte proeminenți și decorați cu ușoare caneluri late și distanțate. Inventar : un fragment dintr-o plăcuță de fier găsită spre fundul vasului, în pămînt.

Mormîntul 141. Groapa ovală, orientată aprox. NNE ($510^0_{(0)}$) — SSV ; la —0,22 m ; în groapă, a fost pămînt cenușos. Diam. gurii : 0,45×0,38 m. ad. : 0,11 m. *Urna :* partea dinspre fund, fără decor, a unui vas ; așezată în mijlocul și pe fundul gropii. A fost plină cu oase calcinate. Urna fragmentară ; înălț. : 6—7 cm ; diam. fund. : 7,5 cm.

Mormîntul 155. Groapă ovală, cenușoasă : orientată VNV ($5250^0_{(0)}$) — ESE. Diam. gurii : 0,78×0,66 m : ad. : 0,24—0,30 m. Mai adîncă în partea dinspre ESE unde este urna. Urna a fost depusă pe strat de 3—4 cm de pămînt cenușos și la distanță de 8—9 cm de marginea dinspre NE a gropii. În urnă, au fost oase mari calcinate, pînă în regiunea umărului ; marginea și umărul au fost turtite în vas. Fragmente din marginea și umărul vasului au fost căzute sau tîrîte lîngă urnă, spre VNV (fig. 7,7—7a). *Urna :* vas foarte mare cu umărul sus și foarte dezvoltat ; foarte larg la gură. Marginea mică, îndoită oblic cu buza tăiată. Decorat cu striuri foarte fine. Lucrat la roată înceată (fig. 18,7). Înălț. : 25,3 cm ; diam. gurii : 19,5 cm ; diam. fund. : 11 cm.

Mormîntul 160. Groapă mică, ovală, orientată ENE ($1150^0_{(0)}$). — VSV ; spre fund, formează o treaptă adîncită pe care a fost așezată urna. Plină cu pămînt cenușos cu foarte multe bucăți mari de cărbuni ; gura gropii la —0,20 m. Diam. gropii : 0,32×0,46 m ; ad. : 0,20 m. Urna a fost așezată drept și direct pe fundul gropii, mai aproape de latura dinspre ENE a ei. Fragmentară, numai partea de sub umăr. Gura urnei la —0,25 m. A fost plină cu oase calcinate (fig. 10,8—8a). *Urna :* vas fragmentar, partea de la umăr în jos ; formă scundă cu fundul și umărul larg. Decorată cu incizii distanțate neregulat. Lucrată la roată înceată. Înălț. : 19,7 cm ; diam. la umăr : 19 cm ; diam. fund. : 14 cm.

Mormîntul 161. Groapă mare, ovală, orientată aprox. NNE ($330^0_{(0)}$) —SSV. Fundul gropii puțin adînc și plat, se adîncește în marginea de SE a gropii, unde a fost depusă urna, într-o adîncitură de 8—9 cm, puțin înclinată spre ENE. Conține cenușă și foarte mult cărbune ; bucăți mari de cărbune în gura gropii. În urnă au fost oase calcinate pînă la umăr ; iar deasupra lor, pămînt cărbunos (fig. 6,5—5c). Diam. gurii gropii : 0,78×0,64 m ; ad. : 0,10—0,20—0,30 m. *Urna :* vas mare, formă înaltă, ovală, cu umărul rotund și bine articulat ; margine mică,

https://biblioteca-digitala.ro

arcuită cu buza rotunjită. Decorat cu striuri rare și ușor adîncite. Lucrat la roată înceată ; ars secundar, cărămiziu pătat. (fig. 25,9). Înălț. : 21 cm ; diam. gurii : 13,6 cm ; diam. fund. : 8,4 cm. Inventar : un disc mic de fier cu diam. 3,3 cm ; găsit în urnă, printre oase.

Mormîntul 162. Groapă mică, rotundă cu o adîncitură de 7 cm pentru urnă ; plină cu pămînt cenușos cu fire de cărbune. Urna a fost așezată drept spre marginea de ESE, direct pe fundul gropii și puțin înclinată spre VNV. A fost plină pînă la umăr cu oase calcinate mari ; pe deasupra lor, s-a depus pămînt cenușos cu cîteva oase calcinate și fire de cărbune. În rest, urna a fost goală ; de aceea umărul și marginea au fost căzute la nivelul umărului (fig. 6, 3—3a). Gura gropii la —0,17 m ; gura urnei la —0,29 m. Diam. gropii : 0,43×0,40 m ; ad. : 0,20—0,29 m. *Urna :* vas mare de formă ovală ; cu umerii sus și foarte bine articulați ; gîtul strîmt ; marginea bine articulată cu buza rotunjită. Decorat numai pe umăr cu două benzi înguste de linii ușor ondulate ; o bandă de linii orizontale și din nou o bandă lată de linii în val. Lucrată la roată înceată. Arsă pămîntiu. Înălț. : 23,4 cm ; diam. gurii : 14 cm ; diam. fund. : 8,3 cm (fig. 15,7). Inventar : un cui de fier rotund în secțiune, rupt în două ; găsit în urnă.

Mormîntul 163. Groapă mică rotundă, cenușoasă. La —0,20 m în groapă, a fost depusă urna — un fund de vas — cu oase calcinate și foarte puțini cărbuni. Fragmente ceramice din pereții urnei s-au găsit în groapă căzute lîngă urnă și în afara gropii, fiind purtate de plug. Diam. gurii : 0,34×0,32 m ; ad. : 0,28 m *Urna :* partea dinspre fund a unui vas decorat cu benzi înguste, distanțate de linii fine, incizate. Nimic din umărul vasului. Lucrat la roata înceată. Fundul perforat (cățuie ?). Arsă secundar. Înălț. : fragm. : 5,3 cm diam. : 16 cm ; diam. fund. : 10 cm.

Mormîntul 167. Groapă rotundă cu fundul plat ; în marginea dinspre NNE se adîncește punga pentru urnă. Plină cu cenușă, cărbuni foarte mulți și oase calcinate. Urna a fost așezată în marginea de NNE. la 4 cm sub gura gropii, adîncită pînă sub umăr într-o groapă-pungă. A fost plină cu oase calcinate. Diam. gurii : 0,45 m ; ad. : 0,13—0,20 m. *Urna :* vas de mărime mijlocie ; formă ovală, scundă, cu pîntec. Margine mică, îndoită, îngroșată, fațetată ; formează muchie exterioară. Nedecorat. Lucrat la roată înceată. Înălț. : 16 cm ; diam. gurii : 12,8 cm ; diam. fund. : 7,8 cm. Inventar : două fragmente de sîrmă de fier răsucită din trei fire. Lungimea fragmentelor : unul are 8 cm, iar celălalt 4 cm.

Mormîntul 172. Groapa semnalată de prezența unor oase mari calcinate la nivelul bazei urnei și ceva mai sus. Urna a fost așezată drept, plină cu oase calcinate pînă la nivelul umărului și acoperite cu puțin pămînt cenușos. *Urna :* vas mare cu umerii foarte dezvoltați : margine mică, îndoită, fațetată interior. Decorat cu striuri late și distanțate. Lucrat la roata înceată (fig. 21,6). Înălț. : 24,5 cm ; diam. gurii : 17 cm ; diam. fund. : 9 cm.

Mormîntul 174. Groapă mare, ovală cu fundul plat, orientată SSV (3575 ‰) —NNE; plină de cărbuni, cenușă și puține oase calcinate. Diam. gurii : 0,78×0,70 m ; ad. : 0,24 m. Urna a fost depusă în capul de NE al gropii, înclinată mult cu gura spre NE. A fost plină cu oase calcinate, (fig. 6,8—8a). *Urna :* vas mare ; formă scundă, larg la gură. Marginea mică îndoită oblic ; buza tăiată oblic și lățită, formînd o muchie pe linia ei inferioară. Decorată cu linii distanțate, iar pe umăr cu două linii în val. Lucrat la roată înceată, foarte prost păstrat ; de aceea s-au întregit doar fragmente (fig. 19,3). Înălț. aprox. : 23—24 cm ; diam. aprox. al gurii : 20 cm ; diam. fund. : 9 cm.

Mormîntul 175. Groapă mică, rotundă și puțin adîncă, din centrul ei se adîncește punga pentru urnă. Mulți cărbuni și oase calcinate grămădite pe fundul gropii, în jurul umărului urnei (fig. 6, 4—4a). Diam. gropii : 0,43 m ; ad. : 0,10—0,28 m. Urna a fost depusă într-o pungă, în care se adîncește pînă peste umăr ; stă înclinată spre SSV ; plină pînă la umăr cu oase calcinate, iar în gură, aco-

https://biblioteca-digitala.ro

perită cu pămînt cărbunos. Oase multe şi mari, fragmente din craniu, radius şi din peroneu. *Urna :* vas de formă ovală cu umerii sus şi bine dezvoltaţi ; marginea îndoită tare, aproape culcată, cu buza tăiată. Decorată pe umăr cu două benzi de linii în val, sub care urmează caneluri dese şi fine. Lucrată la roata înceată. Înălţ. : 20,8 cm ; diam. gurii : 11,2 cm ; diam. fund. : 9 cm (fig. 16,2).

Mormîntul 189. Groapa mare, ovală, orientată NNE (150‰) —SSV ; urna a fost depusă într-o pungă care se adînceşte şi se deschide din marginea de SSV a gropii. În groapa mare, s-au depus o mînă de oase calcinate împreună cu cărbuni şi pămînt cenuşos. Diam. gropii : 0,70×0,51 m ; ad. : 0,16 m. Urna a fost aşezată drept, avînd baza cu 7 cm mai adînc decît fundul gropii ; a fost plină cu oase calcinate pînă la umăr. Aşezată la —10 cm sub nivelul gurii gropii (fig. 8,4—4a). *Urna :* vas mare formă cu umerii largi şi rotunji ; marginea bine articulată ; gît drept cu buza colac. Decorat cu linii incizate distanţat. Lucrat la roata înceată (fig. 21,7). Înălţ. : 23,5 cm ; diam. gurii : 16,9 cm ; diam. fund. : 9,5 cm. Inventar : două mărgele de sticlă fragmentare şi spongioase din cauza arderii secundare ; găsite în partea de sus a gropii (fig. 35, 8).

Mormîntul 190. Groapă mică, ovală, orientată NNE (680‰) —SSE ; a fost plină cu cărbuni şi mici oase calcinate ; în mijlocul gropii, la —20 cm, grămăjoară de oase calcinate, aşezate peste bucăţele de pămînt ars. Gura gropii la —0,34 m. Diam. gropii : 0,53×0,45 m. ; ad. : 0,20 m. Urna a fost depusă direct pe fundul gropii, spre marginea ei de vest, uşor înclinată spre NNV. A fost plină pe jumătate cu oase calcinate mari ; multe bucăţi din craniu şi din maxilarul inferior ; bucăţi din oasele lungi ; deasupra oaselor, în urnă, s-a pus pămînt cărbunos ca şi în groapă. *Urna :* jumătatea inferioară a unui vas mare, decorat cu linii incizate distanţat. Lucrată la roată înceată. Înălţ. fragmentului : 20,5 cm ; diam. sub umăr : 22 cm ; diam. fund. : 9,7 cm. Inventar : cuişor din fier.

Mormîntul 192. Groapă rotundă cu foarte mult cărbune şi puţine oase calcinate răspîndite ; cărbune mult s-a depus pînă la umărul urnei, iar deasupra pămînt cu cenuşă. Diam. gurii : 0,58 m ; ad. : 0,14—0,22 m. Urna a fost aşezată drept în marginea îndoită, bine modelată la roată ; are pe buză o dungă fină în relief. umăr. A fost plină pînă la jumătate cu oase calcinate şi puţini cărbuni mici (fig. 10,4—4a—4b). *Urna :* vas mare, cu umerii rotunzi şi foarte dezvoltaţi ; formă scundă cu fundul mic ; margine-strachină, cu canelură interioară. Decorată pînă sub umăr cu linii incizate distanţat. Lucrat la roata înceată (fig. 22,1). Înălţ. : 20,5 cm ; diam. gurii : 16,8 cm ; diam. fund. : 8,2 cm.

Mormîntul 200. Groapă mare, ovală, orientată VSV (4300 ‰) —ENE ; plină cu pămînt cenuşos şi puţini cărbuni mărunţi. În marginea de sud a gropii, depăşind marginea ei, a fost depusă urna (fundul unui vas) cu o mînă de oase calcinate (fig. 9,3—3a). Diam. gropii : 0,84×0,63 m ; ad. : 0,20 m. *Urna :* fundul unui vas decorat cu incizii distanţate. Lucrat la roată înceată. Înălţ. fragmentului : 10.5 cm ; diam. fund. : 10,4 cm.

Mormîntul 204. Groapă ovală, orientată ENE (1000 ‰) —VSV ; cu cenuşă, puţine oase calcinate şi puţin cărbune. În capul de nord al gropii, a fost depusă urna ; aşezată drept, cu fundul într-un lăcaş adînc de 2—3 cm. Urna a fost plină cu oase calcinate pînă sub umăr. Diam. gropii : 0,64—0,57 m ; ad. : 0,14—0,17 m. *Urna :* vas mare, formă înaltă cu umărul mic ; margine îndoită cu buza tăiată oblic ; pe fund, umbo. Decorată pe 2/3 din înălţime cu striuri foarte fine. Lucrată la roata înceată (fig. 16,1). Înălţ. : 20,3 cm ; diam. gurii : 13,5 cm ; diam-fund. : 8.3 cm. Inventar : o plăcuţă din fier, găsită printre oase, în urnă.

Mormîntul 205. Groapă mică, uşor ovală, orientată ENE (1100‰) —VSV ; plină cu pămînt cenuşos şi oase calcinate în jurul urnei pînă spre fund. Diam. gropii : 0.53× 0,47 m ; ad. : 0,26 m. Urna a fost aşezată drept, direct pe fundul gropii şi aprox. în mijlocul ei ; oasele calcinate au fost depuse în urnă pînă spre umăr. *Urna :* vas mare ; formă ovală înaltă ; marginea îndoită oblic, cu buza uşor rotunjită. Decorată pe umăr cu două benzi de linii în val şi striuri rare pînă spre fund. Lucrată la roata înceată (fig. 15,6 ; 27,7).

https://biblioteca-digitala.ro

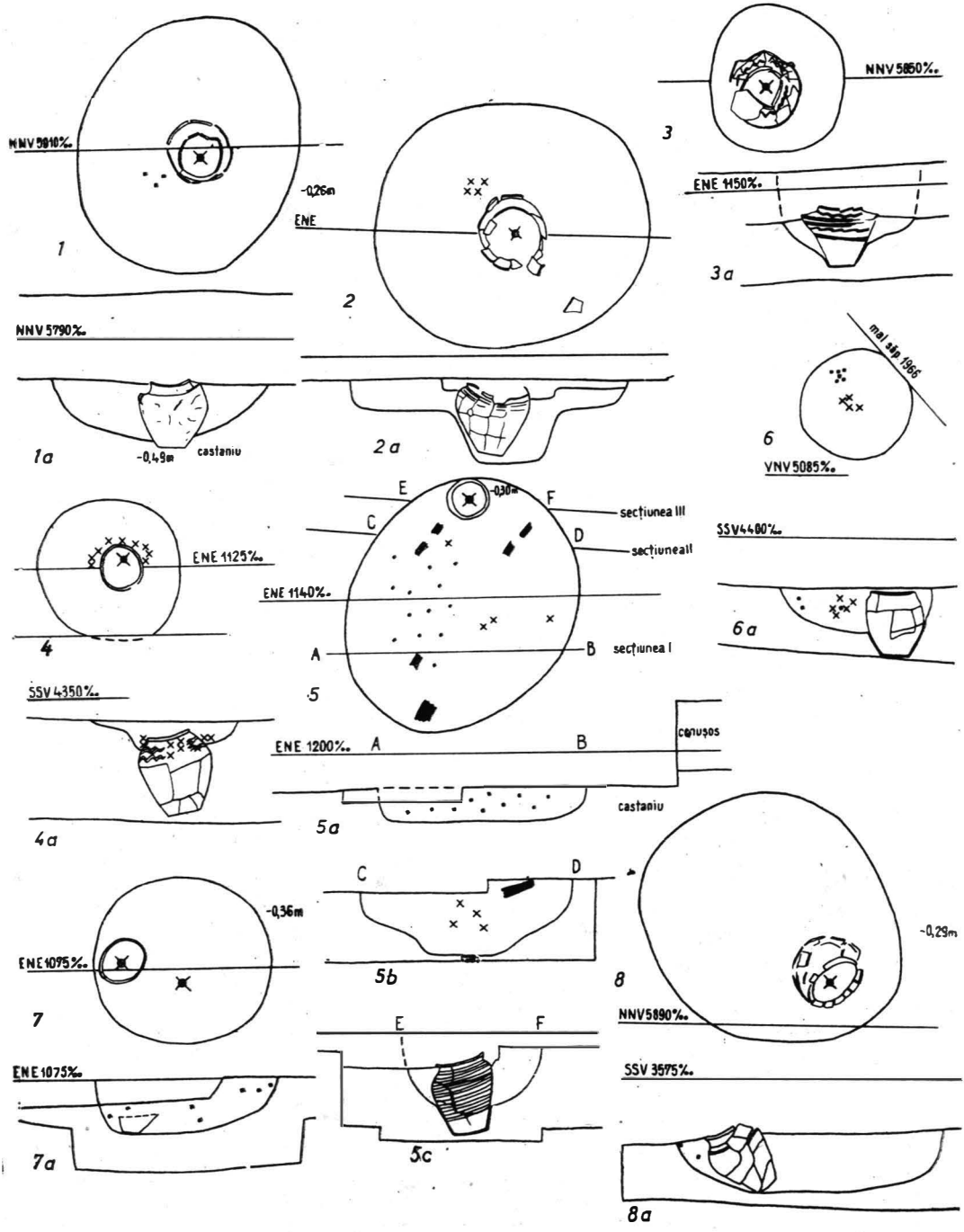

Fig. 6 — Grupa 2, morminte de incinerație în groapă și în urnă, plan și secțiune : 1—1a = m. 33 ; 2—2a = m. 103 ; 3—3a = m. 162 ; 4—4a = m. 175 ; 5—5c = m. 161 ; 6—6a = m. 167 ; 7—7a = m. 56 ; 8—8a = m. 174.

https://biblioteca-digitala.ro

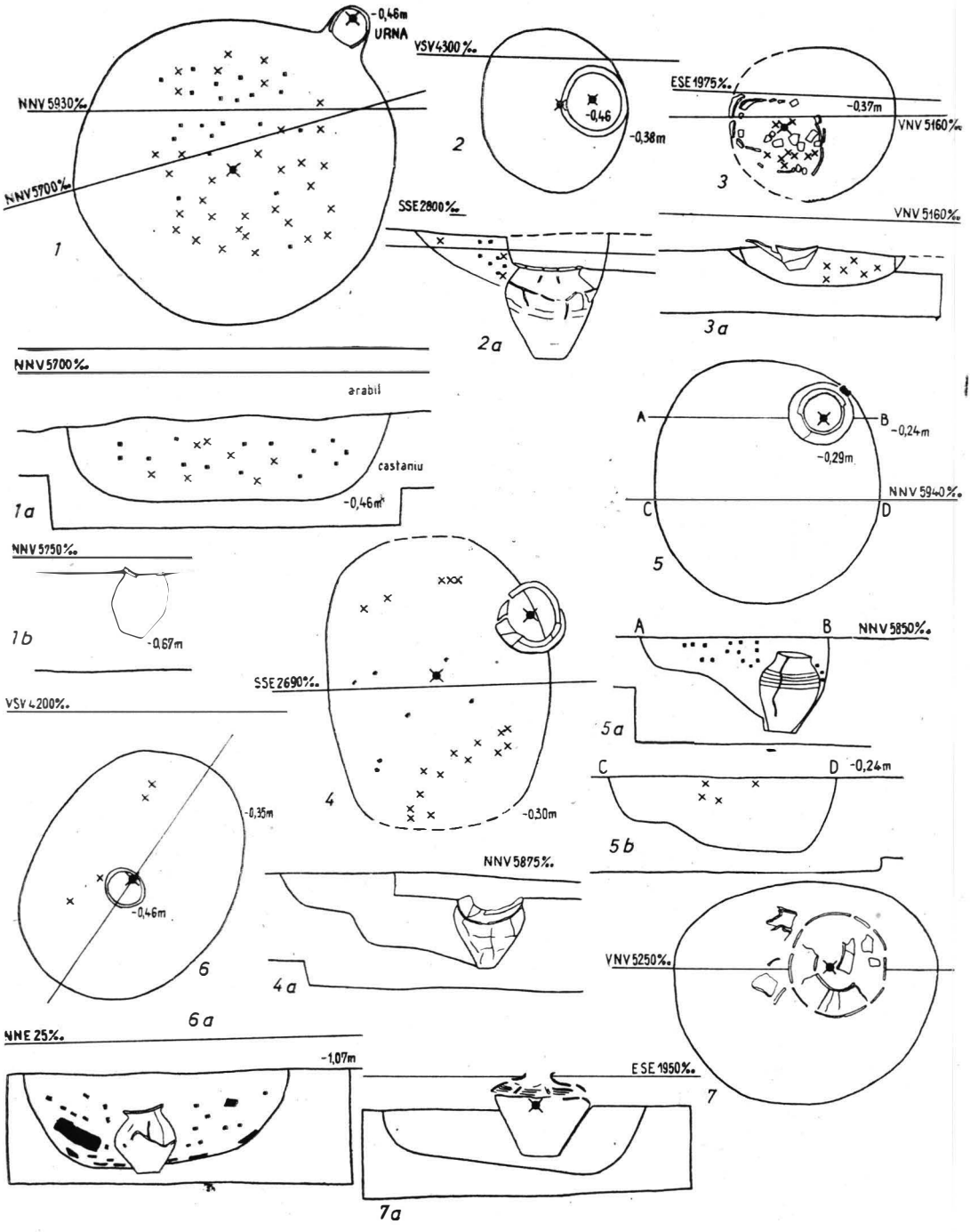

Fig. 7 — Grupa 2, morminte de incinerație în groapă și urnă, plan și secțiune : 1—1b = m. 34 ; 2—2a = m. 67 ; 3—3a = m. 58 ; 4—4a = m. 53 ; 5—5b = m. 124 ; 6—6a = m. 95 ; 7—7a = m. 155.

https://biblioteca-digitala.ro

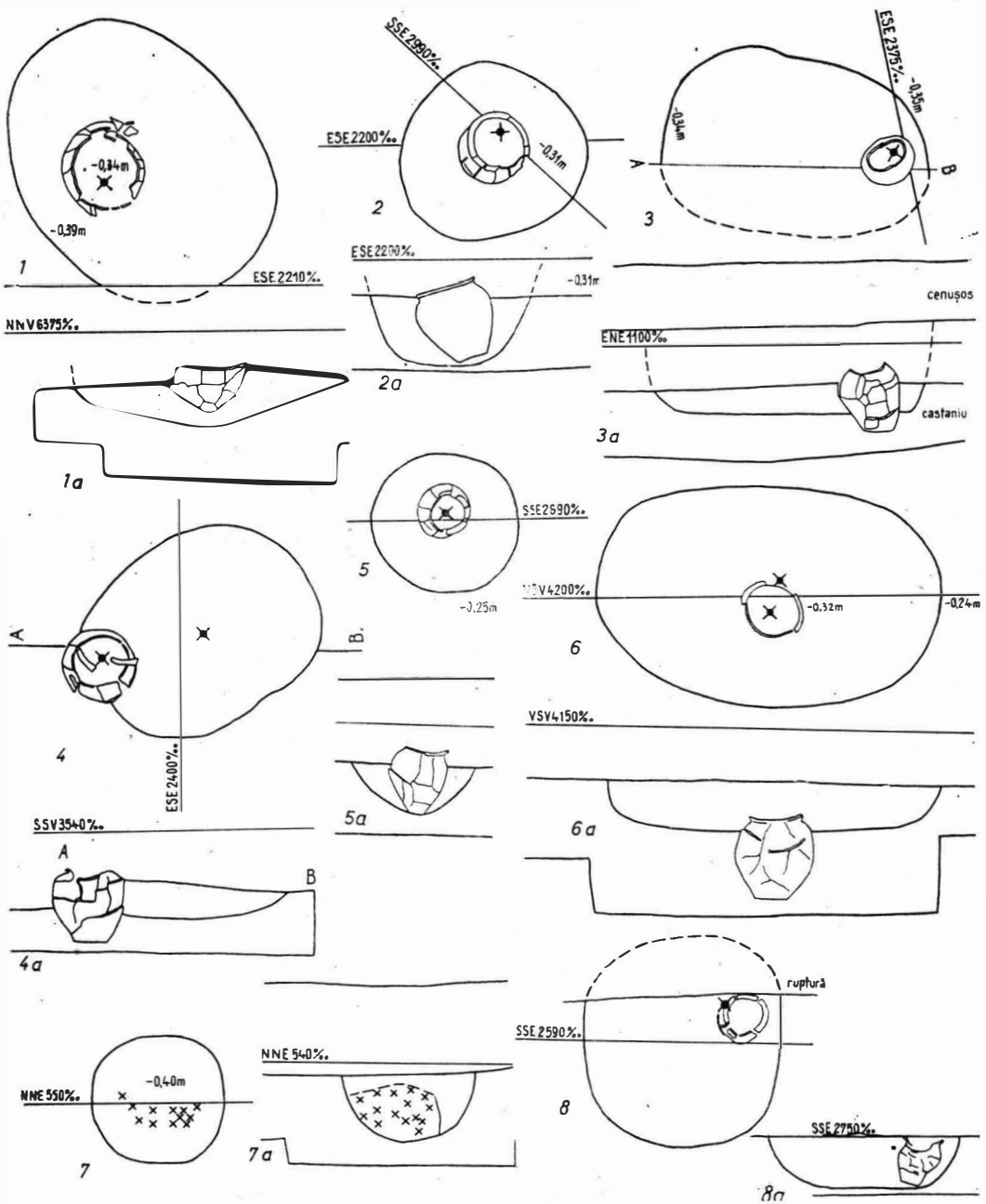

Fig. 8 — Grupa 2. morminte de incinerație în groapă și în urnă, plan și secțiune : 1—1a = m. 59 ; 2—2a = m. 127 ; 3—3a =. 35 : 4—4a m. 189 ; 5—5a = m. 30 ; 6—6a = m. 76 ; 8—8a = m. 111 ; grupa 4, mormînt de incinerație în groapă cu fragmente ceramice ; 7—7a = m. 49.

https://biblioteca-digitala.ro

Grupa a III-a : morminte de incinerație în urnă

Cea de-a treia grupă cuprinde 45 de morminte de incinerație în urnă : m. 1, 6, 7, 11, 13, 14, 15, 16, 18, 20, 26, 27, 28, 36, 37, 39, 52, 55, 62, 63, 74, 78, 80, 87, 105, 122, 123, 130, 133, 136, 153, 156, 169, 170, 171, 173, 178, 179, 191, 193, 194, 201, 202, 206, 209.

Toată această categorie de morminte de incinerație au firește urna depusă într-o groapă, în care este cuprinsă numai ea. Ca și în cazul celorlalte rituale, s-au folosit vase întregi (în 23 de morminte) și jumătăți (în 22 de morminte). Poziția lor dominantă este cea verticală. În cîteva cazuri (6 morminte), urna zăcea înclinată spre vest (m. 39), sau spre est (m. 55) ; spre ESE (m. 170) ; spre SSE (m. 191) sau spre VSV (m. 201). Într-un singur caz a fost așezată culcat, cu gura spre nord (m. 87). Și în cadrul acestui ritual oasele calcinate depuse în urnă reprezintă doar o mică parte din resturile unui schelet omenesc incinerat. Sînt depuse în urnă pînă în regiunea umărului vasului, uneori pe un strat gros de cîțiva centimetri de pămînt curat (m. 136) sau de pămînt cu cenușă (m. 55). Printre oasele calcinate, s-a depus uneori pămînt și cenușă cu rare bucățele de cărbune. Deasupra oaselor calcinate urna era „sigilată" de pămînt cenușos, uneori și cu bucățele de cărbune. În foarte rare cazuri (m. 13 și m. 123), printre oase se găsește cîte o bucățică foarte mică de pămînt ars.

Obiectele de inventar sînt de obicei arse secundar în rug și depuse în urnă pe fund sau imediat peste un prim strat de oase calcinate.

Mormîntul 1. Urnă așezată drept cu baza la —0,38 m și gura la —0,26 m adîncime. Distrusă parțial de plug. În vas, au fost foarte multe oase calcinate, unele fragmente mari ; tot în urnă, resturi de cărbune și cenușă. *Urna :* rămasă întreagă partea de la umăr în jos a unui vas cu marginea mică îndoită, îngustată spre bază care este rotunjită. Fără decor. A avut probabil decor numai pe umăr (fig. 14,1). Inventar : două cuțitașe de fier, arse secundar, așezate cu vîrful în jos, printre oase (fig. 30,1).

Mormîntul 6. Urnă, așezată drept, în groapă, pe fund cu gura la —0,24 m adîncime. A avut marginea distrusă în bună parte de lucrările agricole. Pe fund, în urnă, s-a pus întîi un strat de pămînt cenușos, apoi grămada de oase calcinate, printre care o falangă și bucăți mari de craniu. Printre oasele calcinate au fost și bucățele mărunte de cărbune. Deasupra oaselor, în gura urnei, s-a pus strat de pămînt cenușos. *Urna :* vas mare de formă ovală cu umeri dezvoltați ; marginea îndoită, bine modelată la roată ; are pe buză o dungă fină în relief. Decorat pe umăr cu caneluri ușor apăsate ; lucrat la roată înceată. Ars castaniu în regiunea umărului și cărămiziu-palid în rest (fig. 18,3). Înălț. : 23,9 cm ; diam. gurii : 15,7 cm ; diam. fundului : 9,6 cm. Inventar : un cuțitaș de fier așezat orizontal peste două oase mari, în grămada de oase calcinate.

Mormîntul 7. Urnă așezată drept, cu baza la —0,49 m adîncime ; jumătatea de sus a vasului a fost distrusă de lucrările agricole. Oasele calcinate, cam un pumn, au fost depuse în regiunea pîntecului, deasupra lor fiind pus pămînt. *Urna :* vas de mărime mijlocie, întregit pe o înălțime de 10 cm ; a fost decorat cu striuri distanțate, marginea mică, groasă în regiunea gîtului, se subțiază ușor spre buză. Ars pătat castaniu cu pete cărămizii. Diam. în regiunea pîntecului : 13,5 cm ; diam. fund. : 7,2 cm. Inventar : două cuțite din fier așezate în urnă, între oasele calcinate și peretele de est al ei ; unul mai mare așezat cu vîrful — îndoit de foc — în sus ; al doilea cuțit, mai mic, era rupt în două, un fragment zăcînd orizontal și celălalt vertical (fig. 30, 16).

https://biblioteca-digitala.ro

Mormîntul 11. Urnă cu baza la —0,51 m adîncime ; a fost plină cu oase calcinate pînă în regiunea pîntecului ; partea de sus fiind goală s-a zdrobit, marginea căzînd în oală, în parte peste oase ; multe fragmente din partea superioară a vasului au fost împrăștiate de lucrările agricole pe o rază de 0.50 m împrejurul urnei. *Urna :* vas mare de formă ovală ; marginea mică, îndoită cu buza tăiată. Decorată cu șapte caneluri înguste, distanțate. Lucrată la roată înceată ; arsă slab, castaniu brun, marginea și regiunea umărului ; în rest. arsă cărămiziu (fig. 16,5). Înălț. : 0,22 m ; diam. gurii : 0,14 cm ; diam. fund. : 0.064 m.

Mormîntul 13. Urna zace cu fundul la —0,40 m adîncime ; a fost plină cu oase calcinate pînă în regiunea pîntecului, spre fund fiind depuse bucăți de craniu. Printre oasele calcinate au fost cîteva bucățele de cărbuni și cîteva bobițe de pămînt ars. Peste oase, în gura oalei, a fost pus pămînt cu puțină cenușă. Din cauza arderii slabe, urna a fost în foarte proastă stare de conservare : de aceea nu s-a putut întregi. *Urna :* vas mare, înalt de peste 20 cm, decorat cu canelurі puțin adînci, late și distanțate. A avut marginea arcuită cu buza ușor rotunjită. Inventar: fragment dintr-un obiect de fier găsit în grămada de oase calcinate.

Mormîntul 14. Urnă zăcînd cu fundul la —0,36 m adîncime. A conținut o cantitate mică de oase calcinate. Vasul a fost prost ars și distrus în cea mai mare parte ; s-a păstrat *in situ* fundul și o parte din perete. Multe fragmente din urnă au fost găsite risipite în preajma ei. *Urna :* jumătatea inferioară a unui vas mic. Inventar : un fragment mic dintr-o tablă de bronz, găsit în grămăjoara de oase.

Mormîntul nr. 15. Urnă așezată vertical, zăcînd cu fundul la —0,40 cm adîncime. A fost plină cu oase calcinate pînă în regiunea umărului. *Urna :* vas mare cu umerii puternic dezvoltați ; margine mică, arcuită, ușor albiată interior, cu buza ușor rotunjită ; decorată cu incizii distanțate. Lucrată la roata înceată, arsă castaniu deschis (fig. 16,4 ; 23,4). Înălț. : 24 cm ; diam. gurii : 16,3 cm ; diam. fund. : 8 cm.

Mormîntul 16. Urna a fost așezată înclinat ; a fost plină cu oase calcinate ; printre acestea au fost bucăți de oase lungi, una așezată de-a curmezișul în urnă, doi dinți și fragmente din craniu. Printre oase, o bobiță de pămînt ars. Deasupra urnei, în afara ei, s-au găsit cîteva așchii de os calcinat și cîțiva cărbuni. *Urna :* partea dinspre fund a unui vas cu o bucată de perete pînă spre umăr.

Mormîntul 18. Urnă cu baza la —0,44 m adîncime. Oase calcinate au fost găsite și în afara urnei, risipite de lucrările agricole. *Urna :* partea dinspre fund a unui vas. Înălț. : 6 cm.

Mormîntul 20. Urnă fragmentară cu baza la —0,30 m. Bucăți din pereții vasului au căzut în interior, peste oasele calcinate care zăceau pe fund. *Urna :* partea de sub umăr a unui vas cu fundul ușor alveolat și decorat cu striuri rare și ușor apăsate. Lucrată la roată înceată, arsă roșcat. Înălț. : 14,7 cm : diam. pîntecului : 17,3 cm ; diam. fund. : 7,8 cm.

Mormîntul 26. Urnă așezată drept, la —0,53 m. În urnă, au fost oase calcinate pînă la fund, dar amestecate cu mult pămînt. Deasupra urnei, s-a pus un strat de pămînt cenușos, gros de 5—6 cm : plin de stropi mărișori de cărbune (fig. 9,7—7a). *Urna :* vas de formă ovală, cu umeri, marginea mică, arcuită, cu buză tăiată oblic și lățită în partea de jos. Decorată pînă spre fund cu striuri late și ușor adîncite ; pe umăr, peste striuri sînt două registre de linii în val în bandă îngustă, cuprinse între două caneluri adînci. Lucrat la roată înceată și ars castaniu în regiunea umărului și roșcat partea de jos. Înălț. : 20,4 cm ; diam. gurii : 11,5 cm ; diam. fund. : 8,5 cm. După oase, mormîntul a aparținut unui copil.

Mormîntul 27. Urnă așezată drept cu baza — la 0,43 m. În urnă. au fost foarte multe oase calcinate. Matur. Urna a fost distrusă în bună parte de lucrările agricole, care au risipit fragmente din pereții vasului pînă la 0,60—0,65 m distanță, mai ales în partea dinspre sud—sud—est. *Urna :* jumătatea inferioară a unui vas mare. Vasul a fost ars cărămiziu interiorul și exteriorul. Decorat cu incizii distanțate. Lucrat la roata înceată. Arsă secundar, cărămiziu. Înălț : 17,5 cm ; diam. fund. 9 cm. Inventar : cuțitaș din fier așezat orizontal printre oasele calcinate.

https://biblioteca-digitala.ro

Mormîntul 28. Urnă aşezată vertical zăcînd cu baza la —0,51 m adîncime. A fost plină cu oase calcinate, amestecate cu puţin pămînt ; printre ele multe fragmente de apofize şi bucăţi din bazin. *Urna :* vas de formă ovală, fără decor ; lucrat cu mîna şi îndreptat la roată ; urme de tehnica fundului tăiat ; ars castaniu cu pete deschise. Lipsă marginea. Înălţ. : 17,5 cm ; diam. gît. : 12 cm ; diam. fund. : 8,3 cm.

Mormîntul 36. Urnă aşezată drept, zăcînd cu baza la —0,35 m adîncime. Datorită lucrărilor agricole s-au purtat din „gura" urnei cîteva fragmente ceramice, oase calcinate şi cărbuni spre SSV, pe o distanţă de 50—60 cm. A fost plină cu oase calcinate. *Urna :* partea tronconică, dinspre fund, a unei oale decorată cu striuri adînci, distanţate. Lucrată la roata înceată ; arsă castaniu cu pete roşcate. Dimensiunile fragmentului păstrat : înălţ. : 15 cm ; diam. fund. : 10,6 cm. Inventar : în grămada de oase, s-au găsit cinci mărgele lipite de sticlă verzuie ; trei mărgele de sticlă neagră topite ; fragment din lama unui cuţitaş de fier.

Mormîntul 37. Urnă aşezată vertical cu baza la —0,50 m ; acoperită cu o placă de gresie. A fost plină cu oase calcinate pînă sub umăr ; partea de sus rămînînd goală, s-a frînt din umăr, fragmentele ceramice împreună cu capacul prăbuşindu-se în interiorul urnei, peste oase ; doar în partea de SSE, fragmente din vas s-au aplecat în afară, proptindu-se de peretele gropii. Au fost bucăţi mari de oase calcinate şi doi dinţi (fig. 9,2—2a). *Urna :* oală mare cu umăr bine articulat ; margine mică, îndoită, cu buza tăiată şi uşor lăţită ; formează la interior o linie fină în relief. Decorată cu striuri continui. Lucrată la roată înceată ; arsă pămîntiu cu pete roşcate. Înălţ. : 26,5 cm ; diam. gurii : 16 cm ; diam. fund. : 8,5 cm. Inventar : un cuţitaş de fier, ars secundar ; s-a găsit în urnă, lîngă peretele ei de NNE, aşezat cu vîrful în jos (fig. 30, 8) ; lîngă cuţitaş, dar mai spre interiorul urnei, a fost un cui de fier, aşezat orizontal.

Mormîntul 39. Urnă uşor înclinată spre vest cu baza la —0,38 m. Oasele au zăcut pe fund, umplînd urna cam 1/4 din înălţimea ei ; în partea superioară fiind gol, fragmente s-au prăbuşit în interiorul vasului, depăşind marginea oalei spre vest. Printre oase, au fost puţini cărbuni mărunţi ; în mijloc, peste oase, au fost cîteva bucăţi mari de cărbuni care par dintr-o scîndură. *Urna :* vas mare, înalt, cu umărul proeminent ; adunat la gură ; marginea înaltă, arcuită, subţiată şi rotunjită la buză. Din cauza stării proaste de conservare, s-a întregit parţial. Lucrat cu mîna ; ars castaniu cu pete roşcate (fig. 14, 6). Înălţ. : aprox. 31,4 cm ; diam. gurii : 21 cm ; diam. fund. 10,7 cm. Inventar : cuţitaş din fier, găsit în urnă, pe fund (fig. 30, 19).

Mormîntul 52. Urnă aşezată drept, pe fund, la —0,40 m adîncime ; plină cu oase calcinate. *Urna :* partea dinspre fund a unui vas mare, decorat cu linii distanţate, puternic incizate. Lucrat la roata înceată ; ars castaniu cu pete cărămizii. Înălţ. fragmentului : 13,5 cm ; diam. fund. : 7 cm.

Mormîntul 55. Urnă aşezată uşor înclinată spre est ; cu baza la —0,46 m. Pe fund, în urnă, s-a pus pămînt cenuşos, apoi s-a umplut cu oase calcinate ; primele oase depuse au fost bucăţi din craniu. Printre oase a fost şi puţin pămînt cenuşos. *Urna :* jumătatea inferioară a unui vas mare, decorat pînă jos cu incizii fine, distanţate. Înălţ. fragmentului de vas : 7 cm ; diam. fund. : 7,7 cm. Inventar : o mărgică de sticlă verzuie, topită, găsită printre oasele calcinate.

Mormîntul 62. Urnă aşezată puţin înclinat spre SSE. A fost plină cu oase calcinate pînă la umăr ; partea superioară a vasului prăbuşită peste oasele calcinate (fig. 9,5—5a). S-au depus bucăţi mari de oase — apofize şi fragmente din craniu — împreună cu puţin pămînt. Baza urnei la —0,46 m în pămînt castaniu. *Urna :* vas mare cu umărul sus şi bine articulat ; margine mică, îndoită oblic şi cu buza faţetată oblic. Decorat pe umăr cu striuri rare şi adînci. Sub umăr, suprafaţa vasului este cojită (fig. 21,4). Înălţ. : 21,3 cm ; diam. gurii : 13 cm ; diam. fund. : 8 cm.

Mormîntul 63. Urnă aşezată drept cu baza la —0,35 m, iar „gura" la —0,25 m. Atinsă de lucrările agricole care au antrenat fragmente la 0,15 m distanţă spre nord şi deasupra ei. A fost plină cu oase calcinate. *Urna :* partea dinspre fund

https://biblioteca-digitala.ro

a unui vas decorat cu striuri distanțate, la —0,5 cm ; margine mică, îndoită cu buza rotunjită ; din margine s-a găsit un singur fragment (fig. 14,8). Înălț. fragmentului : 12 cm ; diam. fund. : 8 cm. Inventar : fragment dintr-un obiect de fier găsit în urnă, lîngă perete, spre fund.

Mormîntul 74. Urnă așezată drept, la —0,26 m adîncime ; plină cu oase calcinate pînă la umăr ; oase mărunte, amestecate cu puțin pămînt. Partea superioară a vasului ruptă de lucrările agricole și răvășită spre VSV, pe o distanță de 0,50 m. *Urna :* vas mare, formă ovală, cu pîntec ; margine lată, îndoită, lățită spre buză care este rotunjită ; în jurul gîtului, la exterior, formează un mic prag. Decorată pînă la fund cu caneluri înguste, distanțate. Lucrat la roata înceată ; ars castaniu pătat (fig. 19,1). Înălț. fragm. inferior : 19 cm ; diam. la pîntec : 24 cm ; diam. fund. : 10 cm.

Mormîntul 78. Urnă așezată vertical cu baza la —0,42 m. A fost plină cu oase calcinate mari, bucăți din craniu și din oase lungi. Deasupra urnei, s-au găsit răvășite cîteva fragmente din ea. *Urna :* partea inferioară a unui vas decorat cu caneluri distanțate. Înălț. fragm. : 14 cm ; diam. fund. : 8,5 cm.

Mormîntul 80. Urnă așezată drept, cu baza la —0,81 m în pămîntul galben, iar gura la —0,63 m în pămînt castaniu. În urnă, au fost oase calcinate răspîndite, iar într-o margine multe, puse grămadă. În rest, urna a fost plină cu pămînt castaniu cu cărbune. După oase, mormîntul este al unui copil. *Urna :* vas de mărime mijlocie, întreg, foarte bine păstrat. Formă ovală, înaltă, cu umăr dezvoltat. Margine mică, arcuită, cu buza rotunjită. Decorat pe umăr cu două șiruri orizontale de împunsături cu dinții pieptenului, două benzi înguste de linii în val mic, o linie de mici arcade, decorul încheindu-se cu o bandă din cinci linii orizontale. Lucrat la roată înceată. Ars secundar (fig. 17,3 ; 27,8). Înălț. 16 cm ; diam. gurii : 11 cm ; diam. fund. : 7 cm.

Mormîntul 87. Urnă așezată culcat cu gura spre nord la —0,60 m. A fost plină cu oase calcinate (fig. 9,8—8a). Lipsește din urnă ceva mai mult de jumătate din umăr și margine, anume partea care a fost deasupra ; distrusă de lucrările agricole. *Urna :* vas mare, bitronconic ; foarte larg în regiunea umărului. Marginea mică, îndoită oblic, subțiată spre buză care este ușor rotunjită. Decorată pe umăr cu două benzi de linii în val, alternînd cu două benzi de linii orizontale. Lucrat la roată înceată ; ars castaniu în partea superioară și cărămiziu pe partea inferioră a vasului. Înălț. : 26,2 cm ; diam. gurii : aprox. 16 cm ; diam. fund. : 9,5 cm (fig. 15,1). Inventar : un cuțit de fier, găsit culcat în grămada de oase (fig. 30,11). Considerăm originară poziția în care urna a fost găsită, deoarece nu s-a observat deloc groapa, ceea ce însemnează că a fost atît de mare doar pentru a o cuprinde.

Mormîntul 105. Urnă așezată drept, cu baza la —0,43 m și „gura" la —0,27 m ; plină cu oase mari, multe din cap și cîțiva dinți. Deranjată de lucrări agricole mai mult spre nord, antrenîndu-se în afara urnei cîteva fragmente din pereții ei și oase calcinate. *Urna :* partea de sub umăr a unui vas mare decorat cu caneluri distanțate. Inventar : un cuțit de fier, așezat culcat E—V, cu vîrful spre V, în partea de sus a oaselor calcinate.

Mormîntul 122. Urnă așezată drept la —0,24 m în pămînt castaniu. A fost plină cu oase calcinate ; printre ele, foarte puțină cenușă. Lîngă urnă, s-a găsit o bucățică de mortar *Urna :* jumătatea inferioară a unui vas mare, decorat cu linii incizate distanțat. Lucrat la roată înceată ; ars castaniu cu pete mari cărămizii. Înălț. : 20,6 cm ; diam. sub umăr : 21 cm ; diam. fund. : 9 cm. Inventar : o bucățică de fier găsită în urnă, printre oase (bentiță de 3,50×0,7 cm).

Mormîntul 123. Urnă așezată drept, plină cu oase mărunte de copil, printre care fragmente de craniu și dinți. Nivelul superior al urnei se afla la —0,24 m. La nivelul superior al urnei, spre ENE, au fost multe bucățele de pămînt ars. *Urna :* partea inferioară a unui vas de mărime mijlocie, decorat cu incizii distanțate ; lucrat cu roata înceată și ars castaniu. Înălț. : 15 cm ; diam. gurii : 19,5 cm ; diam. fund. : 8,6 cm. Inventar : spin de cataramă de fier. Lg. : 2,2 cm ; lăț. : 0,3—0,5 cm.

https://biblioteca-digitala.ro

Mormîntul 130. Urnă aşezată drept, la —0,46 m ; plină cu oase mari calcinate numai în partea dinspre fund ; umărul vasului s-a găsit căzut în interior. Lipsă în întregime marginea. *Urna :* partea inferioară a unui vas decorat cu linii incizate distanţat. Dimensiunile fragmentului păstrat : înălţ. : 11 cm ; diam. fund. : 12 cm. Inventar : cuţitaş mic de fier găsit în urnă, pe fund, spre SE.

Mormîntul 133. Urnă aşezată drept cu baza la —0,46 m. Rămasă *in situ* doar partea dinspre fund ; partea superioară răvăşită pînă la 20 cm distanţată spre NNE. A conţinut oase calcinate şi cărbuni. *Urna :* vas mare de formă ovală cu umăr foarte proeminent şi fundul mic ; decorată cu cinci benzi de linii în val între două benzi de linii orizontale. Lucrat la roată înceată, ars secundar, cărămiziu cu pete cenuşii. Lipsă marginea şi din umăr. Înălţ. : 24 cm ; diam. la umăr : 24,5 cm ; diam. fund. : 9,8 cm. Inventar : vîrf dintr-un cuţit de fier găsit între oasele calcinate.

Mormîntul 136. Urnă aşezată drept, avînd baza la —0,59 m. Partea de sus a urnei fiind goală, umărul şi marginea s-au prăbuşit în vas. În urnă, s-a pus întîi un strat de pămînt curat, gros de 5—6 cm, apoi oasele calcinate. *Urna* deşi a fost întreagă, nu s-a putut întregi din cauza arderii slabe. Vas mare decorat cu striuri fine ; a avut margine arcuită cu şănţuire interioară şi pe buză. Înălţ. : 22 cm ; diam. fund. : 9 cm. Inventar : cuţit din fier culcat cu vîrful spre SE în grămada de oase. După oase, individ tînăr.

Mormîntul 153. Urnă aşezată drept, cu gura la —0,25 m ; a fost plină cu oase calcinate. Marginea şi umărul lipsă. *Urna :* partea dinspre fund, nedecorată, a unui vas mare. Înălţ. : 11 cm ; diam. fund. : 10 cm.

Mormîntul 156. Urnă aşezată drept ; cu gura la —0,25 m. A fost plină cu oase calcinate pînă în regiunea umărului ; restul vasului fiind gol, toată marginea cu umăr a fost intrată în pîntec. *Urna :* vas cu pîntecul foarte dezvoltat ; marginea mică, arcuită cu buza rotunjită. Decorat cu striuri late şi rare, mai dese pe umăr şi distanţate în jos. Urna s-a putut întregi numai pe fragmente. Lucrată la roata înceată. Înălţ. : aprox. : 25 cm ; diam. gurii aprox. : 13 cm ; diam. fund. : 8 cm.

Mormîntul 169. Urnă aşezată drept, la —0,38 m ; plină cu oase mari calcinate, multe bucăţi din craniu. Foarte puţini cărbuni ; s-a păstrat *in situ* partea dinspre fund, partea superioară a vasului fiind zdrobită şi răvăşită. *Urna :* fragment dintr-un vas mare, cu marginea îndoită şi buza îngroşată-colac. Decorat cu striuri fine. Nu s-a putut întregi. Înălţ. aprox. : 18 cm. diam. fund. : 8 cm. Inventar : două bucăţele de fier găsite printre oasele calcinate.

Mormîntul 170. Urnă aşezată înclinat spre ESE la —0,33 m ; plină cu oase calcinate. Spre vest de urnă s-au găsit împrăştiate oase calcinate şi fragmente ceramice, purtate de lucrările agricole la nivelul gurii urnei. *Urna :* fundul găurit al unui vas decorat pînă spre fund cu striuri distanţate. Înălţ. : 7 cm ; diam. fund. : 9,5 cm. Inventar : cuţitaş din fier găsit pe fund, sub oasele calcinate.

Mormîntul 171. Urna aşezată drept la —0,40 m a fost plină cu oase calcinate şi cărbuni. *Urna :* fundul unui vas cu fragment din perete ; fragmentul păstrat pe o înălţime de 10 cm, aparţine unui vas lucrat la roata înceată şi ars secundar. Inventar : amnar găsit în marginea dinspre VSV a urnei, imediat sub oase (fig. 31, 4).

Mormîntul 173. Urnă aşezată drept, la —0,30 m, plină cu oase calcinate şi puţin cărbuni. Căzute înăuntru au mai fost găsite şi fragmente din pereţi şi cîteva din margine. *Urna :* vas fragmentar, numai partea inferioară tronconică, decorată cu benzi distanţate din cîte trei linii incizate. Margine mică, arcuită, cu buza tăiată oblic ; dungă în relief în jurul gîtului. Lucrat la roata înceată. Ars secundar. Înălţ. fragm. : 18 cm ; diam. sub umăr : 23,2 cm ; diam. fund. : 9,4 cm.

Mormîntul 178. Urnă aşezată drept, la —0,33 m, plină cu oase calcinate mărunte. *Urna :* fragment — cam 2/3 — din fundul unui vas cu 1/4 din perete. Foarte corodat. Baza urnei la —0,33 m. Inventar : cataramă rectangulară din bandă lată de fier, găsită pe fundul urnei, sub oasele calcinate (fig. 31, 8).

https://biblioteca-digitala.ro

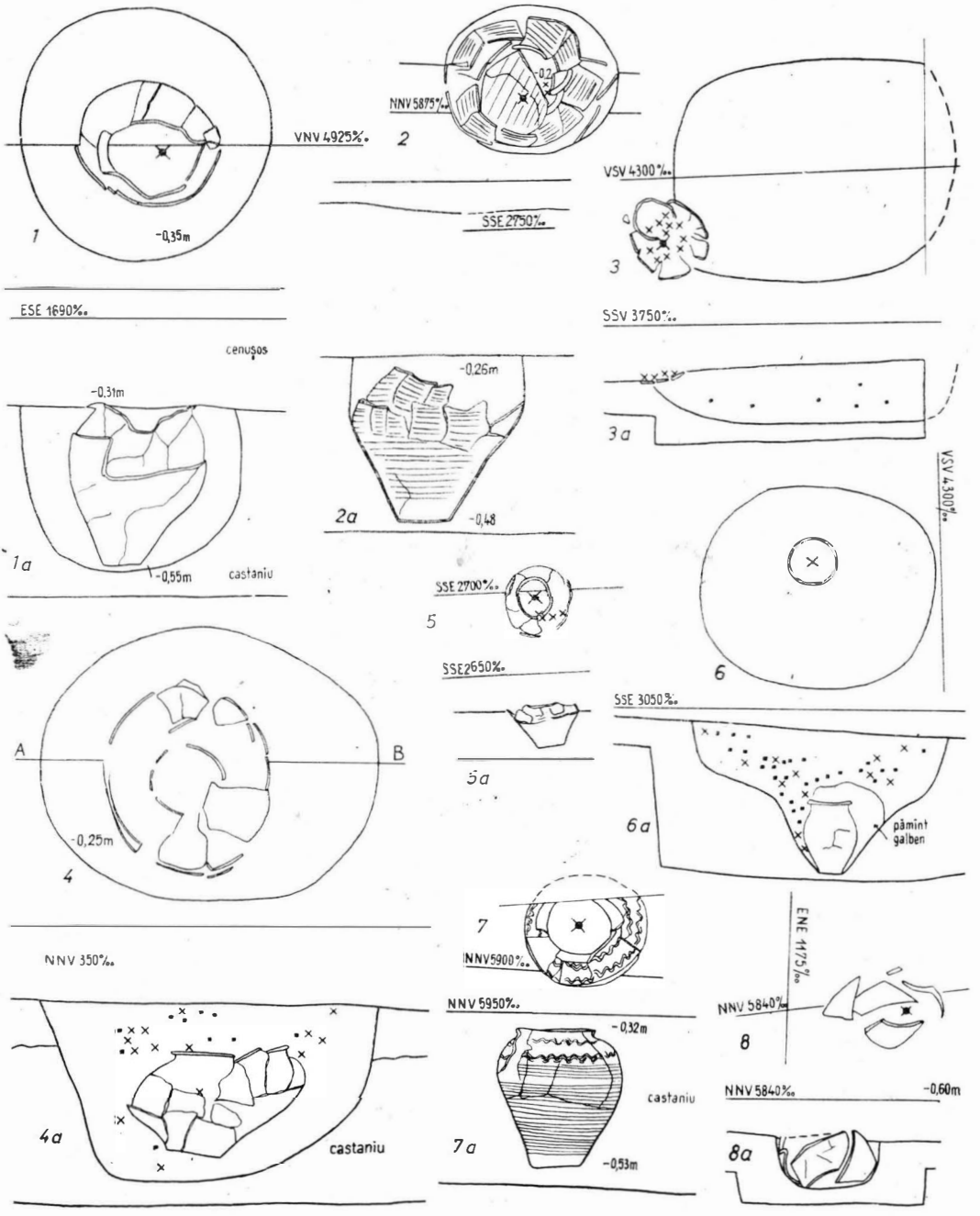

Fig. 9 — Grupa 2, morminte de incinerație în groapă și în urnă : 1—1a = m. 41 ; 3—3a = m. 200 ; 4—4a = m. 40 ; 6—6a = m. 70 ; grupa 3, morminte de incinerație în urnă : 2—2a = m. 37 ; 5—5a = m. 62 ; 7—7a = m. 26 ; 8—8a = m. 87

https://biblioteca-digitala.ro

Mormîntul 179. Urnă aşezată drept, plină cu oase calcinate şi cenuşă ; baza urnei la —0,32 m, iar gura la —0,20 m. *Urna :* 1/4 din partea dinspre fund a unui vas mare şi un fragment din corpul vasului ; a fost decorat cu striuri mari, adînci.

Mormîntul 191. Urnă aşezată înclinat spre SSE la —0,32 m. Strivită de presiunea pămîntului. Oasele calcinate au fost depuse numai în partea dinspre fund. *Urna :* vas mare decorat pînă spre fund cu caneluri mărunte ; margine arcuită puternic, îngroşată spre buză care este rotunjită. Lucrată la roată înceată. Din cauza arderii slabe nu s-a putut întregi (fig. 21,2). Dimensiunile fragmentului păstrat : 17,5×9,3 cm. Inventar : doi cercei de argint, fragmente din cîteva verigi de sîrmă foarte subţire de bronz şi un pandativ (fig. 32,8) găsite printre oasele calcinate (fig. 33, 1—1a). În urnă s-a mai găsit o crustă calcinată, poate de la ofrande de mîncare arse.

Mormîntul 193. Urnă aşezată drept, la —0,38 m ; plină pe jumătate cu oase calcinate ; în rest fiind goală, partea superioară s-a turtit. *Urna :* vas mare de formă ovală, cu marginea îndoită şi îngroşată spre bază. Decorat cu trei linii în val pe umăr, urmate de caneluri distanţate, mai dese spre umăr şi mai rare spre fund. Lucrat la roată înceată. Înălţ. : 23,5 cm ; diam. gurii : aprox. 16—17 cm ; diam. fund. : 10,3 cm (fig. 21,1). Inventar : cuţitaş din fier aşezat culcat pe fundul urnei.

Mormîntul 194. Urnă aşezată drept la —0,37 m ; plină cu oase calcinate pînă unde începe umărul ; restul vasului fiind gol, s-a prăbuşit peste oase. *Urna :* vas mare de formă ovală : marginea îndoită cu canelură interioară. Lipsesc fragmente din margine. Foarte slab ars şi foarte corodat. Din această cauză nu s-a putut întregi ; nu se vede decorul. Înălţ. fragmentului dinspre fund : 17 cm ; diam. umăr : 19,5 cm ; diam. fund. : 8,4 cm.

Mormîntul 201. Urna aşezată uşor înclinată spre VSV. Baza urnei la —0,32 m, iar gura la —0,29 m ; plină cu oase calcinate mărunte. *Urna :* partea dinspre fund şi cîteva fragmente din umăr ale unui vas decorat cu benzi distanţate, din cîte două striuri. Înălţ. fragm. : 14,3 cm ; diam. sub umăr : 23 cm ; diam. fund. : 9,8 cm.

Mormîntul 202. Urnă aşezată drept, la —0,36 m ; cu oase calcinate depuse pe fund ; în rest a fost goală ; de aceea partea de umăr a vasului s-a turtit. Deranjat spre VSV. *Urna :* vas mare cu umărul foarte proeminent ; marginea lipsă. Pe fund, la exterior, o mică alveolă în centru. Decorat cu caneluri fine. Lucrat la roată înceată din pastă cu pietricele multe. Ars foarte puternic secundar (fig. 18,1 : 26,4). Înălţ. : 23,5 cm ; diam. gîtului : 15,8 cm ; diam. fund. : 9 cm. Inventar : o tijă de fier de la o săgeată, găsită în urnă, printre oase.

Mormîntul 206. Urnă aşezată drept, cu baza la —0,32 m : plină cu oase calcinate. *Urna :* fragment dintr-un vas mare decorat cu incizii distanţate. Umbo interior. Lucrat la roată înceată. Ars secundar. Înălţ. : 9,3 cm; diam. fund. : 9,5 cm. Inventar : mînerul unui cuţit de fier, găsit printre oasele calcinate.

Mormîntul 209. Urnă aşezată drept cu baza la —0,40 m. În urnă a fost depusă o mînă de oase calcinate, acoperite cu pămînt. *Urna :* partea dinspre fund a unui vas mare decorat cu striuri distanţate şi cîteva fragmente din umăr decorate cu linii în val mic. Inventar : cîteva mărgele topite, aşezate în urnă, peste pămînt ; din sticlă albă-verzuie, transparentă. Mărgele lungi cu secţiunea trilobată.

Grupa a IV-a : morminte de incineraţie în groapă cu ofrandă de fragmente ceramice

Acest ritual cuprinde 18 morminte (m. 4, 8, 25, 44, 45, 49, 79, 88, 94, 98, 115, 116, 120, 128, 154, 165, 203, 210), dintre care 12 au groapa ovală, trei au groapa rotundă şi trei foarte lungă. Prezenţa fragmentelor ceramice, în special a celor arse secundar, le deosebeşte de restul mormintelor de incineraţie în groapă. Oasele calcinate sînt în cantitate variabilă, răspîndite în groapă ; în numeroase cazuri, sînt puse multe şi grămadă ; acesta

https://biblioteca-digitala.ro

este cazul a cinci morminte (m 44, m. 79. m. 94, m. 116, m. 165, m. 203, m. 210). În fiecare groapă de mormînt există cenușă ; cărbunii sînt fie foarte puțini, rari și mărunți, fie în cantitate mare ; această ultimă variantă se întîlnește în 11 cazuri din cele 18 morminte ale acestui grup.

Un alt element care caracterizează acest ritual este pămîntul ars ; bucățele, uneori foarte mărunte, alteori mai mari, de pămînt ars se găsesc fie amestecate în pămîntul din groapă, fie pe gura gropii. Pămîntul ars provine din rug, adus, odată cu oasele calcinate, de pe vatra unde s-a făcut incinerația.

În groapă, cel mai des (în 13 morminte), pe gura gropii mai rar (în patru morminte), într-un singur caz pe fundul gropii (m. 44) și tot într-un singur caz și pe groapă (m. 4), se găsesc fragmente ceramice. În patru din aceste morminte, fragmentele ceramice au fost arse secundar, în rug. În toate aceste cazuri, fragmentele fac parte din vase de mici dimensiuni.

Mormîntul 4. Groapă mare, ovală cu diam. de 1 m ; orientată aprox. E—V. În groapă, a fost pus pămînt cu cărbune, iar peste acesta, în gura gropii, pămînt cu cenușă. Mormîntul a conținut foarte puține oase mici calcinate și cărbuni în cantitate mare. În partea de NNE a mormîntului, pe groapă și în cuprinsul ei, s-au găsit fragmente ceramice din două vase, amîndouă decorate, de la gît pînă spre fund, cu striuri fine orizontale. Fragmentele ceramice sînt corodate și arse puternic secundar. În partea dinspre vest a gropii mormîntului, s-au găsit fragmente dinspre fund ale unui vas mare, decorat cu incizii distanțate ; împreună cu aceste fragmente ceramice s-au găsit oase calcinate, grămadă, și cărbuni ; totul zăcînd adînc, în umplutura de pămînt cărbunos sub depunerea cu cenușă care acoperă groapa.

Deoarece nu s-a observat nici o urmă de deranjament, nici vechi, nici recent, în partea superioară a gropii, totul fiind sigilat de depunerea cenușoasă —, considerăm că situația menționată mai sus, care privește partea de vest a mormîntului, este originară și nu este cazul unei urne deranjate. *Vasul fragmentar nr. 1.* Situat în partea de NNE a gropii ; un fragment de margine cu umăr și cîteva fragmente din partea inferioară a vasului : formă clasică, înaltă, cu umeri ; margine îndoită, foarte frumos modelată, cu prag exterior în jurul gîtului și șănțuire lată interioară ; buza ușor lățită, decorat cu striuri orizontale continui. Lucrat la roata înceată (fig 20,7). Înălț. aprox. 16 cm ; diam. gurii : 9 cm ; diam. fund. : 6,6 cm. *Vasul fragmentar nr. 2.* O pătrime dintr-un vas mic, de la buză pînă la fund ; aceeași formă cu primul vas fragmentar ; marginea mică, arcuită, ușor subțiată spre buză care este rotunjită. Decorat cu striuri fine, orizontale, continui (fig. 20,8). Lucrat la roata înceată. Înălț. : 12 cm ; diam. aprox. al gurii ; 8,4 cm ; diam. aprox. al fundului : 6,6 cm.

Mormîntul 8. Groapă de formă dreptunghiulară cu colțurile rotunjite ; orientată VSV (4250‰)—ENE. Puțin adîncă ; a conținut foarte mult cărbune, bobițe de lut ars și cîteva oase calcinate. Spre capătul de VSV al gropii, s-au găsit cîteva fragmente ceramice, dintre care unul decorat cu striuri și un cuțitaș din fier (fig. 30,18). Dimens. gropii : 5,30×1,30 m ; ad. : 0,14 m.

Mormîntul 25. Groapă dreptunghiulară foarte lungă plină cu cenușă, cărbuni, oase calcinate și bucățele mici de pămînt ars. În groapă s-au găsit răspîndite fragmente dintr-un vas mic ; din aceste fragmente unele sînt arse secundare. Dimens. gropii : 3,10×1,25 m ; ad. : 0,31 m.

Mormîntul 44. Pungă de oase calcinate așezate pe cîteva fragmente ceramice. Groapă mică ovală, orientată aprox. NE—SV.; diam. : 15,5×12 cm ; adîncă de 15 cm.

Mormîntul 45. Groapă mare, ovală, puțin adîncă de 0.20 m ; orientată ENE (1100 ‰)—VSV (4300 ‰). Lighean, adîncit în mijloc ; au fost găsite răspîndit în groapă aglomerări de oase calcinate cu cărbuni și fragmente ceramice, așa cum

https://biblioteca-digitala.ro

s-au pus în mormînt. Sînt fragmente mărunte din fundul şi din pereţii unui vas ; n-au decor. În imediata apropiere a gropii m. 45—46, la nivelul gurii lor, s-a găsit un amnar şi o săgeată din fier (fig. 31,5) şi un fragment de cuţit (fig. 30,10).

Mormîntul 49. Groapa uşor ovală, orientată NNE (550 ‰)—SSV cu baza la —0,48 m adîncime. Plină de oase calcinate (22×17 cm) aşezate pe fundul gropii. În groapă au mai fost cîţiva cărbuni, cîteva bucăţele de pămînt ars si un fragment mic ceramic. Diam. : 0,40×0,38 m ; ad. : 0,20 m.

Mormîntul 79. Groapă rotundă, plină cu oase calcinate, grămădite într-un muşuroi spre fund şi înspre latura de NNV a gropii. În partea de SSE a gropii, la 4—5 cm distanţă de peretele gropii şi la —20 cm în groapă, s-a găsit fundul unui vas mic. Inventar : limba unei catarame din fier, găsită lîngă muşuroiul de oase calcinate şi lama unui cuţitaş de fier, îndoită şi arsă secundar (fig. 30,13).

Mormîntul 88. Groapă mică, ovală, colorată de cenuşă ; orientată NNE (50 ‰)—SSV. A conţinut cenuşă şi cărbuni, concentraţi mai mult în partea dinspre vest a gropii. Aprox. în mijlocul gropii, s-a găsit un fragment ceramic. Diam. gropii : 0,45 × 0,18 m ; ad. : 0,13 m.

Mormîntul 94. Pungă de oase calcinate mari ; printre acestea, cîţiva dinţi. Printre oasele calcinate au fost şi cîteva bucăţele de cărbune. Diam. gurii : 8 cm ; diam. fund. : 15 cm ; ad. : 14 cm (fig. 1,2). Inventar : un fragment de margine de vas, lucrat cu mîna ; ars secundar, găsit printre oasele calcinate ; un fragment de fier foarte ruginit, găsit aproape de fundul gropii.

Mormîntul 98. Situat în capul de VSV a unei gropi lungi, cărbunoase ; în capul de ENE al aceleiaşi gropi fiind m. 99. Groapa mare a fost lungă de 2,10 m, lată de 0,70 m şi adîncă de 0,32 m ; a fost plină de cărbuni şi pe alocuri oase calcinate risipite, mai aglomerate în partea de vest, unde se situează m. 98. Groapa m. 98 a fost aprox. rotundă, conţinînd mult cărbune şi oase calcinate risipite. Diam. gurii : 0,65×0,60 m ; ad. : 0,25 m. Inventar : trei fragmente ceramice găsite în mijlocul gropii, deasupra cărbunilor ; o mărgică de sticlă în marginea de est a gropii ; tot printre cărbuni. Pentru m. 99 vezi grupa mormintelor de incineraţie în urnă şi în groapă cu vas ofrandă.

Mormîntul 115. S-a marcat astfel locul unde s-au găsit oase calcinate, cărbune şi cîteva fragmente ceramice risipite pe o suprafaţă de 0,50×0,40 m, la ad. de —0,37 m de la nivelul actual. Fragmentele ceramice sînt decorate cu striuri rare, late şi adînci ; sînt arse secundar.

Mormîntul 116. Groapă fără cenuşă, marcată de prezenţa oaselor calcinate şi a cărbunelui. Gura gropii la —0,53 m. La —0,64 m, strat de cărbune şi oase calcinate foarte mari, zăcînd pe fundul gropii; o altă grămăjoară de oase mari calcinate zăcea pe acelaşi nivel, dar mai în margine, spre nord-est. Două fragmente ceramice s-au găsit printre oase şi cărbuni. Diam. gurii : 0,68×0,51 m ; ad. : 0,16 m (fig. 1, 4—4a).

Mormîntul 120. Alveolare mare, ovală (VSV 4340 ‰ — ENE) pe care s-a găsit răspîndit şi grămadă mult cărbune şi cîteva fragmente ceramice : acestea grămadă. Diam. : 1,20×0,40 m. Fragmentele ceramice aparţin unui vas lucrat la roata înceată şi ars castaniu ; 9 fragmente mici, fără decor, dinspre fund ; alte fragmente de sub umăr decorate cu striuri ; un fragment de margine îndoită cu buza tăiată ; decorat cu impresiuni oblice făcute cu dinţii pieptenului ; acest decor se încheie în regiunea de sub umărul vasului cu o bandă de striuri orizontale (fig. 15,8).

Mormîntul 128. Groapa mare, ovală, orientată NNE (680 ‰)—SSV ; la —0,24 m sub stratul tare cenuşos. A fost plină de cărbuni, oase calcinate şi bucăţele de pămînt ars, aglomerate spre NNE şi SSV. În jumătatea de NE, pe gura gropii, s-a găsit un fragment ceramic şi o bucată de pămînt ars. Diam. gurii : 2,32×0,65 m ; ad. : 0,26 m (fig. 1,7).

Mormîntul 154. Groapă mare, ovală ; orientată aprox. NNE—SSV. Gura gropii la —0,25 m. Pămîntul foarte cărbunos şi cu oase calcinate. Pe gura gropii, cîteva fragmente ceramice spre NE şi SV. Diam. gurii : 0,93×0,63 m ; ad. : 0,25 m.

https://biblioteca-digitala.ro

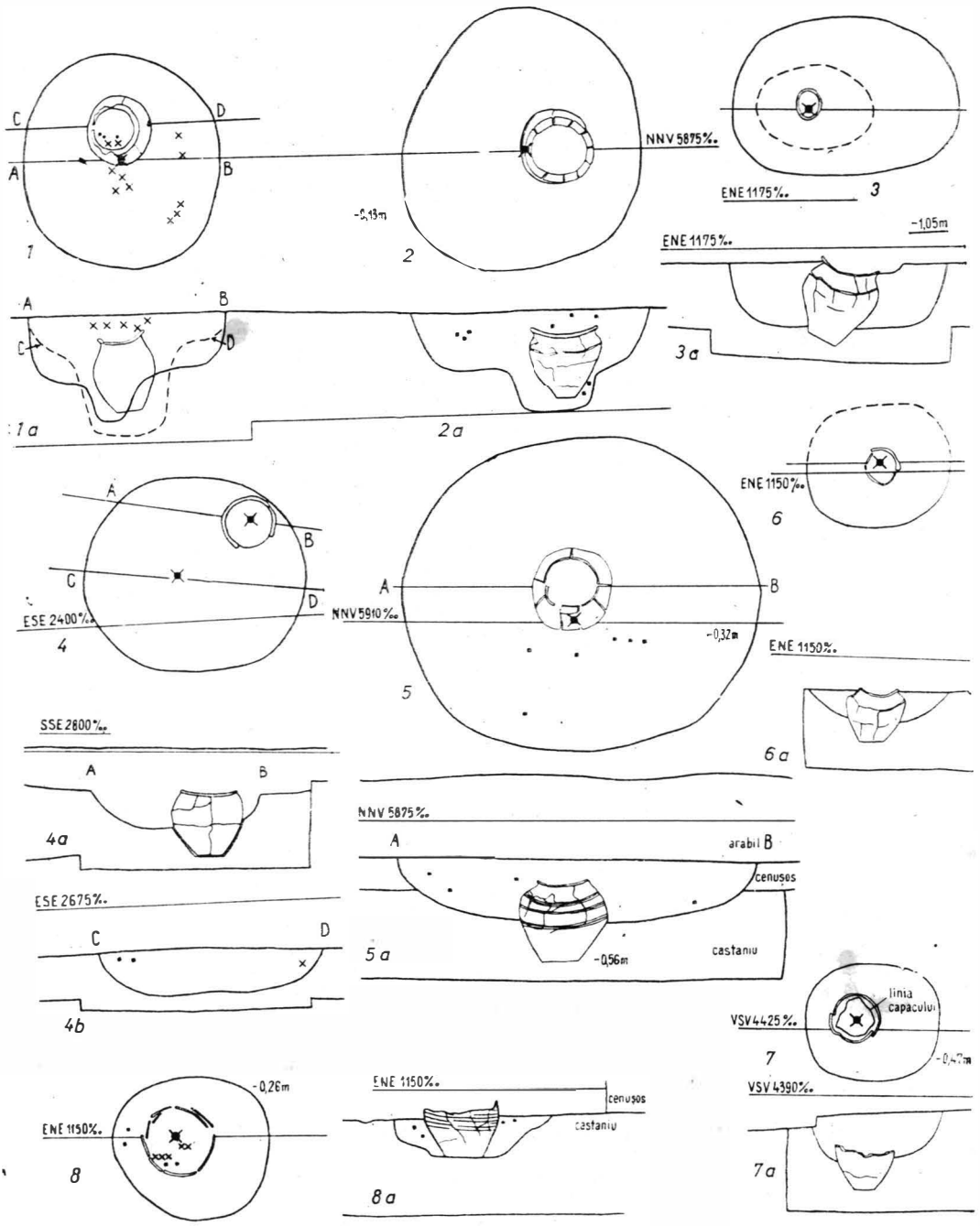

Fig. 10 — Grupa 2 morminte de incinerație în groapă și în urnă : 1—1a = m. 109 ; 2—2a = m. 110 ; 3—3a = m. 83 ; 4—4b = m. 192 ; 5—5a = m. 32 ; 6—6a = m. 66 ; 7—7a = m. 100 ; 8—8a = m. 160.

https://biblioteca-digitala.ro

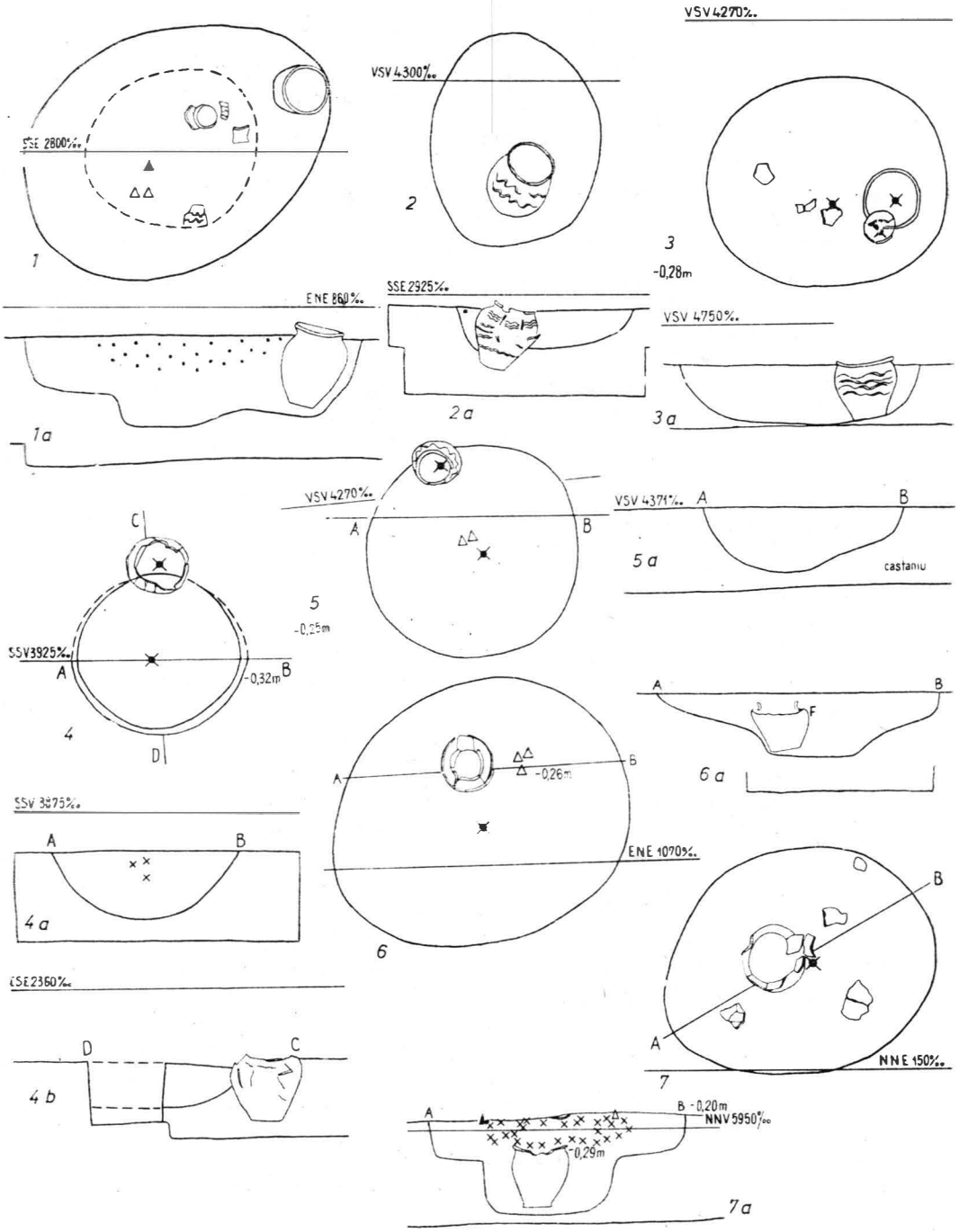

Fig. 11 — Grupa 2, morminte de incinerație în urnă și în groapă ; 2—2a = m. 63 ; 4—4b = m. 73. Grupa 5, morminte de incinerație în groapă și în urnă cu fragmente ceramice : 1—1a = m. 152 ; 3—3a = m. 176 ; 5—5a = m. 177 ; 6—6a = m. 106 ; 7—7a = m. 38.

https://biblioteca-digitala.ro

Mormîntul 165. Groapă mare, rotundă, cenușoasă cu stropi de cărbune. În centrul gropii s-a depus, pe o adîncime de 20 cm, grămadă de cărbuni și de oase calcinate. Pe gura gropii, spre sud, au fost depuse fragmente ceramice dintr-un vas mic, ars secundar. Din acest vas sînt fragmente din umăr, decorate cu striuri fine, un fragment dinspre fund și fundul vasului (fig. 1. 5—5a). Diam. gropii : 0,58×0,60 m ; ad. : 0,16 m. Inventar: un fragment de fier găsit în grămada de oase.

Mormîntul 203. Groapa mare, ovală, orientată NE—SV ; a conținut foarte mult cărbune — bucăți mari — și oase calcinate. În groapă, s-au găsit risipite o mînă de fragmente ceramice dintr-un vas mare, decorat cu caneluri distanțate. La capătul dinspre NE groapa m. 203 a fost tăiată de groapa m. 166. Diam. gurii : 2,10×1 m ; ad. : 8—10 cm (fig. 5,1).

Mormîntul 210. Mormînt în groapă cu pungă de oase calcinate. Groapa mare a fost plină cu pămînt cenușos și foarte puține oase calcinate ; din marginea de NNV a gropii s-a adîncit groapa pungă în care au fost depuse oasele calcinate, foarte strînse, adunate. Pe gura gropii mari, s-au depus multe bucăți mari de cărbune și fragmente dintr-un vas mic, ars secundar. Diam. gropii mari : 0,69×0,65 m ; ad : 0,16 m. Diam. gropii mici : 0,29 × 0,27 m ; ad. : 0,10 m. *Vasul-ofrandă* : din fragmentele ceramice depuse pe gura gropii s-a întregit, cu puține lipsuri ; un vas mic, de formă scundă, cu umerii foarte dezvoltați ; margine mică, îndoită, cu șănțuire interioară ; buza tăiată oblic și ușor lățită. Decorat pînă la jumătate cu striuri rare și adînci. Lucrat la roata înceată ; ars secundar (fig. 20,6 ; 27,3). Înălț. : 12 cm ; diam. gurii : 9,6 cm ; diam. fund. : 5,5 cm. Inventar : 32 mărgele de sticlă aurite (fig. 35,4) ; două verigi de cercei din bronz ; un fragment dintr-o cataramă de fier, toate găsite în punga de oase calcinate.

Grupa a V-a : morminte de incinerație în groapă și în urnă cu ofrandă de fragmente ceramice

Aceasta este grupa cea mai puțin numeroasă, cu ritualul cel mai puțin folosit : m. 3, 38, 51, 57, 65, 99, 101, 106, 125, 144, 152, 176, 177, 180—181 195, 199. Toate aceste 16 morminte de incinerație au groapa ovală, șase din ele fiind caracterizate de prezența cărbunelui în cantitate mare (m. 3, 38, 106, 176, 177, 199). Oasele calcinate sînt concentrate în urne ; în groapă, sînt mai puține și obișnuit în partea de sus a gropii. Trei morminte (m. 3, 51, 180—181) au cîte două urne, așezate împreună la un capăt al gropii (m.51) sau separat, fiecare la alt capăt al gropii (m. 3; fig. 12,1—1b). Urnele sînt depuse fie direct pe fundul gropii, fie într-un lăcaș sau o groapă-pungă special amenajată (fig. 12,4 ; 12,1).

Fragmentele de vase-ofrandă aparțin în toate cazurile unor vase de mici dimensiuni, care au fost arse secundar ; acestea se întregesc, dar întotdeauna cu lipsuri, unele fragmente fiind rămase în rug sau aruncate ritual. Se găsesc depuse de obicei pe gura gropii sau în groapă sau și în groapă și pe gura gropii. Un singur caz îl constituie m. 144, în care vasul ofrandă, întreg, a fost depus pe fundul gropii. Obiectele de inventar întregi sau fragmentare erau depuse în urnă, obișnuit pe fundul ei, printre oasele calcinate.

Drept urne s-au folosit vase întregi și numai în trei cazuri vase fragmentare și anume partea inferioară. Un singur mormînt (m. 99), în care s-a folosit ca urnă o jumătate de vas, a avut capac o bucată de vas.

https://biblioteca-digitala.ro

Mormîntul 3. Groapă mare, ovală, orientată NNE (610 ‰)—SSV ; a avut două urne, aşezate drept : nr. 1 spre ENE într-o pungă şi urna nr. 2 spre SSV. Groapa a fost puternic colorată de cărbune ; oase calcinate au fost puţine şi numai în zona de la gura gropii pînă spre mijlocul adîncimii ei ; mai jos, spre fund, n-au mai fost. Pămîntul din groapă a fost mai cărbunos spre SV, adică la distanţă de cca 18 cm de urna nr. 1 ; regiunea dintre această parte mai cărbunoasă şi urna nr. 1 a fost colorată de cenuşă cu rare oase calcinate şi bucăţele mici de cărbune. O grămăjoară de oase calcinate s-a găsit în partea de SSV, mergînd adînc pe lîngă peretele urnei nr. 2 (fig. 12,1—1b). *Urna nr. 1* este un vas mare înalt, de formă ovală, de tradiţie dacică, cu uşor pîntec, fără umăr, cu marginea mică şi arcuită în afară. Decorat cu caneluri largi şi distanţate, ale căror capete se petrec. Înălţ. 27 cm ; diam. gurii : 163 cm ; diam. fundului ; 93 cm. Lucrat la roată înceată ; ars castaniu, pătat (fig. 14,5 ; 24,8). A conţinut foarte multe oase mari — bucăţi din craniu, două falange, un dinte, apofize, fragmente din oase lungi —; peste oase, în gura urnei, s-a depus strat de pămînt cu cenuşă. *Urna nr. 2* aşezată în partea de SSV, puţin mai adînc decît prima urnă ; vas mare cu umerii dezvoltaţi cu marginea scurtă, îndoită, iar buza lată şi teşită. Decorat cu incizii late, distanţate, pe 2/3 din înălţime. Lucrat la roată înceată şi ars castaniu pătat. Înălţ.: 25 cm ; diam. gurii : 14,6 cm; diam. fundului : 10 cm. În urnă, au fost oase calcinate, mai puţine decît în urna nr. 1, aşezate tot pe fund ; deasupra oaselor, s-a pus pămînt şi cenuşă (fig. 22,4). Inventar : în urnă, s-a găsit un cuţit din fier, aşezat vertical cu vîrful în jos, pe lîngă peretele vasului. În groapă, s-au găsit fragmente dintr-un vas mic, decorat cu striuri fine orizontale. Aceste fragmente s-au găsit în groapă, începînd de la gură şi pînă spre fund.

Mormîntul 58. Groapă mare, uşor ovală, orientată aprox. NNV (5950 ‰)—SSE : a fost plină de cărbuni cu oase puţine şi mărunte, răspîndite în toată groapa ; urna a fost aşezată cam în mijlocul gropii, la —10 cm sub nivelul gurii mormîntului. Jumătatea inferioară a urnei a fost plină cu oase ; printre oase au fost şi bucăţele de pămînt ars. Spre fund, au fost puse fragmente din craniu şi o măsea ; partea superioară a vasului a fost plină cu pămînt cărbunos, la fel cu cel din groapă (fig. 11,7—7a). Pe gura gropii, s-au găsit fragmente ceramice arse secundar ; sînt fragmente dinspre fund şi din margine, cam jumătate dintr-un vas mic, toate zăcînd pe faţa exterioară (fig. 20,9 ; fig. 28,6). *Urna :* oală de mărime mijlocie de formă ovală ; caracterizată de gura foarte largă, iar fundul mic, înalt şi bine articulat ; margine mică, îndoită, cu buza tăiată oblic şi lăţită pe muchia sa inferioară. Decorat pe 2/3 cu faţetări uşor apăsate. Lucrat la roata înceată şi ars brun-cărămiziu (fig. 18,5 ; 26,3). Înălţ. : 19 cm ; diam. gurii : 17,5 cm ; diam. fund : 9,3 cm. *Vasul-ofrandă* de pe gura gropii : vas mic bitronconic. Margine lată, îndoită, cu buza uşor rotunjită. Decorat cu caneluri distanţate. Ars secundar, pătat cenuşiu-deschis cu pete cărămizii (fig. 20,9; fig. 28.6). Înălţ. : 13.5 cm ; diam. gurii : 10,2 cm; diam. fund. : 7,5 cm. Inventar : obiect din fier de formă rectangulară, găsit în urnă, lîngă peretele ei de SV; ceva mai jos, s-a găsit jumătate dintr-o verigă mică de bronz, probabil fragment din inelul unui cercel.

Mormîntul 51. Groapă săpată în trepte, adîncindu-se pentru a forma lăcaş urnelor. Groapă mare, ovală, orientată VNV (5575 ‰)—ESE. A conţinut pămînt cu cenuşă, cărbuni şi oase calcinate mici ; pe groapă şi în groapă s-au găsit fragmente ceramice arse secundar, dintr-un vas mic, decorat pe umăr cu striuri fine. A avut două urne aşezate drept, în partea de NV, unde groapa formează o treaptă adîncă pînă la —0,35 m ; de la baza acestei trepte s-au săpat lăcaşurile pentru urne, adînci de 8—9 cm. Diam. gropii : 1,16×0,75 m ; ad. : 0,15—0,35—0,42 m. Urna nr. 1 a fost situată în marginea de vest a gropii, cu baza la —0,50 m. Oasele calcinate au fost puse în partea dinspre fund şi acoperite cu o mînă de pămînt cenuşos cu puţin cărbune. Au fost oase mari : multe bucăţi din cap, fragmente de vertebre, apofize, fragmente de bazin, degete. *Urna nr. 1* : oală de formă ovală, scundă, cu umărul sus şi bine articulat. Margine mică, groasă, arcuită cu buza rotunjită şi puţin lăţită la muchia ei inferioară. Decorată cu linii distanţate, incizate puternic. Lucrat la roată înceată ; bine ars, brun-cărămiziu. Înălţ. : 21 cm ; diam. gurii : 15 cm ; diam. fund.: 10 cm (fig. 16,3 ; 22,2). Inventar : lama de cuţit de fier aşezat între oase, pe fundul urnei. *Urna nr. 2* situată la 10 cm distanţă spre est de urna nr. 1. A fost plină cu oase de la fund pînă sub linia pîntecului. Printre oase a fost pămînt cu cenuşă, mai mult spre fund ; deasupra oaselor, s-a pus tot pămînt

https://biblioteca-digitala.ro

cu mai puțină cenușă, decît printre oase. *Urna :* vas de formă ovală, înalt, cu umăr mic ; margine mică, arcuită, cu buza rotunjită. Decorat cu linie distanțată, înfășurată pe corpul vasului ; între acestea, se găsesc 1—2 linii incizate mai slab. Întreg ; lucrat la roată înceată ; ars bine, castaniu cu pete roșcate (fig. 22,7). Înălț. : 19,8 cm ; diam. gurii : 14,5 ; diam. fund. : 9 cm. Vasul de pe groapă : vas mic de formă ovală ; marginea mică și foarte puțin îndoită ; decorat pe umăr cu striuri fine incizate. Înălț. : 12,5 cm ; diam. gurii : 7,3 cm ; diam. fund. : 4,5 cm. Lucrat la roată înceată ; ars secundar în stare de fragmente (fig. 20, 11, 23, 2). Inventar : două fragmente din lama unui cuțit de fier depuse pe fundul urnei, printre oase.

Mormîntul 57. Groapa ovală, orientată NNV(5775 ‰)—SSE ; la —0,38 m ; puțin colorată de cenușă ; cu oase calcinate răspîndite mai mult în partea de est a gropii. În groapă, s-au găsit șase fragmente ceramice, grămadă, la —0,32 m, arse secundar. Urna a fost așezată în partea de NE a gropii, cu fundul la 0,42 m și ușor înclinată spre N. În urnă, au fost oase calcinate (fig. 12, 5—5a). *Urna :* vas fragmentar : partea dinspre fund pînă la umăr ; decorată cu linii distanțate, mai dese pe umăr ; pe fund la exterior, o linie — diametru — în relief. Vasul a fost deranjat în partea de est, de lucrările agricole, cu care prilej s-au antrenat spre est fragmente ceramice și oase calcinate. În acest caz este posibil ca oasele calcinate găsite în groapă să fi provenit din urnă. Lucrat la roată înceată ; ars pătat, castaniu și cărămiziu. Înălț. : 20,2 cm ; diam. la umăr : 19 cm ; diam. fund. : 9,2 cm. *Vasul ofrandă* din groapă : au fost găsite 6 fragmente, din care două sînt din margine, arse secundar; au aparținut unui vas mic cu marginea lată, îndoită și ușor albiată interior ; se lățește spre buză care este rotunjită. Lucrat la roata înceată (fig. 14,9).

Mormîntul 65. Urnă așezată vertical cu baza la —0,42 m. A conținut o mînă de oase mici calcinate, peste care s-a umplut cu pămînt cenușos. Urna a fost răvășită în toată regiunea marginii din care s-au păstrat numai două fragmente ; răvășită și spre VSV, unde fragmente ceramice s-au găsit la distanță de 10—15 cm. de urnă, pe toată adîncimea, pînă la nivelul fundului său. Din această parte provin și fragmente ceramice din două vase. Unele aparțin unui vas mare, din care s-a întregit fundul și parte din perete, pînă la înălțime de 10,5 cm ; acestea nu sînt arse secundar. Un alt grup de fragmente ceramice aparțin unui vas mic, ars secundar ; din acest vas s-au găsit fragmente din partea dinspre fund și din umăr ; a fost decorat cu linii simple în val (pe un fragment se păstrează două asemenea linii în val) și bandă de striuri fine. Deși nu s-a observat groapa, nici în plan, nici pe secțiune, datorită prezenței în partea de VSV a fragmentelor ceramice, atît la nivelul superior al urnei cît și la nivelul bazei ei, considerăm că a fost un mormînt în groapă și în urnă cu fragmente ceramice arse secundar, elementul deosebit din compunerea mormîntului fiind doar acele fragmente dintr-un al treilea vas nears secundar. Situația „răvășită" a fragmentelor ceramice este primară și rituală. *Urna :* vas mare de formă ovală, decorat cu caneluri distanțate. Margine mică, îndoită, cu buza tăiată și ușor fațetată interior. Din margine s-au păstrat două fragmente, restul fiind distrus de lucrările agricole. Înălț. fără margine : 23,2 cm ; diam. fund. : 9,8 cm, diam. umăr. : 19,4 cm.

Mormîntul 99. Situat în partea de ENE a unei gropi lungi cărbunoase (vezi m. 98 de incinerație în groapă cu fragmente ceramice). S-a folosit drept urnă fundul unui vas în care s-a pus o grămăjoară de oase mărunte calcinate. Urna cu oasele calcinate a fost acoperită cu un fragment mare din pîntecul unui vas (poate tot din vasul urnă), așezat cu partea bombată în sus, acest fragment avînd funcția de capac. Deasupra urnei, s-a pus un vas mic, așezat culcat, folosit drept cățuie ; a fost plin cu un cărbune mare. *Urna :* fundul unui vas mare, foarte prost ars. Nu s-a putut întregi. După oase mormîntul aparține unui copil.

Mormîntul 101. Groapă ovală ; orientată NNE (650‰) — SSV. A conținut foarte puține oase calcinate și cărbune, mai mult în jurul urnei. Tot în groapă, s-au găsit și trei fragmente ceramice (fig. 12,6—6a). Diam. gropii : 0,69×0,49 m ; ad. : 0,27 m. Urna a fost așezată în mijloc, în jumătatea de NE a gropii, într-un lăcaș în care intră pînă sub umăr ; înclinată mult cu gura spre vest. Jumătatea inferioară a urnei a fost plină cu oase calcinate mari, peste care s-a pus pămînt cu foarte multă cenușă. *Urna :* vas mare de formă ovală cu umerii bine dezvoltați ; larg la gură. Marginea mică, arcuită cu buza tăiată. Decorat cu cane-

https://biblioteca-digitala.ro

luri distanțate. Lucrat la roată înceată ; ars pămîntiu. Înălț. : 23 cm ; diam. gurii : 16 cm ; diam. fund. : 8 cm.

Mormîntul 106. Groapa mare, ovală, orientată NNE (460‰) —SSV ; cenușoasă în interiorul ei și cărbunoasă în partea ei superioară pe o grosime de 9 cm. Diam. : 0,92×0,77 m ; ad. : 0,07—0,20 m. În toată groapa, au fost răspîndite oase foarte mici calcinate. Cîteva fragmente ceramice grămădite cu cărbuni mărunți și cîteva oase calcinate s-au găsit și în partea dinspre N a gropii, la —0,26 m. Urnă mică, așezată spre NV față de centrul gropii, la —0,48 m și înclinată spre VSV. Cam pînă la jumătate a fost plină cu oase calcinate, peste care s-a umplut cu cenușă și cărbuni mici. Au fost oase mici de copil ; multe fragmente din cap. *Urna :* vas cu umărul bine articulat ; decorat cu linii incizate distanțat. Înălț. : 20 cm ; diam. gurii : 10 m ; diam. fund. 9 cm. Inventar : cuțit de fier găsit în urnă printre oasele calcinate din cap.

Mormîntul 125. Groapă ovală, orientată NNE (430‰) —SSV ; cenușoasă. Diam. gurii : 0,54 ; ad. : 0,18 m. Cuprinde urna și fragmente ceramice dintre care unele sînt arse secundar (fig. 12,3—3a). Urna a fost așezată în capul de SSV al gropii, puțin înclinată spre vest. Fragmentele ceramice s-au găsit spre N și NE, în imediata apropiere a urnei, între —0,12—0,22 m adîncime, cam în regiunea dintre umăr și fund. *Urna :* vas mare, decorat cu linii în val. Înălț. : 27 cm ; diam. gurii : 14 cm ; diam. fund. : 12 cm.

Mormîntul 144. Groapă mare, ovală, orientată VSV (4650‰) — ENE ; foarte puțin colorată de cenușă și de rari stropi de cărbune. Gura gropii la —0,35 m. Diam. gurii : 0,85×0,43 m ; ad. : 0,24 m. Urna fragmentară a fost așezată în capul de VSV al gropii, pe strat de pămînt cenușos gros de 2 cm și ușor înclinată spre nord. A fost plină cu oase calcinate. *Urna :* vas fragmentar, numai partea de sub umăr, de forma ovală. S-a păstrat un singur fragment din margine. Decorată cu caneluri, mai rare pe umăr. Înălț. : 22 cm ; diam. la umăr. : 17,8 cm ; diam. fund. : 10 cm. Vas mic de ofrandă, așezat direct pe fundul gropii, aproape de urnă, în marginea de VNV a gropii ; ușor înclinat spre vest. A fost plin cu pămînt curat. Între urnă și vasul-ofrandă, ca și în mijloc, pe toată lungimea gropii, a fost depus cărbune mult, bucăți mari, aglomerate. *Vasul-ofrandă :* formă cu umărul foarte dezvoltat și larg la gură ; fundul mic și înalt, cu inel împrejur. Marginea mică, îndoită, cu buza rotunjită. Decorat cu linii incizate distanțat. Lucrat la roata înceată ; ars castaniu cu pete negricioase (fig. 14,7 ; 24,3). Înălț. : 6,3 cm ; diam. gurii : 1,1 cm ; diam. fund. : 6 cm.

Mormîntul 152. Groapă mare, ovală, orientată NV (5560 ‰)—SE. La 0,23 m, imediat sub stratul de pămînt arabil. Fundul gropii se adîncește în centru cu 5—10 cm. Groapa a fost umplută cu pămînt cenușos în partea dinspre fund și pe margini. Centrul gropii pînă la —0,24 m a conținut pămînt plin de cărbuni cu oase calcinate ; pe această grămadă de cărbuni cu oase calcinate s-au depus fragmente ceramice, arse secundar, dintr-un vas decorat cu val ; fragmentele zac pe o grămăjoară de cărbuni. Urna a fost depusă în marginea dinspre N a gropii, sprijinită cu umărul de marginea gropii și înclinată spre NNV ; așezată în pămîntul cenușos al gropii, pe strat de pămînt gros de 2—4 cm. În urnă, au fost oase calcinate pînă în regiunea umărului ; în rest, urna a fost umplută cu pămînt cenușos. Diam. gropii : 0,95×0,71 m ; ad. : 0.29—0.40 m. (fig. 11, 1—1a). *Urna :* vas mare de formă ovală, decorat cu caneluri dese. Înălț. : 24 cm ; diam. gurii : 15 cm ; diam. fund. : 7 cm. *Vasul ofrandă :* vas mic, ars secundar ; formă scundă cu pîntec bine articulat, margine mică, îndoită, cu buza fațetată. Decorat pînă spre fund cu șase linii în val cu buclele mici și înalte. Lucrat la roata înceată ; fragmentar ; lipsă din vechi jumătate din margine și 1/3 din pereți. Spre fund, imediat sub decor, prag împrejurul vasului. Înălț. : 11 cm ; gurii : 7,3 cm ; diam. fund. : 6,2 cm (fig. 20, 12 ; 23, 1).

Mormîntul 176. Groapă ovală, orientată VSV (4270 ‰)—ENE ; adîncă de 0,25 m. Plină cu pămînt cu cenușă, cărbunoasă, cu aschii foarte mici și rare de os calcinat. Urna cu oase a fost depusă în marginea dinspre ENE a gropii, direct pe fundul ei și înclinată ușor spre VSV. Din această cauză stă puțin înclinată spre est. Pe gura gropii, s-a pus un vas ars secundar, chiar peste marginea de est a urnei ; alte cîteva fragmente din ulcică s-au împrăștiat spre VSV. Gura

https://biblioteca-digitala.ro

gropii la — 0,28 m. Diam. gropii : 0,70 × 0,61 m ; ad. : 0,18 m (fig. 11, 3—3a). *Urna :* vas de formă ovală, cu umerii rotunzi ; larg la gură ; marginea lată, îndoită, îngroșată ușor la exterior ; cu buza rotunjită. Decorată cu 6 linii în val. Lucrată la roata înceată. Înălț. : 18 cm ; diam. gurii : 17,3 cm ; diam. fund. : 7,8 cm (fig. 15,2; 25,5). Inventar : cuțitaș din fier găsit în urnă.

Mormîntul 177. Groapă mare, rotundă și cărbunoasă ; în marginea ei de NV și ieșită de jumătate în afară, a fost depusă urna într-o pungă care se adîncește de la fundul gropii mari ; urna stă înclinată spre SE. A fost plină cu oase calcinate pînă la umăr, apoi cu pămînt. Peste groapă în centru, s-au pus ofrandă fragmente ceramice dintr-un vas mic. Diam. gropii : 0,63 m ; ad. : —0,11 —0,19 m (fig. 11,5—5a). *Urna :* vas mic, de formă ovală, cu umăr mic, marginea bine articulată, cu buza colac. Decorat cu linii simple în val. Lucrat la roată înceată. Înălț. : 13,6 cm ; diam. gurii : 11 cm ; diam. fund. : 7 cm (fig. 25,1). *Fragmentele* de pe gura gropii aparțin unui vas mic cu umărul dezvoltat ; marginea mică arcuită se subție spre buză care este rotunjită (fig. 19,2). Inventar : un clopoțel din fier ; lama unui cuțitaș din fier ; două verigi rotunde de cercei din sîrmă de bronz, subțiată pe o porțiune, din care cauză una din verigi s-a frînt ; o mărgică de sticlă albă-gălbuie, transparentă ; găsite toate pe fundul urnei (fig. 35,9). După oase mormîntul este al unui copil (fig. 32,9).

Mormîntul 180—181. Groapă cu două urne. Groapă mare, ovală, orientată VSV (4150‰) — ENE, avînd baza la —0,50 m și gura la —0,30 m. În groapă a fost depus pămînt cu cenușă și oase calcinate răspîndite și puțin mai aglomerate în jurul urnelor. Urnele au fost depuse drept, direct pe fundul gropii, nr. 180 spre SV, iar nr. 181 spre NE. Urna nr. 180 a fost plină cu oase calcinate, iar urna nr. 181 plină cu oase calcinate numai pînă la jumătate. Pe gura gropii, cam în mijlocul ei, a fost un fragment mare din fundul unui vas, lipit de gura urnei 180. Diam. gropii : 0,72 × 0,60 m ; ad. : 0,28 m (fig. 12,4—4a). *Urna 180 :* Vas mare cu umerii rotunzi și foarte proeminenți ; marginea mică, îndoită cu buza tăiată. Decorată cu caneluri mari, distanțate, fundul puțin albiat. Lucrat la roata înceată. Înălț. : 22,1 cm ; diam. gurii ; 17,4 cm ; diam. fund. : 9 cm (fig. 16,5 ; 26.5). Inventar : cuțitaș din fier așezat cu vîrful în jos, în urnă, lîngă perete (fig. 30,17). *Urna 181* : partea dinspre fund a unui vas mare, decorat cu caneluri distanțate. Lucrat la roata înceată ; arsă secundar. Înălț. fragm. : 12,5 cm ; diam. max. : 18,8 cm ; diam. fund. : 6,5 cm.

Mormîntul 195. Groapă mică, ușor ovală ; orientată VSV ((4330 ‰)—ENE. Fundul gropii la —0,20 m. În mijlocul gropii a fost așezată urna, depusă drept, într-un lăcaș adînc de 2—3 cm. Urna a fost plină pînă la jumătate cu oase calcinate și o mînă de cărbuni. În groapă, s-a depus pămînt cu cenușă, cărbuni și oase calcinate, aglomerate lîngă urnă, pînă spre fund, în partea ei de SSE și lîngă umărul urnei spre NNV. Pe gura gropii și în groapă, s-au depus fragmente ceramice dintr-un vas mic, ars secundar. Diam. gropii : 0,39×0,43 m ; ad. : 0,20 m. *Urna :* vas de formă ovală ; formă scundă cu umărul mic și gura largă, marginea foarte mică, îndoită, cu buza tăiată oblic. Decorat pînă **la fund cu caneluri**-pliseuri continui. Lucrat la roata înceată din pastă foarte nisipoasă. Înălț. : 19,2 cm ; diam. gurii : 14,7 cm ; diam. fund. : 7,7 cm (fig. 26,1 ; 19,4).*Vasul-ofrandă :* fragmente din margine ceva mai mult de jumătate, iar din corp cam o pătrime. Formă bitronconică ; marginea arcuită cu ușoară șănțuire înterioară și relief exterior în jurul gîtului ; buza rotunjită. Decorat pe umăr cu două benzi înguste de linii în val, urmate de benzi înguste de striuri orizontale (fig. 20,10). Vas mic, înalt de aprox. 12—13 cm., iar diametrul gurii de aprox. 6—6,5 cm Lucrat la roata înceată din pastă nisipoasă. Ars secundar. Inventar : fragment de fier, poate dintr-o cataramă rectangulară, găsită în groapă lîngă urnă ; fragment dintr-un ac de fier ; provine din urnă.

Mormîntul 199. Groapă mică, ovală, orientată ENE(1150 ‰)—VSV ; cu oase calcinate și mult cărbune. Urna a fost depusă în marginea de est a gropii, cu o jumătate stînd într-un lăcaș săpat din peretele gropii. În urnă, au fost depuse pe fund, oase calcinate mari, alese. Pe gura gropii, s-au pus fragmente dintr-un vas mic, ars secundar. Diam. gropii : 0,55×0,44 m ; ad. : 0,17—0,21 m. *Urna :* fundul unui vas, înalt de 6 cm, doar 1/3 din perete atingînd înălțimea de 14 cm. Sînt și fragmente din umăr și din margine. Vas de formă ovală cu umărul

https://biblioteca-digitala.ro

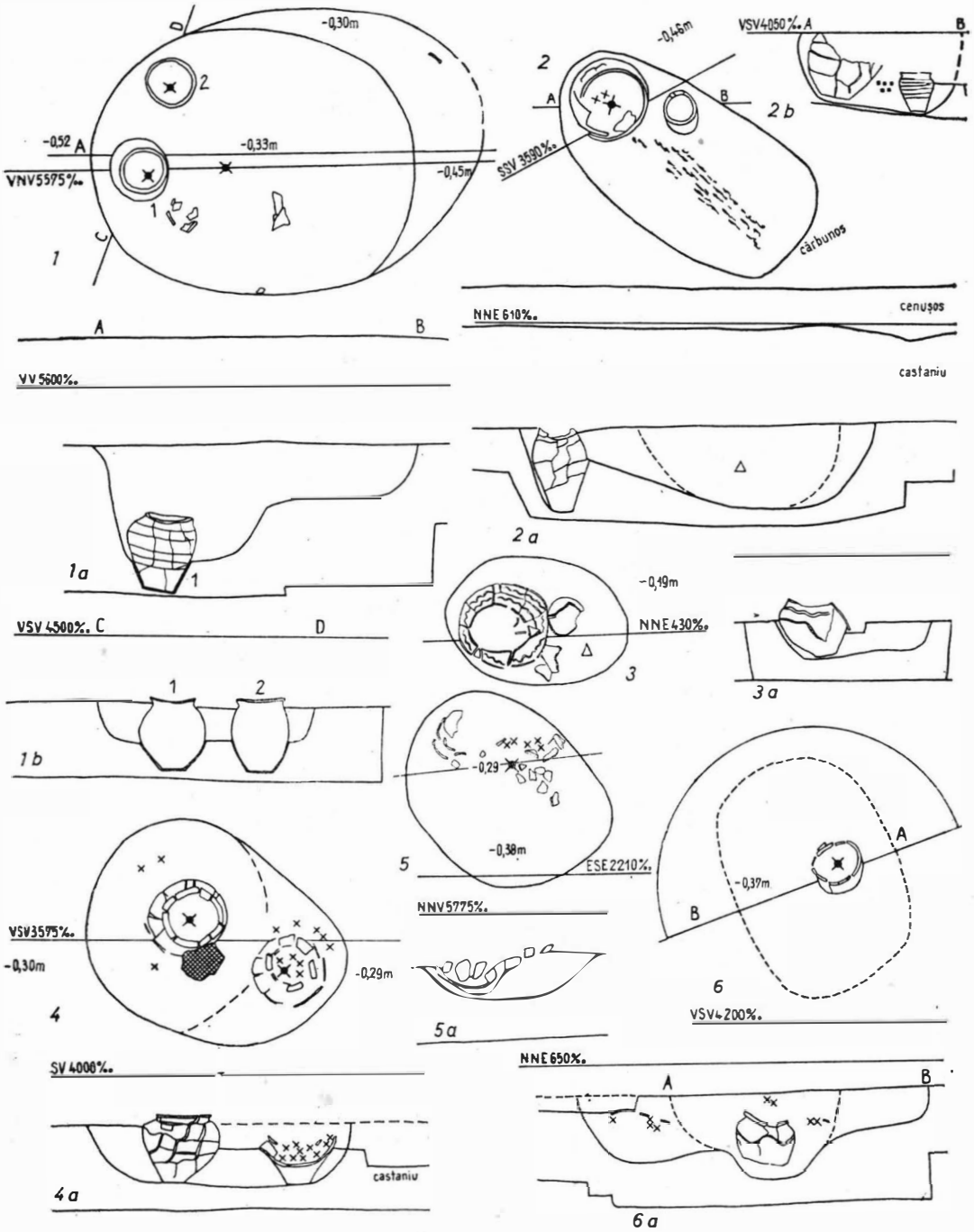

Fig. 12 — Grupa 5, morminte de incinerație în groapă și în urnă cu fragmente ceramice : 1—1b = m. 3 ; 2—2b = m. 144 ; 3—3a = m. 125 ; 4—4a = m. 180—181 ; 5—5a = m. 57 ; 6—6a = m. 101.

https://biblioteca-digitala.ro

mic și larg la gură. Margine mică cu buza ușor îngroșată și tăiată. Decorat cu incizii distanțate. Lucrat la roata încetă. Înălț. fragmentului : 14,2 cm ; diam. fund. : 9,7 cm. *Vasul ofrandă :* vas mic de formă ovală cu umărul mic ; margine mică, îndoită cu buza tăiată oblic. Nedecorat. Lucrat la roata încetă ; ars secundar (fig. 27,9). Înălț. : 15,7 cm ; diam. gurii : 9,4 cm ; diam. fund. : 7,8 cm. Inventar : o fusaiolă mică (fig. 32,12) ; un vîrf de cuțitaș, fărîmă din bronz și o perlă de sticlă (fig. 35,11), găsite în urnă, între oasele calcinate.

Morminte de înhumație

În această grupă sînt cuprinse m. 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244.

În porțiunea de cimitir nedistrusă de carieră de nisip și cercetată de noi prin săpături, s-au descoperit 34 de morminte de înhumație ; ele aparțin atît unor indivizi maturi, cît și unor adulți și copii. Acestea din urmă predomină (14). Situarea lor în cuprinsul cimitirului nu este izolată, ci ele se află printre mormintele de incinerație. Totuși se remarcă o grupare aproape în șir, în marginea dinspre sud și în regiunea de vest-nord-vest a cimitirului.

Gropile mormintelor de înhumație au fost săpate în majoritatea cazurilor pînă la baza pămîntului castaniu, atingînd depunerea de nisip. Mai puține sînt adîncite în nisip ; acestea au groapa mare, mult mai mare decît era necesar.

Scheletele sînt orientate cu capul la ENE (17 morminte) ; trei au capul la VNV (m. 214, 220, 228) ; unul la NNE (m. 233) ; unul la NE (m. 215) ; două aprox. la E (m. 238, m. 244). La 10 morminte resturile păstrate nu permit a se stabili orientarea.

Scheletele zac culcate pe spate cu capul lăsat pe umărul drept și cu bărbia în piept. Există obiceiul ca atunci cînd groapa era adîncită în nisip, să se pună pe fundul gropii întîi un strat de pămînt castaniu și apoi de nisip (m. 212). S-a putut observa și practica acoperirii mai întîi cu nisip a corpului și apoi depunerea pămîntului castaniu care umplea groapa (m. 215). La același mormînt, s-a observat lipitură de lut împrejurul patului de nisip — pe care a fost depus cadavrul — de pe fundul gropii. La mormîntul 211 s-a pus scîndură împrejurul gropii, pe fund ; iar la m. 233, s-a găsit scîndură carbonizată sub și împrejurul scheletului.

Un singur mormînt de înhumație, 217, a fost tăiat de m. 121 de incinerație. În cîteva gropi, s-au găsit cărbuni risipiți, fie în regiunea pieptului, peste schelet (m. 213), fie mai sus de schelet, cam în regiunea mijlocului, împreună cu un fund de vas care a servit drept cățuie (m. 214) ; cărbuni mărunți risipiți în pămîntul de umplutură al gropii care era cenușos (m. 222) ; cărbuni și puține oase calcinate amestecate cu pămînt galben, depus ca o pernă sub capul scheletului (m. 224) ; sau bucăți mari de cărbuni puse lîngă picioarele scheletului (m. 234 și 243).

Obiectele de inventar constau din mărgele în jurul gîtului, cercei, cuțite de fier și vase. Cuțitașe de fier s-au găsit la m. 218, lîngă iliacul drept și la m. 242 așezat între ceafă și umărul stîng. În ambele cazuri

https://biblioteca-digitala.ro

scheletele aparţin unor adulţi. Vase s-au găsit în 6 morminte (223, 224, 225, 236, 238, 239). Toate aceste vase sînt de mici dimensiuni şi au fost depuse la picioare, drept pe fund (m. 223, 236), sau culcat (m. 224) ; lîngă cap, culcat cu gura la N (în m. 225) sau drept, pe fund (în m. 238).

Un alt vas mic, aşezat culcat, aparţine m. 239, fără să i se poată stabili locul, din cauza scheletului complet putrezit. În groapa mormîntului 241 s-au găsit fragmente ceramice. Mormintele de înhumaţie n-au tăiat morminte de incineraţie ; prezenţa cărbunelui, a oaselor calcinate şi a fragmentelor ceramice este de interpretat ritual.

Mormîntul 211. Copil mare. Groapă lungă de 1,65 m si ad. de 1,50 m, săpată în pămîntul galben, viu ; mult mai lungă decît scheletul ; întins, cu capul la ENE (1120 ‰) şi picioarele la VSV. Capul cu bărbia pe umărul drept ; braţul drept îndoit din cot peste mijloc ; din braţul stîng a fost numai humerusul. Picioarele întinse (fig. 37,6). Lipsă antebraţul stîng şi labele mîinilor. La capul de ENE al gropii şi la 24 cm distanţă de cap, s-a găsit o bucată de lemn carbonizat ; de formă lungă triunghiulară ; la capătul îngust era găurită ; semăna cu un instrument muzical, poate o lăută. Alte bucăţi de lemn carbonizat au fost găsite lîngă laba şi tibia piciorului drept ; acestea sînt resturi dintr-o scîndură. În dreptul şi la nivelul piciorului stîng, au mai fost cîteva bucăţele de cărbune. Inventar : şirag de perle din sticlă care trecea de la umărul drept peste coaste, pe lîngă clavicula stîngă pînă în dreptul urechii stîngi (fig. 35,6) ; la urechi, cercei de bronz cu cîte trei granulaţii şi o verigută simplă (fig. 37,6 ; fig. 34,4). Scheletul a fost acoperit întîi cu un strat de nisip şi apoi cu pămînt castaniu. Lung. scheletului : 1,05 m.

Mormîntul 212. Groapă dreptunghiulară, adîncită pînă în nisip cu latura dinspre NV ruptă. Schelet întins cu capul la ENE (925‰), înclinat spre umărul drept şi cu bărbia în piept. Braţele întinse ; picioarele la fel (fig. 36,6) Pe fundul gropii, s-a pus întîi un strat de pămînt castaniu, peste care, sub schelet, s-a mai depus şi nisip. Dimensiunile gropii : 1,27×0,55 (—0,80)m ; ad. : 1,75 m. Lung. scheletului : 1,04 m. Copil. Inventar : 1) un cuţit de fier pe care-l ţinea în mîna dreaptă (fig. 30,4) : 2) cataramă din fier la 8 cm distanţă de mijlocul tibiei stîngi. Mărgică mare din calcedonă (fig. 35,3).

Mormîntul 213. Adult cu capul la ENE (1100 ‰). Scheletul întins zace la —0,67 (capul) —0,63 m (picioarele). Capul înclinat puţin spre stînga, cu bărbia în piept. Deasupra scheletului, dar mai ales în regiunea pieptului, s-au găsit mulţi cărbuni risipiţi. Scheletul foarte prost păstrat ; multe oase lipsă (fig. 36,1). Lung. scheletului : 1,43 m. Inventar : o fusaiolă în regiunea picioarelor.

Mormîntul 214. Copil, cu capul la VSV (4390 ‰) ; scheletul la —1,03 m în pămîntul galben ; s-a păstrat fragment din craniu şi fragmente din femure. Lung. scheletului păstrat : 0,95 m. La —0,72 m, cam în mijlocul gropii şi deasupra mijlocului scheletului, s-a găsit un fund gros de la un vas mic, folosit drept căţuie. în jurul căruia erau risipiţi cărbuni. Tot în partea superioară a gropii, de la căţuie în sus, s-au găsit cărbuni risipiţi şi un dinte de animal. Groapa mare, rectangulară, mai îngustă la cap : 1,68 × 0,50—0,64 m. Inventar : doi cercei de bronz cu granulaţii şi două mărgele de argint (fig. 32,5), găsite toate la cap. *Căţuia* : fund de vas mic, ars secundar ; Înălţ. : 4 cm ; diam. fund. : 5,5 cm.

Mormîntul 215. Copil, cu capul la NNE (620‰) ; bustul puţin spre dreapta ; capul tot puţin întors pe dreapta şi cu bărbia în piept. La —1,01 m pe pat de nisip şi cu lut împrejur ; peste schelet, s-a pus întîi strat de nisip şi apoi pămînt. În groapă, mai sus de schelet, s-au găsit cărbuni risipiţi şi cîteva fragmente ceramice (fig. 36,5). Inventar : cercel de bronz, verigută simplă, găsită la urechea dreaptă. Lung. scheletului : 0,55 m. Dimens. gropii : 1,09×0,57—0,63 m.

Mormîntul 216. Copil, la —0,27 m în pămînt castaniu. O calotă craniană spre ENE (1030 ‰) şi două fragmente de tibii sau femure la distanţă de 42 cm spre VSV (4230 ‰) de calotă. Toate prost păstrate. Lung. resturilor păstrate : 0,73 m.

https://biblioteca-digitala.ro

Mormîntul 217. A fost tăiat de mormîntul 121 de incinerație. La —0,57 m s-au găsit fragmente de oase lungi ; aproape de acestea, dar cu 10 cm mai sus, au mai fost resturi de oase deranjate din m. 217. Deasupra lor, la —0,37 m, s-a găsit un buton de fier, avînd cuiul din bronz care s-ar putea atribui tot acestui mormînt deranjat.

Mormîntul 218. Matur, cu capul la ENE 995 ‰. Fundul gropii a fost săpat inegal, capul fiind la —0,67 m, femurele la —0,77 m, iar tibiile la —0,56 m. Întins cu capul pe dreapta. Din schelet s-a păstrat craniul, humerusul drept, humerusul stîng fragmentar, femurele și tibiile fragmentare ; fragment din omoplatul drept și din iliacul stîng (fig. 36,4). Inventar : cuțitaș din fier așezat în regiunea iliacului drept (fig. 30,5).

Mormîntul 219. S-a marcat cu acest număr locul unde s-a găsit un inel de tablă subțire din bronz, lățit pe o porțiune unde a avut o boabă dintr-o pastă albă-făinoasă ; deasupra inelului au fost două granule de bronz. Inelușul nu s-a putut salva. Probabil un schelet complet putrezit.

Mormîntul 220. Matur, întins ; orientat cu capul la VSV (4160 ‰) și puțin întors pe partea dreaptă ; cu privirea spre SE ; după poziția vertebrelor rămase și toracele a fost ușor îndoit pe dreapta. Picioarele întinse cu tibiile adunate în unghi. Restul scheletului lipsă. La —0,65 m în pămînt galben. Lung. scheletului : 1,32 m (fig. 36,2). Inventar : șirag din 16 mărgele de sticlă găsite în jurul gîtului ; cercel cu două granulații, găsit la urechea dreaptă, sub condil.

Mormîntul 221. Copil, cu capul spre ENE (1075 ‰) ; la —0,90 m în pămîntul galben-nisipos. Cu capul pe spate, iar maxilarul inferior căzut în piept. Mîna dreaptă distanțată de corp de la cot. Picioarele întinse cu tibiile mai apropiate. Lipsesc multe oase, mai ales din partea stîngă (fig. 36,7). La urechea stîngă, a avut un cercel oval, de bronz, cu două granulații.

Mormîntul 222. Matur, întins ; cu capul la ENE (1360 ‰) ; aplecat puțin spre umărul drept și cu bărbia în piept. Brațul stîng este întins pe lîngă corp ; dreptul la fel, doar antebrațul îndoit în afară. Picioarele au fost întinse și adunate la călcîie. Zace în pămîntul galben-nisipos la —0,90 m. Pămîntul din groapă a fost cenușos și cu stropi de cărbune (fig. 38,2).

Mormîntul 223. Copil, la —0,65 m ; spre ENE (1100 ‰) s-au găsit fragmente din craniu și dinți ; la 57 cm. spre VSV de aceste resturi, un vas mic stînd drept, la picioare. Afară de resturile din cap, total putrezit. Vas-ofrandă așezat în regiunea picioarelor. Formă scundă, cu marginea îndoită și buza îngroșată. Decorat cu caneluri largi. Stare foarte proastă de conservare. Înălț. : 10,5 cm ; diam. gurii : 7,5 cm ; diam. fund. : 6 cm (fig. 20,2 ; 27,5).

Mormîntul 224. Copil cu capul spre ENE (1150 ‰). La —0,96 m în pămîntul galben-nisipos. Foarte strivit de presiunea pămîntului. De o parte și de alta a capului, s-au găsit cîte doi cercei din argint, unul simplă verigă și unul cu granulații (fig. 38,1 ; 33,2). Mai jos de dinți, cam în regiunea gîtului, au fost mai multe mărgele, o mărgică cu trei lobi din foaie de argint (fig. 32,4), o mărgică mare de sticlă violetă-albastră (fig. 35,7). Capul cu gîtul au fost așezate pe o pernă de pămînt galben amestecat cu cărbune și foarte rare oase calcinate. La distanță de 0,65 m. spre VSV de la cap, s-a găsit un vas mic culcat cu gura spre NNV. Din schelet numai capul. *Vasul-ofrandă*, așezat la picioare. Formă ovală, foarte larg la gură ; margine mică, îndoită oblic, cu buza tăiată. Decorat pînă spre fund cu striuri orizontale. Lucrat la roată înceată ; ars bine negricios cu pete cărămizii. Turtit de presiunea pămîntului ; din această cauză gura este ovală. Înălț. : 14,1 cm ; diam. gurii : 11,2×9,7 cm ; diam. fund. : 5,6 cm (fig. 27,2). Dimens. gropii : 1,13×0,56 m.

Mormîntul 225. Schelet complet putrezit. La —1,07 m în pămîntul galben ; în groapă, bine delimitată, s-au găsit spre est doi dinți și două mărgele. La distanță de 0,35 m SV de cei doi dinți, a fost găsit un vas mic, așezat culcat cu gura spre nord. După cei doi dinți și după dimensiunile gropii, a fost un copil mic, îngropat cu capul la est. Dimens. gropii : 0,71×0,60 m. Vasul-ofrandă : vas mic, de formă ovală : decorat cu cinci benzi înguste de linii în val. Marginea lipsă din

https://biblioteca-digitala.ro

vechi. Lucrat la roată înceată din pastă cu pietricele ; cu pereții groși ; foarte slab ars. Înălț. : 13 cm ; diam. umăr : 12,6 cm ; diam. fund. : 5,7 cm. Inventar : vas ofrandă și două mărgele (fig. 27,6 ; 35,5).

Mormîntul 226. Matur, întins pe spate cu capul la ENE (1150 ‰). Mîinile pe lîngă corp au fost îndoite ușor din cot spre dreapta (NNE). Piciorul stîng întins ; cel drept îndoit puțin din genunchi, se apropie cu călcîiul de piciorul stîng. La —1,05 m în pămînt galben. Lipsă labele mîinilor și ale picioarelor. Lung. scheletului : 1,69 m (fig. 37,2). Groapa clară, colorată de pămîntul galben și castaniu cu rare urme de cărbune. Dimens. gropii : 2,03×0,86 m. Inventar : un fragment ceramic ; fragment dintr-o cataramă de bronz.

Mormîntul 227. Adolescent. cu capul la ENE (950 ‰). La —0,63 m, la baza depunerii de pămînt castaniu. Întins, cu mîinile pe lîngă corp ; picioarele întinse și puțin apropiate spre labe. Capul și femurele au fost relativ bine păstrate, restul putrezit. Lung. resturilor păstrate : 1,35 m. Nu s-a observat groapa, deoarece nu depășea depunerea de pămînt castaniu (fig. 36,3).

Mormîntul 228. Matur cu capul la VSV (4300 ‰). Trupul este puțin întors spre stînga ; picioarele îndoite cu genunchii tot spre stînga. Brațele sînt îndoite cu coatele în afară. La —2,05 m în pămîntul galben. A fost așezat înghesuit în groapă cu genunchii ridicați, pentru a încăpea (?) (fig. 36,8). Dimens. gropii : 1,32×0,65 m. Inventar : cîteva mărgele de sticlă și o verigută de bronz, găsite în regiunea gîtului.

Mormîntul 229. Cîțiva dinți de copil în apropierea cărora s-a găsit și un cercel, verigută din bronz.

Mormîntul 230. Groapă de mormînt în care s-a găsit un cercel cu granulații.

Mormîntul 231. Cîțiva dinți de copil, probabil rest din scheletul unui copil putrezit.

Mormîntul 232. Cîțiva dinți, găsiți între m. 201 și m. 202.

Mormîntul 233. Matur, femeie ; schelet întins la —1,52 m în pămîntul galben-nisipos ; orientat NNE (790 ‰) capul — SSV picioarele. Capul cu bărbia în piept. Brațele au fost întinse cu mîinile peste bazine. Picioarele cu călcîiele spre stînga. În groapă la —1,27 m s-a găsit o mîzgă de oase, probabil rest de la o ofrandă de carne. Scîndură carbonizată s-a păstrat sub și împrejurul scheletului, de la tibia dreaptă pînă la cotul stîng, peste partea dreaptă a toracelui și lîngă călcîiul stîng (fig. 37,1). Lung. scheletului : 1,54 m. Dimens. gropii : 20,3×0,54—0,75 m. Inventar : cîte doi cercei la fiecare ureche (fig. 32,3) ; două șiraguri de mărgele din sticlă ; unul compus din șapte mărgele negre în formă de sîmbure de pepene și două mărgele verzi, lungi, tubulare ; cel de-al doilea șirag a avut șase mărgele mari verzi, două mărgele (una mare, una mică) în formă de sîmbure de pepene (fig. 34,3).

Mormîntul 234. Matur, cu capul la ENE (1075 ‰), puțin pe stînga și lăsat pe spate. Brațele îndoite din cot cu mîinile peste basine. Picioarele ușor îndoite din genunchi, spre stînga ; se apropie cu călcîiul stîng de laba piciorului drept. Lîngă piciorul drept, a fost o bucată mare de cărbune. La —1,03 m. Lung. scheletului : 1,68 m. Dimens. gropii : 2,01×0,70 m (fig. 37,3).

Mormîntul 235. Două mărgele și un cercel-verigă de bronz : la baza pămîntului castaniu (fig. 35,2).

Mormîntul 236. Copil, cu capul la ENE (940 ‰) ; la —0,66 m în pămînt castaniu. Din schelet s-au păstrat doar fragmente de craniu. În regiunea picioarelor, la 0,66 m spre VSV de cap, a fost depus un vas mic, așezat drept. Cam la mijlocul distanței dintre cap și vas, s-au găsit doi cercei cu ciorchine de granulații, agățați unul de altul. Pe marginea dinspre VSV a gropii, la 12 cm distanță de vas, a fost pusă o bucată mare de lipitură de pămînt. Inventar : 13 mărgele de sticlă în jurul gîtului ; doi cercei (fig. 32,1 ; 34,1) ; un vas mic-ofrandă. *Vas mic*, întreg ; formă ovală cu umerii dezvoltați și gura largă ; marginea arcuită, îngroșată spre buză și rotunjită. Decorat pe două registre, marcate fiecare

https://biblioteca-digitala.ro

de cîte 2—3 caneluri, cu bastoane verticale care se petrec, impresiuni cu dinții pieptenului, unele mai scurte, altele mai lungi. Lucrat la roată înceată ; ars bine, castaniu, cu pete deschise (fig. 20,1 ; 27,1). Înălț. : 12,4 cm ; diam. gurii : 8,8 cm ; diam. fund. : 6 cm.

Mormîntul 237. Matur, probabil femeie ; cu capul la ENE (1090 ‰). La —0,70 m, la baza depunerii de pămînt castaniu. Capul a fost lăsat pe spate ; brațul și piciorul drept întinse pe lîngă corp ; brațul stîng (din care s-a păstrat numai humerusul) și piciorul stîng sînt îndoite spre stînga (fig. 37,5). Inventar : 33 de perle de sticlă găsite în jurul gîtului (fig. 35,1) ; cercei cu granulații găsiți lîngă cap. Lung. scheletului : 1,50 m.

Mormîntul 238. Capul unui copil, iar la vest de el un vas mic așezat drept. A fost un mormînt de copil orientat aprox. E—V, din care nu a rămas decît capul, și acesta foarte putrezit ; s-au salvat doar cîțiva dinți. La —0,48 m în pămînt castaniu. Vasul s-a păstrat fragmentar cu marginea lipsă în întregime ; de formă ovală, decorat cu striuri fine orizontale, care se răresc spre fund ; unele fragmente sînt arse secundar. Lucrat la roată înceată ; ardere slabă, pămîntie cu pete roșcate. Vasul a stat la picioare, spre vest. Inventar : un cercel cu granulații găsit la urechea dreaptă.

Mormîntul 239. Vas mic găsit izolat, așezat culcat cu gura spre NNV, la —0,68 m. A fost poate vasul-ofrandă al unui mormînt de copil care a putrezit în întregime sau depus votiv. *Vasul.* de formă ovală, cu gît îngust și bine articulat ; buza rotunjită. Decorat cu linii în val. Lucrat la roată înceată. Înălț. : 15 cm ; diam. gurii : 8,9 cm ; diam. fund. : 6 cm. Ușor prag la 3 cm mai sus de bază (fig. 25.3).

Mormîntul 240. S-au notat astfel două fragmente de os lung, lîngă care s-a găsit un cercel din bronz. La —0,58 m în pămînt castaniu.

Mormîntul 241. Adult, cu capul la ENE (1050 ‰) — picioarele la VSV. La —0.73 m. Din schelet s-a păstrat numai capul, ușor înclinat spre stînga. Cam în regiunea bazinului, s-a găsit un cuțitaș din fier cu vîrful spre ENE (fig. 30,9) și o mărgică din calcedonă. În groapa mormîntului, s-au găsit cîteva fragmente ceramice risipite.

Mormîntul 242. Individ tînăr, orientat cu capul la ENE (1095 ‰) ; la —1,27 m în pămînt galben-nisipos. Întins pe spate cu capul pe dreapta și bărbia în piept. Brațul stîng întins, cel drept ușor îndoit cu cotul în afară ; picioarele întinse drept cu labele puțin întoarse spre dreapta. Lungimea scheletului ; 1,30 m (fig. 37,4). Inventar : un cuțit din fier așezat oblic între ceafă și umărul stîng, cu vîrful pe umăr (fig. 30, 2) ; doi cercei, o verigă simplă și una cu granulații, găsite sub cap, căzute de la urechea dreaptă (fig. 33,4) ; un cercel, verigă simplă, alunecat de la urechea stîngă, peste cuțit. Groapa a fost mare și lată, săpată în pămîntul galben : 1,65×0,94 m.

Mormîntul 243. Copil de cîțiva ani ; capul pe stînga, la ENE (1050 ‰) ; restul putrezit în întregime. La —0,75 m în pămîntul galben-nisipos. În regiunea picioarelor, a fost o bucată mare de cărbune. Dimensiunile gropii : 1,11×0,44 m.

Mormîntul 244. Fragment de craniu și dintr-un maxilar. Cu capul la est. Lîngă maxilar, s-a găsit o aplică avarică de centură, turnată (fig. 34,2—2a) ; o verigă sfărîmată de argint dintr-un cercel și 10 mărgele diferite de sticlă. În pămînt galben la —0,98 m.

Morminte deranjate

Din cimitirul birutual de la Bratei 11 morminte au rămas în afara celor clasificate mai sus : 43, 46, 50, 72, 77, 81, 82, 85, 102, 157, 208. Prin resturile rămase — oase calcinate, cărbune și fragmente ceramice —

https://biblioteca-digitala.ro

nouă din ele sînt de atribuit mormintelor de incineraţie. Două din acestea m. 72 şi m. 82, constituite din cîte un singur vas, au aparţinut poate unor morminte de înhumaţie al căror schelete au fost complet putrezite, sau aparţin unor morminte votive.

Mormîntul 43. Grup de fragmente ceramice risipite sub nivelul arăturii : printre ele erau şi cîteva bucăţele de cărbune. Sînt fragmente din margine, din umăr şi din fundul unui vas decorat cu linii în val ; au aparţinut poate unei urne.

Mormîntul 46. Pată cenuşoasă cu stropi de cărbune unde s-a găsit un fragment ceramic cu caneluri continui.

Mormîntul 50. Risipitură de oase calcinate şi cîteva cioburi : cinci fragmente mici din peretele unui vas mare, decorat cu incizii distanţate ; ars pămîntiu ; alte cinci fragmente ceramice foarte mici, dintr-un alt vas mic ; foarte corodate şi fără decor ; acestea sînt arse puternic secundar. Poate sînt rest dintr-un mormînt în groapă cu urnă şi fragmente de vas-ofrandă, arse secundar.

Mormîntul 72. Ulcică mică, aşezată aplecat spre SV ; cu fundul la —0,50 m în pămîntul castaniu. Nu s-a observat groapa. Vasul de formă scundă, larg la umăr şi la gură ; margine mică, îndoită şi subţiată. Decorat cu căpriori verticali, făcuţi cu dinţii pieptenului. Lucrat neglijent, cu mîna. Ars castaniu pătat (fig. 20,4 ; 24,4).

Mormîntul 77. Urnă plină cu oase calcinate pînă în regiunea umărului. Vasul a aparţinut unui mormînt distrus de nisipărie ; de aceea nu s-a putut reconstitui ritualul mormîntului. *Urna* : vas mare cu umerii proeminenţi. Margine mică îndoită cu buza lăţită, formînd şănţuire interioară. Decorată cu striuri rare şi inegal distanţate. Lucrată la roata înceată, arsă castaniu deschis. Înălţ. : 24,7 cm ; diam. gurii : 16,5 cm : diam. fund. : 10,5 cm (fig. 17,6 ; 25,4).

Mormîntul 81. S-a notat cu acest număr un fund de vas aşezat în mijlocul unei pete mari, rotunde, cărbunoase ; deasupra lui, au fost tot cărbuni. Fundul de vas zăcea pe o cataramă de fier de tipul „în opt". Fără oase calcinate. Pată cărbunoasă fără adîncime (fig. 31, 13).

Mormîntul 82. Vas aşezat culcat cu gura spre est : la baza pămîntului castaniu, la —0,78 m ; în vas. s-a găsit pămînt castaniu cu slabe urme de cărbuni : de asemenea şi în imediata apropiere a vasului s-au găsit stropi mici de cărbune. Nu s-a putut delimita groapa. Vas mic cu umărul sus, bine articulat şi margine lată, în formă de strachină. Fără decor (fig. 23,6). Lucrat la roata înceată ; ars brun-cenuşiu. Foarte corodat. Înălţ. : 14 cm ; diam. gurii : 9,2 cm ; diam. fund. : 6 cm ; vasul este sau simplă ofrandă a unui mormînt votiv sau a aparţinut unui copil înhumat al cărui schelet a putrezit complet.

Mormîntul 85. Pată mare, ovală, orientată E—V cu cărbuni. Face parte din seria acestor categorii de complexe de suprafaţă, cu foarte rare oase calcinate şi cărbuni, care se înşiră ca o dîră cărbunoasă în cimitirul nr. 2, pe direcţia est-vest.

Mormîntul 102. Pată mare, ovală, cenuşoasă cu rari cărbuni şi foarte rare aschii de os calcinat. Diam. : 0,63×0,50 m ; ad. : 4 cm.

Mormîntul 157. Grămadă de fragmente ceramice dintr-un vas : sub fragmentele ceramice au fost oase calcinate, în strat de 6—7 cm. La —0,28 — 0,32 m. A fost probabil o urnă deranjată sau oasele calcinate, acoperite cu fragmente ceramice.

Mormîntul 208. Locul unde s-au găsit cîteva fragmente ceramice şi un cuţit din fier.

https://biblioteca-digitala.ro

Morminte avare

Mormînt de avar cu cal. În marginea de răsărit a locului de unde au început cercetările noastre, chiar la ruptura carierei de nisip, a fost descoperit și distrus de lucrătorii nisipăriei, mormîntul unui avar cu cal. Resturile acestui mormînt, fragmente de oase de om și de cal, două zăbade cu psalii și două scări de șa, mai multe aplice *à jour* din bronz au fost adunate de noi din pămîntul decapat și curs pe panta nisipăriei. Nu s-a găsit nimic *in situ* din acest mormînt ; fixarea lui în plan s-a făcut cu aproximație, ținîndu-se seama de indicațiile lucrătorilor carierei de nisip și de fîșia de teren lucrată în ziua descoperirii (fig. 29).

Mormînt de cal. Într-o groapă lungă, orientată ENE (1080 $^{m}/_{m}$)—VSV, la —1,00 m, în nisip, a fost descoperit scheletul unui cal culcat pe burtă. Picioarele erau adunate sub și lîngă corp ; capul era în partea de NE, întors, pentru a încăpea în groapă, spre NNV. La —0,70 m SSE de cal, s-a găsit un vas mic, în dreptul omoplaților anteriori, culcat cu gura spre sud-vest (fig. 13).

Vasul a fost găsit întreg, avînd lipsă două fragmente mici din margine. Formă cu umerii rotunzi, dezvoltați și strîns la gît ; margine mică, îndoită cu buza rotunjită. Decorat pe umăr cu trei linii în val mic (fig. 20,5 ; 24,1). Lucrat la roată înceată, din pastă bună, densă, fără nisip ; ars puternic, castaniu-negru cu pete mari cărămizii. Vasul este deosebit de restul ceramicii cimitirului nr. 2. Înălț : 11,5 cm ; diam. gurii : 7,4 cm ; diam. fund. 5,6 cm.

Mormîntul de cal se alătură mormîntului de avar cu cal.

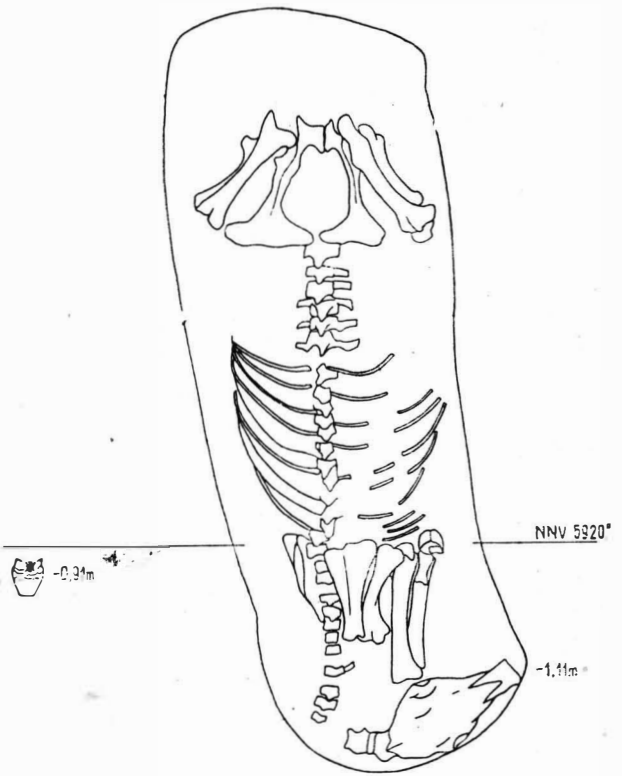

Fig. 13 — Mormîntul unui cal.

Ceramica

Ceramica descoperită în mormintele de incinerație din cimitirul nr. 2 de la Bratei — avînd funcția de urnă sau vas-ofrandă — este alcătuită din vase întregi și fragmentare, de dimensiuni variate. Vasele-ofrandă depuse fragmentar în groapă sau pe gura gropii sînt fără excepție de mici dimensiuni și aproape toate arse secundar și decorate cu striuri fine foarte rar cu benzi în val. Ardere secundară se observă și la majoritatea

https://biblioteca-digitala.ro

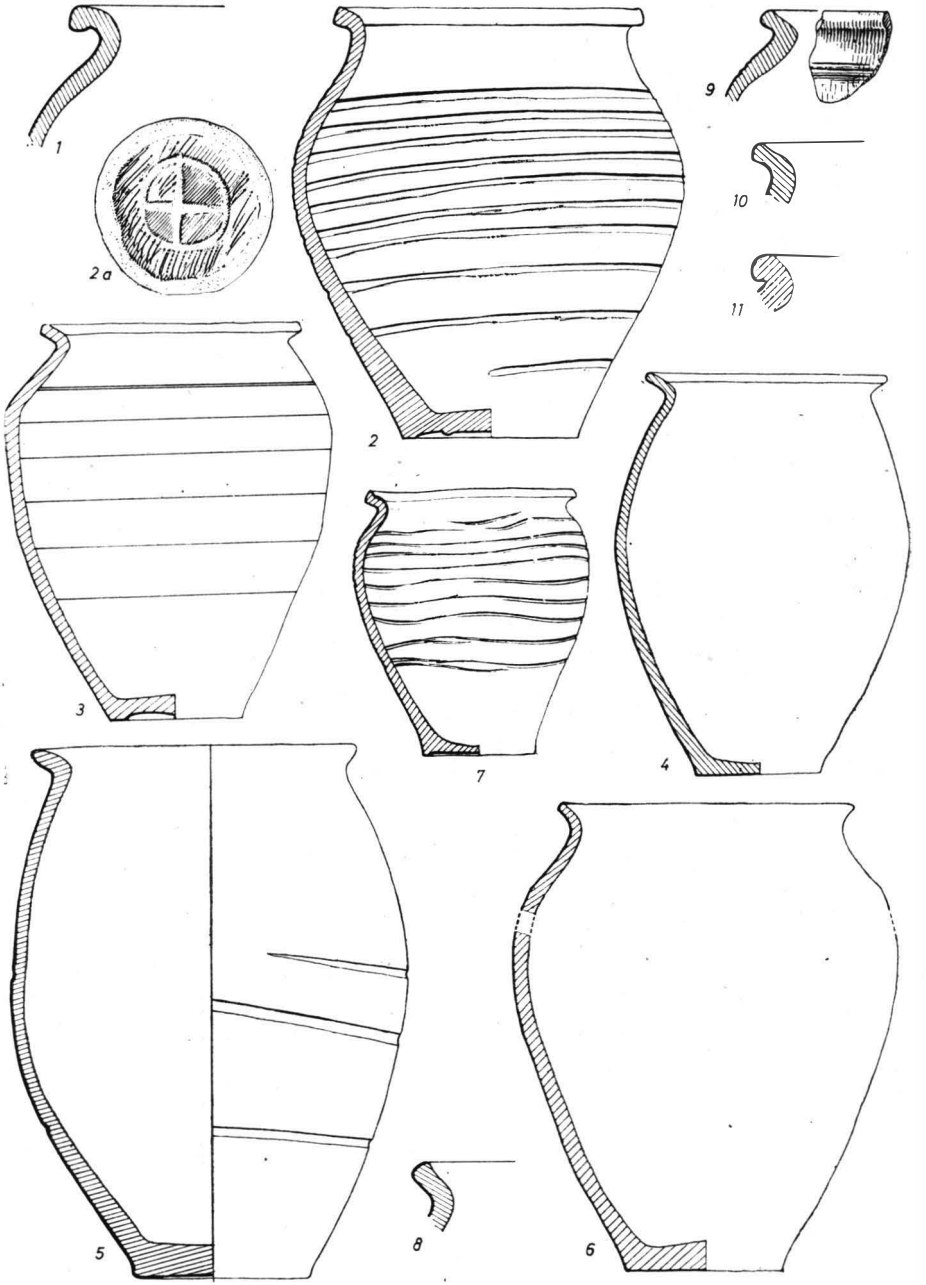

Fig. 14 — 1, fragment din urna m. 191 ; 2—2a, urna m. 109 ; 3, urna m. 53 ; 4, urna m. 41 ; 5, urna nr. 1 a m. 3 ; 6, urna m. 39 ; 7, vas-ofrandă din m. 144 ; 8, 10—11, fragmente din urnele m. 62, 1, 169 ; 9, fragment din vasul-ofrandă al m. 57.

https://biblioteca-digitala.ro

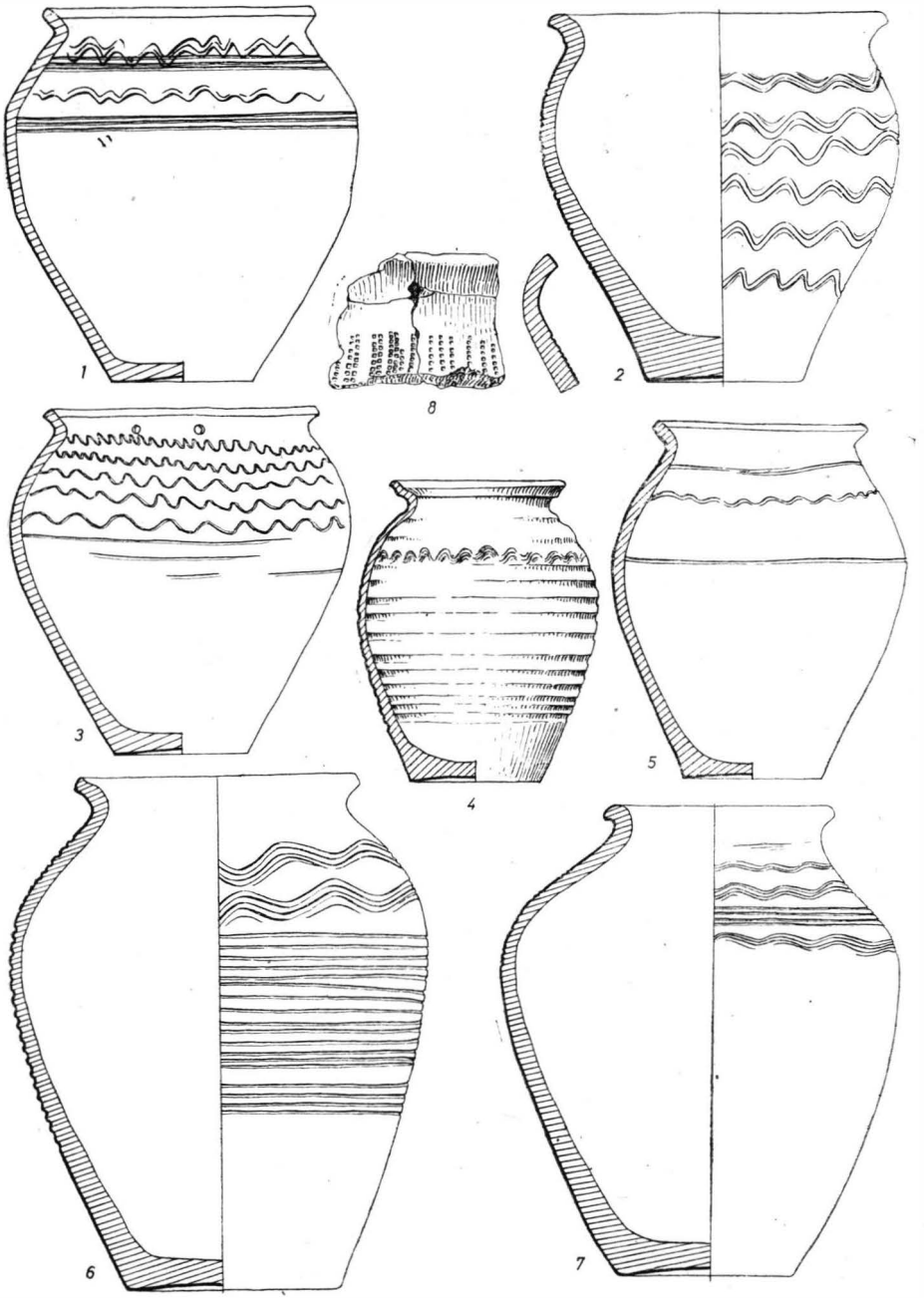

Fig. 15 — 1, urna m. 87 ; 2, urna m. 176 ; 3, urna m. 40 ; 4, urna m. 40 ; 5, urna m. 21 ; 6, urna m. 205 ; 7, urna m. 162 ; 8, fragment ceramic din m. 120.

https://biblioteca-digitala.ro

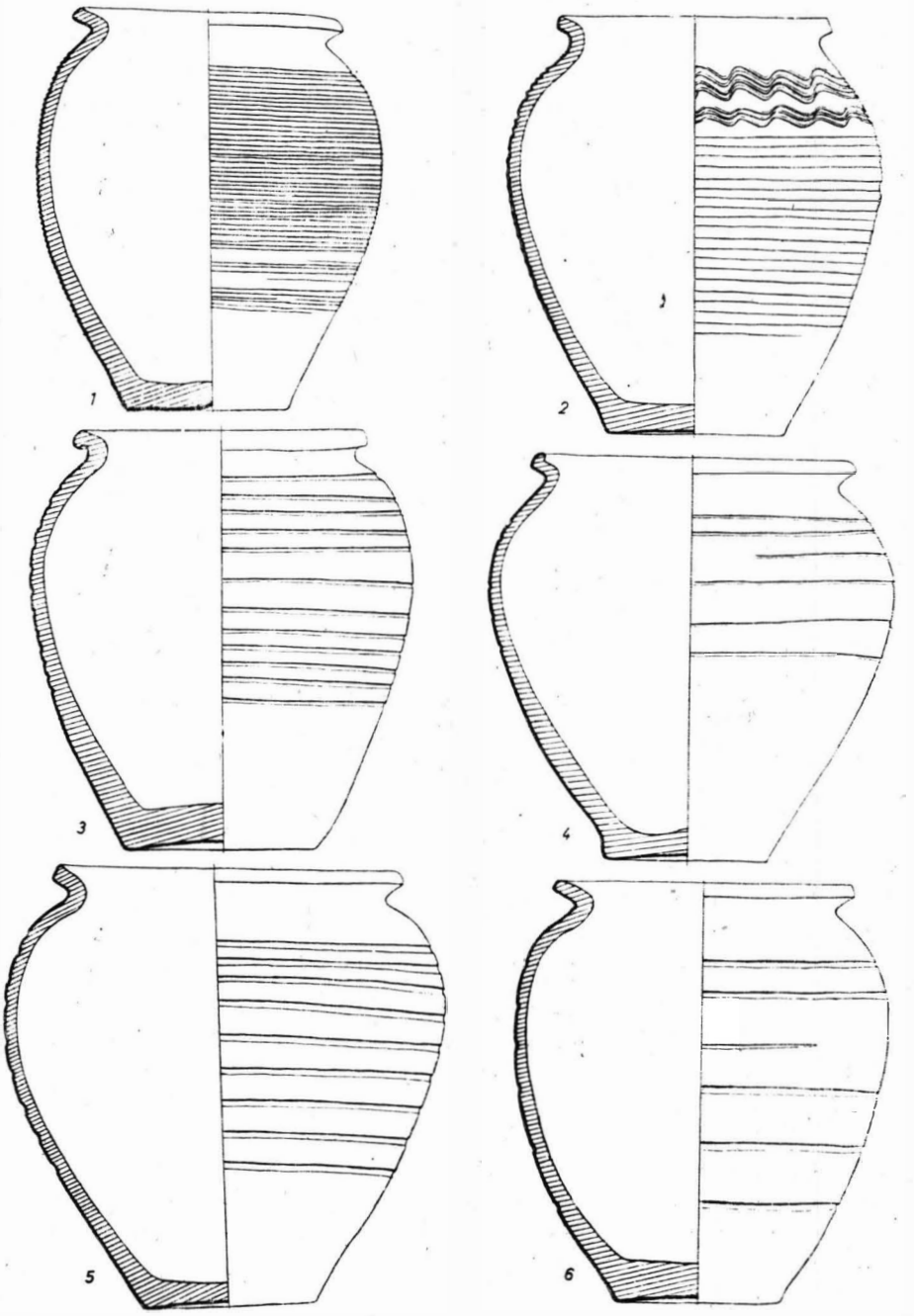

Fig. 16 — 1, urna m. 204 ; 2, urna m. 175 ; 3, urna nr. 1 a m. 51 ; 4, urna m. 15 ; 5, urna m. 180 ; 6, urna m. 11.

https://biblioteca-digitala.ro

urnelor, în partea inferioară a vaselor, element care indică prezența urmelor la ceremonia incinerării cadavrului și ofrandelor sale.

Vasele provenite din mormintele de înhumație sînt toate întregi și de mici dimensiuni ; acestea nu prezintă de obicei urme de ardere secundară. Excepție fac fragmentele ceramice din m. 38. Toată ceramica din cimitirul nr. 2 de la Bratei, aparține categoriei cu nisip (A) a culturii Dridu. Fac excepție : vasul întreg (m. 39) și fragmentul de vas (m. 94) lucrat cu mîna, cele două urne de formă dacică (din m. 3 și m. 41), ca și vasele de caracter slavo-avaric din m. 72 și din mormîntul de cal (fig. 20,4—5). Ceramica din cimitirul nr. 2 de la Bratei a fost lucrată din pastă cu nisip cu grăuntele fin sau mărișor, folosindu-se tehnica roții încete. Vasele de mici dimensiuni cu pereții subiri și arse secundar, depuse fragmentar ca ofrandă, au fost lucrate într-o tehnică mai bună (m. 4, 25). Cîteva vase prezintă clar urma lucrului cu mîna, dar corectate, marginea și fundul, la roata înceată (m. 3, 1 și m. 41).

Singura formă folosită în acest complex funerar, a fost oala fără toartă ; ea prezintă numeroase variante, reprezentate în special de forma umărului, a marginei și a buzei vasului. În acest cimitir nu s-a găsit deloc ceramică cenușie. Deși reală, situația rămîne nesigură, datorită faptului că un număr important de morminte au fost distruse de nisipărie. Prezența acestei categorii ceramice este atestată la Bratei de o singură descoperire, într-o locuință din sec. VIII. Din această cauză nu insistăm asupra acestei lipse, ceramica cenușie fiind în genere foarte rară în această vreme a secolelor VII—VIII ; ea a fost totuși descoperită în regiunea sud-estică a Transilvaniei, la Coșeni și Poian, la Alba-Iulia și mai spre vest, în regiunea Aradului.

I. Predomină forma de oală romană, cu umărul bine articulat și marginea scurtă, îndoită (fig. 16,4 ; 20,7) ; unele au umărul foarte proeminent și foarte larg, partea dinspre fund fiind în schimb mult îngustată (fig. 18,7 ; 20,6). Unele sînt foarte strîmte în jurul gîtului (fig. 15,7 ; 18,2), altele sînt foarte largi (fig. 15,2—3) ; acestea din urmă sînt extrem de puține.

O altă variantă este alcătuită din vasele cu corpul „fațetat" (fig. 14,3); și acestea sînt extrem de rare. De asemenea, rare sînt și formele ovale cu pîntec, fără umăr dezvoltat (fig. 15,4—5), iar într-un caz chiar fără margine dezvoltată (fig. 20,11) ; acesta din urmă este și îngustat spre fund, marcat de cîteva caneluri fine și continui.

La această primă grupă ceramică a oalelor de tradiție romană, se întîlnesc și cele mai multe variante de margine și de buze. În principal, se deosebesc două variante de margini, arcuite și îndoite ; cele mai numeroase sînt marginile îndoite cu buza tăiată sau ușor rotunjită (fig. 16,1, 6) ; într-un singur caz buza este canelată (fig. 18,6). Tot într-un singur caz se întîlnește și buza cu o dungă fină în relief (fig. 18,3). În unele cazuri, marginea păstrează aceeași grosime ca în regiunea gîtului, numai buza fiind lățită (fig. 17,4 ; 19,3) ; la altele marginea se îngroașă spre buză, avînd o șănțuire interioară (fig. 20,6). Aceste două variante stau la baza dezvoltării marginii cu buza colac, caracteristică secolelor X—XI.

https://biblioteca-digitala.ro

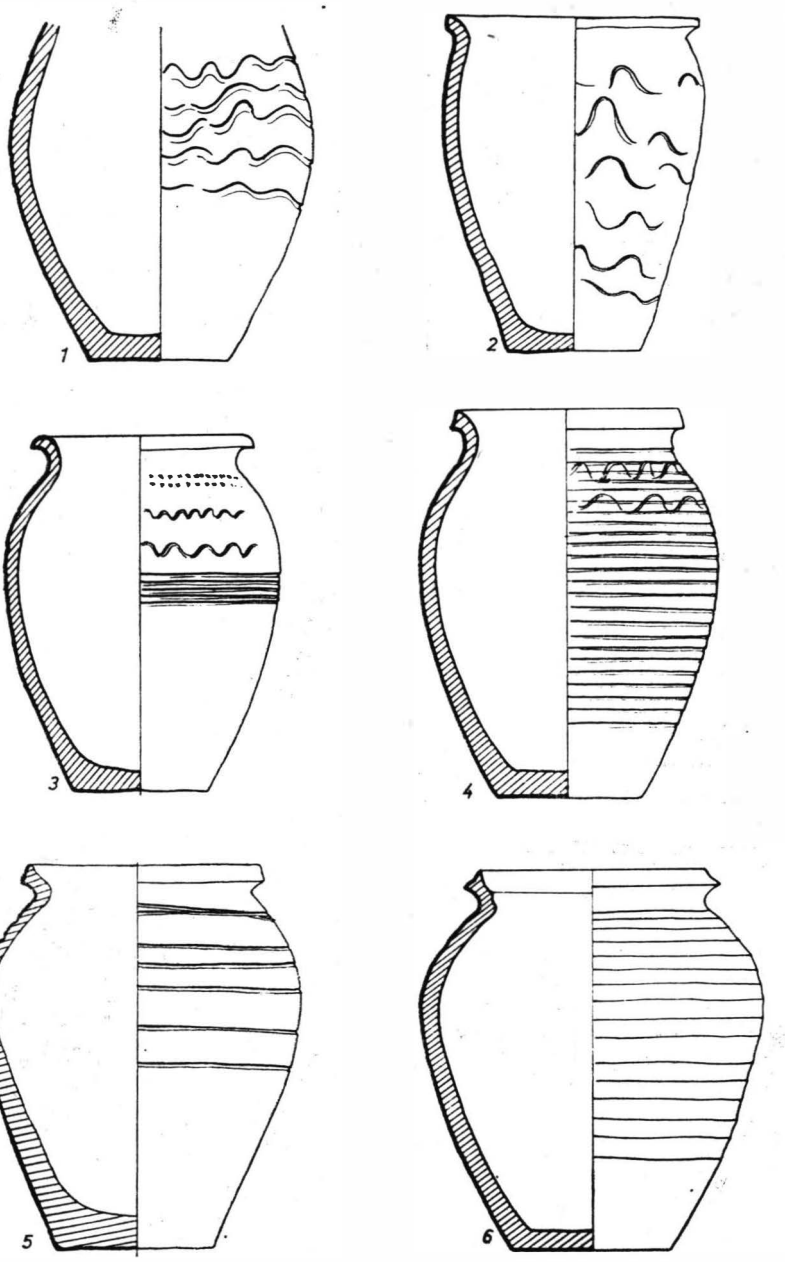

Fig. 17 — 1, urna m. 35 ; 2, urna m. 111 ; 3, urna m. 80 ; 4, urna m. 26 ; 5, vas dintr-un mormînt distrus de nisipărie ; 6, urna m. 77.

https://biblioteca-digitala.ro

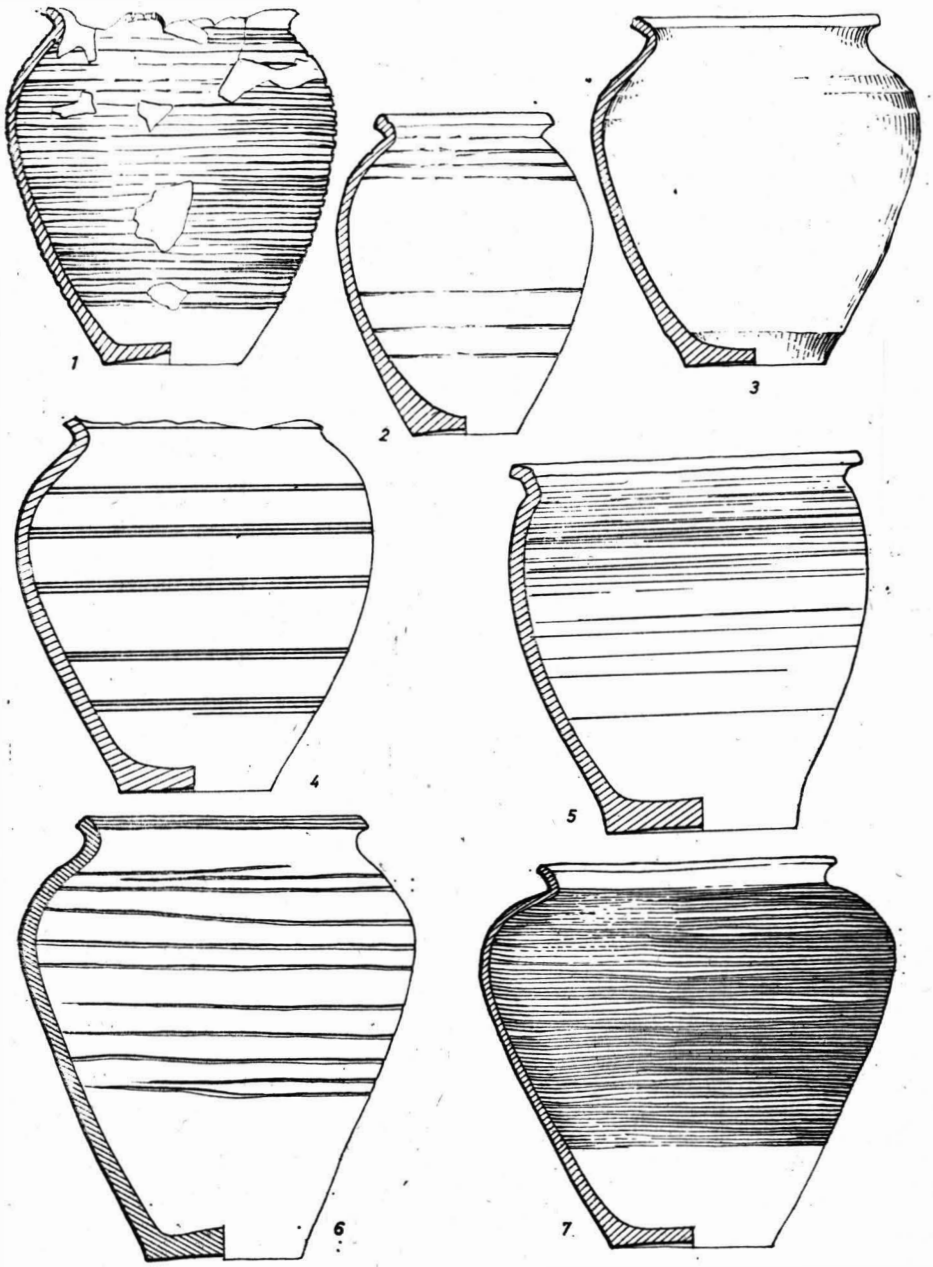

Fig. 18 — 1, urna m. 202 ; 2, urna m. 69 ; 3, urna m. 6; 4, urna m. 32 ; 5, urna m. 38 ; 6, urna m. 67 ; 7, urna m. 155.

https://biblioteca-digitala.ro

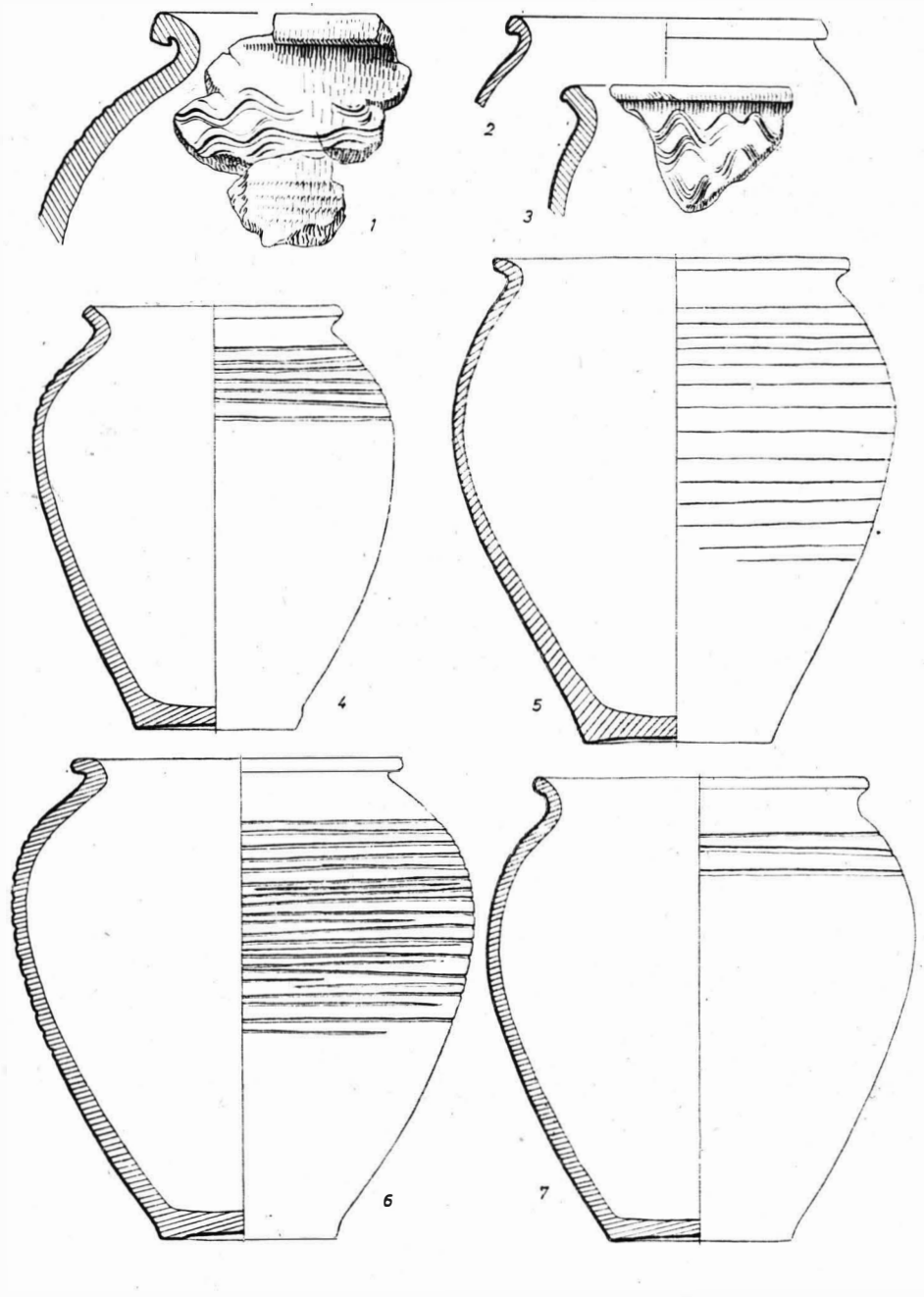

Fig. 21 — 1, fragment ceramic din urna m. 193 ; 2, fragment din urna m. 191 ; 3, fragment ceramic din groapa m. 43 ; 4, urna m. 62 ; 5, urna m. 83 ; 6, urna m. 172 ; 7, urna m. 189.

https://biblioteca-digitala.ro

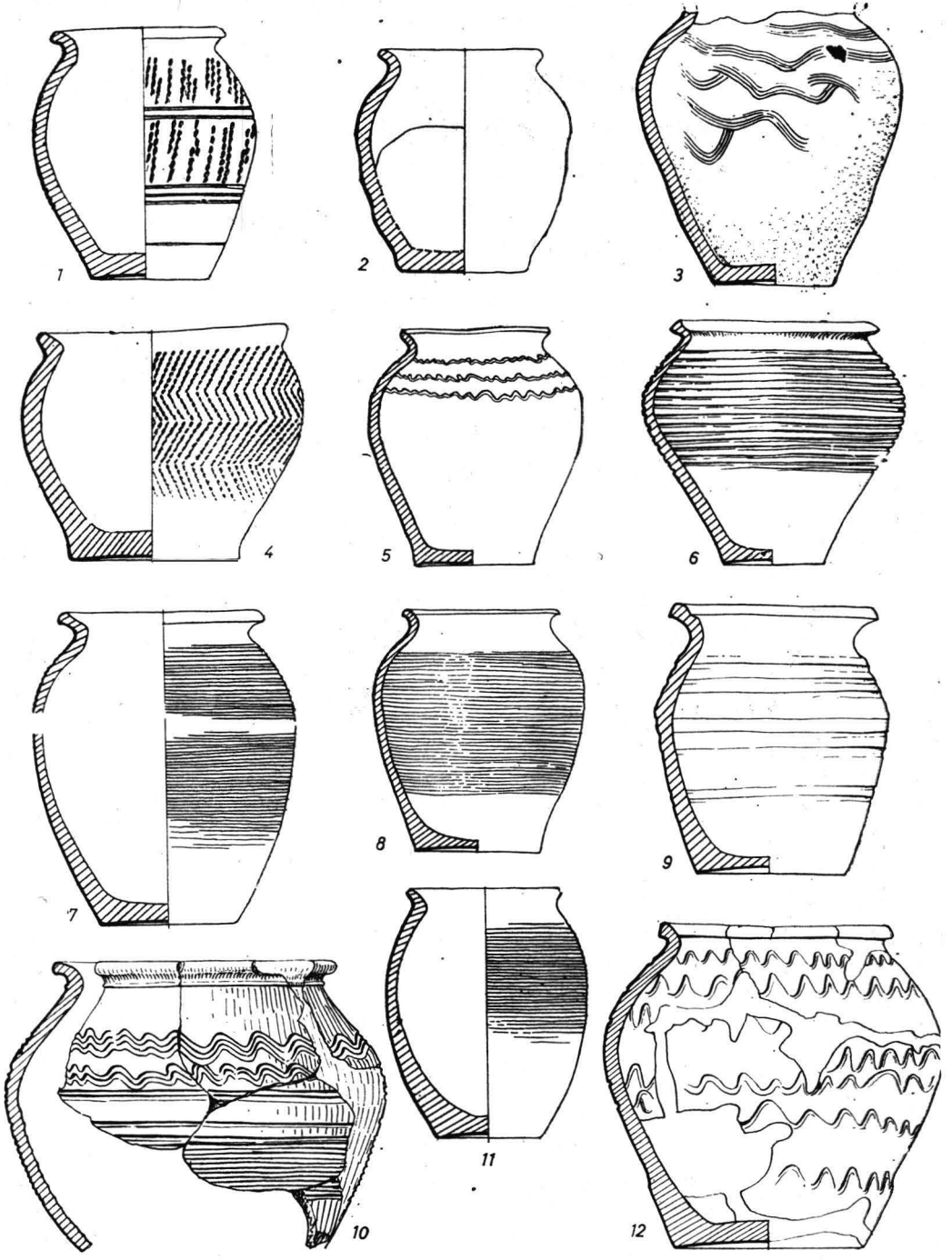

Fig. 20 — 1, vas din m. 236 ; 2, vas din m. 223 ; 3, vas din m. 225 ; 4, vas din m. 72 ; 5, vas de lîngă m. calului. Vase ofrandă din mormintele de incinerație : 6—12 ; 6, din m. 210 ; 7, nr. 1 din m. 4 ; 8, nr. 2 din m. 4 ; 9, din m. 38 ; 10, din m. 195 ; 11, din m. 51 ; 12, din m. 152.

https://biblioteca-digitala.ro

Marginile subțiate spre buză sînt mai rare (fig. 16,6). O categorie numeroasă o formează vasele cu marginea șănțuită la interior ; acestea au buza lățită (fig. 20,7) ; formează muchie pe linia superioară a buzei (fig. 20,6) sau este rotunjită (fig. 20,7). La două vase marginea este dezvoltată ca pentru a susține un capac (fig. 16,4). La un singur vas marginea este lată, înclinată și în formă de guler, cu șănțuire interioară și muchie mediană la exterior (fig. 15,4).

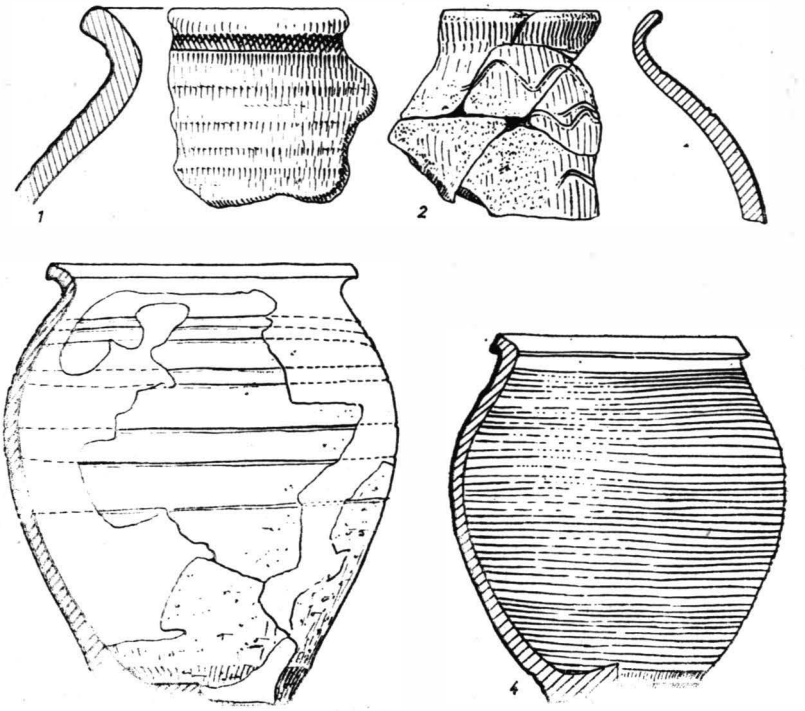

Fig. 19 — 1, fragment ceramic din groapa m. 74 ; 2, fragment ceramic din groapa m. 177 ; urna m. 174 ; 4, urna m. 195.

Marginile păstrează în chipul cel mai clar tradiția romană, manifestată de marginile cu buza rotunjită și de cele albiate ; de asemenea, prin folosirea canelurilor pe buză, a dungilor în relief pe buză sau în jurul gîtului (fig. 20,10).

Fundurile de vase sînt de obicei drepte ; destul de numeroase sînt însă și cele albiate sau adîncite (fig. 16,3). La puține vase, se păstrează în interior, pe fund, o mică ridicătură în centru (fig. 16,4). Ștampilă pe fund are numai urna m. 109 ; o cruce cu brațele egale, înscrisă în cerc (fig 14,2—2a).

II. A doua formă întîlnită în ceramica cimitirului nr. 2 de la Bratei este cea de origine dacică ; oala înaltă, oala pepene, cu marginea

https://biblioteca-digitala.ro

mică și îndoită. Această formă se întîlnește la trei exemplare. Două din ele au fost urne ; una nedecorată (fig. 14,4), cealaltă decorată cu o canelură în spirală (fig. 14,5). Cel de-al treilea exemplar este un vas mic, decorat cu striuri fine, găsit ca ofrandă în m. 51 (fig. 20,11). Au marginea mică și îndoită.

III. O ultimă categorie ceramică o formează două vase ; unul este din m. 72 (fig. 20,4) ; iar celălalt a fost găsit în apropierea mormîntului de cal (fig. 20,5). Amîndouă se deosebesc prin pastă, tehnica de lucru și formă de ceramica prezentată mai sus (grupele I și II). Aceste două vase găsite de fapt singure, le atribuim slavo-avarilor.

Ceramica rezultată din cimitirul nr. 2 de la Bratei se împarte deci în trei grupe ; I, II și III dintre care prima este dominantă ; ea are valoare principală în datarea, încadrarea culturală și interpretarea arheologică și istorică a complexului cercetat. Prin pastă, tehnica de lucru, forme și decor, ea se situează într-un stadiu avansat față de etapa Ipotești-Cîndești (secolele VI—VII), stadiu caracteristic perioadei de constituire a culturii Dridu. Folosirea pastei cu nisip și generalizarea roții încete sînt dintre cele mai caracteristice elemente. Folosirea ca formă principală a oalei de origine romană cu elemente tipice care privesc mai ales marginea, la care adăugăm și elementele de decor ; toate acestea sînt smnificative, dovedind originea romană a civilizației din care ele fac parte și a populației care a creat-o. Cele cîteva elemente dacice păstrate în ceramică și mai numeroase în ritualurile de înmormîntare, au darul de a preciza caracterul daco-roman al complexului.

Se extinde obiceiul de a decora vasul ; din categoria ceramicii lucrate la roată (rapidă sau înceată) numai patru vase sînt nedecorate (fig. 236, 279), la care adăugăm și urna de formă dacică din m. 41 (fig. 24,10). Cît privește elementele de decor, toate aparțin moștenirii daco-romane, firește transformate, în compuneri și valori deosebite. Canelurile au constituit decorul cel mai des folosit în ceramica romană tîrzie ; aceeași importanță și-au păstrat-o și în ceramica secolelor IV—VIII (în culturile Bratei, Ipotești-Cîndești, Dridu) alături de liniile incizate distanțat (cel mai folosit element de decor la ceramica din cimitirul nr. 2 de la Bratei). Liniile, mai puțin, și benzile de linii orizontale și în val, striurile continui, fine sau mai rare, devin din ce în ce mai numeroase și caracteristice ; acestea din urmă elemente de decor se vor dezvolta în etapele următoare ale culturii Dridu, devenind caracteristice ; canelurile și liniile distanțate vor fi din ce în ce mai puțin folosite, fără, însă, să dispară cu totul.

Impresiunile cu dinții pieptenului sînt cele mai rare ; se întîlnesc pe patru vase (fig. 15,8 ; 24,4 ; 27,1, 8). Acest element de decor nu este necunoscut acestor regiuni ; el se întîlnește cu mult înainte pe ceramica dacică.

Lipsesc benzile de striuri verticale, atît de caracteristice secolelor următoare.

https://biblioteca-digitala.ro

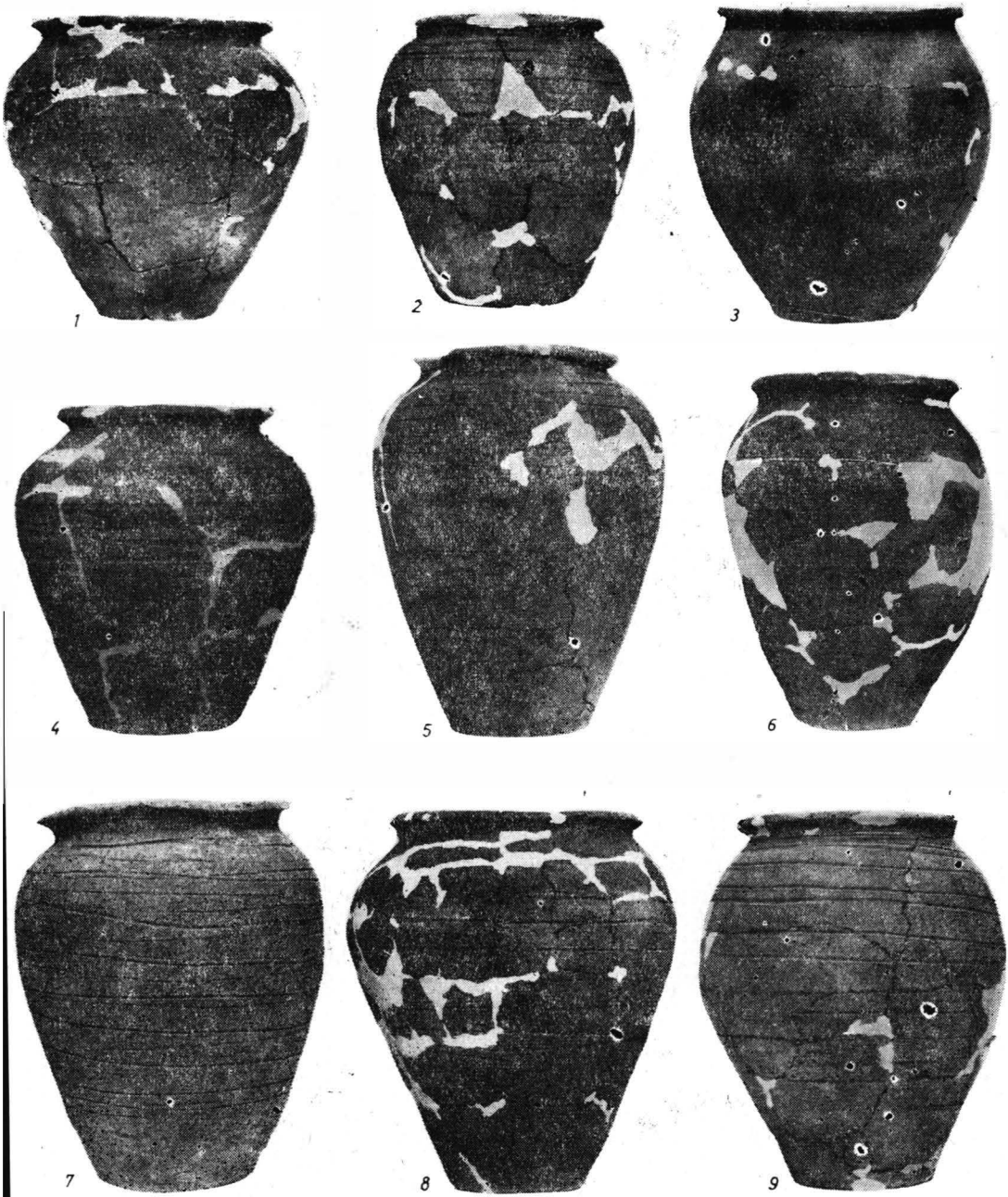

Fig. 22 — Urne, 1—9 : 1, din m. 15 ; 2, nr. 1 din m. 51 ; 3, din m. 167 ; 4, nr. 2 din m. 3 ; 5, din m. 124 ; 6, din m. 69 ; 7, nr. 2 din m. 51 ; 8, din m. 67 ; 9, din m. 5.

https://biblioteca-digitala.ro

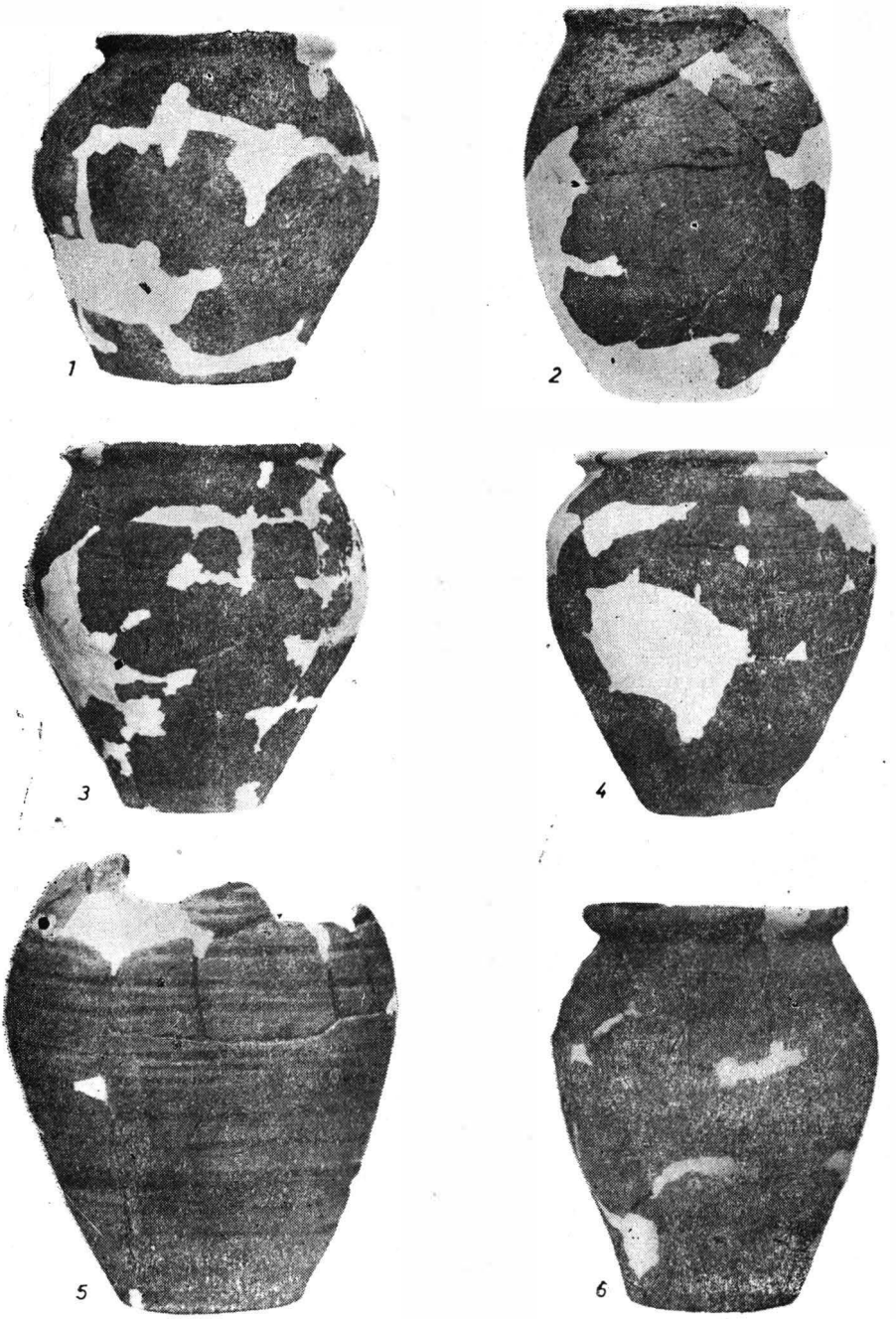

Fig. 23 — 1, vas. ofrandă din m. 152 ; 2, vas-ofrandă din m. 51 ; 3, urna m. 40 ; 4, urna m. 15 ; 5, urna m. 33 ; 6, urna m. 82.

https://biblioteca-digitala.ro

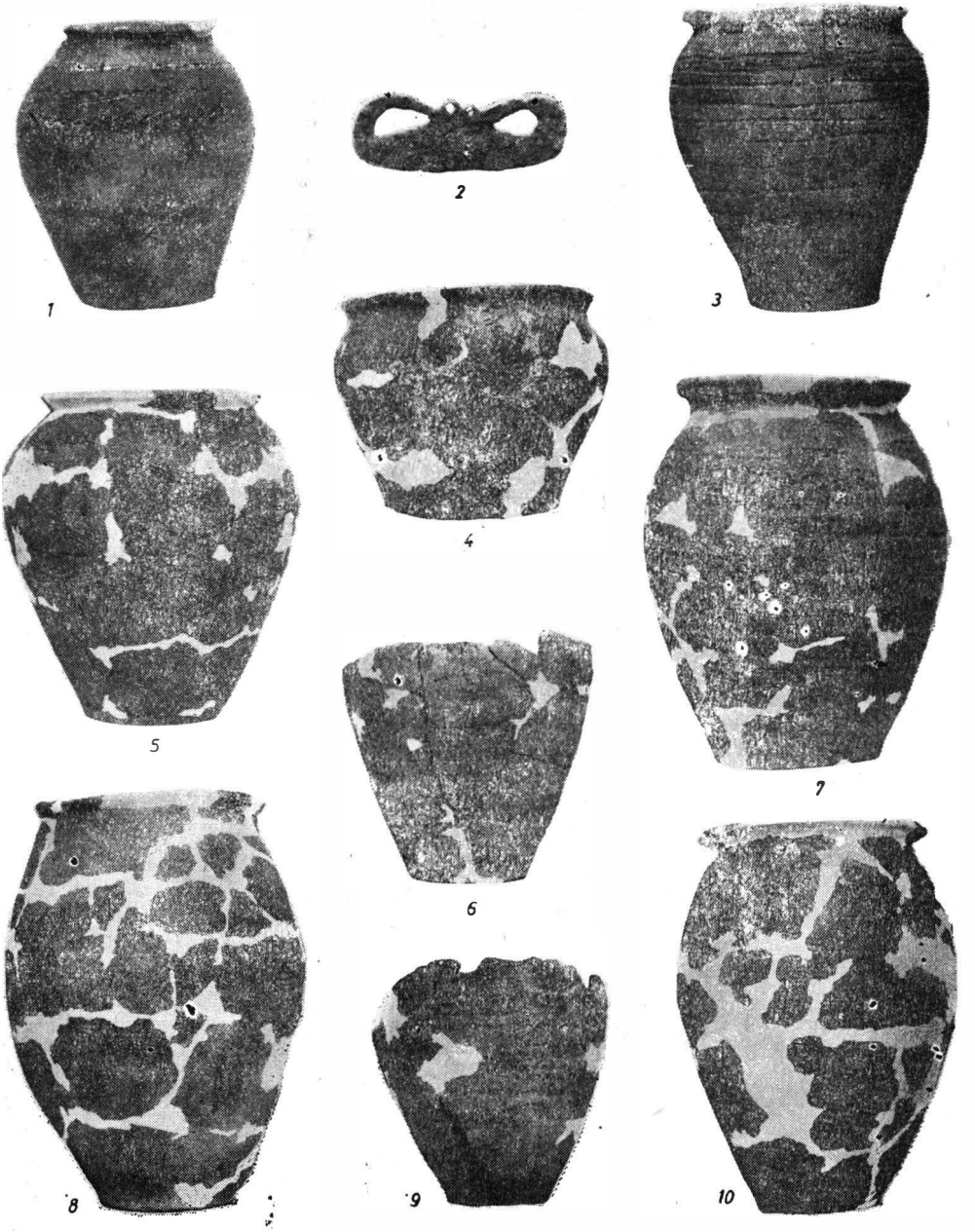

Fig. 24 — 1, vas de lîngă m. calului ; 2, amnar, m. 5 ; 3, vas-ofrandă din m. 144 ; 4, vas din m. 72 ; 5, urna m. 68 ; 6, urna m. 126 ; 7, urna m. 30 ; 8, urna nr. 1 a m. 3 ; 9, urna m. 100 ; 10, urna m. 41.

https://biblioteca-digitala.ro

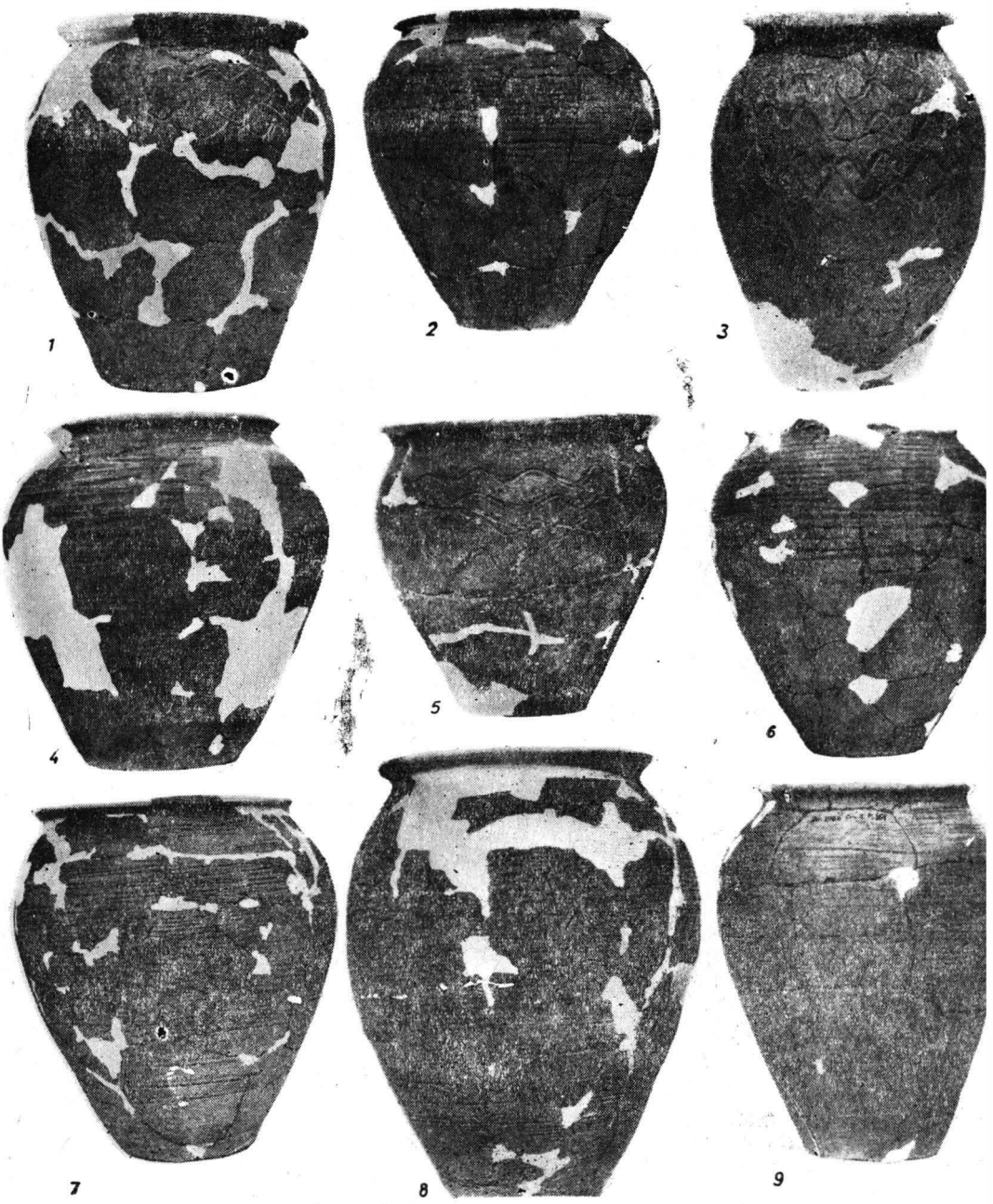

Fig. 25 — 1, urna m. 177 ; 2, urna m. 172 ; 3, vas din m. 239 ; 4, urna m. 77 ; 5, urna m. 176 ; 6, urna m. 202 ; 7, urna m. 73 ; 8, urna m. 76 ; 9, urna m. 161.

https://biblioteca-digitala.ro

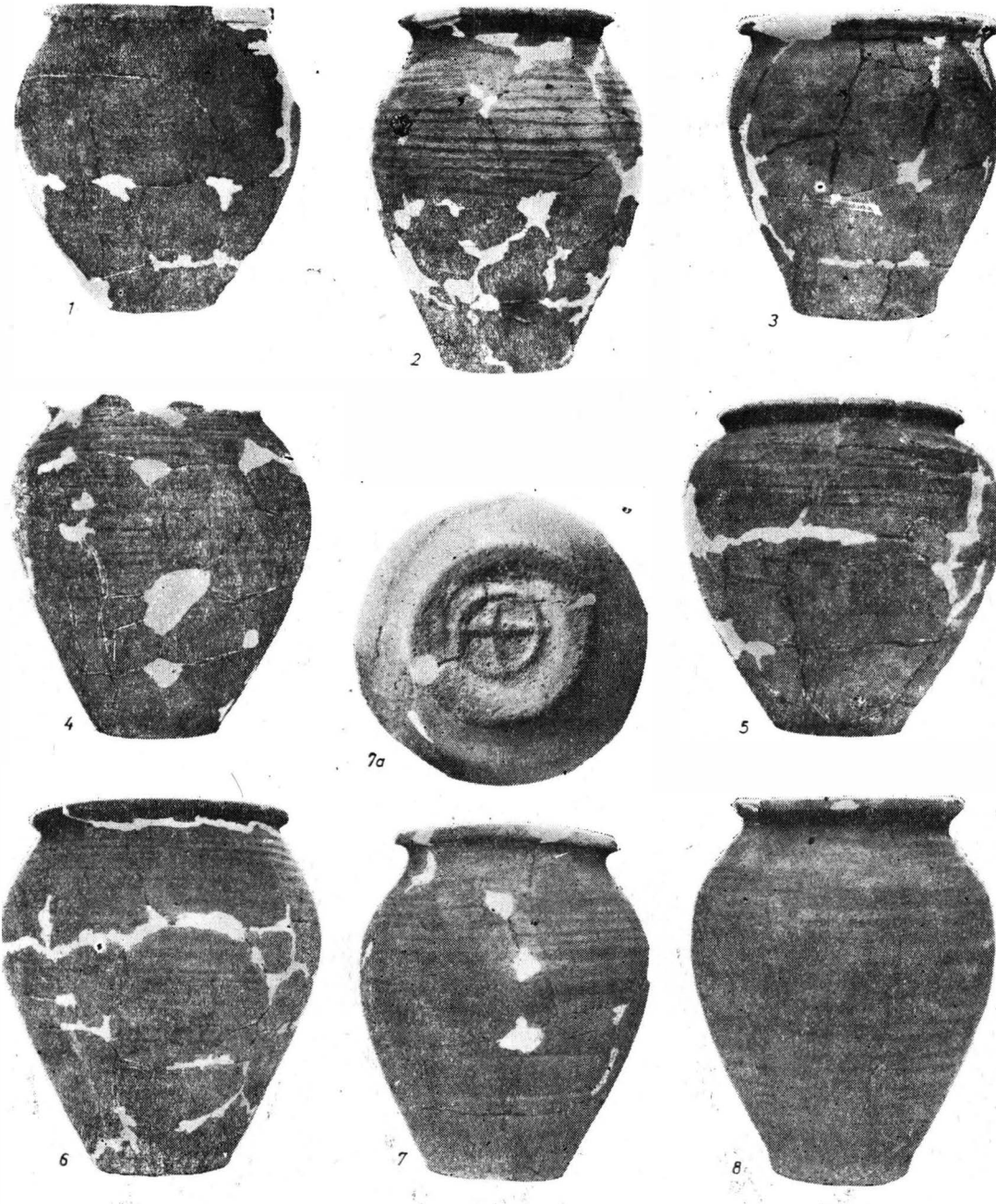

Fig. 26 — Urne : 1, m. 195 ; 2, m. 95 ; 3, m. 38 ; 4, m. 202 ; 5, m. 180 ; 6, m. 93, 7—7a, m. 109 ; 8, m. 108.

https://biblioteca-digitala.ro

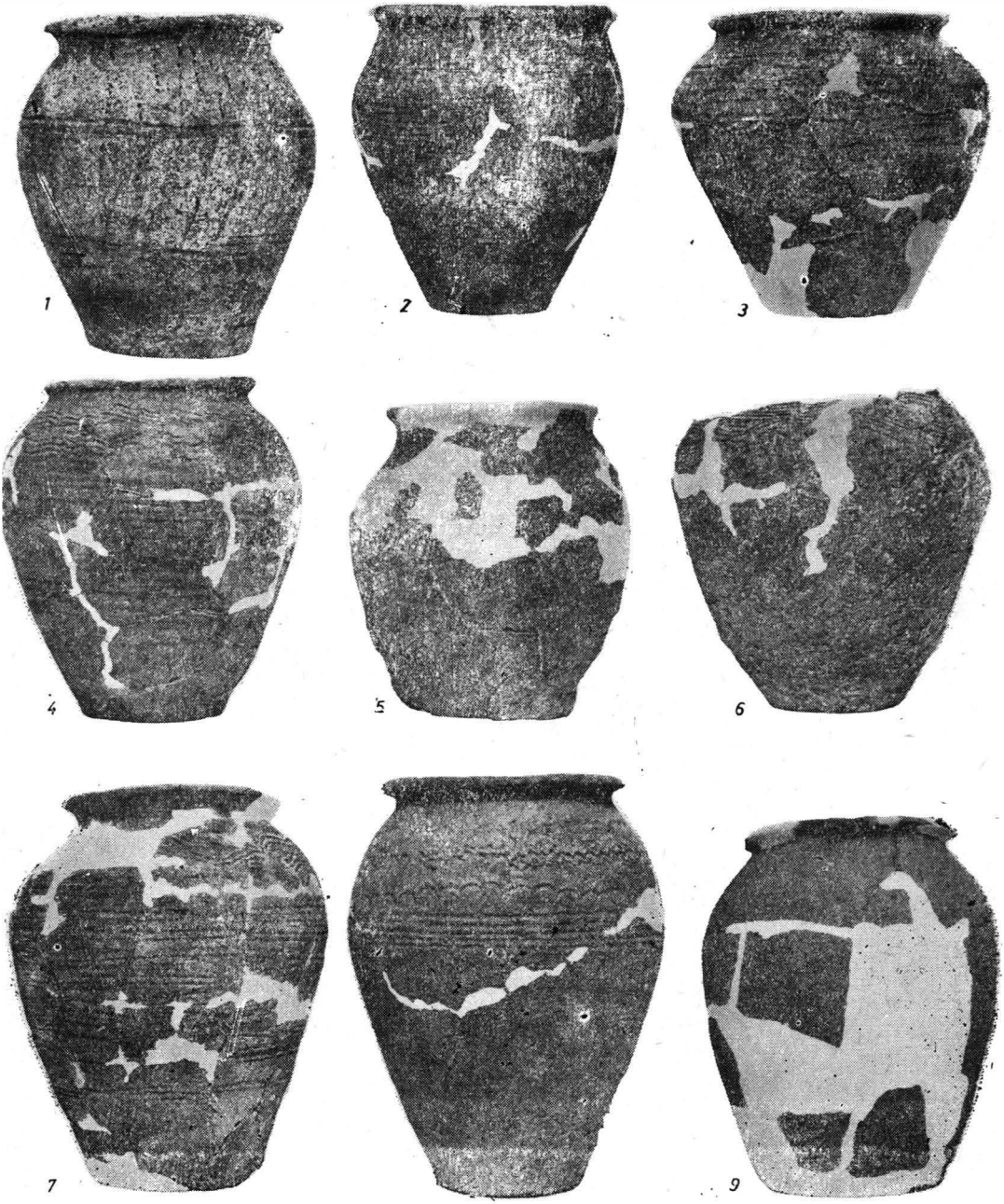

Fig. 27 — 1, vas din m. 226 ; 2, vas din m. 224 ; 3, vas-ofrandă din m. 210 ; 4, urna m. 175 ; 5, vas din m. 223 ; 6, vas din m. 225 ; 7, urna m. 205 ; 8, urna m. 80 ; 9, vas-ofrandă din m. 199.

https://biblioteca-digitala.ro

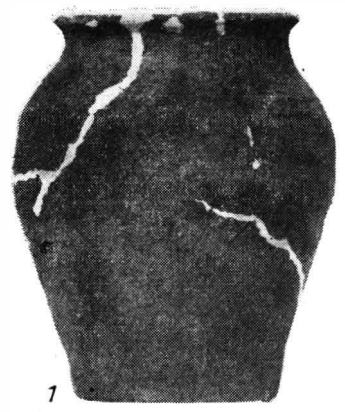

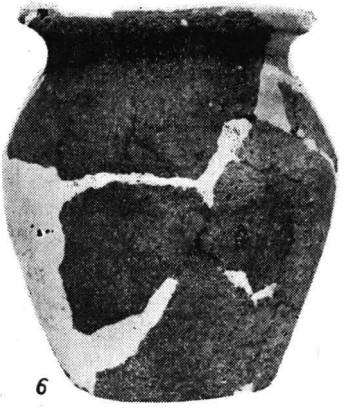

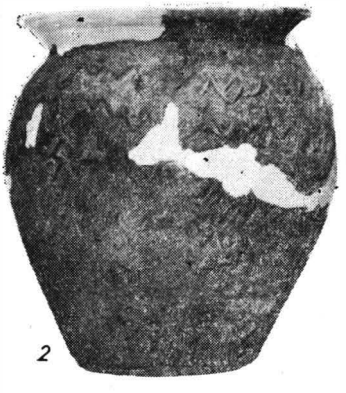

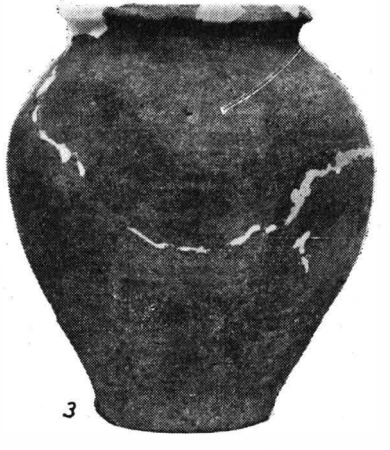

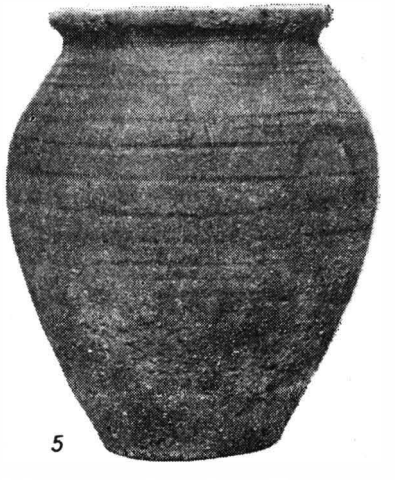

Fig. 28 — 1—5, vase din mormintele distruse de nisipărie ; 6, vas-ofrandă din groapa m. 38.

https://biblioteca-digitala.ro

Obiecte găsite în mormintele de incinerație și de înhumație

Mormintele de incinerație conțin în cele mai multe cazuri obiecte întregi sau fragmentare de podoabă sau unelte mărunte. Cele mai multe însă sînt fragmente neidentificabile din fier. Obiectele din fier care n-au fost arse secundar se găsesc uneori în stare de totală descompunere. Cu excepția a patru săgeți — două întregi și două fragmentare — este de remarcat lipsa armelor.

Cuțitele sînt de diferite dimensiuni ; ele se găsesc în mormintele de incinerație ca și în cele de inhumație (fig. 30). Au ceafa lamei dreaptă, limba de înmănușat îngustîndu-se fie printr-o treaptă (fig. 30,2) fie coborînd lin spre mîner (fig. 30,4). La un singur exemplar s-a păstrat inelul care prindea mînerul de corn sau lemn (fig. 30,6). Cuțitașele erau purtate și folosite foarte probabil ca bricegele de azi. Obiceiul de a le depune în morminte este foarte vechi ; ele se găsesc în cimitirul daco-roman (nr. 1) de la Bratei, la Sărata-Monteoru în mormintele de incinerație din secolele VI—VII ca și în mormintele mai tîrzii din secolele IX—X.

Amnarele s-au găsit numai în mormintele de incinerație (fig. 31, 1—4). Ele sînt de două tipuri, cu două brațe și cu un singur braț. Din primul tip s-au găsit patru exemplare, fiecare înfățișînd o altă variantă a perioadei secolelor VII—VIII. Cel mai vechi este amnarul din m. 171 ; are mijlocul corpului ridicat, iar brațele scurte, întoarse și cu capetele rotunjite (fig. 31,4). Este caracteristic complexelor din secolele VI—VII ; apare și la Sărata-Monteoru. Amnarul din m. 31 are corpul larg bombat, cu brațele îngustate și dezvoltate la maximum, avînd vîrfurile întoarse și apropiate (fig. 31,2) [9].

Amnarul din m. 5 este de aceeași formă cu precedentul ; brațele îndoite și lăsate ating corpul, iar vîrfurile formează cîte un ochi (fig. 24,2) [10]. Amnarul m. 71 este caracterizat prin dezvoltarea înaltă, unghiulară, a corpului ; brațele sînt lăsate în jos, aproape atingînd corpul amnarului (fig. 31,3) [11]. Amnarul din m. 40 are un singur braț îndoit paralel cu corpul (fig. 31,1). Celelalte trei amnare cu brațele dezvoltate sînt caracteristice complexelor din secolele VII—VIII. Elementul tipologic comun tuturor și important pentru datare este faptul că brațele la nici unul din ele nu sînt ridicate, ci lăsate în jos, spre sau pe inima amnarului. Începînd din secolele IX—X, brațele încep să se ridice, tinzînd spre forma triunghiulară. Amnarul cu un singur braț este un tip foarte vechi, probabil de origine romană. Se întîlnește în complexe contemporane, cum este cimitirul de la Capul Viilor [12].

[9] Lipp Vilmos. *A Keszthelyi Sirmezök*, Budapesta, 1884, 4 ; Z. Čilinská, *Frühmittelalterliches Gräberfeld in Želovce*, Bratislava, 1973, p. 206, pl. XXXVI, m. 215, 16 ; p. 245, pl. CXIV, m. 725, 15 ; p. 252, pl. CXXVII, m. 793, 6.

[10] *Ibidem*, p. 245, pl. CXIII, m. 718, 25 ; p. 246, m. 730, 8.

[11] *Ibidem*, p. 235, pl. XCIV, m. 589, 20 ; p. 237, pl. XCVII, m. 616, 8 ; p. 244, pl. CXI, m. 706, 11 ; p. 252, pl. CXXVII, m. 794, 10.

[12] Vlad Zirra. *Cimitirul din epoca feudală timpurie de la Capul Viilor — Histria*, Dacia, N. S., VII, 1963, p. 392, fig. 28, 14 ; Z. Čilinská, *op. cit.*, p. 219, pl. LXII, m. 374, 27 ; atît amnarul de la Bratei, cît și cele de la Capul Viilor și de la Želovce sînt variante ale aceluiași tip, folosit în secolele VII—VIII.

https://biblioteca-digitala.ro

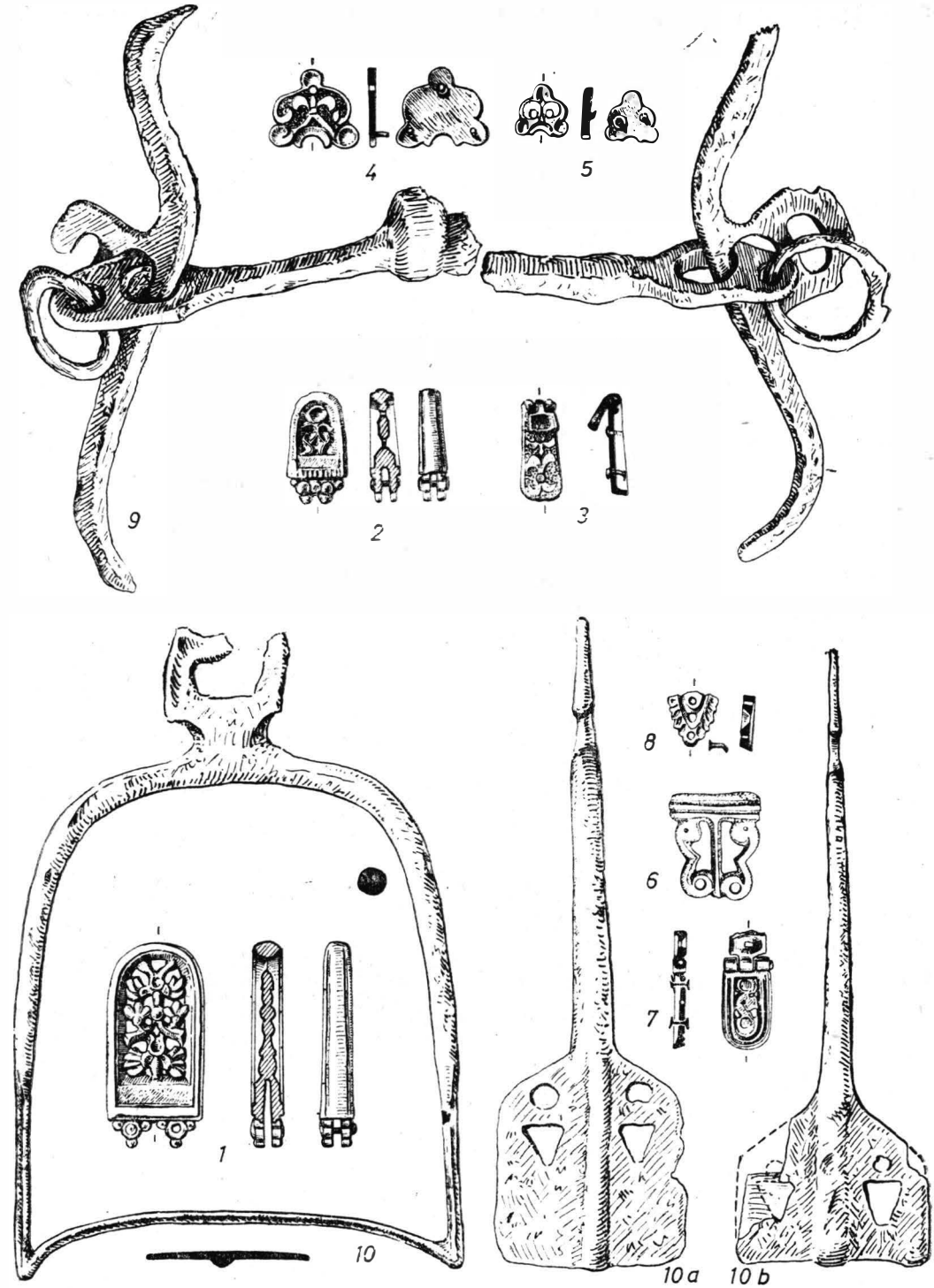

Fig. 29 — Obiecte avarice descoperite în cimitirul nr. 2 : 1—5, aplice de bronz din mormîntul avarului cu cal ; 6, aplică de bronz din m. 151 ; 7—8, aplice de bronz din m. 182 ; 9—10, zăbala cu psalmiile și scara de șea din mormîntul avarului cu cal.

https://biblioteca-digitala.ro

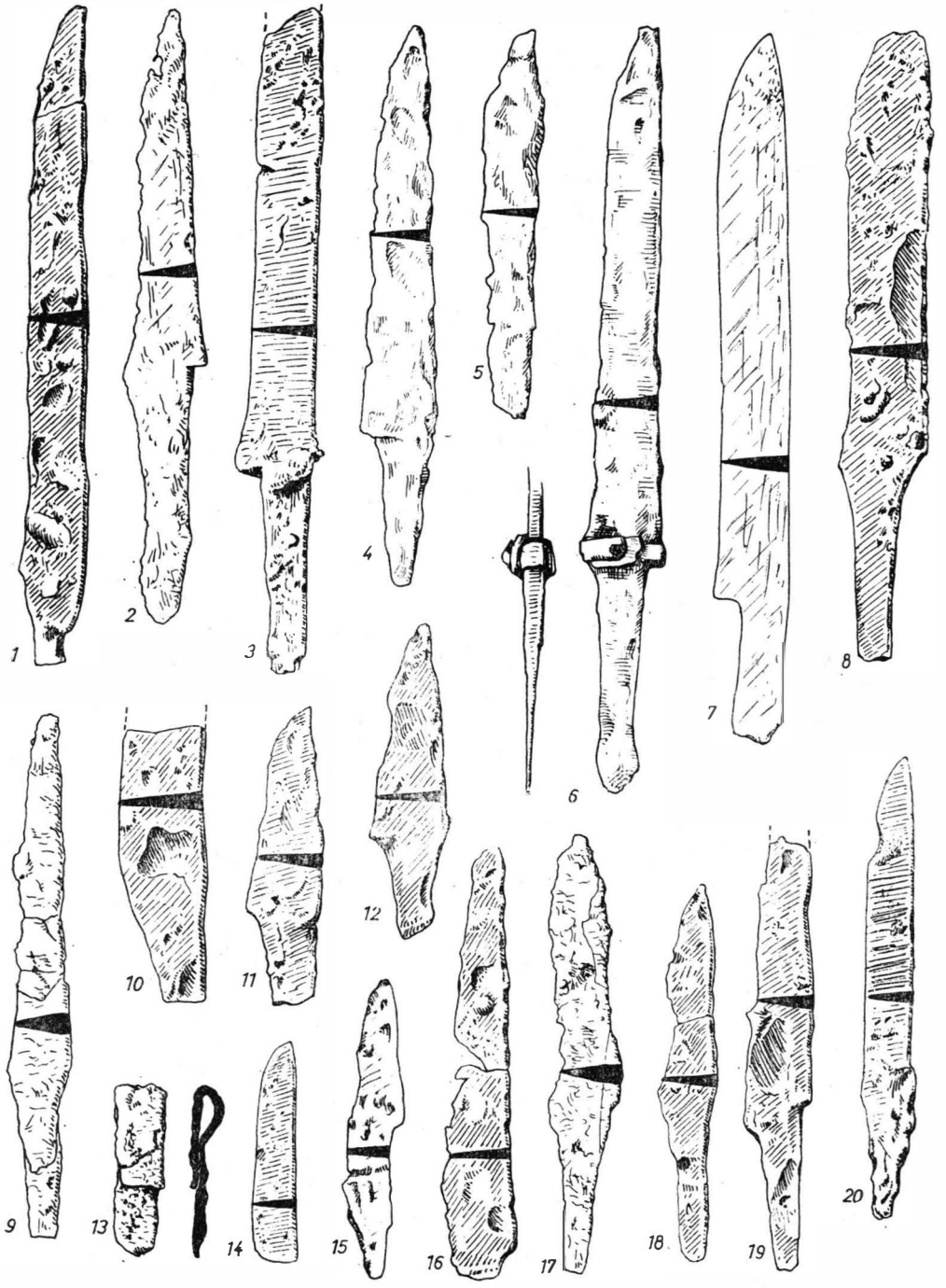

Fig. 30 — cuțite de fier din mormintele de incinerație și înhumație.

https://biblioteca-digitala.ro

Cataramele de fier s-au găsit în mormintele de incinerație ca și în cele de inhumație (fig. 31,7—13). Toate sînt de formă rectangulară, patrată sau dreptunghiulară cu spinul pe axul lung. Una singură este de formă trapezoidală (fig. 31,10). Din m. 81 provine o cataramă mare, cu laturile lungi ușor îndoite spre interior (fig. 31,13) ; aceasta înfățișează o formă tîrzie a cataramelor de tipul în opt, caracteristice perioadei anterioare.

Săgeți de fier s-au găsit în morminte de incinerație. Săgeata din m. 21 este de formă rombică cu vîrful rotunjit și găuri laterale ; are tub de înmănușare (fig. 31,6). Cea de-a doua săgeată are forma unei limbi înguste care se lățește puțin spre buză ; formează doi umeri mici, coada de înmănușare avînd secțiunea rotundă (fig. 31,5).

Fusaiole de lut s-au găsit trei. O fusaiolă mică, în formă de roată cu trei rînduri de fațete pentagonale ; păstrează urme de engobă albăcenușie. Lucrată din pastă fină. Foarte corodată. A fost găsită în urna m. 199 (fig. 32,12). A doua fusaiolă s-a găsit în mormîntul de înhumație 213 ; este de aceeași formă și din aceeași pastă, dar nefațetată, modelată foarte grosolan. Cea de-a treia fusaiolă s-a găsit în săpătură, la suprafață ; este de formă scundă, bitronconică ; lucrată din pastă fină și arsă probabil secundar. Foarte corodată (fig. 32,11).

Pandantive din bronz, s-au găsit în două morminte de incinerație. Amîndouă sînt de mici dimensiuni și turnate. Unul are corpul bitronconic, terminat cu o bobiță (fig. 32,7) ; celălalt are corpul cu cîte patru fațete și terminat cu doi muguri (fig. 32,8). Amîndoi au tortiță de atîrnat, ultimul păstrînd chiar în ureche un fragment dintr-o sîrmă subțire de bronz. Au aparținut probabil unor cercei.

Fragmente din sîrmă de bronz răsucită. În mormîntul de incinerație M. 182 s-au găsit două fragmente, ambele capete din sîrmă de bronz toarsă din două fire ; unul din fragmente are un capăt bont (fig. 32, 10d) ; celălalt se deschide ca pentru a forma un ochi (fig. 32,10 a—b). Amîndouă sînt ușor curbate, fără să putem ști dacă această curbură este originară, în cazul că au făcut parte dintr-un colier ; sau secundară, datorită arderii prin care obiectul a fost trecut. Fragmentele au aparținut sau unui colier sau unor pandantive.

În același mormînt, s-a mai găsit și un mic fragment de sîrmă groasă de bronz (fig. 32,10c).

Cercei s-au găsit în morminte de inhumație ca și în cele de incinerație. După piesele bine păstrate se pot împărți în trei tipuri :

1) Verigă rotundă cu ciorchine mic din granule. Acest tip este cel mai obișnuit și se prezintă sub trei variante.

a) cu ciorchinele format din trei boabe mai mici, adunate, sub care se găsește o granulă mai mare. Sînt de argint sau din bronz (fig. 32,2) [13].

[13] *Ibidem ;* acest tip de cercel este foarte frecvent în cimitirul de la Želovce ; p. 192, pl. VII, m. 38. 27 ; p. 201, pl. XXV, m. 143, 12—13 ; p. 205, pl. XXXIII, m. 188, 14 etc. ; B. Mitrea, *Unele probleme în legătură cu necropola prefeudală de la Izvorul*, SCIV, 18, 3, 1967, p. 45 6, fig. 5 ; Jan Eisner, *Devinska Nová Ves*, Bratislava, 1952, fig. 48, 2—3, 9—10 ; Papp László, *A bolyi avarkori temető*, 1, pl. XXII, 6—7, în *A Jcnus Pannonius Múzeum*, Pecs, 1962.

https://biblioteca-digitala.ro

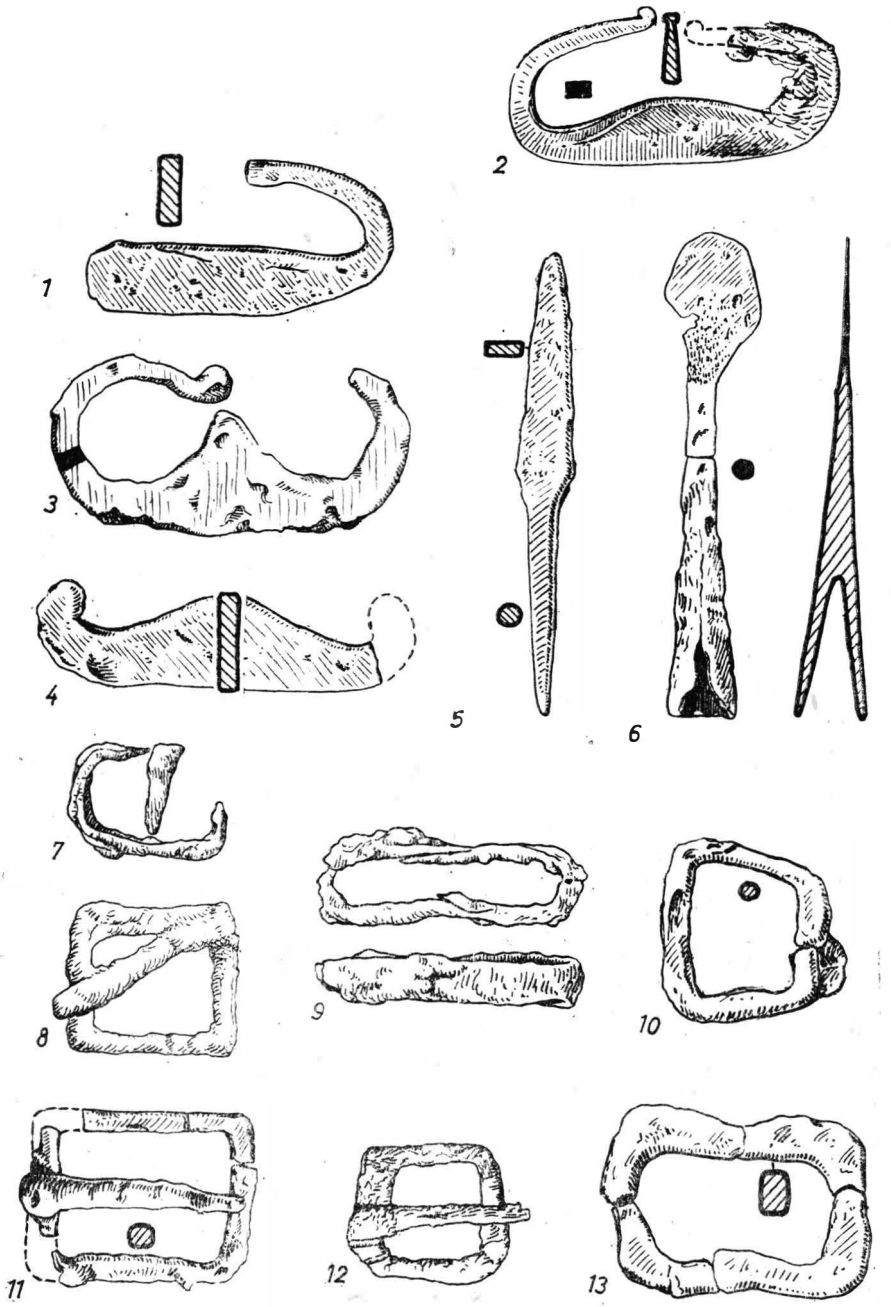

Fig. 31 — 1—4 amnare : 1, m. 40 ; 2, m. 31 ; 3, m. 71 ; 4, m. 171 ; 5, săgeată din fier găsită între m. 45—46 ; 6, săgeată din m. 21 ; 7—13, catarame din fier : 7, m. 17 ; 8, m. 178 ; 9, m. 30 ; 10, m. 69 ; 11, m. 129 ; 12, m. 212 ; 13, m. 81.

https://biblioteca-digitala.ro

b) același cercel, numai că veriga de bronz este înfășurată de o sîrmă subțire din bronz sau din argint (fig. 32.3a). Cercelul este din bronz. Inelușul de pe verigă a stat originar la închizătoare [14].

c) Verigă simplă cu ciorchinele triunghiular, format din trei rînduri de granule, cîte trei, două, și la urmă una (fig. 34,1). S-au găsit două exemplare, unul din argint și unul din bronz.

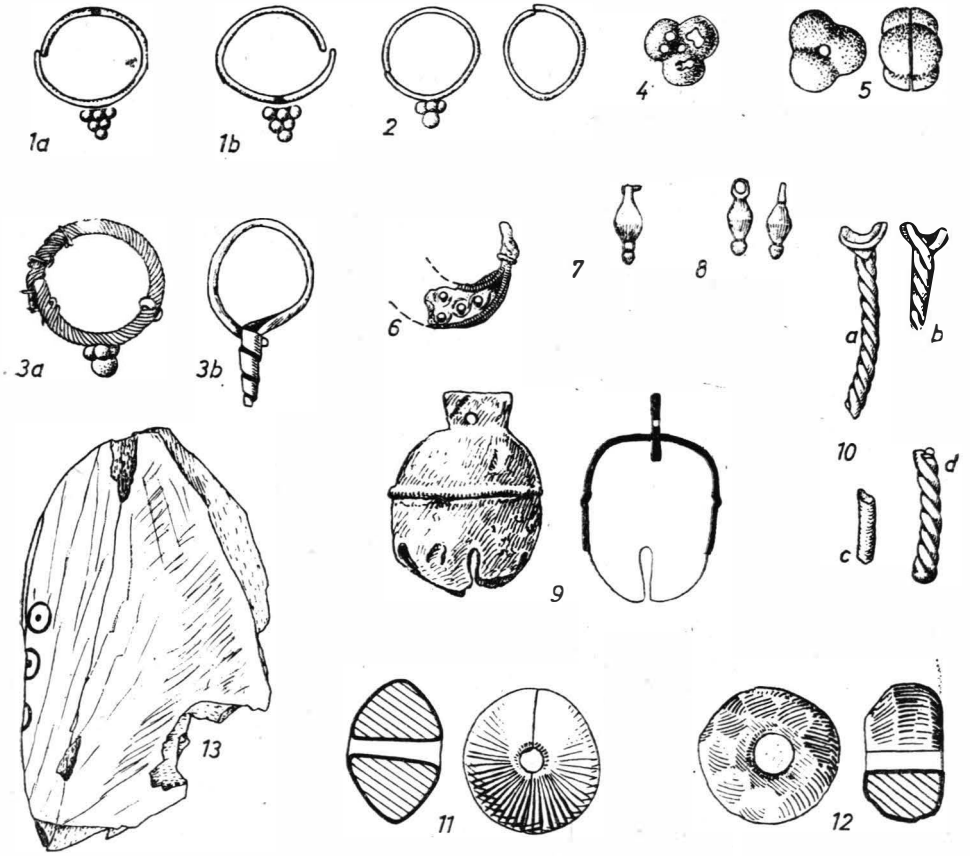

Fig. 32 — 1, cercei din bronz cu ciorchine triunghiular de granulații, m. 236 ; 2, cercei de argint cu ciorchine de granulații, m. 224 ; 3a—3b, cercei din bronz, m. 233 ; 4, perlă trilobată de argint, m. 224 ; 5, perlă trilobată de argint, m. 214 ; 6, fragment dintr-un cercel de argint, m. 145 ; 7—8, pandantivi de bronz din m. 158 și 191 ; 9, clopoțel de fier din m. 177 ; 10. fragmente din bronz din m. 182 ; 11—12 fusaiole de lut ; 13, fragment de corn m. 194.

Acest tip de cercei are deschizătura într-o parte. Piesele întregi s-au găsit în mormintele de înhumație ; în cele de incinerație, s-au găsit verigute, fragmente de verigute și granule.

[14] Lipp Vilmos, *op. cit.*, fig. 267 ; Z. Čilinská, *op. cit.*, p. 217, pl. LVIII, m. 337, 16—17.

https://biblioteca-digitala.ro

2) Al doilea tip de cercel întîlnit este cel cu un capăt terminat într-o spirală-tirbușon (fig. 32,3b). Este lucrat din sîrmă rotundă din bronz cu un capăt ciocănit, formînd o fișie îngustă care s-a răsucit în trei spirale [15]. Bentița din tablă de bronz se îngustează spre vîrful spiralei ca și cornetul sau tubușorul format din spirală ; are deschizătura jos, în spatele spiralei. Acest tip de cercel este asociat cu tipul 1b în același mormînt.

3) Al treilea tip este cercelul cu corpul în formă de lunulă cunoscut de la Tokaj ; este din argint, lucrat în tehnica filigranului. Din acest tip de cercel s-a găsit un singur fragment, ars secundar, în mormîntul de incinerație 145 [16] (fig. 32,6).

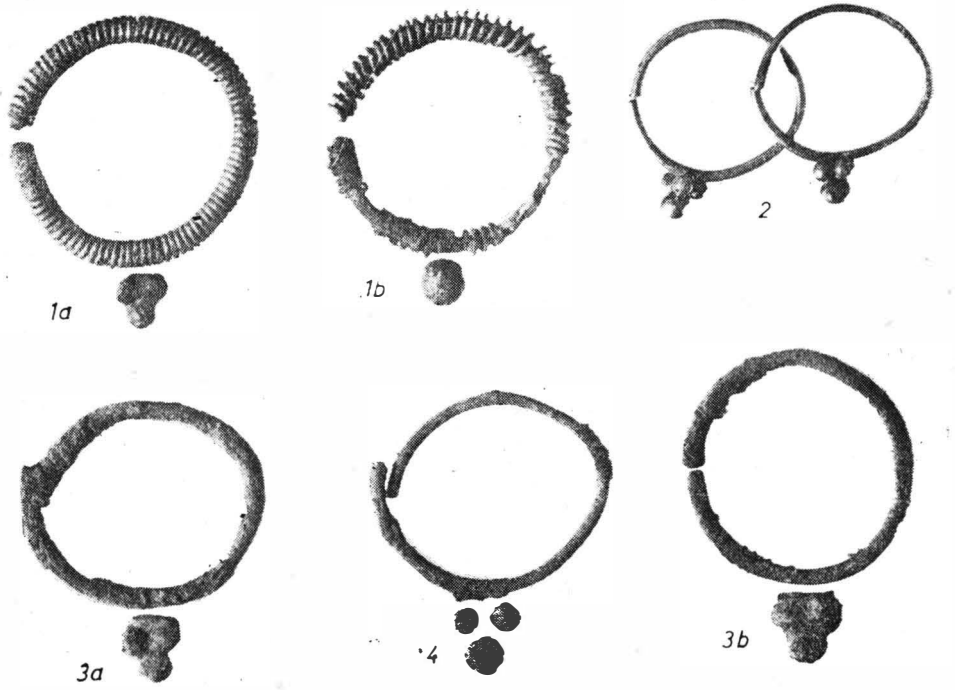

Fig. 33 — 1a—1b, cercei din m. 191 ; 2, cercei din m. 224 ; 3a—3b, cercei din m. 211 ; 4, cercel din m. 242.

Fragmentul nu îngăduie o întregire perfectă, dar după marginea superioară, concavă, a lunulei, însemnează că forma două arcuri gemene.

[15] Lipp V., *op. cit.*, fig. 260 ; Z. Čilinská, *op. cit.*, p. 193, pl. X, m. 56, 7 ; Ján Pástor, *Kostrové pohrebisko v Hraničnej pri Hornáde (Das Skelettgräberfeld von Hraničná pri Hornáde)*, p. 175, fig. 40, 3—4, Vychodoslovenský Pravek-Košice, 2, 1971 ; B. Mitrea, *Săpăturile de la Satu Nou*, Materiale, VI, 1959, p. 588, fig. 10, 2—3 ; Suzana Dolinescu-Ferche și Mihai Ionescu, *La nécropole birituelle du VIIIe siècle de Frăteşti-Giurgiu*, Dacia, N. S., XIV, 1970, p. 428, fig. 6, 1—4.

[16] Bucur Mitrea și N. Anghelescu, *Săpăturile de la Satu Nou*, Materiale, V, 1959, p. 540, fig. 6.

https://biblioteca-digitala.ro

Placa de argint în formă de lunulă este tivită pe față cu două fire foarte fine, perlate; decorul este format din granule înconjurate de cerculeţe din fir de argint perlat.

Cele trei tipuri de cercei sînt de origine bizantină; au avut o largă răspîndire şi o lungă dezvoltare în regiunile de civilizaţie şi cultură bizantină. În perioada secolelor VII—VIII, se întîlnesc frecvent atît în regiunile noastre, cît şi în regiunile de locuire slavo-avară.

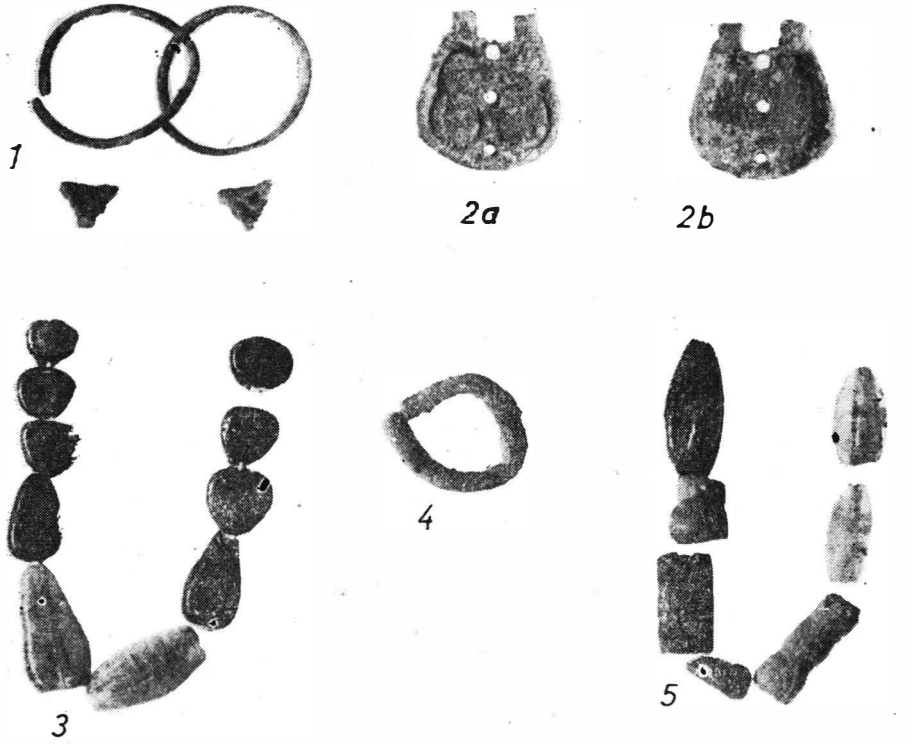

Fig. 34 — 1, cercei din m. 236; 2a—2b, plăcuţă de bronz avarică, m. 244; 3, perle de sticlă din m. 233; 4, veriguţă de bronz-cercel, m. 211; 5, perle de sticlă, m. 244.

Mărgele de sticlă s-au găsit frecvent în mormintele de incineraţie, dar mai ales în cele de înhumaţie. În cele de incineraţie sînt cîte puţine, deformate şi sparte de arderea secundară. Din mormintele de înhumaţie s-au găsit multe şiraguri şi în bună stare de conservare. Cele mai caracteristice sînt perlele lungi cu secţiunea rotundă sau trilobată (fig. 35, 1c—d, 6); plate, în formă de sîmbure de pepene sau de roşcovă (fig. 35,5 a—b; 34,3). De asemenea numeroase sînt şi perlele de sticlă aurită, rotunde sau în formă de butoiaş (fig. 35,4 a—b).

Se întîlnesc rar mărgele de formă cilindrică cu ochi (fig. 35, 1b) şi cu faţete, octogenată, caracteristică secolelor VI—VII (fig. 34,5). Sînt

https://biblioteca-digitala.ro

răspîndite în regiunile de civilizație bizantină, în țara noastră și în regiunile de locuire slavo-avară [17].

Perle de argint trilobate s-au găsit în două morminte de înhumație. Sînt din foaie de argint, formate din cîte două jumătăți trilobate, care se lipeau (fig. 32. 4—5) [18].

Clopoțel din fier de formă sferică cu tortiță rectangulară ; format din două jumătăți îmbucate orizontal ; pe această linie formează și o dungă în relief. S-a găsit în urna m. 177 (fig. 32,9).

Fragment de corn decorat cu cerculețe cu punct. Face parte probabil dintr-un corn de ținut sarea. Ars, găsit printre oasele calcinate ale m. 104 (fig. 32,13).

Aplice din bronz avarice. În patru morminte, dintre care două sînt de incinerație în groapă (m. 182 și 151) și două de înhumație (m. 244 și mormîntul avarului, distrus de nisipărie) s-au găsit aplice de bronz turnate.

Cinci aplice diferite au fost adunate de la mormîntul avarului cu cal, distrus de nisipărie în 1964 (fig. 29. 1—5).

1. Aplică mare cu doi fleuroni pentru ținte ; decor floral *à jour* din trei ramuri (fig. 29,1).

2. Aplică de aceeași formă, numai că de mici dimensiuni ; marginea este secționată pentru a imita benzile perlate. Decor *à jour* din trei celule rombice (Kerbschnitt. — fig. 29,2).

3. Aplică mică în formă de limbă ușor lățită la capăt ; cu două ținte ; are balama dreptunghiulară. Decorată cu două perechi de crini afrontați în X. Fals relief méplat ; fondul ciocănit (fig. 29,3).

4. Aplică mică, lobată cu trei cuie ; decorată cu un crin. Aceeași tehnică cu precendenta (fig. 29.4).

5. Aplică și mai mică decît cea descrisă mai sus, cu două cuie ; decorată cu două volute rotunde, închise și conturate de linii adîncite (fig. 29,5).

6. Din mormîntul de înhumație 244, în care s-au găsit fragmente de craniu și din maxilar, provine o placă turnată de bronz în formă de pungă ; are două inele pentru balama și trei găuri pentru cuie, așezate vertical pe centru. Este decorată cu patru volute rotunde așezate în S. Tehnica Kerbschnitt (fig. 34,2—2a).

7. În mormîntul de incinerație în groapă nr. 182, s-au găsit cinci aplice mici de bronz, turnate. Patru dintre ele sînt în formă de limbă cu o mică balama dreptunghiulară și două cuie ; sînt decorate *à jour* cu un vrej formînd trei volute în S (fig. 29,7).

8. Cea de-a cincea aplică din m. 182 este de formă triunghiulară, mică, cu două cuie, așezate pe mijloc sus și în vîrf. Decorată pe margine cu crestături avînd în centru un mic triunghi *à jour* (fig. 29,8).

9. O altă placă de bronz turnată *à jour* s-a găsit în mormîntul 151 de incinerație în groapă. Are forma literei T avînd bara de sus lată cu

[17] Ján Pástor, *op. cit.*, p. 167, fig. 32, 8 ; Z. Čilinská, *op. cit.* ; mărgele identice cu cele de la Bratei se găsesc foarte frecvent în mormintele de la Želovce ; J. Eisner, *op. cit.*, fig. 75 ; fig. 76, 1, 6—8, 11 ; fig. 81, 11b ; S. Karmanski, *Awarenzeitliches Gräberfeld in der Umgebung von Odžaci — Lokalität Odžaci*, V, Odžaci, 1975, t. V, 23—42, 46—53 (Separatum) ; Papp László, *op. cit.*, pl. XI, 16.

[18] Vlad Zirra, *op. cit.*, p. 393, fig. 29, 2.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 35 Perle de sticlă: 1a-g, m.237; 2, m.235; 3, calcedonă, m.212; 4, m.210; 5, m.225; 6, m.211; 7, m.244; 8, m. 189; 9, m.177; 10, m.182; 11, m.199.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

trei reliefuri ; lateral, sînt cîte două volute în forma cifrei trei. În volutele de jos, sînt două cuie, din care s-a păstrat numai unul (fig. 29.6) [19].

Aplicele și plăcuțele avarice găsite în cimitirul nr. 2 de la Bratei sînt toate turnate, motivele fiind în relief și *à jour*, sau conturate de incizii pe fond „ciocănit". Piese comune perioadei de dominație tîrzie a avarilor își găsesc analogii în complexe contemporane din țara noastră și din regiunile învecinate de locuire avaro-slavă.

Aplica mare (nr. 1) din mormîntul avarului cu cal este decorată cu motivul ramurei cu palmete sau flori, la origine fiind probabil arborele vieții. Se întîlnește pe aplici de diferite mărimi [20].

Aplica nr. 4 decorată cu crini își găsește analogii în piesa asemănătoare din cimitirul de la Izvorul și în alte numeroase descoperiri din Slovacia sau Iugoslavia și din Ungaria de la Keszthelyi [21].

Aplica nr. 3 din mormîntul avarului — prin tehnica și elementele decorului — este asemănătoare cu unele găsite în cimitirul de la Hranicná și Miculcice [22].

Plăcuța nr. 6 din m. 244 de înhumație este asemănătoare ca formă și decor pieselor de la Odžaci V [23]. Plăcuța nr. 7 din m. 182 decorată cu un vrej ou 3 volute este foarte răspîndită în lumea avaro-slavă [24] ; la fel și aplica mică, triunghiulară este asemănătoare celor din cimitirul de la Hranicná și Keszthelyi [25].

Din mormîntul avarului, distrus de nisipărie, provin două zăbale cu psalii și două scări de șa, toate din fier.

Scările de șa sînt înalte în formă de arc „surbaissé" avînd toarte deosebite cu gît, de formă rectangulară ; baza scărilor este formată prin făltuire (cută), lățită cu nervură groasă mediană. Părțile laterale sînt inegale, la una din scări fiind umărul mai lat, iar la cealată mai redus, triunghiular ; pe fiecare parte sînt cîte trei găuri (fig. 29,10 a—b). Piese asemănătoare se găsesc la Devinska Nova Ves [26] și în Ungaria la Keszthélyi [27] și Bolv [28]. Zăbalele sînt de formă simplă, comună, formate din cîte două bucăți. Psaliile sînt în formă de claviculă, fiecare avînd toartă înaltă cu două găuri suprapuse (fig. 29,9) [29].

[19] Piesă din aceeași categorie de aplice în cimitirul de la Bolyi : vezi la Papp László, *op. cit.*, pl. VII, 19.

[20] S. Karmanski, *op. cit.*, t. IV, 1.

[21] B. Mitrea, *Unele probleme...*, p. 457, fig. 6, 1—2 ; Z. Čilinská, *op. cit.*, p. 229, pl. LXXXI, m. 485, 18 etc. ; Ján Pástor, *op. cit.*, p. 160, fig. 25, 9 etc. ; S. Karmanski, *op. cit.* t. I, 24—27 ; Lipp V., *op. cit.*, fig. 90.

[22] Ján Pástor, *op. cit.*, fig. 25, 1—8 ; elemente de decor de același tip și lucrate în aceeași tehnică se găsesc și la Mikulčice. Pentru originea foarte veche a acestor elemente de decor, crin și palmetă, întîlnite și în arta romană din perioada imperială, vezi studiul din Zd. Klanica, *Velkomoravský Gombik (Der Grossmährische Kugelknopf)*, Archeologické Rozhledy, XXII, 1970, p. 421 și urm.

[23] S. Karmanski, *op. cit.*, pl. III, 8—11 ; J. Pástor, *op. cit.*, fig. 28, 1—5 ; Lipp V., *op. cit.* fig. 111.

[24] S. Karmanski, *op. cit.*, pl. VI, 1—2 ; J. Pástor, *op. cit.*, fig. 14, 1.

[25] J. Pástor, *op. cit.*, p. 149, fig. 14, 9—12, 24—25, 28—29 ; Lipp V., *op. cit.*, fig. 121.

[26] Jan Eisner, *op. cit.*, fig. 13/12 ; fig. 71/9.

[27] Lipp V., *op. cit.*, fig. 22.

[28] Papp László, *op. cit.*, pl. II, 11—12 ; pl. IV, 12.

[29] *Ibidem*, pl. IV, 11.

https://biblioteca-digitala.ro

Observații de ordin general asupra celor două rituri de înmormîntare

Partea cercetată din cimitirul nr. 2 de la Bratei reprezintă de fapt o porțiune doar, aprox. jumătate, din întinderea lui originară. Acesta a ocupat regiunea de mijloc a terasei înalte care pornea din lunca Tîrnavei și se termina în dealurile din partea de sud-est. Două lucrări i-au adus distrugeri importante ; prima s-a datorat instalării căii ferate și amenajării șoselei, lucrări făcute în secolul trecut, care au distrus aprox. jumătate din porțiunea de nord-est a cimitirului. Mărturie a acestor distrugeri o face pămîntul aruncat pe malul înalt al căii ferate, plin de cărbune și oase calcinate, pe care l-am constatat cu prilejul cercetărilor făcute în cimitirul gepidic din secolele VI—VII (cimitirul nr. 3). A doua mare distrugere s-a petrecut pe latura de răsărit a lui, datorită lucrărilor carierei de nisip. În acest ultim caz, nu putem aprecia cît s-a distrus, pămîntul decapat fiind dus de la loc și folosit la alte lucrări în afara comunei. După indicațiile lucrătorilor carierei, care au afirmat că descoperirea mormintelor s-a petrecut în zilele în care și noi le observasem, ar fi fost o fîșie de 8—10 m de pămînt. Chiar în această situație trebuie să considerăm pierderea a cca 100 de morminte, la care se adaugă cele distruse de șosea și de calea ferată.

În porțiunea rămasă a cimitirului nr. 2 de la Bratei, s-au cercetat 244 morminte, din care 210 sînt de incinerație și 34 de înhumație. Prin ceramică și celelalte obiecte de inventar comune celor două rituri de înmormîntare, mormintele aparțin aceluiași grup și aceleași perioade din secolele VII—VIII. Există cîteva situații care ne asigură pe de o parte de contemporaneitatea celor două rituri, iar pe de alta de posibiltatea de a înțelege înhumația ca rit de înmormîntare folosit mai puțin, obiceiul intensificîndu-se ceva mai tîrziu, cele mai multe morminte de înhumație situîndu-se cronologic în etapa a doua a cimitirului, în secolul al VIII-lea. Primul indiciu ne este oferit de cazul, singurul dealtfel, al mormîntului 121, de incinerație în groapă, care a tăiat m. 217 de înhumație. Lipsa din ambele morminte a unor elemente de inventar conducătoare, mai ales a ceramicii, ne oprește de a le putea clasa în una din cele două etape ale cimitirului. Această situație de ordin stratigrafic nu duce deloc la concluzia că toate mormintele de incinerație ar fi ulterioare celor de înhumație, datorită numărului fiecărei categorii de morminte și a situării lor în cadrul cimitirului. Oricum, faptul dovedește folosirea concomitentă a celor două rituri și nicidecum, la această dată și în acest caz, succesiunea lor absolută. Faptul că este un singur asemenea caz întărește observația că cele două rituri s-au practicat în același timp. Un al doilea fapt important este

https://biblioteca-digitala.ro

gruparea mormintelor de înhumare mai mult spre latura de SE-a cimitirului, și a încă cîtorva situate mai central, indicînd, fie practicarea acestui rit de la un moment dat, din a doua etapă de folosire a cimitirului, care corespunde secolului al VIII-lea, cînd o bună parte a locului destinat înmormîntărilor era ocupat de mormintele de incinerație. S-ar mai putea pune în discuție și o a doua ipoteză, aceea că ritul înhumației era folosit de un grup mai restrîns al comunității respective, care-și avea locurile în acea regiune. Amîndouă aceste elemente sînt de luat în seamă.

Un alt fapt care merită menționat este acela că mormintele de înhumație aparțin cele mai multe secolului al VIII-lea, bine precizate astfel mai ales cele care au ceramică ; sînt și unele elemente însă, ca mărgele octogonale, caracteristice secolului al VII-lea, care sînt un indiciu pentru datarea în același secol și a unor morminte de înhumație.

În toată această prezentare trebuie ținut seama de faptul că mormintele de înhumație sînt mult mai puțin numeroase decît cele de incinerație. Desigur nu știm, dar este puțin probabil că în partea cimitirului distrusă de nisipărie, care era și cea mai veche, mormintele de înhumație să fi fost mai numeroase.

Mormintele de incinerație se pot clasifica din punct de vedere cronologic în două grupe : prima, foarte puțin numeroasă, se încadrează la sfîrșitul secolului al VII-lea și începutul secolului al VIII-lea. Această deosebire o putem face deocamdată numai pe baza ceramicii lucrată cu mîna sau de caracter Ipotești-Cîndești. În această grupă mai veche a cimitirului intră m. 39, de incinerație în urnă (fig. 14,6) ; m. 94 de incinerație în groapă (pungă cu oase calcinate și cărbuni, în care s-a găsit un fragment ceramic lucrat cu mîna și neard secundar). Tot etapei mai vechi îi putem atribui mormintele 3 și 41, ambele cu urne de formă înaltă-dacică (fig. 14, 4—5). Mormîntul 3 este de incinerație în groapă cu două urne și fragmente ceramice arse secundar (fig. 12, 1—1b) cealaltă urnă, a m. 3, este un vas cu umăr dezvoltat, avînd buza tăiată și decor din linii incizate distanțat (fig. 22,4). Fragmentele arse secundar au aparținut unui vas cu striuri fine pe umăr. M. 41 este de incinerație în groapă și în urnă ; vasul-urnă nu are decor (fig. 14,4). Alte cîteva morminte de incinerație (m. 21, 25, 40, 87), prin tehnica de lucru (roata rapidă la fragmentele vasului din m. 25), prin formă și decorul lor, se leagă de etapa Ipotești-Cîndești, de la sfîrșitul secolului al VII-lea și începutul secolului al VIII-lea. Mai ales decorul format din registre de linii în val este caracteristic acestei perioade.

Cum aceste morminte se plasează spre latura de răsărit — regiune a cimitirului care a fost distrusă de nisipărie — este probabil că acest grup mai vechi, să fi fost mai numeros.

Mormintele de înhumație formează și acestea un grup unitar cronologic și cultural, atît prin orientarea lor, cît și prin ritualurile folosite și ofrandele lor.

În numeroase cazuri, se păstrează ritualul depunerii unui vas-ofrandă sau „cățuie", de mici dimensiuni ; prin forma și decorul lor,

https://biblioteca-digitala.ro

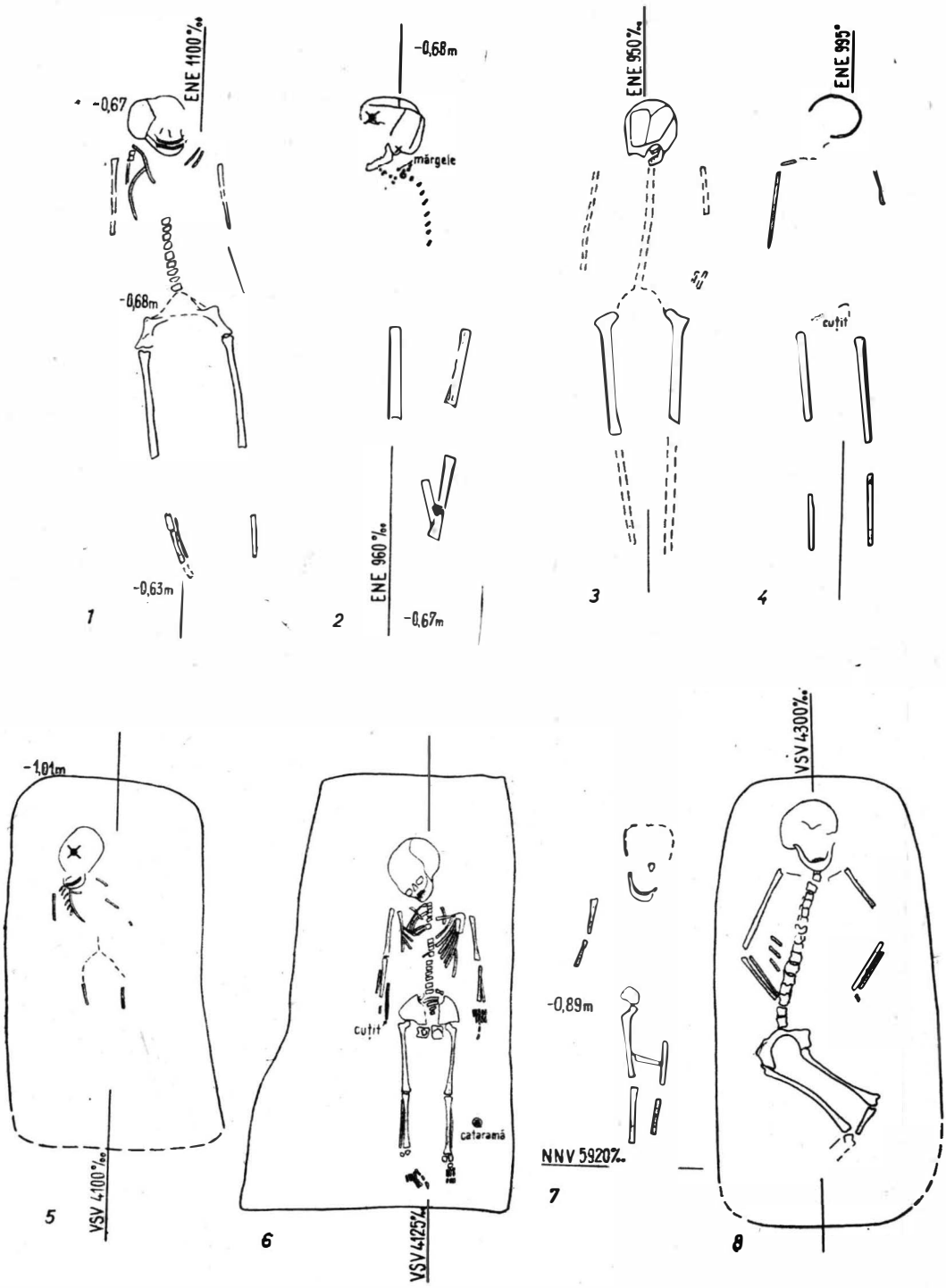

Fig. 36 — Morminte de înhumație.

https://biblioteca-digitala.ro

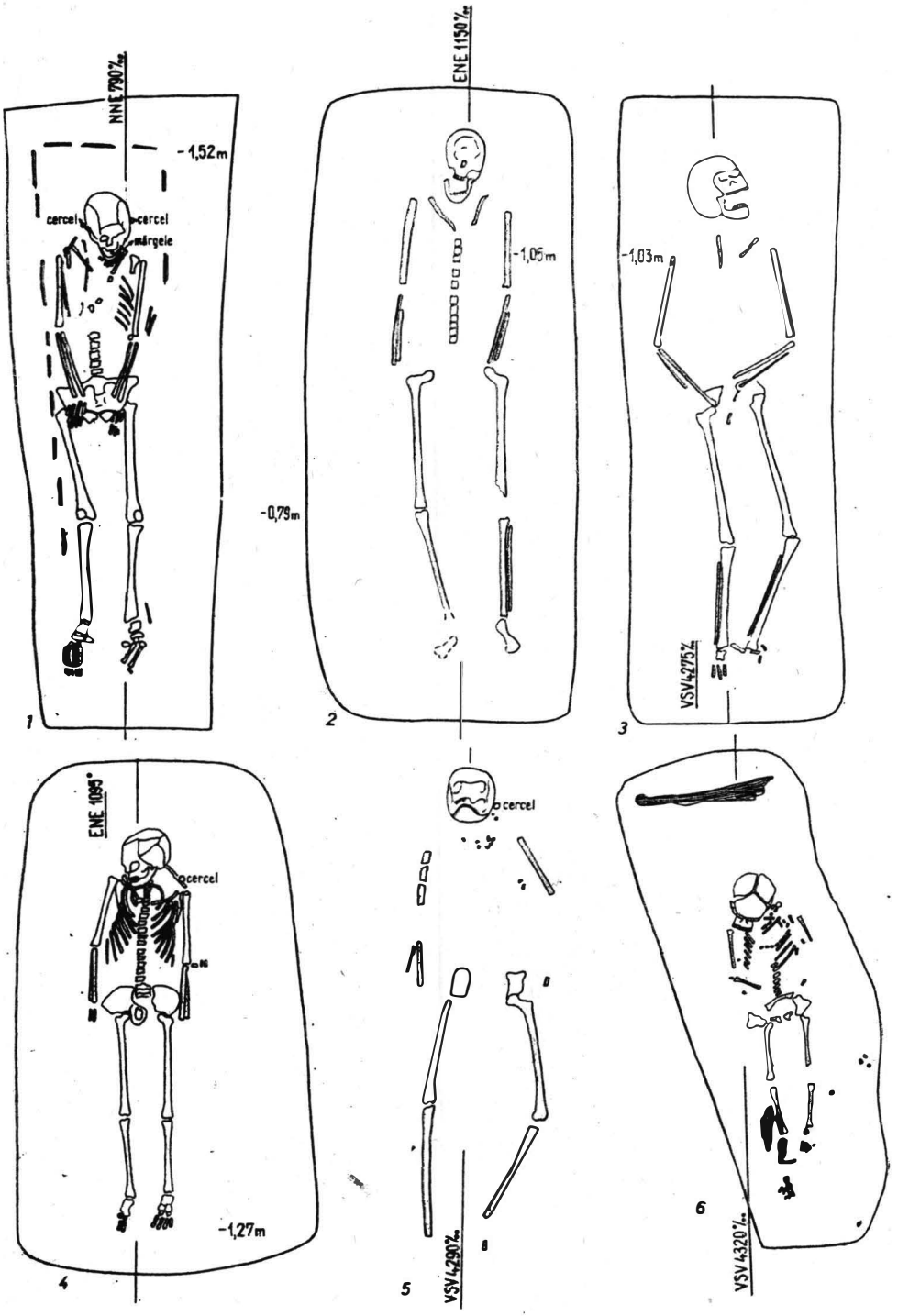

Fig. 37 — Morminte de inhumație.

https://biblioteca-digitala.ro

acestea se încadrează în grupa ceramicii evoluate, din secolul al VIII-lea, comună și mormintelor de incinerație. Obiceiul de a depune cărbune în groapă — uneori direct peste schelet, alteori ceva mai sus, în groapă, într-un caz cărbunele a fost pus într-un fund de vas folosit drept cățuie —, este semnificativ pentru a înțelege atît ritualul de care se leagă prezența cărbunelui în gropile mormintelor de înhumație, cît și pentru legătura pe care cărbunele și vasele o fac între cele două rituri. În ace-

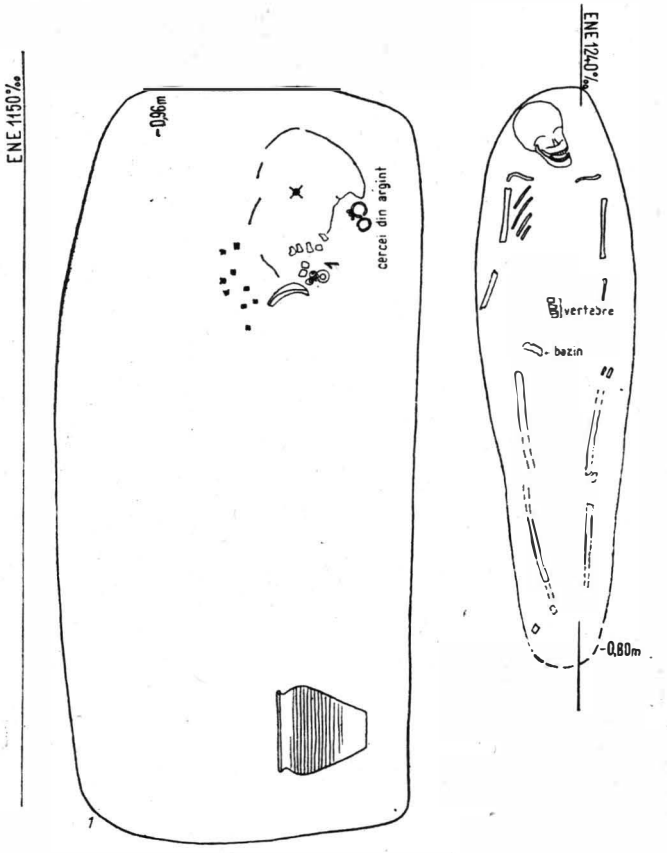

Fig. 38 — Morminte de înhumație.

lași fel trebuie înțeleasă și prezența oaselor calcinate în m. 224 de înhumație.

Mormintele de incinerație, clasate în cinci grupe pe baza principalelor rituale folosite, continuă practicile funerare identificate la Sărata-Monteoru în cimitirul de incinerație din secolele VI—VII. Faptul că acest cimitir de la Sărata—Monteoru nu este încă publicat integral constituie desigur, o greutate în înțelegerea și interpretarea complexelor înrudite care-i urmează în timp, cum este cazul cimitirului nr. 2 de la Bratei.

https://biblioteca-digitala.ro

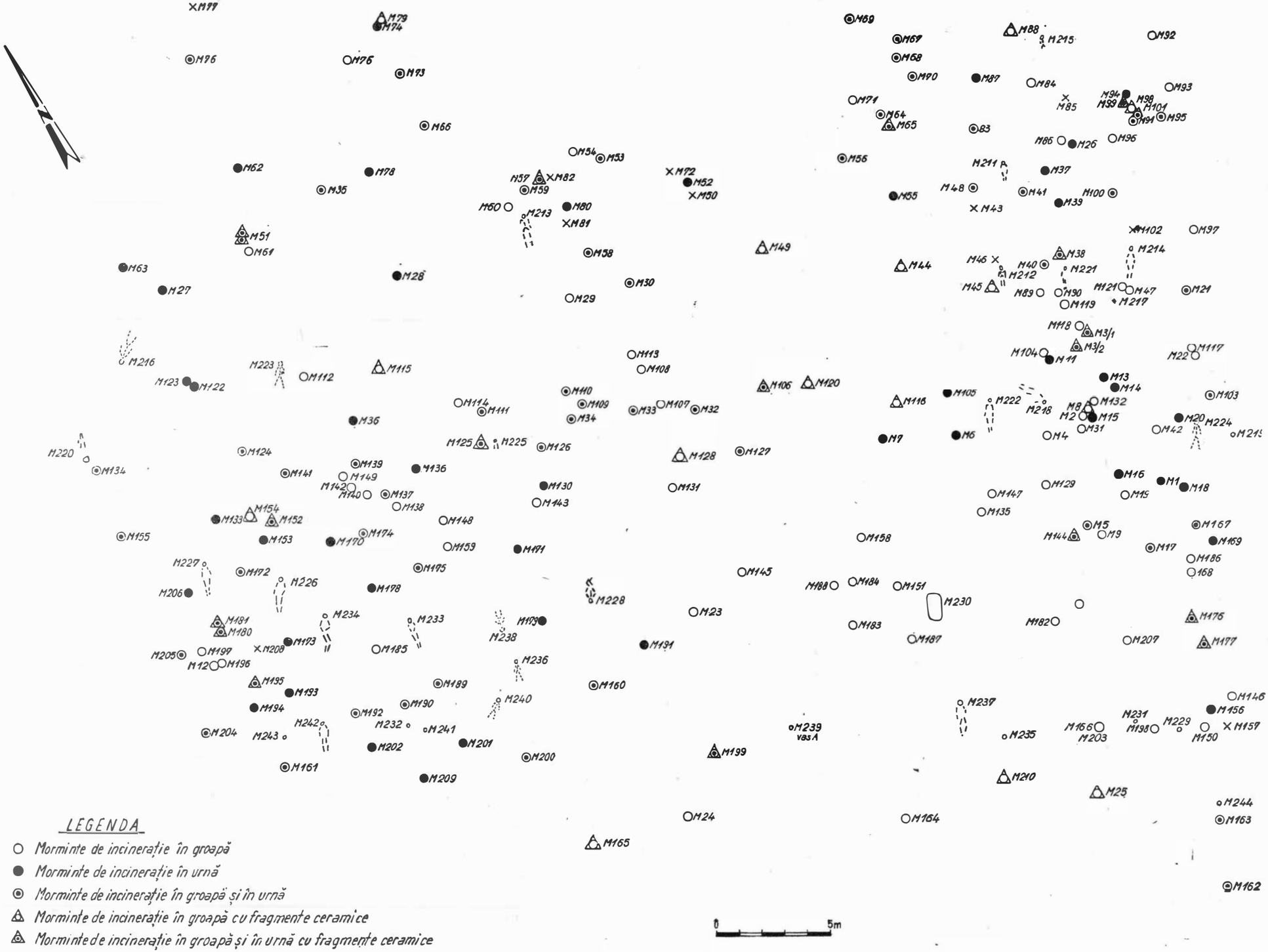

Fig. 39 — Planul general al mormintelor de incinerație și de inhumație.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

La Sărata-Monteoru este un cimitir de aprox. 1 600 de morminte numai de incinerație, în care predomină cele în groapă ; el aparține culturii Ipotești-Cîndești, în care cele două componente, romanică și slavă, sînt bine individualizate. Ritualurile folosite în cimitirul nr. 2 de la Bratei, ne referim numai la mormintele de incinerație, își găsesc bune analogii la Sărata-Monteoru. De asemenea variantele care se pot stabili în legătură cu prezența cantitativă a oaselor calcinate, a cenușei, a cărbunelui, a pămîntului ars etc., își găsesc și ele elemente bune de comparație în cimitirul Ipotești-Cîndești de la Sărata-Monteoru, acesta reprezentînd o etapă anterioară celui de la Bratei, care formează obiectul prezentării de față.

★

Cimitirul nr. 2 prezentat în această lucrare cuprinde toate observațiile pe care le-am înregistrat cu prilejul săpăturilor și care privesc în întregime numai conținutul lor intern, legat de riturile, de ritualurile și de toate practicile funerare ale acelei vremi. Nu avem nici un indiciu despre aspectul exterior, nici al cimitirului și nici al vreunui mormînt. Singur faptul că mormintele nu se deranjează între ele cu excepția cîtorva cazuri, ne face dovada că existau anume semne pentru a le demarca unele de celelalte.

Ca și așezările, cimitirele sînt și ele folosite perioade mai lungi, ocupînd locuri apropiate de primele. Așezarea de la Bratei ocupă între secolele IV—VIII două locuri pe aceeași terasă, despărțite de aproximativ 400 m. Cimitirul cel mai vechi, din secolele IV—V, nr. 1, a fost situat la 1 km spre vest de așezare ; un grup numeros de morminte databil între secolele IV—VII, cimitirul nr. 4, ocupă chiar aria așezării [30] ; cimitirul nr. 2 care aparține perioadei de sfîrșit a locuirii (secolele VII—VIII), ocupa un loc opus, la aproximativ 1 km spre est de așezare.

Cimitirul nr. 2 este biritual, predominînd însă incinerația. Deși cele două rituri de înmormîntare sînt bine distincte, totuși amîndouă sînt legate de ultimul și principalul act, anume înhumarea cadavrului sau a incineratului. Sînt și alte practici, pe care le-am putea adăuga celor două rituri, după care cadavrele nu se îngroapă și nici nu se ard ; expuse pe terase sau anume locuri pînă la pierderea totală a părților moi ale corpului ; depuse în saci sau învelite în pînze și depuse pe înălțimi, pe stînci, într-un fel de colibe special amenajate etc. Folosirea sarcofagelor, îngropate sau depuse la suprafața pămîntului și în încăperi special amenajate, în cripte (cadavrul ca și urna) ; cadavrul depus în anume încăperi destinate pentru înmormîntare, indiferent dacă era depus în sicriu de lemn, învelit într-o pînză sau într-o stofă. Acesta din urmă este cazul descoperirilor de la Murfatlar-Basarabi. Multe din ritualurile menționate sînt practicate și de creștini, chiar și de ordine călugărești. Nu ne vom opri asupra lor, deoarece nu se întîlnesc printre practicile folosite în cimitirul nr. 2 ; le-am menționat doar cu scopul de a atrage

[30] Ion Nestor și Eugenia Zaharia, *Raport preliminar privind săpăturile arheologice de la Bratei, j. Sibiu (1959—1972)*, Materiale, X, 1973, p. 194—196.

https://biblioteca-digitala.ro

atenția că și riturile și ritualurile sînt mult mai numeroase și că pot exista în cadrul aceleiași societăți și chiar a aceleiași ideologii religioase, deoarece nu aceasta este singura care determină în mod absolut numeroasele practici funerare. Unele sînt practici foarte vechi, păstrate și aplicate în anume condiții. Un exemplu în acest sens îl constituie prezența unui rit folosit foarte puțin față de celălalt care domină. Ritul folosit excepțional este aplicat cazurilor excepționale, de exemplu la copii, a căror moarte este considerată nefirească, excepțională.

Mormintele de incinerație din cimitirul nr. 2 de la Bratei, aparțin unor indivizi de toate vîrstele, începînd cu maturi și terminînd cu copii mici. Clasificarea din acest punct de vedere a tuturor mormintelor, pentru a obține o statistică, urmează a fi făcută de specialiști [31].

Din punct de vedere al ritualului incinerației, toate mormintele aparțin categoriei *ustrinum* cu *sepulcrum*, sau rug cu mormînt, aceasta însemnează mormînt de incinerație al cărui rug sau loc de ardere este deosebit de cel al mormîntului. Celălalt ritual, în care arderea și mormîntul sînt pe același loc, numit *bustum*, se întîlnește extrem de rar; la Bratei, nu s-a folosit deloc, nici în cimitirul nr. 1 și nici în cimitirul nr. 2. De aceea ritualul de incinerație folosit la Bratei implică existența cu siguranță și a unui rug, de care se leagă, credem, o dîră cărbunoasă situată într-o ușoară albiere în pămîntul castaniu, care urmează un drum aprox. SV—NE. Deocamdată nu-i putem găsi altă explicație decît ca provenită din rug, purtată în mod intenționat, adică legată de o practică, sau scursă și adunată acolo de șiroirea apelor și de vînt, într-un ușor făgaș, poate vechea potecă a cimitirului. În cazul că această dîră pornea de la rug, însemnează că acesta era situat undeva spre sud-vest. Deoarece această dîră cărbunoasă nu depășea linia mormintelor dinspre sud-est a cimitirului, nu am putut-o urmări mai departe. Dacă era același rug pentru toate incinerările sau deosebit, pentru fiecare, nu avem nici un fel de indiciu.

Pentru a se putea urmări elementele din care se compune un mormînt și felul în care acesta se alcătuiește, considrăm potrivit a da o scurtă descriere a unei asemenea ceremonii la romani.

Cadavrul așezat pe o năsălie *(lectus)* era depus pe rug, îmbrăcat cu hainele și podoabele sale, cu hrană și alte obiecte la care ținuse în viață. I se deschideau și apoi i se închideau ochii pentru a vedea cerul; rudele și prietenii îl sărutau în semn de rămas bun, după care cineva din familie aprindea focul. Cei care asistau aruncau acolo flori și parfumuri. După ce totul se consuma în foc, se stropea cu apă, cu scopul de a-l stinge. Oasele erau spălate cu lapte și vin, apoi depuse în urnă. Această ultimă operație nu se făcea imediat [32].

Elementul principal al mormintelor de incinerație sînt considerate de obicei a fi oasele calcinate; ele însă nu alcătuiesc chiar întotdeauna elementul principal al unui mormînt, nici din punct de vedere cantitativ

[31] Oasele sînt determinate de prof. Olga Neorasov.

[32] Darenberg et Saglio, *Dictionnaire des antiquités*. II. 2. *Funus*, p. 1367 și urm.

https://biblioteca-digitala.ro

și nici măcar din punct de vedere al prezenței lor. Acesta este cazul cimitirului nr. 1, de la Bratei care aparține populației daco-romane din secolele IV—V și a foarte numeroaselor morminte din cimitirul de la Sărata-Monteoru care aparține populației autohtone și slave din secolul VI—VII. Lipsa totală a oaselor incinerate sau prezența doar a cîtorva aschii în unele gropi la Sărata-Monteoru constituie și una din deosebirile față de cimitirul nr. 2 de la Bratei, unde acestea constituie chiar elementul principal cantitativ în cele mai multe cazuri.

Mormintele de incinerație cuprind două elemente : resturile propriu-zise ale individului, care sînt oasele calcinate și resturile din rug. La amîndouă aceste componente se pot adăuga lucruri din inventarul funerar sau ofrande. Mormintele de incinerație în urnă sau în gropi-pungi conțin numai oasele individului, alese și spălate. Oasele incinerate din aceste gropi-pungi au fost cu siguranță adunate într-un săculeț de pînză sau piele. În unele cazuri, acestea singure constituie mormîntul ; în alte cazuri această pungă cu oase are și groapă care conține resturile din rug, săculețul cu oase fiind pus sau în această groapă, sau într-o alta adîncită special. În aceeași situație sînt și urnele ; ele alcătuiesc singure mormîntul sau sînt asociate cu groapa resturilor din rug ; urna era depusă în această groapă sau în una special amenajată. Reiese astfel o foarte mare legătură între mormintele de incinerație în urnă și în groapă-pungă și în cazul cînd acestea singure alcătuiesc mormîntul și în cazul cînd sînt incluse în groapa cu resturile din rug. Nu se întîlnește nici o dată situația inversă, adică resturi mai consistente din rug să fie incluse în punga sau în urna cu oase.

Există și un al treilea fel de mormînt, în care resturile incineratului sînt depuse împreună, amestecate cu resturi din rug în aceeași groapă ; în unele din aceste cazuri oasele calcinate sînt depuse răspîndit sau sînt adunate, în grămezi.

În toate cazurile, oasele calcinate sînt doar o parte din întregul schelet, din care nu lipsesc însă fragmente din cap și din oase lungi ; oase se adunau din toate părțile scheletului, dar nu total. Era acesta un ritual, sau era rezultatul faptului că o bună parte a oaselor calcinate erau căzute și amestecate cu resturile din rug, de unde desigur nu cu ușurință puteau fi separate ? Oricum sînt destul de numeroase cazurile în care resturile rugului — care conțin în mod firesc și oase calcinate în cantități variabile — rămîneau în afara mormîntului. Nu se poate considera că nu aveau loc pentru toate, deoarece urnele sînt pline numai pînă la umăr cu oase calcinate.

Cele mai multe dintre variantele pe care le prezintă mormintele de incinerație se leagă tocmai de prezența resturilor din rug. Prin aceste elemente cimitirul nr. 2 de la Bratei este foarte înrudit cu cel de la Sărata-Monteoru. Cărbunele, ca și cenușa, reprezintă resturi din rug. Prezența lor în mormînt este deci firească, cu atît mai mult cu cît conțin și resturi din oasele calcinate. Ceea ce rămîne neclar este faptul că uneori aceste resturi lipsesc și că ele se prezintă în cantități foarte variate, de la mormînt la mormînt.

Un alt element caracteristic mormintelor de la Bratei, ca și celor de la Sărata-Monteoru, este prezența în numeroase cazuri a fragmentelor de vase sau a vasului mic-ofrandă. Obiceiul este foarte vechi, și a

https://biblioteca-digitala.ro

fost practicat și de romani. Se întîlnește și în cimitirul nr. 1 de la Bratei. Este probabil ca acesta să fie vasul din care au băut cei care asistau la ceremonie și-l spărgeau în rug sau i se dădea mortului ca ofrandă cu băutură. În cazul acestui ritual este de subliniat faptul că vasul era spart ritual și ars fragmentar, deci provenea dintr-o practică care se făcea înainte de incinerare ; dar în mormînt nu erau depuse toate fragmentele (în afara singurului caz — m. 144 — în care un vas mic a fost pus pe fundul gropii ; acesta nu fusese ars secundar) ; și că acestea lipsesc fără nici o excepție, din mormintele — urne sau pungi de oase, compuse numai din resturile cadavrului.

*

Cimitirul nr. 2 de la Bratei se plasează cronologic în secolele VII—VIII și a aparținut populației românești de după perioada de asimilare a slavilor ; pe plan arheologic se integrează în etapa timpurie, de constituire, a culturii Dridu. Atît populația de aici, cît și civilizația ei sînt o dezvoltare a populației romanice și a culturii sale materiale din etapa anterioară, individualizată sub numele de Ipotești-Cîndești. Numeroase descoperiri de tipare de cruci, de filacterii, de vase cu cruci și chiar cu inscripții dovedesc fără putință de îndoială că populația locală a culturii Ipotești-Cîndești era creștină. Același caracter este atestat și pentru populația românească a culturii Dridu din etapa sa timpurie, prin orientarea creștină a mormintelor de înhumație (de la Izvoru, de la Obîrșia ca și de la Bratei) și prin crucile și medalioanele cu cruci găsite în așezările și mormintele culturii Dridu.

În cimitirul nr. 2 de la Bratei, ni s-au păstrat două elemente creștine : orientarea mormintelor de înhumație și crucea ștampilă de pe fundul urnei m. 109 (fig. 26,7). Aceeași orientare se găsește și în grupul mormintelor de înhumație din secolele VIII de la Izvorul-Giurgiu [33], ca și în acela de la Obîrșia [34] din Oltenia ; la două din mormintele de la Obîrșia s-au găsit o cruce și un medalion cu cruce, purtate la gît.

Cimitirele menționate aici, ca și celelalte din aria culturii Dridu, sînt birituale, deși proporția numerică a mormintelor de înhumație variază de la cimitir la cimitir, cele de incinerație fiind mai numeroase.

Pentru mulți cercetători prezența mormintelor de incinerație constituie o piedică pentru a considera aceste cimitire unitare și creștine și a le atribui românilor. Lucrurile sînt însă așa cum ne spun datele arheologice ; cele două rituri se practicau de aceeași comunitate, tendința de a le separa se datorește ignorării a numeroase lucruri legate de religia creștină. A nu judeca istoric faptele, ar însemna să nu putem așeza și interpreta descoperirile arheologice în dezvoltarea lor, prin cauzele care le-au determinat și prin consecințele pe care le-au avut. Dispunem de numeroase exemple, și pe teritoriul țării noastre și în afara lui, în care cele două rituri să fi fost practicate de aceeași comunitate. Pentru înțelegerea acestei probleme în țara noastră trebuie avut în vedere că atît romanii cît și dacii își incinerau morții : Deși cunoaștem foarte puține

[33] Bucur Mitrea, *op. cit.* ; idem, *O importantă descoperire arheologică la Izvorul Giurgiu. Continuitate românească în Cîmpia Dunării*, în Magazin istoric, X, 3, 1976, p. 42—43.

[34] Oct. Toropu și Onoriu Stoica, *La nécropole préféodale d'Obîrșia-Olt (Note préliminaire)*. Dacia, N. S., XVI, 1972, p. 163 urm.

https://biblioteca-digitala.ro

descoperiri referitoare la practicile funerare la geto-daci în perioada cuceririi romane, știm că incinerația s-a practicat atît la geto-daci, cît și la carpi. Romanii cucerind Dacia n-au făcut decît să-și impună ritul lor preferat, care era tot incinerația, adăugînd alte practici și ritualuri. Un bun exemplu în acest sens îl constituie cimitirul daco-roman (nr. 1) de la Bratei în care mormintele de incinerație aparțin, prin ritualurile folosite, unele tradiției dacice, altele celei romane, ultima categorie fiind mult mai numeroasă decît prima [35]. Daco-romanii au moștenit astfel, atît de la geto-daci, cît și de la romani, același rit de înmormîntare.

În Imperiul roman în primele 2—3 veacuri, creștinii au folosit incinerația. Răspîndirea din ce în ce mai mare a înhumației s-ar putea lega de răspîndirea creștinismului abia din secolele III—IV. Cu toată organizarea bisericii creștine în secolul al IV-lea și apoi în secolul al VI-lea, în anume regiuni și în Dacia, se continuă folosirea incinerației pînă tîrziu spre secolele VIII—IX, cînd începe să dispară. Ritul incinerării fiind foarte vechi în aceste regiuni și nefiind interzis de biserică, a fost firesc să dăinuie multe vreme. Biserica nu l-a oprit, pentru că nu contrazicea nici una din dogmele religiei creștine [36].

Cîteva descoperiri ne dovedesc că ritul incinerației era practicat intens pînă tîrziu în secolele IX—X. În cimitirul nr. 1 de la Bratei, din secolele IV—V, există un mormînt de incinerație cu groapa arsă în formă de cruce. Asemenea morminte sînt cunoscute în perioada paleo-creștină. La Sărata Monteoru, într-un mormînt cu groapă, plină de resturi din rug, s-a găsit un filacteriu de sticlă ținut într-o cutioară de tablă de argint cu 2 tortițe pentru atîrnat la gît; mormîntul a aparținut unui romanic creștin din secolul al VII-lea, slavii nefiind încă creștinați la acea dată.

În cimitirul biritual de la Preaslav, într-o urnă, s-a găsit o cruce-engolpion, mormîntul este datat în secolul al IX-lea [37].

Există și text de liturghie care pomenește pe cei care odihnesc în oale de lut [38]. Pentru populația romanică a Daciei problema creștinismului se pune foarte de timpuriu; religia creștină a pătruns odată cu armata și coloniștii romani; aceștia au format baza dezvoltării noii religii. De aceea, pentru populația daco-romană și românească nu se cunoaște „actul de botez", ca rezultat al unei misiuni, așa cum se cunoaște pătrunderea creștinismului la celelalte popoare. Pentru aceste motive considerăm că populația romanică de la nordul Dunării, în perioada secolelor VII—VIII era creștină, sau în cea mai mare parte creștină, iar ritul incinerației, practicat atît de intens, nu poate fi despărțit de această populație.

Dacă creștinismul ar fi exclus incinerația, ar fi însemnat că odată cu creștinarea din secolul al IX-lea, la bulgari să nu mai existe morminte de incinerație; or, acest rit continuă a fi practicat, dovedind că noua lor religie nu a înlăturat imediat acest rit.

[35] Ligia Bârzu, *op. cit.*, p. 15 urm.

[36] Incinerația a fost interzisă prima dată prin Sinodul de la Paderborn din 785, a doua interdicție a practicării incinerației s-a dat în 1886.

[37] Totev Toțiu, *Proucivanie v grobiștata na Preslav prez 1963 i 1964* g., Izvestia na narodnja muzej Șumen, V, 1972, p. 41—58.

[38] Informații prof. I. D. Ștefănescu.

https://biblioteca-digitala.ro

Locul cimitirului din secolele VII—VIII de la Bratei în istoria și arheologia perioadei de formare a poporului român

Cercetarea și prezentarea în lucrarea de față a cimitirului nr. 2 de la Bratei constituie o contribuție la cunoașterea arheologiei și istoriei românilor în secolele VII—VIII ; ca etapă din dezvoltarea poporului român ea a însemnat, în principal, consumarea procesului de asimilare a slavilor. Chiar dacă acest proces a întîrziat în unele părți, sau a fost reactualizat prin pătrunderea unor grupe noi de slavi (cum sînt grupele vestice identificate la Nușfalău și Someșeni în Transilvania), nimic n-a mai putut schimba dezvoltarea românilor ca popor latin. Situația arheologică arată că formarea poporului român, ca proces etnic, lingvistic și cultural, chiar dacă nu era încheiată în secolele VII—VIII în toate regiunile, era totuși hotărît în favoarea elementului romanic ; acest lucru este dovedit de caracterul daco-roman al culturii materiale din această vreme și de rezultatul istoric final, dezvoltarea românilor consolidați ca popor romanic în secolele IX—XI.

Românii s-au format prin romanizarea geto-dacilor, a moesilor și a carpilor în regiunea extra și intracarpatică și a Dunării pînă la Balcani, adică în spațiul de locuire a acestor triburi tracice. Pe plan istoric european, romanizarea geto-dacilor, a moesilor și a carpilor a însemnat integrarea acestora în marea sinteză etnică, lingvistică și culturală romană, care a avut loc între sfîrșitul mileniului întîi î.e.n. și în mileniul întîi al e.n., punîndu-se baza popoarelor, a culturii și a statelor neolatine ale Europei. A fost prima sinteză etnică, lingvistică și culturală petrecută în spațiul Europei, realizată prin cucerirea și colonizarea organizată a romanilor, ridicînd populația provinciilor la cel mai înaintat stadiu de dezvoltare social-politică a acelei vremi. Civilizația, cu toate implicațiile sale care privesc organizarea social-politică și economică, tehnica, știința, arta și literatura, a pătruns și s-a răspîndit ca fenomen de masă în toate provinciile imperiului.

În compoziția etnică și lingvistică a românilor au intrat tîrziu, în secolele VI—VII, și elemente slave ; acestea au dat doar o coloratură caracteristică, fără să schimbe caracterul daco-roman al formării lor primare.

Formarea poporului român a fost un proces comun, petrecut în toată aria romanizării.

Provinciile romane au constituit o unitate datorită limbii, culturii și organizării de stat a imperiului ; dezvoltarea lor, însă, s-a făcut deosebit, datorită în principal fondului de populație locală deosebit, asupra căruia s-a petrecut romanizarea. Aceste deosebiri au dus firesc la

https://biblioteca-digitala.ro

formarea popoarelor romanice și a statelor medievale în teritoriul fostului imperiu roman. Acest proces de formare a popoarelor și a statelor medievale a fost tulburat, îngreuiat sau întîrziat de popoarele în migrație ; ele au adăugat o coloratură, accentuînd deosebirile de la o „provincie" la alta, fără, însă, să schimbe caracterul fundamental etnic, lingvistic și cultural al diferitelor grupe romanice. Astfel a fost cazul francilor în dezvoltarea galo-romanilor și a slavilor în raport cu daco-romanii.

Popoarele în migrație care au cutreierat Europa în mileniul întîi, avînd țintă orașele bogate ale imperiului — de unde și presiunea lor continuă la Dunăre, spre Constantinopol și în apus spre Roma — au rămas în istoria și în spațiul Europei, în măsura în care s-au europenizat, prin sedentarizare și creștinare, intrînd fie în componența popoarelor romanice, fie constituindu-se separat, ca popor și stat, în forme de organizare dezvoltate după statul roman.

În această concepție istorică interpretăm izvoarele arheologice care privesc perioada de formare a poporului român și a statelor medievale românești.

★

După pătrunderea romanilor în Dobrogea și la Dunăre, centrul politic al geto-dacilor se stabilește în regiunea intracarpatică, în munții Orăștiei. Această ultimă perioadă din istoria politică a tracilor nordici va fi dominată de daci ; numele lor a fost extins asupra teritoriului și a populației care a constituit baza etnică și teritorială a romanizării.

★

În fața desfășurării istorice a mileniului întîi, apăsată și determinată în parte de migrația popoarelor, cucerirea romană trebuie considerată actul principal în procesul de formare al poporului român ; organizarea provinciei Dacia a însemnat integrarea geto-dacilor în lumea civilizată de atunci, iar procesul etnic, lingvistic și cultural care i-a urmat, a însemnat păstrarea și consolidarea numai a acelei părți de populație și din teritoriu care a fost romanizată.

Prin legăturile de ordin politic și militar, economic și cultural pe care geto-dacii de la răsărit și de la sud de Carpați le-au avut cu romanii, începînd odată cu prezența lor în Balcani și la Dunăre, pătrund numeroase elemente de cultură și civilizație romană, acestea constituind preliminariile romanizării, atît pentru populația din viitoarele provincii, cît și pentru cea care va rămîne în afara granițelor provinciei.

În Muntenia romanii au construit numeroase castre — la Băneasa, Tîrgșor, Drajna, Pietroasa — care dovedesc prezența efectivă a trupelor romane și supravegherea întregei regiuni. De altfel, dacă geții din regiunea Munteniei, rămasă ca o insulă între cele două Dacii și cele două Moesii, n-ar fi fost cu totul alăturați Romei, ar fi fost de bună seamă cuceriți.

Formarea poporului român a fost un rezultat direct al cuceririi romane și al romanizării, proces desfășurat de-a lungul a două etape ; prima etapă corespunde formării provinciei Dacia și integrării

https://biblioteca-digitala.ro

acesteia în imperiu (106—271); în această primă perioadă, romanizarea s-a petrecut în cadrul organizării urbane și rurale a provinciei.

În 271, conform unui plan politic și strategic, romanii își retrag în ordine armata, aparatul administrativ, economic și cultural în imperiu, fixîndu-și granița pe Dunăre. Din acest moment în Dacia încetează viața urbană; acest fapt a avut ca rezultat încetarea activității literare istorice cu privire la regiunile și la populația autohtonă din nordul Dunării.

Dacia se ruralizează, iar populația se va organiza în obști teritoriale, rămînînd în afara cîmpului de preocupare a vieții politice a imperiului.

Izvoarele arheologice care înlocuiesc pe cele literare, în chip atît de complet și de necesar, ne descoperă dovezile existenței unei populații daco-romane în strînse relații cu imperiul.

După retragerea romană, începe a doua perioadă a romanizării, procesul extinzîndu-se asupra populației și a teritoriilor din afara provinciei. Carpii și alte grupe dacice pătrund în fosta provincie, amestecîndu-se cu țărănimea daco-romană, lărgind astfel, ca populație și teritoriu, baza de formare a poporului român. Această a doua etapă a romanizării s-a extins pînă spre secolele V—VI. Centrul romanizării rămîne la Dunăre, în strînsă legătură cu imperiul. Păstrarea cetăților și a capetelor de pod pentru stăpînirea și posibilitatea de supraveghere asupra regiunilor de pe malul stîng al Dunării a avut ca rezultat nu numai păstrarea, dar și întărirea romanității nord-dunărene.

Dezvoltarea istorică care a dus la formarea poporului român, a culturii și a civilizației sale, a fost efectul romanizării; a fost dezvoltarea ultimă la care s-ar fi ajuns oricum, fără legătură cu popoarele migratoare, de transformare lingvistică, culturală și etnică a elementului local cucerit și romanizat. Formarea poporului român și apoi a statelor românești este un proces comun întregii arii de romanizare, care trebuie înțeles ca etapă finală a evoluției social-economice și politice petrecută în interiorul și în cadrul fiecărui grup de populație romanizată.

★

Istoria dezvoltării poporului român în mileniul întîi, raportată izvoarelor arheologice, se desfășoară de-a lungul a trei etape denumite, după locul principalelor cercetări, Bratei (secolele IV—VI), Ipotești-Cîndești (secolele VI—VII) și Dridu (secolele VIII—XI)[39]. Cele trei etape menționate mai sus se situează cronologic și cultural în continuarea primei etape a romanizării. Continuitatea populației daco-romane și extinderea în timp și spațiu a procesului de romanizare, petrecut între secolele IV—VI, este ilustrat de răspîndirea în tot cuprinsul Daciei antice a culturii Bratei, de caracter dominant roman; aceasta acoperă spațiul fostei provincii Dacia și al regiunilor de la răsărit și sud de Carpați, integrîndu-se în aria culturii romane provinciale tîrzii a imperiului roman de răsărit. Cultura Bratei trebuie înțeleasă ca mani-

[39] Eugenia Zaharia, *Données sur l'archéologie des IVe—XIe siècles sur le territoire de la Roumanie*, Dacia, N. S., XV, 1971, p. 269 și urm.

https://biblioteca-digitala.ro

festare a vieții rurale, corespunzătoare cu cea dezvoltată în imperiu, în aceeași perioadă.

A doua etapă din dezvoltarea poporului român individualizată arheologic este cultura Ipotești-Cîndești ; ea aparține secolelor VI—VII. S-a dezvoltat din cultura daco-romană Bratei, la care s-au adăugat elementele de cultură materială slavă. Istoric, această perioadă este caracterizată de pătrunderea triburilor slave în regiunile noastre. Ceramica slavă arhaică și apoi evoluată este atestată în toate complexele de locuire daco-romană. În ceramica locală se petrece o schimbare în principal de ordin tehnic ; produsele de atelier lucrate la roata rapidă devin mult mai rare decît în perioada anterioară ; în schimb, se dezvoltă foarte mult ceramica lucrată cu mîna, de tradiție dacică. Păstrarea acestor elemente în rîndurile populației daco-romane dovedește încă activ elementul dacic, populația fiind poate în unele regiuni, încă bilingvă.

Olăria de origine romană a culturii Ipotești-Cîndești, prin tehnică, forme și decor, își păstrează și în această etapă caracterul de variantă provincială rurală a ceramicii romane-bizantine din secolele VI—VII. Cele două componente ale culturii Ipotești-Cîndești, romanică și slavă, se găsesc împreună, dovedind conviețuirea celor două elemente. Din această situație au rezultat numeroase împrumuturi. În ceea ce privește pe slavi, se constată arheologic folosirea treptată, spre sfîrșitul secolului al VII-lea, a roții încete și dezvoltarea ceramicii slave evoluate, care manifestă clar în tehnică, forme și decor împrumuturi de la populația locală.

Pentru perioada secolelor VI—VII populația romanică de la nordul ca și de la sudul Dunării este atestată și de cîteva izvoare literare. Într-un text din Pseudo-Maurikios [40] sînt menționați transfugi romani, de la nordul la sudul Dunării, pe care armatele imperiului îi foloseau drept călăuze în expedițiile lor de la nordul Dunării. Alți doi istorici, Theophylact [41] și Theophanes Confessor [42], menționează într-o relatare despre atacurile avarilor în imperiu cuvintele „torna, torna fratre!". Aceste cuvinte sînt considerate ca cea mai veche dovadă de limbă romanică, valabilă ca etapă de dezvoltare pentru întreaga romanitate răsăriteană.

În număr considerabil slavii trec în imperiu la 602, degajînd în acest fel Dacia și ușurînd procesul de consolidare al poporului român la nordul Dunării.

Spre sfîrșitul secolului al VII-lea și începutul secolului al VIII-lea, evoluția culturii materiale vădește transformări care au însemnat pierderea treptată a elementelor slave și dezvoltarea celor romanice ; acest proces constatat arheologic corespunde formării poporului român. Din componenta daco-romană a culturii Ipotești-Cîndești se constituie o altă cultură materială ; dezvoltarea acesteia a fost unitară pe tot spațiul unde populația românească este atestată de pe la mijlocul secolului

[40] *Fontes historiae dacoromanae*, II, București, 1970, p. 561, 30, 31—32.
[41] *Ibidem*, p. 539, II, 15, 25—30.
[42] *Ibidem*, p. 605, 10—20.

https://biblioteca-digitala.ro

al IX-lea prin denumirea țării locuite de ei : „Țara Balak" (Moise din Chorene) [43].

Această a treia etapă din dezvoltarea culturii materiale, numită Dridu, este formată din componenta daco-romană a culturii Ipotești-Cîndești ; se caracterizează prin aspectul său unitar în toată aria sa de răspîndire ; ea documentează pe plan arheologic procesul de asimilare a slavilor și de afirmare a românilor ca popor de cultură și civilizație romanică.

Acestei perioade îi aparține cimitirul nr. 2 de la Bratei. Procesul de formare și de unificare a culturii Dridu prezintă în unele regiuni aspecte de întîrziere ; acestea dispar însă treptat, în cursul secolului al IX-lea.

*

Cultura Dridu durează pînă la sfîrșitul secolului al XI-lea, dezvoltarea ei maximă, ca răspîndire și evoluție internă, situîndu-se în secolele X—XI. Această ultimă etapă a culturii Dridu corespunde cu restaurarea autorității imperiului la Dunăre, în timpul domniei împăraților Ioan Tzemisces și Vasile al II-lea. În condițiile noi politice din secolele X—XI, de la Dunărea de Jos, determinate de restaurarea puterii imperiului, în care procesul de reurbanizare a fost fundamental, românii reapar treptat în izvoarele istorice bizantine ; acestea consemnează încă din momentul victoriei de la Durostorum, din 971, existența unor formațiuni politice locale în stînga Dunării, ai căror șefi aduc omagiu împăratului și cer iertare pentru că pactizaseră cu barbarii. Pentru aceeași perioadă sînt consemnați și românii în Transilvania și Banat în cronica Notarului Anonim. În această vreme, imperiul se reorganizează la Dunărea de Jos, creînd temele Paristrion și Bulgaria. În cadrul aceleiași reorganizări a avut loc și reurbanizarea acestor regiuni, începînd de la 971. Este important faptul, și demn de subliniat, că aceeași cultură Dridu va constitui și aspectul urban al culturii materiale a acestei perioade. Ea va participa din plin la formarea civilizației și a culturii secolelor XII—XIV, care aparține statului medieval românesc și care va prezenta același caracter unitar, provincial-bizantin, la nordul ca și la sudul Dunării.

Această nouă dezvoltare, care a dus la formarea culturii și civilizației românilor în secolele XII—XIV, își are începutul într-un nou curent cultural venit din imperiu, în cadrul procesului de renaștere bizantină care, începînd din secolul al XI-lea pătrunde mai întîi în mediul urban al culturii Dridu, răspîndindu-se treptat din secolele XII—XIII și în mediul rural și de cetăți al regiunilor noastre. Pe plan arheologic, acest nou curent se manifestă prin reapariția oalei cu toartă (prezentă în cultura Ipotești-Cîndești ; ea lipsește în secolele VIII—X din mediul rural al culturii Dridu), a amforelor caracteristice secolelor XI—XIII, a urcioarelor amforă, a cănilor înalte cu picior, a străchinilor etc. Se răspîndește din nou tehnica roții rapide, ceramica smălțuită și sgrafitto. Această dezvoltare întemeiată pe fondul etnic și cultural Dridu cores-

[43] A. Decei, *Românii în veacul al IX-lea pînă în al XIII-lea în lumina izvoarelor armenești*, în *An. Inst. de Ist. Nat. din Cluj*, VII, 1936—1938.

https://biblioteca-digitala.ro

punde civilizației și culturii statului Asăneștilor și a cnezatelor românești din stînga Dunării [44].

Emanciparea politică a românilor, consemnată începînd din secolele al X-lea, se va manifesta din ce în ce mai activ ; va evolua în cadrul renașterii care a avut loc în imperiu, pentru regiunile noastre manifestîndu-se pe plan politic și cultural, prin valorificarea și dezvoltarea moștenirii romane și prin cristalizarea treptată a formațiunilor politice românești.

Dintre monumentele din această vreme, în afara cetăților, nu ni s-au păstrat decît temelii și frînturi de pictură murală. De aceea, pentru a înțelege cum s-a manifestat renașterea bizantină și în regiunile noastre trebuie reținute elemente ale dezvoltării social-economice, politice și culturale. Fenomenul se leagă în special de reurbanizarea regiunilor de la Dunărea de Jos, iar manifestarea pe plan arheologic o constituie descoperirile perioadei secolelor X—XIV. Pentru că asupra acestui aspect nu ne putem opri în lucrarea de față, al cărei material aparține secolelor VII—VIII, vom menționa doar ceramica, uneltele, podoabele etc., dintre elementele caracteristice, care s-au dezvoltat în cadrul acestui fenomen istoric. Dacă pînă în secolele VII—VIII—IX toată tradiția romană se păstrează în formele modeste ale vieții rurale, începînd de la sfîrșitul secolului al X-lea ia o deosebită dezvoltare, manifestîndu-se intens în mediul urban și repetînd în aspecte noi întreaga moștenire romană a tehnicii, a formelor, a elementelor de decor, cristalizînd astfel treptat civilizația și cultura medievală românească.

[44] Eugenia **Zaharia**, *Săpăturile de la Dridu*, București, 1967, p. 156—162 ; I. Barnea, *Noi descoperiri din epoca feudalismului timpuriu la Dinogeția-Garvăn, Jud. Tulcea (1963—1968)*, Materiale, X, 1973, p. 291.

https://biblioteca-digitala.ro

Organizarea social-economică și politică a românilor în mileniul întîi

Viața urbană a încetat în Dacia odată cu retragerea armatei și a administrației romane ; ca urmare a acestei situații a dispărut și activitatea literară ; daco-romanii au rămas însă în vatra lor veche cu conștiința apartenenței de imperiu, chiar dacă vor fi foarte rar menționați în izvoarele scrise, care consemnau în principal activitatea militară, politică și diplomatică a imperiului în raport cu popoarele în migrație. Lipsa mențiunilor privitoare la populația autohtonă se datorește acestei situații și nu faptului că n-ar fi locuit în continuare la nord de Dunăre, iar reapariția sa în istorie nu este legată de venirea românilor de undeva, ci corespunde restaurării puterii imperiului la Dunărea de Jos și reurbanizării acestor regiuni.

Două cauze în principal — conștiința apartenenței lor de imperiu și presiunea permanentă a popoarelor în migrație — au făcut ca și emanciparea politică a românilor să se petreacă tîrziu, după întreruperea legăturilor cu imperiul și instalarea turcilor în Balcani, iar mențiunile despre primele formațiuni social-politice de la Dunărea de Jos, cît și cele referitoare la populația din Transilvania, care apar în secolul al X-lea, sînt legate și de începuturile procesului de feudalizare.

Lipsa izvoarelor scrise pe de o parte și bogăția celor arheologice pe de altă parte au dus inevitabil la cercetarea mai mult a celor din urmă ; acestea fiind principalele, și pentru lungi perioade singurele izvoare ale istoriei poporului român, între secolele IV—XI ; în același timp săpătura arheologică constituie și calea nouă de cercetare prin care s-a ajuns la reconstituirea istoriei populației autohtone în perioada migrației popoarelor.

De-a lungul celor trei etape de evoluție a culturii materiale, Bratei, Ipotești-Cîndești, Dridu, care constituie documentarea arheologică a locuirii populației autohtone în mileniu întîi, așezările sînt de caracter rural, avînd și o viață economică la nivel de tîrg, cu pătrunderea și circulația unor mărfuri de atelier, fie locale fie din imperiu.

Așezările ocupă văile apelor în regiuni de dealuri ca și de cîmpie ; satele sau cătunele sînt așezate de multe ori grupate în aglomerări și neîntărite ; cele din regiunile de dealuri sînt apărate natural (Budureasca) sau înconjurate cu val de pămînt (Voinești-Tîrgoviște, Fundu Herței).

Continuitatea de locuire în aceeași vatră, de-a lungul celor trei etape documentate arheologic, bogăția lor în vite și unelte, ca și prezența a numeroase produse care fac dovada unei activități comerciale cu imperiul, toate acestea arată o viață economică organizată și prosperă cu resurse suficiente pentru a se achita și de obligațiile față de dominația respectivă și pentru rezervele de iarnă, atît pentru oameni

https://biblioteca-digitala.ro

cît și pentru animale[45]. Organizarea populației autohtone nu putea fi decît în obști teritoriale, care au avut și un important rol militar-politic. Dovada existenței unei astfel de organizații la români, în cursul primului mileniu, o face în primul rînd continua rezistență în fața tuturor atacurilor și devastărilor populațiilor migratoare; o dovedește de asemenea existența obștilor teritoriale libere după constituirea statelor feudale românești și dăinuirea unor confederații de obști teritoriale autonome de-a lungul întregului ev mediu, pînă în epoca contemporană. Istoria românilor pînă la întemeierea statelor feudale este de fapt istoria acestor obști.

★

Ca formațiune social-economică, obștea este cunoscută la toate popoarele, chiar din etapa de organizare gentilică. După structura internă și sistemul său juridic obștea este de mai multe feluri. În istoriografia secolelor XIX—XX s-au purtat numeroase discuții asupra caracterului și a rolului pe care obștea teritorială l-a avut în imperiul bizantin și în țările din răsăritul Europei.

Între secolele III—X, adică de la data retragerii romane și pînă la reurbanizarea regiunilor de la Dunărea de Jos, imperiul bizantin cunoaște un proces de criză urbană, mai accentuat începînd din secolul al VII-lea. În această vreme, în fosta provincie Dacia se revine la viața rurală organizată în obști teritoriale; *în aceste condiții, se petrece continuarea și extinderea teritorială a procesului de romanizare.* Amestecul dacilor liberi cu daco-romanii a dus treptat, datorită mai multor factori, la uniformizarea caracterului etnico-lingvistic și cultural în teritoritul carpato-dunărean.

Asupra obștilor teritoriale românești, ca formațiuni social-economice cu caracter și militar-politic, sigur anterioare formării statelor feudale românești, s-au oprit toți marii noștri istorici. Importanța istorică a obștei a fost bine reținută atît în istoriografia noastră, cît și de aceea privitoare la Imperiul roman de răsărit, fără însă să se fi putut observa corect caracterul său și al problemei de care ea se leagă. Faptul care a încurcat mai mult a fost ideea originii slave a obștei, atît în imperiu propriu-zis, cît și în fostele sale teritorii de la Dunărea de Jos, unde economia rurală a dominat tot mileniul întîi. Abia studiile făcute după cel de-al doilea război mondial au lămurit problema în ceea ce era mai important, adică originile și structura juridică a obștii teritoriale în imperiu, numită în literatura de specialitate comuna rurală bizantină[46]. Aceste studii au deschis un drum nou cercetărilor care privesc obștea tertorială, luminînd cu adevărat înțelegerea asupra vieții rurale și a istoriei populației locale din imperiu, ca și din fostele sale

[45] Cercetările făcute de prof. O. Necrasov și colaboratorii asupra oaselor de animale, descoperite la Bratei, la Dridu și în alte așezări din mileniul I dovedesc existența a numeroși indivizi vîrstnici, ceea ce înseamnă că există posibilitatea de hrană și adăpost pentru vite pe timp de iarnă.

[46] G. Ostrogorskij, *La commune rurale byzantine*, Byzantion, XXXIII, 1, 1962. p. 139 urm; idem, *Histoire de l'État byzantin*, Paris, p. 164—166; G. Rouillard, *La vie rurale dans l'Empire byzantin*, Paris, 1953.

https://biblioteca-digitala.ro

provincii, în condițiile migrației popoarelor. Regiunile noastre au cunoscut același sistem de organizare. Cercetările care privesc această problemă în țara noastră nu au considerat pînă acuma rezultatele obținute de istoriografia care privește imperiul roman de răsărit. Vom încerca să o facem pentru prima dată în lucrarea de față.

Pentru a înțelege stadiul acestei probleme în istoriografia noastră vom menționa doar din rezultatele cercetărilor prof. P. P. Panaitescu [47]; el înțelegea organizarea obștilor la români prin pătrunderea unor obști gentilice slave, cu conducere militară, în teritoriul daco-roman și rapida lor transformare în obști teritoriale. Fără a putea explica cum s-a petrecut acest proces, el menționează ca o consecință a celor expuse mai sus dezvoltarea obștilor daco-romane și formarea asociațiilor de obști în perioada care precede formarea statelor feudale românești. Din acest moment învățatul român vedea și începutul procesului de asimilare treptată a noilor veniți de către băștinașii romanici. În lumina aceleiași înțelegeri asupra problemei noastre, P. P. Panaitescu considera că venirea slavilor la nordul Dunării și în imperiu a dus la destrămarea obștilor gentilice și la întărirea celor teritoriale [48]. Deși se cunoaște foarte bine structura obștii vechi românești, caracterizată de aceleași trăsături ca cea bizantină (existența proprietății private, practicarea dreptului de protimisis, solidaritatea fiscală — epibole —, folosirea în acte a cuvîntului horane (χοράνε) pentru țăranii liberi, ca și majoritatea termenilor referitori la obște care sînt de origine geto-dacă și romană), istoriografia noastră n-a pătruns exact nici originea obștii românești și nici raportul ei cu obștea slavă. Din aceleași cauze nu s-a putut înțelege nici importanța sau rolul său istoric și nici dăinuirea obștei libere ca fenomen de masă pînă în secolul al XVIII-lea.

★

Cunoașterea comunei rurale în imperiu s-a făcut prin cercetarea unui bogat material documentar, în principal a Legii agrare (din secolele VII—VIII), a Tratatului fiscal (de la începutul secolului al X-lea) și a Cadastrului din Teba [49] (din a doua jumătate a secolului al XI-lea). Comuna rurală, cu funcție în principal fiscală, a dominat economic și social în imperiu între secolele VII—X. Asemănarea pînă la identitate a structurii sale juridice cu obștea veche românească ne obligă o dată mai mult a integra și a lega organizarea regiunilor de la Dunărea de Jos de istoria și de organizarea imperiului fără de care nu puteam înțelege și interpreta corect istoric datele arheologice de care dispunem asupra procesului de continuitate a populației daco-romane și de formare a poporului român.

Perioada de dominare economică și socială a comunei rurale în imperiu (dintre secolele VII—X) este tocmai etapa în care se încadrează cronologic populația căreia îi aparține cimitirul biritual de la Bratei, din secolele VII—VIII.

[47] P. P. Panaitescu, *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova*, București, 1964.

[48] *Ibidem*, p. 23.

[49] G. Ostrogorski. *La commune rurale byzantine*; N. G. Svoronos, *Recherches sur le cadastre byzantin et la fiscalité aux XIe et XIIe siècles. Le cadastre de Thèbes*, Paris, 1959.

https://biblioteca-digitala.ro

Fără cunoașterea structurii și a rolului pe care această *unitate colectivă liberă* a avut-o din punct de vedere social-economic, politic-militar și cultural nu vom putea înțelege obștea teritorială liberă de tip vechi la români și nici așa-numitul „miracol" al continuității și al rezistenței românilor în perioada migrației popoarelor. Principalul izvor pentru cunoașterea vieții rurale în imperiu este Legea agrară.

★

Comuna rurală bizantină a fost principala unitate social-economică a mediului rural din imperiu, între secolele VII—X, cu funcție în principal fiscală și economică. Fiecare membru al comunei rurale era un om liber, avînd *proprietate funciară privată și ereditară ;* alte terenuri, păduri, pășuni, ape etc. erau în proprietatea colectivă a întregii comune. Obligația lor era să plătească *integral* statului, impozitul fixat comunei. Chiar dacă numărul membrilor comunei se împuțina, prin moartea sau plecarea unora, cei rămași trebuiau să achite aceeași sumă fixată, cu dreptul de a lua și fructifica terenurile rămase fără proprietar.

Membrul unei comune rurale își păstra dreptul aupra pămîntului său (în cazul că era fugit, prizonier etc.) timp de 30 de ani. Abia după acest termen, dacă nici proprietarul și nici moștenitorii lui nu reveneau, obștea dispunea definitiv din nou de lotul de pămînt. În acest fel comuna rurală își vărsa statului direct contribuția și indiferent de modificările interne care se iveau — devastări, foc, secetă, oameni fugiți, morți sau luați prizonieri —, statul nu aducea nici o modificare cantitativă a impozitului. Totuși, ori de cîte ori asemenea cazuri, menționate mai sus, slăbeau forța economică a comunei rurale, tocmai pentru a o putea reface și întări, statul dădea scutiri pe anume perioade.

Pentru legătura cu obștea noastră teritorială veche este foarte important faptul, de aceea îl și subliniem, că această comună rurală nu depindea decît de stat (împărat), fără nici un amestec al nobilimii locale sau centrale.

Prin statutul său juridic, relațiile cu statul erau directe, iar contribuția ei era cea mai sigur și mai repede percepută. Activitatea militară și politică a imperiului a necesitat sume mari de bani, de aceea comuna rurală a fost apărată și menținută în principal de împărat, pe produsele și pe veniturile ei putîndu-se sprijini cel mai sigur. De aceea, atunci cînd era necesar, împăratul acorda scutiri ; așa a putut să o păstreze ca unitate fiscală și economică importantă, dominantă pînă spre secolul al X-lea. A doua mică proprietate privată din această vreme era cea a militarilor. Și aceștia țineau tot de împărat și aveau obligația militară ; atît proprietatea cît și serviciul militar erau ereditare.

În lupta dintre împărat și marea aristocrație, cele două mici proprietăți (comuna rurală și cea militară) au avut un rol important ; împăratul s-a sprijinit pe ele, iar marea nobilime a contribuit la ruina lor ; constituindu-se marea proprietate în dauna celei mici, ea devine dominantă în secolul al XI-lea, deschizînd treptat drumul feudalizării imperiului. Războaiele și desele incursuini ale migratorilor, cu imensele pierderi de oameni și de bunuri materiale, la care se adaugă și ridicarea

https://biblioteca-digitala.ro

marii aristocrații, toate acestea au slăbit treptat și au frînt pînă la urmă puterea socială și economică a comunei rurale în imperiu.

Nu putem face aici analiza internă a unor astfel de unități, dar este lesne de înțeles că o comună rurală, în afara statutului său juridic, care-i reglementa raporturile cu statul, avea și o foarte puternică organizare internă, pentru reglementarea activității sale interne și mai ales pentru apărarea vieții și a avutului privat și colectiv de care depindea și siguranța statului.

Nu se cunosc în întregime originile și vechimea comunei rurale; mai clară este situația proprietății militare. Amîndouă au fost luate de la imperiul roman tîrziu și păstrate în tot cursul primului mileniu; rolul său a variat de la o epocă la alta, în raport direct cu situația militară, economică și politică a imperiului și cu raportul de forțe dintre împărat și nobilime.

Desigur, pătrunderea slavilor la sud de Dunăre *a degajat Dacia*, dar a produs în toată regiunea atinsă de ei în imperiu o dezorganizare a populației și a ordinii locale, aducînd prejudicii grave mai ales marii proprietăți. Deși regiunile asupra cărora s-a exercitat presiunea slavă — aspect care prezintă pentru istoria noastră mai mult interes —, au fost limitate, dezastrele suferite și anterior datei pătrunderii slavilor au determinat hotărîrea de a se reorganiza populația și situația agricolă și economică a imperiului.

Cum acesta pierduse importante regiuni producătoare de grîu, se făcea urgentă punerea în ordine pe tot cuprinsul statului a forțelor de muncă și a producției. Atunci, în secolul al VII-lea, a avut loc reorganizarea comunei rurale și colonizarea slavilor, ambele acțiuni făcute organizat de statul bizantin, totul sub un statut juridic convenabil imperiului. În acest fel s-a pus capăt repede situației economice grele în care se găsea țara în urma pătrunderii slavilor și a pierderilor teritoriale. În această acțiune, slavii au avut un foarte important rol demografic, în repopularea regiunilor devastate, înmulțind brațele de lucru care urmau să refacă economia și să apere terenurile ca pămînturi deținute în proprietate personală; ei n-au adus nici o schimbare de ordin juridic în viața rurală, ci, dimpotrivă, slavii au fost aceia care s-au integrat ordinii de stat și statutului juridic al imperiului. Pătrunderea și instalarea lor, ca și organizarea lor statală de mai tîrziu, nu implică deloc dispariția populației locale, în rîndurile și în ordinea căreia s-au integrat. În acțiunea de reorganizare a comunei rurale stau și începuturile procesului de așezare a slavilor, de trecere de la organizarea lor tribală la viață rurală, organizată după statutul juridic al locului.

În această perioadă, a secolelor VII—X din istoria imperiului, marcată de criza urbană și de înflorirea economică și socială a comunei rurale și a proprietății militare, se va fi reorganizat sau întărit și obștea teritorială la nord de Dunăre, în întreg spațiu al Daciei. Acest spațiu, care la sfîrșitul secolului al X-lea va fi atins în regiunea Dunării și a Dobrogei de procesul de reurbanizare, va rămîne în rest, pînă tîrziu, cu o economie și o viață social-politică de caracter rural. Centrele întărite sau cetățile care încep a fi semnalate documentar și arheologic în etapa tîrzie de dezvoltare a culturii Dridu trebuie considerate cu funcție mai ales militar-politică.

https://biblioteca-digitala.ro

Dovada unei activități economice de tîrg se semnalează pretutindeni, fără să putem preciza stadiul său exact de dezvoltare. Sigur această activitate era întemeiată și pe o producție locală și pe schimbul de mărfuri, mai ales cu imperiul. Acest stadiu de dezvoltare economică a fost cauza principală pentru care obștea teritorială de tip vechi a avut funcția principală social-economică, militar-politică și culturală în perioada prestatală, și a putut dăinui și după aceea. Statutul ei juridic și anterioritatea existenței sale au făcut să fie păstrată de domni și apărată, existența ei prelungindu-se pînă în epoca contemporană, într-o formă în care se păstrau chiar elemente ale vechii sale autonomii.

În istoriografia noastră a fost numită obște liberă de tip vechi; asemănarea sa cu comuna rurală bizantină, așa cum vom vedea mai departe, ne îngăduie să o numim obște românească de tip bizantin. Importanța istorică a acestor unități social-economice a fost nebănuit de mare. Vom sublinia patru din trăsăturile obștei noastre românești, care pot explica trei aspecte ale istoriei românilor în mileniul întîi:

1) Organizarea social-economică și militară a obștilor și a confederațiilor de obști dovedește că românii în perioada migrațiilor popoarelor au fost foarte bine organizați; altfel nici nu ar fi putut rezista. Ideea că românii s-au salvat ascunzîndu-se simplu în munți, în păduri sau în bălți trebuie modificată, în sensul că vor fi făcut asemenea acțiuni în fața primejdiei, dar le-au făcut foarte bine organizați, așa cum știm că au procedat mai tîrziu în evul mediu față de tătari și de turci.

2) Caracterul unitar al vieții rurale la sudul, ca și la nordul Dunării; aici a fost o viață social-economică asemănătoare, aceasta fiind o paralelă a manifestărilor de cultură materială, unitară în etapele sale de dezvoltare și asemănătoare de o parte și de alta a Dunării.

3) Obștea veche românească este o puternică dovadă a continuității, prin dăinuirea ei dincolo de data întemeierii statelor feudale românești, păstrată ca unitate fiscală și militară.

4) Daco-romanii și mai tîrziu românii, prin organizarea lor social-economică, se integrează în organizarea social-economică a vieții rurale a imperiului.

★

Comuna rurală bizantină era constituită dintr-un grup de oameni liberi cu proprietate funciară privată, cu drept de a fi lăsată moștenire. Obligația lor principală era cea fiscală; dădeau statului impozitul global stabilit.

Jafurile și războaiele au contribuit cu vremea la slăbirea colectivităților rurale, crescînd în schimb marea proprietate. În această stare de ruină și de luptă cu marea proprietate, comuna rurală este înregistrată în Tratatul fiscal și în Cadastrul din Teba. Odată cu creșterea și dominarea politico-militară și economică a marii proprietăți și a marii aristocrații, elementele de feudalizare sînt deplin constituite în imperiu. Criza urbană care a caracterizat secolele VII—X a fost depășită tocmai în împrejurările în care puterea economică a imperiului se întemeia de acum pe marea proprietate și pe forța militară a marii nobilimi.

https://biblioteca-digitala.ro

Reorganizarea regiunilor de la Dunărea de Jos în secolele X—XI a însemnat și reurbanizarea lor. În aceste condiții românii reapar în izvoarele scrise [50]. Primele mențiuni scrise despre ei, atestate și întărite de descoperirile arheologice, reflectă existența unor formațiuni social-economice și politice grupate în jurul unor centre întărite și locuri de refugiu ; sînt menționate numele mai multor conducători locali, în Transilvania ca și în regiunile de la Dunăre. În cele ce urmează, vom prezenta pe scurt caracterele principale ale unei confederații de obști vechi românești, caractere care prin structura lor juridică sînt identice cu ale comunei rurale bizantine înregistrate în Legea agrară din secolele VII—VIII ; acest lucru ne permite să presupunem unitatea de ordin juridic a organizației rurale nord și sud-dunărene și să cunoaștem structura internă a unei astfel de organizații pe care s-a întemeiat rezistența populației autohtone în fața popoarelor migratoare ; în sfîrșit, vom putea înțelege într-o altă lumină istorică posibilitatea autohtonilor de a asimila elemente alogene pe care altfel nu le puteau îndepărta.

★

Obștea veche românească, așa cum ea a fost înregistrată pe viu în ocolul Vrancea și cum reiese din documente și tradiție, a fost o organizație social-economică și militară-politică de oameni liberi, avînd pe familii loturi de pămînt în deplină proprietate ; alte terenuri, ape, pășuni, păduri, mori etc. erau în proprietate colectivă. Pămîntul lor *nu se împărțea periodic*, ci dimpotrivă, avea statutul unei proprietăți cu drept ereditar [51]. Deosebirea față de obștea slavă și germană este fundamentală, deoarece în aceastea pămîntul se împărțea periodic și membrii săi nu aveau nici un fel de proprietate funciară privată. Marx [52] scrie foarte clar despre obștea și modul de producție al vlahilor că acestea nu au formă slavă. În obștea veche românească nu s-a păstrat nici o urmă de împărțire periodică.

[50] N. Bănescu, *Les premiers témoignages byzantins sur les Roumains du Bas-Danube*, Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher, III, 1922, fascicula 3/4.

[51] Henri H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*, vol. I și II, București, 1958—1959. Toate datele pe care le menționăm referitoare la obștea teritorială liberă de tipul Vrancei sînt luate din lucrarea prof. H. H. Stahl ; deși este o lucrare de sociologie rurală, tocmai pentru că înregistrează formațiuni social-economice prestatale ea conține un material imens, de cea mai mare importanță pentru istoria românilor din primul mileniu al erei noastre. Aceste aspecte, care în stadiul actual sînt abia sesizate, urmează a fi treptat valorificate și pe plan istoric. Prin înregistrarea directă a datelor, lucrarea conține una din cele mai bogate arhive de ordin sociol-istoric ale poporului român.

[52] Marx, *Capitalul* ed. IV, București, 1960, I, I, p. 260—261. Referindu-se la români scrie : „Modul lor de producție inițial era bazat pe proprietatea comună, dar nu pe proprietatea comună în forma ei slavă, și cu atît mai puțin pe cea hindusă. O parte a pămînturilor era cultivată ca proprietate privată liberă de către membrii obștei pe cont propriu, altă parte a lor — *ager publicus* — era cultivată în comun. Produsele acestei munci în comun serveau ca fond de rezervă pentru anii cu recoltă proastă, sau pentru alte întîmplări neprevăzute, în parte ca tezaur public pentru acoperirea cheltuielilor războiului și al cultului, precum și a altor cheltuieli ale obștei".

https://biblioteca-digitala.ro

Obștea veche românească era persoană juridică numai în deplinătatea colectivului ei, format din totalitatea locuitorilor majori ai unui sat, toți egali. Satul era locul lor de vatră, iar pămîntul colectiv era folosit în devălmășie absolută, liber și egal ; munca o făceau membrii obștei, dar și angajați. Elementul cel mai important care caracterizează obștea noastră veche este proprietatea privată individuală. Al doilea caracter important al obștii vechi românești este ereditatea proprietății funciare private, cauză a unor dezvoltări inegale de avere. În cazul că moștenitor era o fată, atunci ea devenea din punctul de vedere juridic bărbat ; ea se însura, dînd numele său bărbatului și copiilor. În felul acesta se păstra rînduiala internă a obștii și nu putea nici un element străin pătruns în obște să schimbe ceva din structura ei juridică. Nu putem insista mai mult asupra acestei proceduri, dar ea a asigurat veacuri de-a rîndul întîietatea elementului băștinaș. În cazul unei căsătorii între un băștinaș și un alogen se asigura astfel juridic caracterul sau mai bine zis dreptul urmașilor de a fi autohtoni. Obștea dispunea de mai multe mijloace pentru a se debarasa de elementele care nu se integrau perfect vieții ei. Cineva devenea obștean prin căsătorie, frăție, cumpărare de loc etc., cu asentimentul întregii obști ; în cazul că activitatea lui era însă neconvenabilă, aceeași obște îl putea obliga să dea pămîntul înapoi și să plece ; îl putea chiar ucide.

Cel de-al treilea caracter al obștii este autohtonia membrilor ei ; *obștea este băștinașă* și tot băștinași trebuiau să fie toți membrii săi. Cum obștea era persoană juridică numai în deplinătatea membrilor ei, nu și individual, este lesne de înțeles ce consecințe pe plan lingvistic, etnic și cultural a avut fixarea caracterului băștinaș al obștei în cadrul statutului său juridic.

Obștea avea o singură ceată de neam, sau mai multe în stadii mai dezvoltate, fiecare ceată considerînd a fi avut un moș comun.

Participarea la conducerea obștii era directă și integrală ; în majoritatea cazurilor — cum era aruncarea cistei, determinarea unui hotar, participarea la anume acțiuni — hotărîrea se lua de tot plenul obștii ; în alte cazuri — cerere la domnie, pază, organizarea adunărilor —, obștea lucra prin „delegați", desemnați de plenul său. Mandatul încredințat unui membru al obștii sau mai multora la un loc, pentru a executa o misiune, era limitat și revocabil ; funcționa numai pentru o anume acțiune.

Ca organ de conducere, obștea avea și un caracter gerontocratic, care se manifesta numai în anumite acțiuni, pentru anume hotărîri legate de stat (participarea la război, aruncarea cistei, fixarea de hotare) ; în asemenea cazuri, „aveau glas" cei buni și bătrîni. Părerii lor era greu de împotrivit. În Vrancea și în unele obști din Țara Românească, votau și femeile.

Adunarea obștii nu se făcea la date fixe, ci după nevoie, *oriunde și oricînd*, la biserică, la umbra unui copac, în casa unuia ; se întruneau ziua sau noaptea pe ascuns, după natura și urgența hotărîrii pe care urmau s-o ia ; se adunau în plen sau pe cete. Hotărîrea se lua prin glas-vot. Sînt unele aspecte ale procedurii lor în cazuri de primejdie care se pot doar intui ; ele au rămas secrete pînă azi.

https://biblioteca-digitala.ro

Drepturile obștii erau depline; putea vinde sau arenda terenuri (terenuri proprii sau obștești); să cumpere sau să răscumpere pentru acoperirea unei nevoi obștești. În toate aceste cazuri se ținea seama foarte strict de dreptul de preemțiune. Acest aspect al vieții de obște a făcut parte din dreptul consuetudinar și a fost practicat pe tot teritoriul țării noastre. Atît comuna rurală bizantină, cît și obștea noastră veche au moștenit această procedură din dreptul roman.

În viața internă a obștii nu se putea amesteca nimeni, nici boierii și nici domnul țării. Plăteau birul global (la fel ca în comuna rurală bizantină), fără posibilitatea de a fi mărit, nici chiar de domnul țării. La chemarea domnului se prezentau la oaste cu tot echipamentul și hrană.

Obștea avea și răspunderea penală intern și extern, față de domnie.

Dintre relațiile aproape permanente pe care vechile obști libere din Moldova și Țara Românească le-au avut cu restul teritoriului românesc, considerăm ca una din cele mai importante pentru consecințele pe care le-a avut pe plan etnico-lingvistic, cultural și economic, obiceiul permanent al acestora de a arenda sezonier, ciobanilor din Transilvania (bîrseni, mocani, ungureni), versantul sudic și estic al Carpaților.

★

Cunoașterea obștii teritoriale de tip vechi la noi în țară, s-a făcut prin cercetarea pe viu, adică direct a satelor din Vrancea, care trăiau încă, sub multe aspecte, viața de obște medievală. Vrîncenii s-au judecat cu societățile forestiere pînă tîrziu, după primul război mondial, pentru păstrarea neatinsă a vechilor lor proprietăți de obști; păstrînd încă vie, activă, concepția autonomiei lor, întemeiată pe numeroase documente domnești care le întăreau, *le confirmau niște drepturi care se pierd în adîncul istoriei mileniului întîi.*

Astfel de exemple, deși foarte puține, sînt totuși suficiente și reprezentative pentru viața românilor în mileniul întîi. Ei au fost stăpînii pămîntului, pentru că nu au nici un act de proprietate originar. Domnitorii noștri au întărit și legitimat situația pe care au găsit-o atunci cînd s-au organizat principatele feudale românești. Aceeași situației a fost și în Transilvania. Confederațiile de obști care s-au păstrat pînă tîrziu, au fost consemnate de învățatul domn al Moldovei Dimitrie Cantemir, în *Descrierea Moldovei*. El menționează trei confederații de obști, a Vrancei, a Cîmpulungului-Sucevei și a Tigheciului-Fălciu; pe acestea trei le numește republici, iar despre locuitorii acestor ținuturi scrie; „...nu sînt nobili, totuși nu ascultă de nici un boier și alcătuiesc un fel de republică. Primul este Cîmplungul în ținutul Sucevei, încins de un lanț de munți foarte înalți. Cuprinde cam cincizeci de sate, care toate își au legi și judecători proprii. Uneori primesc și doi vornici trimiși de domn, dar nu rareori, dacă aceștia jicnesc pe țărani, îi izgonesc, bizuindu-se pe acele mijloace de apărare pe care li le-a dat natura.

...Plătesc un bir anual, nu cît vrea domnul, ci cît făgăduiseră ei domnitorului mai înainte, și această învoială o reînoiesc prin trimișii lor ori de cîte ori Moldova capătă un nou domn. Dacă domnul ar vrea să se poarte mai aspru cu ei și să le impună poveri noi, nu stau mult la tocmeală ci, refuzînd cu totul birul, se retrag în văgăunele munților; de aceea niciodată domnitorii nu le cer mai mult decît trebuie. A doua

https://biblioteca-digitala.ro

republică în Moldova, mai mică însă, este Vrancea în ținutul Putnei, aproape de hotarul cu Valahia, înconjurată de pretutindeni de munți sălbatici. Are douăsprezece sate, numără două mii de gospodării și, la fel ca și Cîmpulungul, mulțumindu-se numai cu păstoritul oilor, nu cunoaște plugul. Tot așa, locuitorii plătesc domnului în fiecare an un anumit bir hotărît, dar altminteri se conduc după legile lor și nu primesc nicicum porunci sau judecători de la domn.

A treia este Tigheciul în ținutul Fălciului, un codru la hotarele cu tătarii din Bugeac, cel mai puternic parapet al întregii Moldove dintre apele Prutului și Basarabia. Locuitori plătesc în fiecare an domnului un bir mic ; toți sînt călărași. Odinioară erau opt mii, astăzi cu greu scot în luptă două mii ; altminteri întrec pe toți locuitorii Moldovei în vitejie, astfel încît se și spune într-un proverb binecunoscut : «cinci tătari crîmleni fac mai mult decît zece tătari bucegeni, cinci moldoveni întrec zece crîmleni, dar cinci codreni, căci acesta este numele care se dă obișnuit tighecenilor în Moldova, bat zece moldoveni». [53a]

Fără a fi complete, aceste relatări ale lui Dimitrie Cantemir, asupra confederațiilor de obști, cuprind elementele principale ale statutului lor juridic și a raporturilor cu domnia. Reiese clar că, la formarea statelor feudale românești, aceste ținuturi-confederații de obști își aveau propria lor organizare administrativă și militar-politică ; că s-au integrat statului feudal dar și-au păstrat autonomia. Asemenea organizații de republici, cum le numește Dimitrie Cantemir în raport cu statul, au existat pretutindeni ; ca formațiuni social-politice și economice au fost slăbite treptat și pierdute la pătrunderea ungurilor și de procesul de feudalizare ; de la aceste organizații a rămas numele ținuturilor ca Țara Maramureșului, Țara Oașului, Țara Făgărașul, Țara Bîrsei, Țara Loviștei, cnezatele lui Ioan și Fărcaș etc. Alte asemenea formațiuni sînt semnalate în secolul al X-lea și în regiunile Dunării. Ca urmare a acestor formațiuni de caracter rural, s-au păstrat obștile libere ca fenomen de masă pînă în secolul al XVIII-lea [54].

Structura juridică a obștei — ne referim mai ales la proprietatea privată ereditară — a permis unora să-și crească averea. În același timp, conducătorul militar era necesar în permanență ; de aceea funcția aceasta a devenit permanentă și de la caz la caz poate și ereditară. Este posibil ca din mandatul temporar încredințat pentru o acțiune militară, să se fi dezvoltat funcția de voievod, în sensul de comandant militar.

Pe aceste două căi s-au dezvoltat formațiunile politice care vor duce treptat la cristalizarea relațiilor feudale și la formarea statelor feudale românești. Oricum, obștea veche cuprinde, prin însăși structura ei internă, posibilitatea unei dezvoltări de ordin economic și militar-politic. Confederațiile de obști teritoriale sînt în acest sens un exemplu clar. Unde este granița dintre aceste formațiuni și acele elemente mai avansate, care vor duce la dezvoltarea porcesului de feudalizare, cristalizat prin formarea principatelor românești, constituie o problemă care

[53] D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, 1973, p. 263, 301—303.

[54] Dovada o face cadastrul lui Virmonte făcut în Oltenia pentru Imperiul austriac, după 1718 ; la aceea dată, numărul satelor libere și aservite erau aproape egal.

https://biblioteca-digitala.ro

ne depășește în cadrul cronologiei și economiei lucrării de față. Nu ne ferim totuși să menționăm că procesul acesta de trecere de la confederații de obști la stat propriu-zis se cere încă cercetat de istoriografia noastră și că cercetarea istorică, dar mai ales arheologică, a perioadei mileniului întîi și a primelor secole ale celui de-al doilea ni se impune în continuare.

Autonomia acestor obști este cea mai bună dovadă a anteriorității lor în raport cu statele feudale românești. Ele rămîn în această situație, obligațiile lor reducîndu-se la cele fiscale și militare față de domnie. În lupta pe care domnul a dus-o împotriva marii boierimi, pentru a-și păstra autoritatea centralizată, el s-a sprijinit economic și militar pe obștile libere. De aceea, au fost apărate consecvent de domnie, ca o replică într-un mileniu mai tîrziu, a situației pe care împărații bizantini au acordat-o în imperiu comunei rurale.

★

Nu știm cum se vor fi numit obștenii în perioada de care ne ocupăm ; în cele mai vechi documente se numesc răzeși și moșneni ; este foarte posibil, avînd în vedere originea daco-getică a celor două nume, să se fi numit tot așa și în secolele VII—VIII.

Obștea teritorială veche românească fiind organizată din punct de vedere juridic pe aceleași principii ca și comuna rurală în imperiu, consemnată de Legea agrară, ne îndreptățește a-i considera aceeași vechime și origine. Cele trei trăsături principale care o caracterizează — proprietatea privată ereditară, plătirea impozitului global statului și condiția de băștinaș a fiecărui obștean — o deosebesc net de celelalte forme de obște ale populațiilor migratoare — cu care au fost în legătură în perioda de care ne ocupăm —, anume triburile germane și slave, sedentare în regiunile lor de origine.

Existența unei colectivități de oameni liberi, întemeiată pe proprietate privată deplină și ereditară, arată societatea autohtonă din Dacia într-un stadiu de dezvoltare social-economică ridicată, cu posibilitatea de acumulare, de creștere a bunurilor funciare și a vitelor, pentru care dispuneau de rezerve pentru a le ierna. Studiul faunei descoperite în secolele VII—VIII dovedește din plin acest lucru.

Ultimul caracter menționat în legătură cu obștea, obligația de a fi băștinaș, ni se pare cel mai interesant pentru posibilitatea de a neutraliza efectul prezenței elementelor străine și pînă la urmă de a le asimila. Statutul lor juridic intern permitea căsătoria în cadrul obștilor cu băștinașii, altfel nu se putea intra în obște. Aceeași procedură putea cuprinde un străin în obște, care, însă, din punct de vedere juridic putea fi tratat ca o fată. Chiar și așa primit, dacă nu se integra ordinii din obște, erau numeroase mijloace de a-l exclude sau de a-l ucide. În afară de acestea, pentru apărarea obștei mai aveau posibilitatea luptei, deschise sau de hărțuială, ambele practicate cu asiduitate. Măsurile de ordin militar erau hotărîte de plenul obștii. Multe din formele organizatorice și de acțiune ale acestei activități se cunosc ; multe au rămas necunoscute, nedesvăluite ; dintre acestea din urmă menționăm doar sistemul de a se anunța, de semnalizare. Sigur este că experiență pentru acțiuni

https://biblioteca-digitala.ro

de luptă posedau din plin și într-un mod desăvîrșit, deoarece posibilitățile și priceperea militară a obștilor a fost vestită în tot evul mediu.

Condiția absolută a oricărui obștean de a fi băștinaș a fost mijlocul folosit pe toată durata perioadei migrațiilor de a anula pericolul prezenței permanente a elementelor alogene ; a fost procedeul cel mai ascuns de a-i asimila pe cei care în alt mod nu puteau fi îndepărtați. Aceasta este cu siguranță una din explicațiile cele mai adînci ale rezistenței românilor în toată perioada dintre retragerea romană și formarea statelor feudale.

★

Săpăturile arheologice făcute pînă acum sînt de mare ajutor pentru lămurirea acestor aspecte ale istoriei noastre, a căror rezolvare, însă, va rămîne pentru multă vreme încă o problemă de cercetare. În stadiul actual al cercetărilor arheologice putem doar schița și semnala unele probleme și aspecte care vor trebui urmărite și adîncite, în măsura în care documentarea arheologică se va îmbogăți.

Întîi este de subliniat continuitatea de locuire în aceeași așezare, de-a lungul celor trei etape din dezvoltarea culturii materiale a românilor în primul mileniu, Bratei, Ipotești-Cîndești, Dridu ; locuirea se poate urmări uneori chiar din perioada dacică, alteori din secolele IV—VIII, cu întrerupere, pînă în secolul al XII-lea ; sau din secolele III—VII, sau din secolele IV—IX—X, sau din secolele IV—IX—XII. Acest fapt poate fi un semn de continuitate teritorială a unor comunități de obști, care-și păstrează locul de vatră, pe baza dreptului de proprietate privată și ereditară. Aglomerările de sate și cătune, fie în văile dealurilor — cum este la Budureasca (jud. Prahova) unde locuirea este atestată din vremea dacică pînă în secolul al VIII-lea — fie în regiuni de cîmpie, cum sînt cele din regiunea Urzicenilor [55], a Bucureștilor [56], sau a Tîrgșorului [57] ; cele din sud-estul Transilvaniei [58] sau din Moldova [59]. Astfel de aglomerări de așezări contemporane sau în succesiune cronologică și culturală pot înfățișa, pot documenta tot atîtea obști sau uniuni de obști teritoriale, fiecare grup de locuințe reprezentînd o ceată de familie.

Cătunele de la Budureasca, așezate în văi închise, la fel ca și așezările din sudul Transilvaniei, la care accesul se face prin văi închise

[55] Cercetări făcute de prof. Petre Neicu, care a identificat în regiunea orașului Urzicen peste 60 așezări aparținînd culturii Dridu.

[56] M. Constantiniu și P. I. Panait, *Săpăturile de la Bucureștii-Noi din 1960*, în *Cercetări arheologice în București*, I, 1963, p. 77 urm. ; P. I. Panait, *Observații arheologice pe șantierele de construcții din capitală*, — în *Cercetări arheologice în București*, I, p. 139 urm. ; Margareta Constantiniu, Panait I. Panait, Ioana Christache-Panait *Șantierul arheologic Băneasa-Străulești*, în *Cercetări arheologice în București*, II, 1965, p. 75 urm.

În afara acestor cercetări sînt încă numeroase așezări descoperite în regiunea Dîmboviței și a Mostiștei cunoscute prin cercetările prof. Gh. Ștefan și R. Vulpe din 1923 și 1925 ; recent și cercetările din regiunea Mostiștei făcute de S. Morintz.

[57] Cercetări Gh. Diaconu.

[58] Cercetări Székely Zoltán.

[59] N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, Em. Zaharia, *Așezări din Moldova*, București, 1970 : lucrarea dovedește în numeroase cazuri continuitatea de locuire în aceeași vatră.

https://biblioteca-digitala.ro

ca o strungă, sînt întru totul asemănătoare așezărilor confederației Vrancei sau Cîmpulungului. Situarea locuințelor (în cele mai multe cazuri bordeie) în cuprinsul unei așezări, uneori cu spații mari în jurul lor, arată plasarea acestora în cuprinsul unor terenuri, a unor grădini; alteori sînt grupe de cîteva locuințe și cuptoare apropiate care pot aparține unei cete.

În unele cazuri în care dispunem de documentarea arheologică a unei regiuni de locuire Ipotești-Cîndești și Dridu pentru secolele VI—XI, există și atestarea documentară mai tîrzie, a existenței unor obști teritoriale libere. Un exemplu de cercetare în acest sens, demn de a fi urmat, îl constituie activitatea prof. Ghenuță-Coman [60] din Murgeni, care a identificat vetrele obștilor libere medievale cu cele ale locuirii Dridu din secolele VIII—XI. Numeroase exemple de continuitate de locuire ne oferă cercetările din Moldova [61] sau cele din Oltenia [62]. Ținînd seama totuși că locuirile de vatră se pot schimba cu vremea, datorită mai multor cauze, în special devastări și cataclisme naturale, rămîn destule cazuri în care putem constata și analiza continuitatea de locuire.

Se știe și documentar că obștea putea lua hotărîrea de a-și schimba locul de vatră. În multe cazuri putem documenta arheologic două sau trei etape în aceeași regiune, fără însă să-i corespundă și o continuitate de așezare. Cauze de ordin politic și militar sau economic pot acționa în schimbarea locurilor de vatră ale satelor. Pauzele de locuire constatate în unele cazuri, cum este cel de la Bratei, unde continuitatea merge din secolele IV—VIII, apoi locuirea revine în secolul al XII-lea, vor trebui explicate în raport cu evenimentele istorice contemporane.

★

Deoarece modul de producție asiatic constituie una din problemele cele mai actuale în istoriografia modernă marxistă, ne vom opri asupra ei atîta cît cere lucrarea noastră și cît permite, firește, spațiul de care dispunem.

Modul de producție al unei societăți trebuie considerat în raport cu organizarea ei social-economică, politică și juridică, firește totul în funcție de locul, de teritoriul și de epoca unde aceasta se situează. Fiind rezultatul felului de exploatare și de transformare a naturii, modul de producție este de apreciat în raport cu caracterul juridic al proprietății funciare și cu gradul de dezvoltare tehnică.

Modul de producție asiatic a fost atribuit tuturor societăților omenești, aceasta întemeindu-se pe teza marxistă a evoluției istorice a modului de producție, care începe, conform formulării lui K. Marx [63], cu cel asiatic. Firește, lucrurile stau așa din punct de vedere general istoric; regiunile noastre însă în perioada de care ne ocupăm, ca și întreg

[60] *Murgeni (Vaslui) Contribuții la istoria unei vechi așezări*, Vaslui, 1973, p. 46—65 și *Repertoriul așezărilor din secolele V—XI din jud. Vaslui*, manuscris.

[61] Ample cercetări de suprafață regionale și sondaje făcute de Niculaie Emilia Zaharia și de Gh. Coman; vor trebui extinse mai ales în ținuturile de veche tradiție istorică.

[62] Oct. Toropu, *Romanitatea tîrzie și străromână în Dacia Traiană sud-carpatică*, Craiova, 1976.

[63] Marx, *Capitalul*.

https://biblioteca-digitala.ro

imperiul roman de răsărit, depășiseră de mult stadiul tîrziu de dezvoltare al comunei primitive. Întreaga societate bizantină s-a organizat și s-a dezvoltat pornind de la stadiul la care ajunseseră romanii. Imperiul a fost caracterizat în toată existența sa de societatea împărțită pe clase, întemeiată pe mica și pe marea proprietate privată : dominînd cînd una cînd cealaltă, în raport cu situația social-economică și cu ansamblul politicii interne și externe a statului. Evoluția foarte timpurie a societății omenești din aceste regiuni, ca și caracterul geografic al teritoriului imperiului (terenuri muntoase, insule, calea deschisă pretutindeni spre mare etc.), au fost prielnice dezvoltării vieții urbane, prin activitatea foarte intensă a navigației, a comerțului și a industriei [64].

În perioada de care ne ocupăm, între secolele VII—X, în imperiu. a dominat economic mica proprietate, comuna rurală și proprietatea militară. În aceeași organizare se integrează și teritoriul și populația autohtonă de la nordul Dunării ; structura social-economică a obștilor teritoriale cu proprietate privată ereditară, nu lasă posibilă practicarea modului de producție asiatic. Atît comuna rurală bizantină, cît și obștea veche românească, privită ca unitate de locuire și sistem de organizare administrativă și juridică a locuitorilor și a teritoriilor ocupate de ei, conțin posibilitatea dezvoltării inegale a proprietății private.

Cum ambele proprietăți, comuna rurală și proprietatea militară au existat în imperiul bizantin tot timpul, doar ponderea lor economică și socială variind de la o perioadă la alta. se exclude cu desăvîrșire posibilitatea aplicării aici a modului de producție asiatic. Aceasta pentru că modul de producție asiatic se întemeiază tocmai pe lipsa proprietății private și pe o economie naturală, în care rolul economic al orașelor este redus. În cadrul imperiului și al fostelor sale teritorii, atît în perioada de dominare economică a micii proprietăți — comuna rurală și loturile militare — din secolele VII—X, cît și în vremea de dominare social-economică a marii proprietăți — aceasta începînd din secolele X—XI —, surplusul muncii, al producției, nu revenea statului, pentru că impozitul era stabilit în funcție de *capitatio-jugatio*, și nu de producție și supraproducție, ca în modul de producție asiatic. Vechile noastre obști libere dădeau contribuția fixată așa cum apucaseră, nu în raport cu cantitatea anuală a producției lor.

În societatea cu mod de producție asiatic, proprietatea privată, în concepția juridică a dreptului romano-bizantin, nu există, teritoriul întreg fiind proprietatea suveranului.

Un alt aspect al problemei de care ne ocupăm este acela al posibilității unei societăți care a depășit în dezvoltarea sa istorică stadiul social-economic al modului de producție asiatic, de a se putea întoarce la practicarea acestui prim mod de producție. Practic, trecînd la analizarea societății autohtone de pe teritoriul țării noastre, vom încerca să vedem dacă ea, în condițiile politice și economice ale mileniului întîi — avem în vedere în acest caz, în special, efectele imediate ale migrației popoarelor —, s-a întors la stadiul primar al economiei cu mod de producție asiatic, sistem pe care migratorii l-au practicat.

[64] Hélène Antoniadis-Bibicou, *Byzance et le mode de production asiatique*, in *Sur le „Mode de production asiatique"*, deuxième édition, Paris, 1974, p. 195—227.

https://biblioteca-digitala.ro

Analiza tuturor cazurilor dovedește că acest lucru nu este posibil decît în condițiile unei cuceriri totale, populație și teritoriu ; în cazul în care cuceritorul are acest mod de producție, el poate să-l impună populației cucerite în relațiile pe care el le stabilește dispunînd prin forță de populație și teritoriu. Acțiunea în sine privește raporturile dintre cuceriți și cuceritori și care pot modifica total sau parțial modul de producție al celor cuceriți.

Considerăm că în asemenea fel trebuie să înțelegem raporturile de ordin economic al autohtonilor cu popoarele în migrație — în acest caz ne referim în mod special la populațiile nomade din Asia, care au aplicat în parte sistemul modului lor de producție în cadrul dominației pe care au exercitat-o. De cele mai multe ori, aceste dominații s-au exercitat de la mari distanțe și prin intermediul altor populații care funcționau ca agenți. Migratorii nu s-au amestecat în structura internă a populației băștinașe, în cazul nostru al românilor, deoarece nici hunii, nici avarii și nici ceilalți care au urmat nu s-au „instalat" pentru a-i organiza pe localnici ; ei au stabilit, au impus perceperea în natură a unor produse — și în bani în ceea ce privește imperiul — care-i obligă, însă, și pe ei la anume acțiuni, sau să respecte anumite condiții. În momentul în care unii s-au așezat, s-au teritorializat (în sensul juridic roman, adică al unei societăți care a depășit stadiul tribal), însemnează implicit creștinarea lor și trecerea la forma de viață statală europeană cu un mod de producție al unei societăți întemeiate pe clase, pe proprietate funciară privată ; a unei societăți în curs de feudalizare. Nu trebuie uitat că populațiile migratoare, seminomade sau nomade, nici una nu depășise stadiul de organizare tribală și toate erau în migrație ; ele au venit în regiuni ocupate de o *populație sedentară*, agricultori și păstori, care atunci cînd s-au produs migrațiile cunoscuseră stadiul cel mai ridicat al dezvoltării social-economice a acelei vremi, în cuprinsul statului roman.

În perioada migrațiilor, localnicii au fost obligați să primească predarea produselor după modul celor care dominau ; ei și-au păstrat totuși autonomia, tocmai în acest sector social-economic. Acest lucru reiese clar din păstrarea culturii lor materiale și a organizației lor interne și de asemenea din practicarea în continuare a riturilor și a ritualurilor lor de înmormîntare.

În ceea ce privește starea lor economică, trebuie să le admitem o situație chiar foarte bună. Datele arheologice pe care ne întemeiem în judecarea acestei situații arată existența cantitativă a unor bunuri, a unor produse care depășesc nevoile stricte ale existenței lor. Dacă ținem seama că în cazul unei înmormîntări la daco-romani, în perioada dominației hunice (secolele IV—V), se sacrificau obișnuit cîte trei animale (bou, oaie, porc), uneori chiar mai multe vite mari, sîntem obligați a recunoaște că dispuneau de rezerve, că dispuneau de o parte din surplusul de produse rezultate din munca lor [65].

Nu știm dacă animalele destinate ospățului și altor ritualuri de înmormîntare se luau din avutul familiei stricte, al unei cete, sau erau

[65] Ligia Bârzu, *op. cit.*

https://biblioteca-digitala.ro

chiar contribuția obștii la nevoie ; oricum ar fi fost, practica menționată face dovada unei foarte bune stări economice la aceea vreme.

Dacă această stare și-au menținut-o oarecum deschis, „oficial", față de populația dominantă, sau dacă după practica binecunoscută a organizațiilor de obști (care dispuneau de imense terenuri ascunse în văi închise sau împădurite etc.) țineau o bună parte din turme ascunse, acesta este un alt aspect asupra căruia nu ne putem mai mult opri, dar care în sine nu schimbă situația economică a populației acelei vremi.

Pentru această perioadă dispunem și de relatările lui Priscus[66] care în drumul său spre curtea lui Attila a trecut prin regiunile fostelor provincii Dacia și Pannonia și a poposit prin mai multe sate.

Cu vremea, această bunăstare a populației băștinașe va fi fost slăbită de jafurile aproape permanente ale migratorilor. În secolele VI—VII, după datele arheologice, numărul vitelor pare să fi scăzut. Este probabil ca în legătură și cu starea lor economică nu numai cu dezvoltarea creștinismului, să se fi produs și modificări în ritualurile de înmormîntare ale secolelor VI—VII. Ofrandele de carne ale mormintelor din această vreme sînt extrem de reduse, sau deloc (m. 214 și 233 din cimitirul nostru). O creștere a producției de vite se observă din nou în așezările din secolele VIII—XI.

Aceleași aspecte ale modului de producție în care se află populația locală a secolelor VII—VIII, care nu pot fi rupte de întreaga dezvoltare economică a mileniului întîi, sînt cele legate de existența a numeroase produse de atelier, unele chiar produse de lux (amfore, ceramică, obiecte de podoabă etc.), unele produse locale (în unele cazuri prezența tiparelor de turnat obiecte de podoabă), altele venite din imperiu, acestea toate trebuiau acoperite tot cu surplusul muncii, al producției populației locale, care consta desigur din produse în natură.

În legătură cu acest ultim aspect legat de modul de producție, referitor la schimbul în natură, pe care de bună seamă localnicii în perioada migrațiilor l-au practicat intens, el nu poate constitui un argument pentru a considera aplicarea modului de producție asiatic în regiunile noastre, în mileniul întîi. El a fost practicat și în imperiu, alături de plata cu monedă, după cum moneda a fost folosită și de popoarele migratoare (de exemplu tătarii), fără ca acest element să schimbe, nici la unii nici la ceilalți, modul lor propriu de producție.

[66] *Despre solitle romanilor la cei de alt neam*, în *Fontes historiae dacoromanae*, II, p. 261—265, 271.

https://biblioteca-digitala.ro

Anexă: Studiul antropologic al unor schelete provenite din cimitirul nr. 2 de la Bratei

de *Olga Necrasov* și *Dan Botezatu*

Materialul osteologic care formează obiectul acestui studiu provine din necropola complexă de la Bratei (jud. Sibiu). După specialiștii care au condus săpăturile (Prof. dr. I. Nestor și dr. Eugenia Zaharia), cimitirul este biritual. Materialul nostru de studiu este astfel reprezentat prin resturile osoase care provin atît din mormintele de înhumație cît și din unele morminte de incinerație.

I. Studiul scheletelor din mormintele de înhumație

Materialul de studiu. Numărul scheletelor sau al resturilor de schelete provenite din mormintele de înhumație ale cimitirului 2 de la Bratei se ridică la 30. Din cauza terenului în care au fost săpate mormintele, materialul osos se află în general într-o stare de conservare cu totul nesatisfăcătoare. Foarte puține piese osoase au putut fi, astfel reîntregite.

Metoda și tehnicile de cercetare. După efectuarea tuturor reîntregirilor posibile, studiul nostru s-a referit la caracterele biometrice și conformative ale resturilor osoase, la studiul lor morfoscopic și tipologic. În acest scop s-a întrebuințat metoda clasică elaborată de R. Martin, completată cu unele aspecte ale metodologiei lui E. von Eickstedt, ale lui J. Weninger, precum și ale lui G. F. Debeț. Determinarea sexului și a vîrstei indivizilor cărora au aparținut scheletele studiate a fost realizată utilizîndu-se metodele clasice, completate cu unele procedee noi, recomandate de conferința de la Praga (1972).

Studiul individual al scheletelor

Mormîntul 211 (1965) conține resturile unui copil mic (4—4½ ani), reprezentate din cîteva fragmente de neurocraniu, masivul facial întreg și cîteva oase lungi întregi.

Mormîntul 212 (1967) conținea resturile unui copil de 4—5 ani, formate din foarte puține fragmente osoase precum și muguri de dinți definitivi, după care s-a putut preciza vîrsta.

Mormîntul 213, a conținut cîteva resturi osoase ale unui individ matur, al cărui sex nu a putut fi determinat.

Mormîntul 214 (1967) este al unui copil mic în vîrstă de 2 ½ ani. Resturile osoase sînt reprezentate prin fragmente și așchii de neurocraniu, dinți de lapte izolați, precum și muguri ai dentiției definitive, după care s-a putut preciza vîrsta.

https://biblioteca-digitala.ro

Mormîntul 215 aparţine unui copil foarte mic, în vîrstă de sub 1 an.

Mormîntul 216 (1966) este al unui copil, de peste 8 ani (infans II) ale cărui resturi osoase sînt formate dintr-un fragment de mandibulă, mici fragmente de neurocraniu, dinţi rupţi la nivelul coletului, dintre care un incisiv superior I, slab erodat (care a putut servi la determinarea vîrstei).

Mormîntul 217 nu a conţinut decît fragmente de oase lungi răvăşite.

Mormîntul 218 a conţinut oasele unui individ adult, de sex indeterminabil, resturile osoase parvenind în stare extrem de deteriorată.

Mormîntul 219 nu a conţinut decît un inventar arheologic, fără schelet.

Mormîntul 220 (1966) a aparţinut unui sibuiect adult al căruia sex nu poate fi precizat, dat fiind caracterul foarte fragmentat a resturilor sale osoase.

Mormîntul 221 a conţinut resturile osoase ale unui copil de aproximativ 7 ani.

Mormîntul 222 (1966) pare să fi aparţinut unui adult de sex indeterminabil, osemintele fiind foarte fragmentate.

Mormîntul 223 a aparţinut unui copil.

Mormîntul 224 (1966) a conţinut cîteva resturi de neurocraniu şi muguri de dinţi după care s-a putut determina vîrsta de 3—$3^1/_2$ ani.

Mormîntul 225 nu a conţinut decît doi dinţi deterioraţi care nu ne-au permis nici-o determinare a vîrstei şi sexului.

Mormîntul 226 (1967) este al unui bărbat matur (40—42 ani) al cărui schelet este reprezentat prin fragmente mici de neurocraniu şi de mandibulă, aşchii şi fragmente de oase lungi şi dinţi izolaţi. Dintre aceştia 3 molare sînt cariate, iar un incisiv poartă urme de eroziune destul de avansată. Un fragment de femur arată că acesta a aparţinut categoriei platimere.

Mormîntul 227 (1967) conţinea resturile osoase ale unei femei mature (de aproximativ 40—45 ani), reprezentate prin numeroase, dar mărunte fragmente din neurocraniu, fragmente din mandibulă (din care s-a putut reconstitui corpul osos), un fragment din bolta palatină şi dinţi izolaţi. Examinarea mandibulei permite să constatăm că molarele din ambele părţi au căzut în timpul vieţii, destul de mult timp înainte de moartea subiectului, deoarece alveolele s-au închis, iar marginea alveolară corespunzătoare s-a rezorbit. În dreptul rădăcinii lui P_{m_2} stîngi se observă urmele unui granulom. Pm_2 şi M_1 din partea dreaptă a bolţii palatine sînt puternic cariate iar Pm_1 din aceeaşi parte este redusă la un rest radicular.

Mormîntul 228 (1967) a aparţinut unei femei mature (de aproximativ 40 ani), ale cărei resturi sînt reprezentate printr-o calotă necompletă (fără frontal), precum şi din fragmente de oase lungi, dintre care un fragment de femur ce este platimer şi prevăzut cu pilastru.

Mormîntul 229 a conţinut cîţiva dinţi deterioraţi aparţinînd unui copil.

Mormîntul 230 este marcat numai printr-un obiect de inventar arheologic fără resturi osoase.

Mormîntul 231 a conţinut cîţiva dinţi de copil.

Mormîntul 232 a conţinut cîteva resturi aparţinînd unui adolescent.

Mormîntul 233 (1967) a dat resturi osoase puţin mai bine conservate decît majoritatea celorlalte morminte, ceea ce a permis reconstituirea calotei craniene, a unei părţi din masivul facial şi a unor oase lungi (femure, tibii). Ele au aparţinut unei femei mature de aproximativ 45—50 ani. Calota, de formă pentagonoidă în norma verticală, cu occipital bombat, se încadrează la limita dintre categoriile dolicocrană şi mezocrană (74, 57). Prin indicii de înălţime ea aparţine categoriilor ortocrană (61, 27) şi metriocrană (82, 17). Malarele relativ înguste

https://biblioteca-digitala.ro

sînt orientate temporal, iar orbitele sînt mezoconci. Statura, calculată după lungimea femurelor și a tibiilor, era relativ joasă (149 cm). Oasele lungi sînt gracile. Toate acestea ne permit să conchidem că sîntem în prezența unui *tip mediteranoid de nuanță pontică* (pl. II). Femurele sînt platimere și prevăzute cu pilastru; tibiile sînt mezocneme și prezintă cîte o „fațetă orientală". Examinarea fragmentului de mandibulă ne arată o paradentoză destul de avansată. De asemenea, o vertebră lombară prezintă mici osteofite care atestă un început de spondiloză, ceea ce nu poate decît să confirme vîrsta subiectului (45—50 ani).

Mormîntul 234 (1967). Resturile osoase găsite în acest mormînt aparțin unui bărbat matur (de 35—40 ani). Ele sînt reprezentate printr-o calotă craniană (reconstituită), prin fragmente de boltă palatină, de mandibulă, de oase lungi și prin dinți izolați. Calota, de formă ovoidă, cu occipitalul bombat, se încadrează la limita inferioară a categoriei mezocrane (75, 71). După indicii de înălțime, ea este ortocrană (61, 02) și metriocrană (80, 60). Lipsa elementelor principale ale masivului facial nu permite determinarea tipului căruia a aparținut subiectul. Nici statura nu a putut fi calculată, din cauza absenței unor oase lungi întregi. Fragmente din acestea ne arată că femurul era platimer și prevăzut cu pilastru iar tibia era platicnemică.

Mormîntul 235 nu a dat decît un inventar fără oase.

Mormîntul 236 a aparținut unui copil reprezentat printr-un fragment din craniu.

Mormîntul 237 (1967) a aparținut unui subiect matur (30—35 ani) al cărui sex nu poate fi precizat, din lipsa unor elemente necesare pentru această determinare. Fragmentul de calotă care a putut fi reconstituit oferă un frontal prevăzut cu o sutură metopică. Dinții izolați oferă un grad de eroziune mijlociu. Oasele lungi sînt reprezentate prin simple așchii.

Mormîntul 238 a fost al unui copil reprezentat prin fragmente de neurocraniu și cîțiva dinți deteriorați.

Mormîntul 240 nu a conținut decît cîteva fragmente osoase, care nu permit nici determinarea sexului și nici a vîrstei.

Mormîntul 241 a aparținut unui adult reprezentat prin fragmente de neurocraniu.

Mormîntul 242 (1967) a dat unul din scheletele cele mai bine conservate. Craniul dolicocran (74, 42), ortocran (74, 42) și acrocran (100,0) de formă pentagonoidă, cu occipitalul bombat, masivul facial accentuat lepten (59, 80), orbite mezoconci la limită cu categoria hipsiconcă (84, 21), nasul mezorin la limită cu categoria leptorină (47, 83) poziția și forma malarelor, dezvoltarea mandibulei permit să conchidem că sîntem în prezența unui *tip mediteranoid*, foarte clar exprimat (pl. I). Acest fapt merită să fie subliniat, dat fiind că nici unul din popoarele migratoare care au traversat ori s-au așezat vremelnic în țara noastră nu prezentau în structura lor componente mediteranoide.

Mormîntul 243 a aparținut unui copil, reprezentat prin fragmente de neurocraniu.

Mormîntul 244 a dat fragmente de craniu și de maxilar, aparținînd probabil unui adult.

Concluzii asupra populației care a locuit la Bratei în secolele VII—VIII e.n

Datele de ordin paleodemografic pe care le-am sistematizat în tabelul nr. 1 nu pot fi socotite drept definitive pentru populația respectivă, dat fiind numărul prea mic de subiecți determinabili ca sex și vîrstă pe care îi avem la dispoziție. Totuși cîteva concluzii valabile se desprind din tabelul de mai jos. În primul loc, ele se referă la marea mortalitate

https://biblioteca-digitala.ro

a copiilor ale căror schelete reprezintă 43,34% din totalul celor avute la dispoziție. În al doilea rînd ele privesc longevitatea acelor subiecți care au depășit vîrsta de 20 ani, dintre care nici unul nu pare să fi trecut peste 50 ani și în nici un caz ajuns la 60 ani. Astfel, vîrsta medie a morții calculată pentru cei 30 subiecți din prezenta serie este de 20 de ani și o lună, ea ridicîndu-se la 38 de ani și o lună pentru subiecții ce au depășit limita superioară a adolescenței (20 ani).

Tabelul 1

Repartiția Scheletelor din mormintele de inhumație, după sex și vîrstă

Vîrsta	Infans I 0—7	Infans II 7—14	Juvenis 14—20	Adultus 20—30	Maturus 30—60	Senilis 60—X	Indeterminabil	Total
Sexul	N %	N %	N %	N %	N %	N %	N %	N %
Masculin	— —	— —	— —	— —	2 6,66	— —	— —	2 6,67
Feminin	— —	— —	1 3,33	— —	3 10,00	— —	— —	4 13,33
Indeterminabil	8 26,67	5 16,67	1 3,33	5 16,67	2 6,66	— —	3 10,00	24 80,00
Total	8 26,67	5 16,67	2 6,66	5 16,67	7 23,33	— —	3 10,00	30 100,00

Structura tipologică a întregii populații studiate aici nu poate fi stabilită, dat fiind numărul relativ mic de schelete aparținînd subiecților adulți și maturi, dar mai ales dat fiind faptul că cea mai mare parte din acestea sînt foarte fragmentate și necomplete, din cauza solului în care au fost înmormîntați. Totuși, o determinare în bune condițiuni a putut fi realizată asupra două dintre ele și merită subliniat faptul că în amîndouă cazuri sîntem în prezența unor elemente predominant *mediteranoide*. În adevăr, scheletul adolescentei din mormîntul 242 oferă toate caracteristicile tipului mediteranoid aproape clasic, iar scheletul femeii mature din mormîntul 233 corespunde variantei pontice a acestuia.

Socotim că prezența tipului mediteranoid este deosebit de importantă pentru stabilirea apartenenței cel puțin a unei părți din populația de la Bratei din secolele VII—VIII e.n. la elementul autohton, dat fiind că, pe de o parte, cercetările noastre de paleoantropologie au arătat contribuția importantă a tipului mediteranoid la structura antropologică a populațiilor noastre preistorice și istorice timpurii, iar pe de altă parte dat fiind că nici unul din popoarele migratoare care au străbătut ori s-au stabilit vremelnic pe teritoriul nostru în trecut nu prezentau elemente mediteranoide în structura lor antropologică.

Odontopatii și osteopatii. Populația studiată în această lucrare prezenta o deosebită predispoziție la carii dentare, care se instalau uneori foarte devreme, chiar în vîrsta copilăriei. Merită să semnalăm și numeroase pierderi de dinți în timpul vieții (urmate de închiderea alveolelor respective și de resorbția marginii alveolare), ceea ce corespunde para-

https://biblioteca-digitala.ro

dentozei. În fine, 2 subiecți maturi prezintă, pe puținele vertebre care ne-au parvenit. urme de osteofite, ceea ce atestă un început de spondiloză.

II. Studiul resturilor osoase din mormintele de incinerație

Materialul de studiu și metoda de lucru. Materialul este format din resturile osoase care după incinerare au fost ridicate și așezate fie în urne, fie direct în groapă. El provine din 69 morminte de incinerație aparținînd cimitirului 2 de la Bratei.

Dacă determinarea sexului și a vîrstei la moartea subiecților reprezentați prin părțile scheletului lor găsite în morminte de inhumație nu este întotdeauna posibilă, cu atît mai mult aceste precizări sînt problematice în cazul resturilor osoase din mormintele de incinerație. Și mai greu de realizat este determinarea în acest caz a elementelor antropologice care intră în structura individuală a fiecărui subiect. Bazată pe cunoașterea unui întreg ansamblu de caractere, această operație din punctul nostru de vedere este de nerealizat în condiții obiective pe resturile incinerate. Iată de ce în cele ce urmează ne vom mărgini la o încercare de a determina vîrsta și sexul subiecților din aceste morminte, cu gîndul că aceasta ar putea servi la obținerea unor date de paleodemografie.

Succesul determinării sexului și vîrstei subiecților în cazul osemintelor din mormintele de incinerație depinde de mulți factori. În primul loc contează dacă toate fragmentele rămase după incinerare au fost prelevate de pe rugul mortuar și depuse în mormînt ceea ce depinde de obiceiurile rituale ale populației respective. În al doilea loc este important să existe cîteva fragmente mai mari și mai puțin deformate de căldura degajată de flăcări, provenind din regiunile scheletului mai semnificative din punctul de vedere al diagnozelor diferențiale ceea ce depinde de intensitatea focului, dar și într-o oarecare măsură de însăși calitatea osului. Foarte importante sînt resturile de dinți și mai ales dinții întregi care pot permite o relativ ușoară diferențiere a copiilor de adulți și maturi.

În cazul nostru concret, materialul osos din mormintele de incinerație de la Bratei (cimitirul 2) este foarte fragmentat (uneori reprezentat mai ales prin aschii), iar majoritatea fragmentelor sînt puternic deformate de foc. Trebuie să credem că populația care a trăit acolo în secolele VII—VIII e.n. dispunea de mult material lemnos și de lemn din esențe care degajă multă căldură la ardere. În plus, chiar în cazul cînd numărul fragmentelor este mare, avem de cele mai multe ori impresia că nu toate rămășițele osoase au fost depuse în mormintele respective.

Sexul și vîrsta subiecților din mormintele de incinerație

În tabelul II dăm lista mormintelor de incinerație care au putut fi cercetate din acest punct de vedere.

https://biblioteca-digitala.ro

De la început ţinem să subliniem că numai printre resturile osoase din mormîntul 104 am identificat resturile unui animal (colţ de mistreţ fragmentar). De asemenea, în nici un caz nu am putut identifica prezenţa resturilor a doi subiecţi în vreunul din mormintele de incineraţie studiate aici.

Aşa cum se poate constata din acest tabel, determinarea vîrstei a putut fi realizată cu o oarecare siguranţă pentru 66 din 69 morminte.

Tabelul II

Vîrsta şi sexul subiecţilor din mormintele de incineraţie (determinate cu o oarecare probabilitate)

1) *Copii. Sexul indeterminabil*:
Mormintele: 106, 123, 133, 136, 177, 179, 182, 185, 192, 195, 199, 202, 204, 209, 210, groapa d.

2) *Adulţi sau maturi. Sexul indeterminabil*:
Mormintele: 110, 112, 113, 128, 130, 141, 144, 150, 153, 166, 168, 169, 170, 171, 174, 180, 181, 183, 186, 188, 189, 191, 194, 196, 197, 200, 201, 206, 207.

3) *Adulţi sau maturi. Sexul probabil masculin*:
Mormintele: 104, 117, 131, 134, 137, 160, 167, 175, 187, 190, 198, 205.

4) *Adulţi sau maturi. Sexul probabil feminin*:
Mormintele: 105, 109, 122, 124, 173, 176.

5) *Nici vîrsta, nici sexul n-au putut fi determinate.*
Mormintele: 118, 178.

Această determinare nu merge însă pînă la precizarea vîrstei cronologice, privind doar marele etape ale vieţii : etapa copilăriei şi etapa adultă (inclusiv maturitatea). În ceea ce priveşte sexul, ca întotdeauna acesta nu a putut fi determinat pentru copii. În plus, el nu a putut fi determinat nici pentru resturile a 29 schelete de adulţi sau maturi, precum şi nici pentru resturile din 3 morminte pentru care nici vîrsta nu a putut fi precizată.

Dacă facem acum raportul numeric între mormintele de copii (pînă la vîrsta de 14 ani) şi mormintele de adulţi sau maturi, atunci constatăm că primele (în număr de 16) reprezintă un procent de 24,25% din totalul de 66 morminte (al căror resturi osoase au putut fi determinate din punctul de vedere al vîrstei subiecţilor), restul de 50 morminte (aparţinînd unor adulţi sau maturi) reprezentînd 75,75%. Faţă de rezultatele obţinute pentru seria din mormintele de înhumaţie ale aceluiaşi cimitir (m. 2) numărul subiecţilor morţi în timpul copilăriei apare mai scăzut. Apreciem însă că nu putem trage nici o concluzie din această constatare, deoarece pe de o parte determinarea vîrstei resturilor osoase incinerate nu prezintă acelaşi grad de certitudine ca în cazul celor din mormintele de înhumaţie, iar pe de altă parte, numărul total de indivizi provenind din fiecare categorie de morminte este foarte diferit : numai 33 din mormintele de înhumaţie şi 69 din cele de incineraţie. Diferenţele constatate puteau să depindă astfel şi de o problemă de eşantionaj.

Centrul de cercetări biologice din Iaşi
Colectivul antropologic.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

La population roumaine en Transylvanie aux VIIe—VIIIe siècles (le cimetière n° 2 de Bratei — département de Sibiu)

Résumé

Le cimetière n° 2 de Bratei est situé trois kilomètres à l'est de la commune portant ce nom, sur la droite de la route qui va à Sighişoara. C'est un cimetière birituel de l'étape initiale de la culture Dridu, qui se compose de 210 tombes à incinérations et 34 tombes à inhumation.

Suivant leur rituel ou leur organisation intérieure, les tombes à incinération ont été classées en cinq groupes, chaque groupe caractérisé par la forme et l'orientation de la fosse, par la présence et la quantité des ossements calcinés, du charbon, des cendres, des récipients entiers ou fragmentaires utilisés comme urnes ou en tant qu'offrandes, par d'autres pièces constituant le mobilier funéraire. Un autre trait spécifique de chacun de ces groupes réside dans la place réservée aux éléments susmentionnées dans l'agencement de la tombe.

Groupe 1—64 incinérations en fosse.

Groupe 2—53 incinérations en fosse et en urne.

Groupe 3—45 incinérations en urne.

Groupe 4—18 incinérations en fosse avec l'offrande de fragments céramiques.

Groupe 5—16 incinérations en fosse et en urne avec des fragments céramiques.

A part les sépultures rangées dans ces cinq groupes, il y a encore cinq tombes profanées au point de rendre impossible toute classification.

Les tombes à incinération du cimetière n° 2 de Bratei appartiennent à des individus d'âges divers. En ce qui concerne leur rituel cinéraire, toutes ces tombes sont de l'espèce *ustrinum cum sepulcrum*, c'est-à-dire le bûcher étant séparé de la tombe. Celle-ci contenait soit uniquement les restes de l'individu respectif, autrement dit ses ossements calcinés (il s'agit seulement d'une partie de ces restes, car aucune des tombes étudiées ne contenait tous les ossements calcinés résultés de l'incinération du cadavre), restes réunis dans une poche ou dans une urne, soit des restes humains mêlés aux restes du bûcher (cendres, charbons, céramique, etc.) et déposés dans la même fosse. Une troisième catégorie est celle des restes humains déposés dans la fosse avec des restes du bûcher ; dans ce cas-là les ossements calcinés étaient renfermés dans une poche ou bien dispersés et mêlés aux restes du bûcher.

Pour ce qui est des tombes à inhumation, elles sont disposées de manière à permettre dans la plupart des cas de déposer la dépouille mortelle de l'individu respectif la tête dirigée vers ENE. Leurs fosses sont creusées dans du sable : on y déposait d'abord une couche de terre, ensuite une couche de sable, et à la fin le défunt recouvert dans certains cas d'abord avec du sable et puis avec de la terre. Parfois, le fond de la fosse était enduit d'argile ou doublé avec des planches.

https://biblioteca-digitala.ro

Du côté nord-est cimetière, là où l'exploitation de la carrière de sable a détruit un nombre important de sépultures, deux tombes ont été mises au jour, dont le rituel et le mobilier funéraire indiquent qu'elles appartenaient à des Avares de la période finale, des VIIe—VIIIe siècles.

Des vases divers, de toutes les tailles, entiers ou fragmentaires, utilisés comme urnes ou offrandes funéraires constituent la céramique qui meublait les tombes à incinération de Bratei. En ce qui concerne les vases fragmentaires, déposés à titre d'offrandes dans la fosse ou à sa bordure, ils sont tous de petite taille, présentent les traces d'une cuisson secondaire et ornés de stries horizontales ; les motifs faits de lignes ondulés sont très rares. Les traces d'une cuisson secondaire sont également visibles sur la plupart des urnes, ce qui indique leur présence au moment de l'incinération du cadavre et des offrandes qui l'accompagnaient.

Les vases récoltés dans les tombes à inhumation sont tous entiers et de petites dimensions.

Toute la céramique livreé par le cimetière n° 2 de Bratei est de l'espèce comportant du sable dans la pâte — groupe A de la céramique de type Dridu — et modélée au tour lent. Meilleure s'avère la technique des petits vases fragmentaires déposés dans les tombes à titre d'offrandes. Certains exemplaires ont été modélés à la main, à part la bordure, retouchée au tour.

Le pot sans anse est la seule forme en usage. On lui connaît plusieurs variantes, déterminées par le contour de sa silhouette et son rebord. La pièce la plus fréquente est le pot romain, avec l'épaule et le rebord bien articulés. Une deuxième forme est celle d'origine dace, qui se distingue par sa forme élancée, l'épaule effacée et le rebord étroit : catégorie illustrée par deux exemplaires (fig. 15, 4—5 ; 20, 11).

Deux autres vases trouvés dans le cimetière n° 2 de Bratei appartiennent à une troisième espèce céramique. Il s'agit des pièces relevées l'une dans la tombe 72 et l'autre près du cheval (fig. 20, 4—5), toutes les deux différentes des autres vases de ce cimetière et attribuées par nous à la population avaro-slave.

Par sa technique, ses formes et ses ornements, la céramique trouvée dans le cimetière n° 2 de Bratei se rattache à l'étape initiale de la culture Dridu, comportant encore des éléments de la fin de l'étape Ipotești-Cîndești. L'usage du sable comme dégraissant et la généralisation du tour lent sont caractéristiques pour cette période.

C'est la céramique de forme et de décor d'origine romaine qui domine, aussi sert-elle d'indice majeur pour la datation, ainsi que pour l'attribution culturelle et l'interprétation archéologique et historique du site. Les éléments d'origine dace relevés dans la céramique et les rituels funéraires apportent la précision du caractère daco-romain du cimetière birituel de Bratei.

On constate la généralisation de la coutume de décorer les vases. Si les éléments décoratifs appartiennent tous à l'héritage daco-romain, leur composition et les valeurs qui leur sont attribuées diffèrent. Les cannelures étaient fréquemment utilisées comme ornement de la céramique

https://biblioteca-digitala.ro

romaine de basse époque ; elles étaient de beaucoup plus fréquentes que les stries et les lignes ondulées, gardant la même valeur du IVe au VIIIe siècle. Dans le cas de la céramique livrée par le cimetière n° 2 de Bratei, les motifs décoratifs préférés se composent de lignes incisées et espacées et de cannelures. Avec le temps, les bandes et les lignes ondulées, ainsi que les stries en lignes continues gagnent du terrain de plus en plus. Elles finiront par dominer, en caractérisant la céramique Dridu des IXe—XIe siècles, période durant laquelle la ligne incisée de distance en distance et les cannelures se font très rares.

Principales remarques sur les deux rites funéraires. Le cimetière a beaucoup pâti par deux fois, la première au XIXe siècle, lors de la construction du chemin de fer et récemment aussi, par suite de l'exploitation de la carrière de sable. C'est dans ce qui s'est conservé de cette nécropole qu'ont été mises au jour les 210 tombes à incinération et les 34 à inhumation. Sauf une seule exception (quand la tombe 121 à incinération coupe la tombe 217 à inhumation), les sépultures n'interfèrent pas. Cette unique exception suggère un certain rapport chronologique, qui semble confirmé par la présence des ossements incinérés dans la terre amassée sous la tête de l'enfant de la tombe 224, ossements calcinés qui, compte tenu de leur position dans la tombe, font penser à un nouvel enterrement après avoir été une fois déterrés. Toutefois, on ne saurait généraliser à partir de ces deux cas pour tirer une conclusion valable quant à la chronologie des deux rites dans ce cimetière. D'ailleurs, quelques autres indices importants imposent l'idée d'un usage concomitant des deux rites. Soulignons en ce sens le fait que toutes les autres tombes ne se touchent pas, sans oublier leur mobilier funéraire commun.

Ce mobilier se compose de pièces céramiques — vases en entier ou à l'état de fragments —, couteaux de fer, boucles de ceinture, fusaïoles en argile, pendentifs de bronze, boucles d'oreille en argent, perles en verre, flèches en fer. Quelques appliques et petites plaques de bronze, de type avarique, ont été trouvées dans deux tombes à incinération (n° 128 et 151) et deux autres à inhumation n° 244 et celui de l'Avare à cheval, détruit par la sablière). Toutes ces pièces de bronze sont coulées, ornées de motifs en relief et à jour ou bien réalisés par le martelage et contourés d'incisions. Le cimetière n° 2 de Bratei est une nécropole birituelle avec la nette prédominance de l'incinération. Ce caractère birituel est le propre de tous les cimetières de l'époque (Capul Viilor, Obîrşia, Izvorul, Ocna Sibiului, Mediaş etc.), le rapport entre les deux rites variant suivant la chronologie et la région où les nécropoles respectives sont emplacées. Dans les nécropoles situées dans le proche voisinage de l'Empire (telles Obîrşia et Izvorul), c'est l'inhumation qui prend le pas sur l'incinération ; l'inhumation tendra du reste à se généraliser de plus en plus aux Xe—XIe siècles. La présence des chrétiens dans ces nécropoles est attestée tant par la manière dont sont orientées les tombes, que par les croix ou les médaillons marqués d'une croix que les défunts portaient au cou. À Bratei, les tombes d'inhumation du cimetière n° 2 sont orientées conformément à l'usage chrétien (exceptant celle de l'Avare à cheval) et l'urne de la sépulture

https://biblioteca-digitala.ro

n° 109 au fond marqué d'une croix. Ce n'est que sur le tard que l'Eglise interdit l'incinération, c'est pourquoi ce rite fut pendant longtemps pratiqué, notamment par les peuples qui en avaient gardé la tradition, tels les Daco-Romains.

Le cimetière bituel de Bratei appartenait à la population roumaine des VIIe—VIIIe siècles, remontant donc à la période ultérieure à l'assimilation des Slaves. Au point de vue archéologique, il se rattache à l'étape initiale de la culture Dridu.

Il s'ensuit que l'étude du cimetière n° 2 de Bratei et son édition dans le présent ouvrage est une contribution à l'archéologie et à l'histoire des Roumains aux VIIe—VIIIe siècles. Cette étape du devenir du peuple roumain à l'époque des migrations correspond à la fin du processus d'assimilation des Slaves. Même si le dit processus se développa plus lentement dans certaines régions, même si ailleurs il a été parfois rouvert par l'infiltration de quelques nouveaux groupes de Slaves tardifs, rien ne put changer le caractère daco-romain des Roumains, de leur langue et de leur culture.

Lorsque les régions danubiennes connaissent un nouvel essor de l'urbanisation aux Xe—XIe siècles, les Roumains figurent à nouveau dans les sources historiques littéraires, consolidés en tant que peuple roman. Peuple de souche latine, né de la romanisation des Géto-Daces, des Carpes, des Mésiens, dans l'espace des Carpates, du Danube et des Balkans. À l'échelle européenne, cette romanisation des Géto-Daces, des Carpes et des Mésiens s'est traduite par leur intégration dans la grande synthèse ethnique, linguistique et culturelle latine qui eut lieu à la fin du premier et au commencement du deuxième millénaire et posa les bases des peuples, des Etats et des cultures néo-latins d'Europe. Ce fut la première synthèse de ce genre développée dans l'espace de notre continent ; elle se réalisa par la conquête et la colonisation systématique des Romains, qui intégrèrent de la sorte à leur Etat la population provinciale, en lui faisant toucher ainsi le plus haut degré de développement urbain connu à l'époque. La civilisation romaine, avec tout ce qu'elle impliquait dans le domaine socio-économique et politique, autant que dans les domaines de la technique, de l'art, de la littérature, pénétra en tant que phénomène de masse toutes les provinces de l'Empire.

Plus tard, aux VIe—VIIe siècles devaient entrer dans la composition ethnique et linguistique des Roumains les éléments slaves. Ces derniers allaient leur donner une certaine teinte, analogue à celle que les Allemands ont donné aux Gallo-Romains, donc sans changer leur caractère daco-romain, l'appartenance néo-latine de leur formation initiale. Il convient de faire bonne part au processus de romanisation en tant que fondamental, le seul *sine qua non* avec la composante dacogète, carpique et mésique, car ce n'est que la partie romanisée de cette population qui constitua la base ethnique et territoriale de la formation du peuple roumain.

Tout le développement ultérieur des Roumains découle en droite ligne de la romanisation des Géto-Daces, des Carpes et des Mésiens, romanisation effectuée en deux étapes principales. La première étape

https://biblioteca-digitala.ro

est celle de la colonisation romaine (106—271) : la romanisation à cette étape avait eu pour cadre l'organisation urbaine et rurale de la province. Quant à la deuxième étape de la romanisation, elle se déroula après le retrait de l'administration romaine, à partir de l'an 271, dans l'intervalle des IVe—VIe siècles ; cette fois-ci les conditions de la romanisation furent celles de la vie rurale en Dacie. L'axe de la romanisation resta le Danube, toujours en étroit rapport avec l'Empire. Les forteresses romaines de la ligne du Danube ont largement contribué à renforcer la romanité nord-danubienne. C'est au cours de cette seconde étape qu'eut lieu la romanisation des populations daco-gètes et carpes vivant à l'est et au sud des Carpates, populations qui n'ont jamais fait partie du territoire de la province romaine de Dacie. La vie rurale se généralise en Dacie, sa population s'organise en communautés territoriales, analogues à la commune rurale de l'Empire.

Les Carpes, de même que d'autres tribus des Daces libres, sont entrés dans le territoire de l'ex-province romaine, en se mêlant aux paysans daco-romains de la contrée et élargissant de la sorte le processus de formation du peuple roumain, grâce à leurs apports numériques et territoriaux.

Une des conséquences de l'interruption de la vie urbaine a été la disparition de toute activité littéraire historique. C'est la principale cause du fait que les sources écrites ne mentionnent plus la population autochtone daco-romaine, aussi la connaissance historique de la période de formation et des premiers temps du développement du peuple roumain reste-t-elle sur le compte des données archéologiques.

Rapportée aux sources archéologiques, l'histoire de la formation et du développement du peuple roumain au cours du premier millénaire de notre ère comporte trois étapes, désignées par le nom des sites archéologiques d'intérêt primordial en ce sens. Ces étapes sont : 1) Bratei, IVe—VIe siècles ; 2) Ipotești-Cîndești, VIe—VIIe siècles ; 3) Dridu. VIIIe—XIe siècles.

La continuité de la population daco-romaine, ainsi que l'expansion du processus de romanisation au-delà des frontières de la province romaine, qui eurent lieu aux IVe—VIe siècles, sont illustrées par la diffusion de la culture Bratei dans la totalité du territoire couvert par la Dacie antique. C'est une culture daco-romaine, dont le caractère dominant est romain. Elle occupe l'aire de l'ex-province de Dacie, ainsi que les régions avoisinantes, à l'est et au sud des Carpates, s'intégrant dans l'ensemble de la culture romaine provinciale de basse-époque développée dans l'Empire romain d'Orient. La culture Bratei donne expression à la vie rurale d'une civilisation qui était la même au nord comme au sud du Danube, autrement dit : la civilisation propre à l'Empire.

Une deuxième étape intervient dans le développement de la population daco-romaine ; elle couvre l'intervalle représenté par le VIe et le VIIe siècle. Au point de vue archéologique, la période en question s'appelle Ipotești-Cîndești. Ce qui la caractérise est la présence des Slaves, entrés dans les contrées carpato-danubiennes à partir de la seconde moitié du VIe siècle. Leur présence est attestée sur le plan archéologique par la céramique d'origine slave (types de Prague, Jitomir-Kortchak) relevée dans toutes les agglomérations de la population romane

https://biblioteca-digitala.ro

autochtone. La culture matérielle locale manifeste un pas en arrière, qui se traduit par une quantité réduite de céramique modelée au tour rapide, à la place de laquelle se développe la poterie travaillée à la main, de tradition dace. Il faut y voir une conséquence de la diminuation des ateliers et de l'affaiblissement des rapports avec l'Empire. En revanche, le développement de la céramique de type dace pendant la période de domination avaro-slave prouve la persistance aux VIe—VIIe siècles de la tradition dace conservée par la population daco-romaine, encore bilingue peut-être dans certaines régions.

À cette époque, la culture matérielle de la population autochtone daco-romaine reste encore comme une variante provinciale romaine, avec, une fois de plus, la céramique comme principal témoin, car il s'agit d'une variante provinciale de la céramique romano-byzantine des VIe—VIIe siècles. Les composantes de la période Ipotești-Cîndești au point de vue de la population et de sa culture, c'est-à-dire la composante romane et la composante slave apparaissent ensemble, témoignant d'une cohabitation. De là, quantité d'emprunts faits par la population romane chez les Slaves ; on en retrouve les traces dans la langue et les coutumes, sans qu'ils revêtent pour autant une portée particulière. Par contre, les Slaves ont reçu et adopté de nombreux éléments de culture matérielle et spirituelle, manifestes à partir du VIIe siècle chez les cultures slaves touchant à une étape évoluée (Roman-Borchévo-Louka-Raicovetzkaïa).

Aux VIe—VIIe siècles, la présence de la population romane au nord du Danube est attestée par les sources littéraires aussi, preuve le texte du Pseudo-Maurikios. Les transfuges dans l'Empire servaient souvent de guides aux armées byzantines en campagne au-delà du Danube. C'est vers cette même période (environ vers 578) que Théophilacte et Théophanès mentionnent dans le contexte d'une relation des attaques avares contre l'Empire les mots «torna, torna, fratre», qui passent pour le premier monument de langue romane, valable en tant qu'étape de développement linguistique pour l'ensemble de la romanité orientale.

En 602, les Slaves passent dans l'Empire, dégageant la Dacie et facilitant de la sorte l'épanouissement des Roumains au nord du Danube.

L'évolution de la culture matérielle devait conduire progressivement, vers la fin du VIIe et le commencement du VIIIe siècle à des transformations soldées par un développement des éléments romans au dépens des éléments slaves qui s'estompent. Une nouvelle culture matérielle naît de la composante daco-romane de la culture Ipotești-Cîndești. Son développement s'est révélé unitaire dans tout l'espace où, depuis le IXe siècle, la population roumaine est attestée par le territoire de son habitat, appelé «le pays Balak» (Moïse de Chorène).

Cette troisième étape du développement de la civilisation des Roumains, nommée Dridu, se caractérise par son contenu daco-roman, ainsi que par son aspect unitaire dans la totalité de son aire de diffusion. Sur le plan archéologique, cette étape atteste le processus de l'assimilation des Slaves avec, pour pendant historique, l'affirmation des Roumains en tant que peuple roman.

Si au VIIIe siècle le processus constitutif de la culture Dridu présente un rythme plus lent dans les régions orientales du pays, ce

https://biblioteca-digitala.ro

ralentissement disparaît peu à peu au siècle suivant, quand son caractère unitaire se dessine nettement. D'autre part, nous avons au VIIIe siècle déjà les citadelles de terre (Voineşti-Tîrgovişte, Fundul Herţei-Dorohoi, Tudor Vladimirescu-Arad), qui prouvent l'organisation politique et militaire des Roumains.

La culture Dridu est issue du fonds daco-romain de la civilisation propre aux communautés Ipoteşti-Cîndeşti. Son développement devait toucher à l'apogée aux Xe—XIe siècles, période définie par la réorganisation et ré-urbanisation des régions bas-danubiennes, lors de la fondation des thèmes de Paristrion et de Bulgarie. Après l'an 971, l'Empire se montre de nouveau actif du côté du Danube, renforçant la romanité de ces contrées. Les anciennes forteresses romaines sont reconstruites et repeuplées (Dinogetia, Capidava, etc.) ; on leur ajoute d'autres, nouvellement bâties, telle la forteresse-port de Păcuiul lui Soare. Ce système au réorganisation englobe les terres sises sur la gauche du Danube ; c'est le sens de l'installation des garnisons par l'empereur Jean Tzimiscès, qui s'assujettit les chefs locaux. Dans le nouveau contexte politique du Bas-Danube, déterminé par la re tauration du pouvoir impérial, refont surface de plus en plus fréquemment dans les sources historiques byzantines, où se trouve consignée pour cette époque l'existence de quelques formations politiques nord-danubiennes. D'autres témoignages en ce sens sont fournis par les inscriptions de Mircea-Vodă (943), sans oublier le vase de Capidava, marqué du nom «Petre» (Pierre). À la même époque, le Notaire Anonyme mentionne les Roumains de Transylvanie et du Banat.

★

Au cours du premier millénaire de notre ère, les destinées des Roumains furent étroitement liées à celles de l'Empire. Les principales expressions de leur développement socio-économique se fondaient sur la tradition romaine. Pour ce qui est des nombreuses pratiques dont ils usaient dans le but de préserver leur vie, ainsi que leurs biens, celles-ci faisaient sans doute partie de l'héritage géto-dace légué aux autochtones. Pendant toute la période comprise entre la fin du IIIe siècle et les Xe—XIe siècles — période dont le trait fondamental est constitué par la crise de l'urbanisation — les Roumains vécurent organisés en communautés rurales du type de la commune rurale de l'Empire. Dans les circonstances données et grâce à certains traits spécifiques de ces communautés (parmi lesquels, notons : la propriété privée, l'héritage des biens fonciers et l'obligation chez leur bénéficiaires d'être des autochtones), les Roumains ont pu jouir d'un bien-être économique de type rural, avec une activité incessante dont les fruits alimentaient les foires. C'est ainsi qu'ils purent non seulement affronter, mais aussi écarter les effets nocifs des migrations. Le stade de leur développement militaire, socio-économique et culturel était celui compris dans l'appellatif de «Ţară» (pays, territoire susceptible de former une unité socio-économique, géographique et même politico-militaire, se suffisant à elle-même, équivalent approximatif d'un département) ; il y avait : Ţara Făgăraşului, «Ţară» (pays, territoire susceptible de former une unité socio-économisent. Ces territoires correspondaient aux voïvodats consignés par les sour-

https://biblioteca-digitala.ro

ces byzantines, de même que par la Chronique anonyme, qui réunis devaient former les Etats féodaux roumains.

L'ancienneté de ces communautés rurales et leur fonction étatique préservèrent dans certains cas pendant longtemps leur autonomie dans le système féodal des Etats roumains (les communautés de Vrancea, Cîmpulung, Făleiu). Tout comme dans l'Empire, les princes qui régnèrent dans les pays roumains ont respecté leur autonomie, en leur conservant leur fonction fiscale et militaire jusque tard, à l'époque moderne, c'est-à-dire au XIXe siècle. La force de résistance des Roumains face aux vicissitudes de leur histoire reposait justement sur une très bonne et ferme organisation intérieure de ces communautés, qui bénéficiaient d'un statut juridique des plus avancés, englobant les fonctions de la petite propriété dans l'Empire, des paysans libres et des militaires. Par leur structure, lesdites communautés étaient identiques à celles qui avaient eu la préséance économique dans l'Empire aux VIIe—Xe siècles et tout à fait différentes des autres types de communautés rurales (germanique ou slave). Ce genre de communauté roumaine ne comporte aucune trace de division périodique.

Comme nous l'avons vu, les documents archéologiques concernant l'histoire des Roumains pendant le premier millénaire de notre ère prouvent la continuité de la culture matérielle développée dans le cadre d'un processus évolutif le long de trois étapes : Bratei (IVe—VIe siècles), Ipotești-Cîndești (VIe—VIIe siècles) et Dridu (VIIIe—XIe siècles). Ces trois étapes coiffent à tour de rôle la totalité de l'aire de la formation et du développement du peuple roumain dans l'antique foyer dace. Cette continuité culturelle a pour pendant la continuité daco-romaine ethnique et linguistique. Le développement culturel unitaire, sans «dialectes» sur le plan archéologique, atteste le caractère unitaire du développement ethnique et linguistique du peuple roumain.

Deux faits ont contribué à retarder l'émancipation politique des Roumains, réalisée par la fondation de leurs Etats féodaux aux XIIe—XIVe siècles. Les deux raisons de cette émancipation tardive sont d'une part la conscience des Roumains de leur appartenance à l'Empire et d'autre part le déferlement des peuples en migration qu'ils ont eu à subir. Du fait de l'installation des Turcs en Europe, l'Empire dut se retirer peu à peu du Danube. La confrontation avec les Tatares et les Turcs, constituant la dernière vague des peuples en migration arrivés en territoire roumain, resta, par conséquent, au compte des Roumains. Elle fut révélatrice en ce qui concerne leur degré de développement politique et leur organisation militaire, qui allait constituer leur force de résistance non seulement au cours du premier millénaire de notre ère, mais aussi par la suite.

https://biblioteca-digitala.ro

Sumar

Prefață 5
Introducere 7
Scurt istoric : cercetări și probleme 9
Cimitirul biritual din secolele VII—VIII de la Bratei .
Prezentarea descoperirilor 15
Mormintele de incinerație și clasificarea lor . 15
Grupa I : morminte de incinerație în groapă 15
Grupa a II-a : morminte de incinerație în groapă și în urnă 25
Grupa a III-a : morminte de incinerație în urnă . . 39
Grupa a IV-a : morminte de incinerație în groapă cu ofrandă de fragmente ceramice 45
Grupa a V-a : morminte de incinerație în groapă și în urnă cu ofrandă de fragmente ceramice . . 50
Morminte de înhumație 56
Morminte deranjate 60
Morminte avare 62
Ceramica 62
Obiecte găsite în mormintele de incinerație și de înhumație 80
Observații de ordin general asupra celor două rituri de înmormîntare. 90
Locul cimitirului din secolele VII—VIII de la Bratei în istoria și arheologia perioadei de formare a poporului român 100
Organizarea social-economică și politică a românilor în mileniul întîi. 106
Anexă : Studiul antropologic al unor schelete provenite din cimitirul nr. 2 de la Bratei *(Olga Necrasov* și *Dan Botezatu).* 122
Résumé 129

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Redactor : MIHAELA UDRESCU
Tehnoredactor : SONIA BÂRZEANU

Bun de tipar 3.10.1977. Tiraj 1350 ex. Format 16/70 × 100. Coli de tipar 8,75. 2 planşe tipo.
C. Z. pentru biblioteci mari { *902.6 (498.7) ,,06:07,,* / *718 (498.723.1) ,,06:07,,*
C. Z. pentru biblioteci mici 902.6 (498.7) ,,06:07,,

cd. 298 I. P. INFORMAŢIA
str. Brezoianu nr. 23 — 25,
Bucureşti
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

https://biblioteca-digitala.ro

RECTIFICARE

În cuprinsul lucrării s-au strecurat o serie de greşeli pe care cititorul este rugat să le îndrepte în următorul fel : p. 20, rîndul 23 de sus : SSE ; p. 25, rîndul 2 de sus : fig. 29, 7—8 ; p. 65, rîndul 2 de jos : 4, urna m. 192 ; p. 66, rîndul 13 de jos : fig. 19, 4 ; p. 73, rîndul 2 de jos : 1, din m. 192 ; p. 78, rîndul 3 de jos : 1, vas din m. 236.

Populaţia românească în Transilvania în secolele VII—VIII
(Cimitirul nr. 2 de la Bratei)

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Dintre izvoarele istorice, cele arheologice se deosebesc prin caracterul lor autentic ca rest de viață și activitate omenească, ca și prin permanența existenței lor, în condiții de dezvoltare rurală și urbană.

Arheologia cercetează așezări și cimitire ale epocilor trecute, existența cimitirelor fiind un rezultat direct al locuirii; de aceea ele au aceeași valoare documentară, completîndu-ne informația pentru reconstituirea istoriei.

Cercetarea și prezentarea în lucrarea de față a cimitirului nr. 2 de la Bratei constituie o contribuție la cunoașterea arheologiei și istoriei românilor în secolele VII—VIII, deoarece demonstrează că în perioada aceasta, caracterizată pretutindeni de criza urbană, consecință a migrației popoarelor, românii au fost organizați în obști teritoriale, formațiuni social-economice cu funcții politico-militare, care s-au reorganizat în secolul al VII-lea și au durat mult, pînă în perioada dezvoltată a statelor feudale românești.

Prin structura sa juridică obștea se întemeia pe proprietatea funciară privată și ereditară, iar membrii ei trebuiau să fie băștinași. Aceste două elemente, în principal, le-au asigurat românilor o foarte bună stare economică și le-au dat posibilitatea de asimilare a elementelor străine. Pe aceste drepturi s-a întemeiat rezistența românilor de-a lungul perioadei migrației popoarelor.

În tot evul mediu, obștile românești și-au păstrat concepția autonomiei lor, întemeiată pe numeroase acte domnești, care le confirmau drepturi foarte vechi, ce se pierd în adîncul istoriei, a istoriei mileniului întîi.

EUGENIA ZAHARIA

Sînt discutate aici unele teze fundamentale privitoare la obștea rurală în secolele III—XIV, formațiune economică-socială cu trăsături bine conturate, transmise și epocii medievale. Numai acceptînd dreptul de proprietate asupra unor terenuri și transmiterea acestora ereditar, putem înțelege apariția explozivă în hrisoavele secolelor XIV—XV a țăranilor stăpînitori de ocine sau moșii, prin drepturi străvechi.

Obștea românească medievală intră în istoria secolelor XIV—XV cu moșteniri bine definitivate, datorate mileniului I. De aceea, cel ce studiază realitățile sociale anterioare formării statelor feudale românești poate găsi în izvoarele scrise mai tîrziu, surse de informare de certă valoare.

PANAIT I. PANAIT

Lei 10,75

https://biblioteca-digitala.ro